

20.10.–22.10.2022

ABSTRAKTIT / ABSTRACTS

Kuudennet valtakunnalliset historiantutkimuksen päivät
Den sjätte nationella Konferensen för historieforskning
Sixth Finnish National Conference on Historical Research

Abstraktit / Abstracts

Torstai / Thursday 20.10., 10:45-12:00	1
KEYNOTE: Maria Ågren, Uppsala University -- In search of practice: lessons from the Swedish Gender and Work project	1
Torstai / Thursday 20.10., 13:00-14:30	2
Suomen Teiniliitto, 1960–70-lukujen murros ja historiakuvan muodostuminen.....	2
Anti-fascism and Ethnic Minorities: Forms of Resistance in Central and Eastern Europe, ca 1920–1950.....	4
Lähihistorian tutkimuksen ajankohtaisia kysymyksiä I	6
Digitaalinen aatehistoria	8
Kulturella och intellektuella flöden kring akademien i Åbo på 1600- och 1700-talet.....	9
Patriotismi ja kansakunta.....	10
Työ, terveys ja tehokkuus sotien jälkeisessä Suomessa	12
Maailmaa muuttavat käsitteet: Kansallinen, kansainvälinen, globaali.....	13
Talouselämän uudet tuulet.....	15
Aikalaiskokemuksia ja rauhankriisejä – sotien vaikutuksia arkeen ja paikallisyhteisöihin 17	
Uskonto ja Suomen itäraja 1900-luvulla	19
Sukupuoli ja yhteiskunnallinen aktiivisuus pitkällä 1900-luvulla I.....	21
Osattomuuden kokemukset ja köyhäinhoidon rakenteet 1830–1930.....	23
Torstai / Thursday 20.10., 15:00-16:15	24
KEYNOTE: Linda G. Jones, University of Pompeu Fabra – The Role of Homiletics in Muslim, Christian, and Jewish Relations in the Medieval Mediterranean.....	24
Torstai / Thursday 20.10., 16:30-18:00	25
Writing Conceptual Histories.....	25
Kylmän sodan kulttuuridiplomatiaa: Suomi, Japani, Yhdysvallat ja Neuvostoliitto	27
Lähihistorian tutkimuksen ajankohtaisia kysymyksiä II	29
Tutkijan urapolkuna tilaushistoriat.....	31
Religion och samhälle.....	34
Ihmisen ja muuttuvan merellisen biodiversiteetin historiallinen suhde Suomessa	36
Keskustapolitiikan ulottuvuuksia 1920-luvun alussa	37
Suku, sääty ja koulutus	38
Yksilö, yhteiskunta ja instituutiot: kokemuksen historian näkökulmia hyvinvointivaltioon	39
Maatilojen periytyminen ja sosiaalinen liikkuvuus Suomessa 1700–1800-luvuilla	40
Kaupunkihistorian unohdettuja näkökulmia	42
Äitiyshuollon tilallinen ja materiaallinen kokemus toisen maailmansodan jälkeisellä ajalla	43
Sukupuoli ja yhteiskunnallinen aktiivisuus pitkällä 1900-luvulla II	45

Tieto ja valta	46
Perjantai / Friday 21.10., 9:15-10:45.....	47
Lived religion in medieval Finland.....	47
Antikommunismien ilmentymiä 1900-luvun Suomessa.....	49
Tutkimusaineistoja ja tutkimuspalveluita.....	50
Historiantutkimuksen menetelmät.....	51
~~Stereotypes and repetitive patterns of othering in Finland ca 1850–1940 .....~~	~~52~~
Musiikin ja äänen sosiaalhistoria I / Ääni ja yhteiskunta.....	53
Uusia näkökulmia Suomi-Namibia-suhteiden historiaan.....	54
Pohjoisen haltuunotto	56
Muotoilun historiaa Suomessa.....	57
Koronapandemia ja yhteiskunnallisen kriisihallinnan pohjoismaiset polut: politiikan, tiedon ja hallinnan rajapintoja historiallisessa tarkastelussa.....	59
Kaupunki, väestö ja talous.....	61
Julkaisemisen käytännöt Ruotsin ja Suomen sanomalehdistöissä 1700- ja 1800-luvuilla: ylijäräinen näkökulma	63
Suomalaiset Amerikoissa ja historiallinen muisti.....	64
Seksuaalisuuden historiaa I: Kontrolli ja tieto seksuaalisuuden historiassa.....	65
Lyhytkestoiset työt ja niiden tekijät osana suomalaista yhteiskuntaa 1600- ja 1700-luvuilla	66
Perjantai / Friday 21.10., 11:15-12:30.....	68
KEYNOTE: Simon Sleight, King's College London – Landscapes of Memory: Exploring the Urban Past.....	68
Perjantai / Friday 21.10., 13:30-15:00.....	69
Sick and healthy cities I	69
Kylmän sodan keskusteluja ja käytäntöjä	70
Suullisen ja kirjallisen rajapinnalla. Arkkiveisut tutkimuskohteena ja lähdeaineistona ..	72
Lived religion and disability in early modern and nineteenth-century Europe	73
Musiikin ja äänen sosiaalhistoria II / Poliittikka ja musiikki	74
Lääketieteellinen epävarmuus ja asiantuntijuuden rajat	75
Kaupunkitilassa.....	76
Himmeä voitto? Kylmän sodan jälkeinen kokemushistoria Suomessa 1989–1995.....	78
Taloukasvu, keskiluokkaistuminen ja öljy yhteiskunnallisina kokemuksina ja kuvitelmina toisesta maailmansodasta 1970-luvulle	79
Living to Be Slaughtered: The Industrialization of Animal Production in Finland, ca. 1870-1930s	81
Suomalaiset Venäjällä 1917–1964	82
Seksuaalisuuden historiaa II: Queer-historian teoreettisia ja metodologisia näkökulmia	84
Sukupuoli, yhteiskunnallinen asema ja identiteetti keisariajan Roomassa.....	85

Perjantai / Friday 21.10., 15:30-17:00.....	87
Sick and healthy cities II	87
Sampo-portaalien uudet mahdollisuudet	89
Pakkomuutot perheiden muistelukerronnassa: Toisen maailmansodan Suomeen liittyvät evakot, pakkosiirrot ja pakolaisuus.....	90
Muuttuva historiakulttuuri? Suomen itsenäisyyden narratiivit.....	92
Vice, sin, and society in medieval and early modern thought	94
Uusia näkökulmia kontrolliin, vastarintaan ja toimijoihin valkoisessa Suomessa 1918–4495	
Musiikin ja äänen sosiaalhistoria III / Naistoimijoita “suomalaisessa” musiikinhistoriassa97	
Sanojen liikkeessä: näkökulmia 1800-luvun alun kirjalliseen kulttuuriin.....	99
Ylä-Savon asutus ja elämisen ehdot.....	100
Menneisyyden lapsuus, tilat ja materiaalit.....	102
Perhesuhteet ja poliittinen toimijuus 1900- ja 2000-luvun Suomessa	104
Koneen ja ihmisen kohtaamisia	106
Miten tutkia neuvostokulttuuria musiikin, kirjallisuuden ja elokuvan kautta	108
Seksuaalisuuden historiaa III: Seksuaalisuuden historian esitykset ja käyttö nykykeskusteluissa	111
Onko antiikin historia jo tehty?	112
Lauantai / Saturday 22.10., 9:30-11:00	113
Sivullisten kuvia ja mielikuvia Venäjän karjalaisista 1918–1937	113
Digitaaliset ja materiaaliset tietokannat.....	114
Political History in Finland and North America.....	116
Kaupungit tasa-arvon työmaina 1960- ja 1970-luvuilla	117
Kriminologian historiaa ja historiallista kriminologiaa	119
Tietokirjat ja tiedon julkaiseminen 1700-luvulta 1900-luvun alkupuolelle	121
Koulutuksen epätasa-arvo ja muutos Suomessa.....	123
Poliittiset liikkeet 1900-luvulla	125
Perhe, tunteet ja kristinusko uuden ajan alun Euroopassa	127
Kieli ja kerronta	128
Eläimen jäljillä – Näkökulmia muuttuvaan eläimeen historiallisella ajalla.....	130
Järjestäytyneet rouvat: Eliitin naisjärjestöt yhteiskunnallisina murroskausina 1840–1920131	
Lauantai / Saturday 22.10., 11:30-13:00	132
Valtioyön vai vilkkaan kehityksen aikakausi? Uusia tulkintoja Suomen historian ajanjaksosta 1809–1863.....	132
Suomalaisten pahat unet	133
Amerikan ihailua ja kasvavaa Amerikka-kritiikkiä – Yhdysvaltojen kulttuuri- ja informaatiovaikuttamisesta Suomessa 1950–1970-luvuilla	135
Lainsäädäntö ja oikeus 1900-luvulla	136

Viestinnän ja kielenkäytön symboliikka	138
Imperiumien ihanteet: Sukupuoli, kansakunta ja kuuluminen koulutuksen historiassa	140
Naisten tiloja ja polkuja	142
Kollektiivinen muisti ja sota	144
Suomi ja Karjala valtakunnananosina 1500–1900	145
Sota ja sotilaat 1900-luvulla	146
Lauantai / Saturday 22.10., 14:00-15:15	148
KEYNOTE: Pertti Haapala, Tampereen yliopisto — Kokemus ja selitys: yhteiskuntahistoriasta	148

Torstai / Thursday 20.10., 10:45-12:00

KEYNOTE: Maria Ågren, Uppsala University -- In search of practice: lessons from the Swedish Gender and Work project

The Gender and Work project (GaW) is a combined research and infrastructure project run by the department of history at Uppsala University since 2008. The project studies women's and men's work in a long-term perspective, from the mid-sixteenth to the late nineteenth-century. The perspective is practice-oriented, that is, we collect data about women's and men's actual sustenance activities (primarily but not only from court records), not their occupational descriptors, nor are we interested in normative statements about to what women and men should devote their working time. The research design is encapsulated in the verb-oriented method and supported by the tailor-made GaW database, a corpus of c. 500,000 words and more than 40,000 verb phrases that describe sustenance activities.

In my presentation, I will explain the rationale behind the project, describe some of its major lessons, and discuss the results so far.

Torstai / Thursday 20.10., 13:00-14:30

Suomen Teiniliitto, 1960–70-lukujen murros ja historiakuva muodostuminen

Torstai 20.10., 13:00–14:30 (A2a)

Kieli: Suomi

Työryhmässä arvioidaan sitä, kuinka lähihistoriallisen yhteiskunnallisen ilmiön historiakuva muodostuu ja miten tämä vaikuttaa ilmiöstä käytäviin historiadebatteihin. Tapausesimerkkinä on oppikoululaisten etujärjestö Suomen Teiniliitto (1939-1983) ja koulumaailma 1960-70 lukujen murroksessa.

Suomen Teiniliitto oli 1960- ja 70-luvun huippukautenaan todennäköisesti Suomen yhteiskunnallisesti vaikutusvaltaisin nuorisojärjestö. Se on toistaiseksi jäänyt kokonaishistoriaansa paitsi ja on siksi nykyisin lähes tuntematon muille kuin aikalaisille. Aikalaisienkin historiakäsitys painottuu vahvasti henkilökohtaisiin kokemuksiin ja siihen, kuinka myöhemmin poliittisen uran luoneet ja siksi yleisesti tunnetut entiset Teiniliitto-aktiivit ovat järjestöön viitanneet. Työryhmän puheenvuoroissa Teiniliiton historiakuva analysoidaan historiantutkimuksen, aikalaisreflektion ja dokumenttielokuvan käsikirjoittamisen kautta.

Teiniliiton historiakuva painottuu erityisesti 1970-luvun alkupuoleen. Tuolloin Teiniliiton keskeisiin tehtäviin tultiin poliittisten nuorisojärjestöjen kautta, ja nuortaistolaisuudella oli Teiniliitossa runsaasti vaikutusvaltaa. Tätä vaihetta edeltänyt koululaitoksen konservatiivisen ilmapiirin (tunneregiimin) murros 1960-luvulla, koululaisten omaehtoisen radikalisoitumisen kausi, tyttöjen uudenlainen yhteiskunnallinen toimijuus sekä syyt koululaisten puolueisiin suuntautuneelle poliittiselle organisoitumiselle jäivät historiakuvassa vähemmälle huomiolle.

Vaikka Teiniliiton julkinen aikalaismuistelu on ollut varsin monipuolista, järjestö nousee esiin nykyisessä keskustelussa usein yksilotteisesti ja arvopohjaisesti. Viittaukset ovat useimmiten negatiivisia ja liittyvät osaamattomuuteen, suhmurointiin ja uhmakkaaseen pikkupolitikointiin. Meneillään olevan ”Teiniliitto, vimma ja rakkaus” -hankkeen tutkimuksessa, erityisesti tutkimushaastatteluilta ja kirjallisen muistitiedon keruussa sekä hankkeeseen liittyvän dokumenttielokuvan tuotannossa on havaittu, että julkisuudessa esitettyjen Teiniliitto-viittausten yhteiskunnallinen konteksti on harvoin kovin laaja tai moniääninen. Tämä selittyy osin sillä, että yksilotteinen viittaaminen Teiniliittoon sopii viime aikoina voimistuneeseen debattiin kylmän sodan historiasta.

Ville Okkonen: *Vasemmistolaisten opettajien valvonta 1950- ja 1960-lukujen taitteessa*

Esitelmässäni avaan Suojelupoliisin suhdetta vasemmistolaisiksi epäiltyihin opettajiin 1950- ja 1960-lukujen taitteessa: millä valvontaa perusteltiin, kuinka tietoa kerättiin ja miten sitä sovellettiin esimerkiksi opettajakorkeakoulujen ja seminaarien sisäännotossa? Havainnot antavat mahdollisuuden kommentoida tutkimuskuvaa ja yleisempää keskustelua tuon ajan koulutuspolitiikasta, myöhemmästä ”politisoitumisesta” ja yleensä niin kutsutun kylmän sodan ajan yhteiskuntahistoriasta.

Liisa Lalu: *Teiniliitto tyttöjen toimijuuden mahdollistajana*

Suomen Teiniliitto tarjosi koululaisille oman toimintakanavan, jossa vertaisten ja hieman vanhempien joukossa nuoret pääsivät harjoittelemaan yhteisössä toimimista ja vastuun ottamista, sekä vaikuttamaan oman joukkonsa, koulunsa ja - varsinkin Teiniliiton vaikutusvaltaisimpina aikoina 1960-70-lukujen taitteessa - laajemminkin yhteiskuntaan.

Mutta ketkä Teiniliitossa pääsivät vaikuttamaan, ja miten? Tässä esitelmässä paneudun Teiniliittoon erityisesti tyttöjen toiminnan mahdollistajana. Teinitoiminta antoi monille tytöille äänen vertaisten joukossa, eli mahdollisti yksilön toimijuuden. Samalla teinien joukossa tytöt olivat osana laajempaa teinien yhteisöä ja sen toimijuutta teinien tahdon ja muutoksenhalun ajajina.

Esitelmän pääasiallisena lähteenä on muistitieto. Kysyn, miten entiset teinit muistelevat teinitoimintaa, teiniaikojen tovereitaan sekä miten he näkevät ajan mahdolliset sukupuoliroolit ja eri taustoisten teinien mahdollisuuden toimia. Samalla pohdin, mitä ja ketä Teiniliittoa muistella oikeastaan muistellaan - siis ketkä pääsivät ääneen Teiniliitossa ja toisaalta nyt.

Kimmo Rentola: *Aikalaistoimijan ja tutkijan dialektiikka*

Vaikka taustani on vaikuttanut tutkimusteni teemoihin, olen empinyt kohdistaa tutkijan katsetta itseeni suoraan toimijana. Nyt kuitenkin olen hankkeessa Teiniliitto, vimma ja rakkaus.

Historioitsijoiden omaelämäkerroissa painottuvat ideat ja löydöt, voitot ja tappiotkin. Parhaimmillaan kohotaan kulttuuri- ja aatehistoriaan. Tässä ei lähtökohtana ole historianantutkija eikä edes kasvu sellaiseksi, vaan nuori aktivisti. Rohkaisua soveltaa koulutustaan oman elämän tarkasteluun tarjoaa Sheila Rowbothamin (2001) analyysi 1968-taipaleestaan

Tutkijana tuskittelee etenkin tunteiden katoamista aikalaisten mukana. En tavoita jäännöksettä puolen vuosisadan takaista tunnemaailmaa, mutta jotain kertoo sekin, mitä muistissa on. Introspektiossa elämä näyttäytyy kokonaisuutena, eri aspektit limittäin. Pidän nähtävillä, mitä luulen muistavani, mihin haen muita lähteitä ja mikä on nykyistä arviointia. Oma kokemus avaa väyliä tunteiden historiaan.

Muistelijan ja tutkijan kohtaamisen kipupisteitä tarkastellaan oman kokemuksen ja klassikoiden valossa. Tukeudutaan historianfilosofien näkemyksiin historian ja kokemuksen / muistin suhteesta ja ennen kaikkea historiankirjoituksen suhteesta autobiografiaan. Paul Ricoeur (1990) näkee autobiografian ihmisen tilan tutkimisen perusvälineenä historian ja fiktion rinnalla ja torjuu hierarkian, jossa historia on tiedettä ja autobiografia alisteista lähdemateriaalia. Diltheyllä autobiografia oli jopa *die höchste und am meisten instruktive Form, in welcher uns das Verstehen des Lebens entgegentritt*.

Ammennan muististani, mutta ei tuo poika ole minä. Katselen häntä kuin tuonpuoleisesta. Onko ihminen sama koko elämän ajan? Ricoeur kallistuu elämän mittaiseen jatkuvuuteen, nojautuen ihmisen identiteettiin ja luonteeseen sekä paljaaseen kysymykseen kuka?

Vaikka enää ei nähdä historianantutkimuksen alkavan puolen vuosisadan mentyä, tuonenraja ei ole menettänyt koko voimaansa. Noin kaukaista toimintaa voi katsoa paitsi sisältä myös ulkopuolelta. Ei selitellä parhain päin, vaan kysytään, miksi kaikki meni niin kuin meni. Jos tämän mielihöjää ojentaa nuoremmilleen, ei auta kuin voittaa häpeänsä ja asettua alttiiksi, niin kauan kuin muistia on.

Jouko Aaltonen: *Historiallisen dokumenttielokuvan monet äänet*

Tutkimushankkeeseen liittyen on tarkoitus tuottaa myös dokumenttielokuva, jonka käsikirjoitus on syntynyt rinnan tutkimustyön kanssa. Puheenvuorossa tarkastellaan dokumenttielokuvan ja tieteellisen historiankirjoituksen eroja ja yhtäläisyyksiä. Dokumenttielokuva on hyvä väline ihmisten kokemusten, tunteiden ja subjektiivisten näkökulmien tallentamiseen ja käsittelyyn. Kokemuksellisuus ja tunteet (tunneregiimi) on tullut tärkeämmäksi osaksi myös tieteellistä historianantutkimusta. Dokumenttielokuvassa rakennetaan - uusinnetaan tai puretaan - samalla myös historiankuvaa. Minkälaisen kuvan elokuvantekijä haluaa menneisyydestä antaa? Esityksessä analysoidaan keinoja, jolla dokumenttielokuvantekijä käyttää tässä työssään. Teiniliitto-projektin ja -elokuvan kohdalla oma rikkautensa mutta myös haasteensa on runsas aikalaisten muistelumatériau. Mitä tehdä, kun elokuvan "todistaja" muistaa väärin? Missä on kokemuksen ja todellisen tapahtuman välinen elokuvallinen rajalinja? Miten moniäänisyys toteutuu dokumenttielokuvassa?

Anti-fascism and Ethnic Minorities: Forms of Resistance in Central and Eastern Europe, ca 1920–1950

Thursday 20.10., 13:00–14:30 (A2b)

Language: English

Fascist and national socialist movements envisioned the formation of homogenous national communities during the interwar period and the Second World War. These visions of “unity” put national minorities under considerable pressure. Were ethnic minorities thus salient in anti-fascist political and cultural activism? Did they express particular anti-fascist positions? Was anti-fascism even used for the purposes of consolidating ethnic minority identities? Such questions concerning minorities have largely been overlooked in previous research dealing with resistance towards fascism in Europe, albeit the new state formations in interwar Eastern, Northern and Central Europe all contained substantial ethnic minorities from their neighbouring countries, as well as Jewish and Roma communities.

This session presents a forthcoming edited volume of studies on anti-fascism and ethnic minorities in nine European countries, including Finland. We put forward a broad conceptualization of anti-fascism, as involving a number of different social, political and cultural groups in interwar and wartime society that never was limited to communist anti-fascism. We discuss the benefits of approaching the relation between anti-fascism and ethnic minorities from an intersectional perspective, exploring how various constellations of class, ethnicity, gender and other identities affected the formation of anti-fascist responses.

Three case studies from the volume are presented in more detail, concerning the Swedish minority in Finland, the Jewish minority in Sweden, as well as minorities on the Romanian-Hungarian border. These studies draw on various source materials, yet writing in newspapers and periodical journals are central to all three studies.

Anders Ahlbäck & Kasper Braskén: *Anti-fascism as a force of cohesion and division among Swedish-speaking Finns, 1920s–1940s*

This paper analyzes how anti-fascism related to the Finland-Swedish minority’s identity construction during the interwar period. Many Swedish speakers were initially involved in the far-right Lapua-movement, as it claimed that its fight against communism was an issue beyond language barriers. Other Swedish speakers were concerned about the fate of the Swedish speaking minority after the defeat of communism. Would they as a national minority be next in line, like national minorities in fascist Italy or Nazi Germany? For the Swedish speaking minority, anti-communism remained a strong part of their political identity, but as a response to the Finnish far right’s ultranationalist mobilization, anti-fascism became a powerful, but at the same time contested, ingredient in the making of the Swedish speaking minority identity during the 1930s. Anti-fascism functioned as both a unifying and dividing force - and eventually compelled the leaders of the Finland-Swedish minority community to reassess their political alignments.

Olof Bortz: *Hugo Valentin and the Swedish Jewish interpretation of Fascism: From the late 1920s to World War II*

This chapter analyzes Swedish Jewish interpretations of fascism from the late 1920s to World War II. It focuses in particular on the historian and Zionist activist Hugo Valentin but also ponders how Swedish Jews in general reacted to fascism. Did they adopt an anti-fascist stance and if not, how did they respond to fascism? By drawing on, among other sources, articles in *Judisk Tidskrift* and *Judisk Krönika*, the two Swedish Jewish journals of the period, it argues that Swedish Jews were divided in relation to the anti-fascist struggle. There were Swedish Jewish anti-fascists in the socialist camp but most contributors - Valentin being one of the prime examples - to *Judisk Tidskrift* and *Judisk Krönika* did not adopt an anti-fascist stance. Instead they chose to evaluate different forms of fascism and their relation to Jews on a case by case basis in the late 1920s and early 1930s. Later they focused their attention on Nazism as a sui generis phenomenon, a barbaric reversion to the Middle Ages, not a part of fascist modernity.

In retrospect, the encounter between Sweden's Jews and fascism during the first half of the twentieth century might appear to have been an uneventful affair. Swedish Jewry was not seriously threatened by domestic political antisemitism and Sweden was neither allied with nor occupied by Nazi Germany. The Holocaust which engulfed Jewish communities on the European continent, and touched all neighboring Nordic countries during

World War II, did not reach Sweden's shores. In other words, the Jews of Sweden were neither at the forefront of the struggle against fascism, nor to any significant degree at the receiving end of the fascist and Nazi violence which affected and destroyed Jewish communities in most other European countries. Yet, they had a particular interest in understanding fascist movements and political developments on the European continent. The safety of Swedish Jews was tied to liberal democracy in a different and more acute sense than their non-Jewish environment.

Although Swedish fascism failed to gain traction at the ballot box, fascist and Nazi organizations were well-organized and seemed to be on the ascendancy during the 1930s. Moreover, the fact that Sweden became a safe haven for Jewish refugees from neighboring countries - some of whom were members of socialist movements such as the Jewish Bund - instead of being occupied by Germany, was not known beforehand. For a period of several years during the war Swedish sovereignty and thus the well-being of its Jewish minority was in the balance. The outcome seemed to depend partly on the government keeping a tight rein on public criticism of Nazism in Sweden. It is that precise vantage point, at close proximity to the center of events but protected by Swedish democracy and Sweden's official wartime neutrality which makes Swedish Jewish perspectives on fascism historically significant.

Keywords: Anti-fascism, Antisemitism, Fascism, Hugo Valentin, *Judisk Krönika*, *Judisk Tidskrift*, Nazism, Sweden, Swedish Jews

Anders Blomqvist: *Anti-Fascism in the Ethnic Hungarian-Romanian Borderlands – The Case of Satu-Mare/Szatmár*

In 1941 23,600 Jews were killed at Kamianets-Podilskyi according to German reports. Some of these Jews had been deported from Hungary. The Hungarian authorities planned to deport wandering Roma as well. This article analyzes if Roma were indeed deported and killed along with the Jews. Evidence in the form of new evidence regarding the plan and a reduced number of Roma indicates that they were deported. However, no reports explicitly, or oral testimonies mention that Roma was deported.

Lähihistorian tutkimuksen ajankohtaisia kysymyksiä I

Torstai 20.10., 13:00–14:30 (A3)

Kieli: Suomi

Yleisessä keskustelussa lähihistoria mielletään usein kouluhistoriasta tuttujen aikarajausten kautta 'uusinta aikaa' tutkivana historian tutkimuksen alalajina. Esimerkiksi Suomen historiaan toisesta maailmansodasta Neuvostoliiton kaatumisen kautta nykypäivään on kuulunut monia merkittäviä vaiheita, joita on tarkasteltu muun muassa aate- ja käsitehistorian, poliittisen historian, sosiaali- ja kulttuurihistorian sekä taloushistorian lähestymistavoin. Usein huomion kohteena ovat olleet suomalaisen yhteiskunnan 'kipupisteet' ja niiden taustalla vaikuttaneet historialliset kehityskulut.

Lähihistorian tutkijoiden on kuitenkin syytä kiinnittää nykyistä enemmän huomiota kansakuntakehystä laajempiin konteksteihin ja ilmiöihin. Maailmassa on isoja ajankohtaisia teemoja, jotka vaativat rajat ylittävää tutkimusotetta ja myös Suomen kytkemistä osaksi laajempia alueellisia ja globaaleja ilmiöitä ja problematiikkoja. Tällaisia ovat esimerkiksi ympäristöturvallisuus ja ilmastonmuutos, muuttoliikkeet ja pakolaisuus, monietniset yhteiskunnat, ihmisten ja eläinten suhde, kulttuurin, tiedon ja ideoiden liikkeet sekä poliittinen yhteisö ja identiteetti globaalissa maailmassa. Myös historian käyttöön, historiakulttuuriin ja kollektiiviseen muistamiseen liittyvät teemat kuuluvat lähihistorian piiriin. Tärkeänä lähihistoriaa määrittävänä piirteenä on aktiivinen pyrkimys ymmärtää ja selittää nykypäivänä tärkeiksi nousseita poliittisia, yhteiskunnallisia, taloudellisia ja kulttuurisia ilmiöitä analysoimalla monipuolisesti niiden historiallisia juuria, kuinka moniaalle ja pitkälle menneisyyteen ne ulottuvatkaan.

Työryhmissä lähihistorian kentälle tai sen läheisyyteen itsensä paikallistavat tutkijat ja kirjoittajat pohtivat alan nykytilaa ja tulevia tehtäviä sekä luotaavat lähihistorian käsitettä ja sen mahdollisia merkityksiä. Työryhmien koolle kutsujana toimii 2021 syksyllä perustettu Lähihistoria-lehti.

Tuomas Räsänen: *Pohdintoja ympäristöhistorian nykyhetkisyydestä*

Tiettyjä suomalaisia väestöryhmiä suositellaan välttämään petokalojen syöntiä, koska niihin on kertynyt 1900-luvun jälkipuoliskolla ympäristöön päätyneitä ympäristömyrkyjä; eri puolilla maapalloa säiliöistä valuu tälläkin hetkellä pohjavesiin radioaktiivisia aineita, jotka ovat syntyneet ja varastoitu kylmän sodan ydinasetuotannon yhteydessä; monien eläinlajien kannat ovat romahtaneet, koska ihminen on viime vuosikymmeninä muokannut voimallisesti elinympäristöjä. Nämä ovat esimerkkejä tutkimistani ilmiöistä, joissa ihminen joutuu väistämättä kohtaamaan - usein traagisellakin tavalla - historian läsnäolon nykyhetkessä.

Pohdin tässä esitelmässä ympäristöhistorian ajallisuuden kysymyksiä. Ympäristöhistoriallisille ilmiöille on usein tunnusomaista yliajallisuus, jossa menneisyys, nykyisyys ja tulevaisuus sotkeutuvat tavalla, joka rikkoo inhimillisen ajantajun rytmejä ja normeja. Menneinä vuosikymmeninä ihmisten elinolojen parantamiseksi tehdyt päätökset ja toimenpiteet esimerkiksi saattavat aiheuttaa nykyhetkessä ongelmia ja kärsimystä niin ihmisille kuin muillekin eliöille, ja niillä saattaa myös olla pitkälle, jopa vuosituhansien päähän tulevaisuuteen ulottuvia vaikutusketjuja. Menneisyyden päätösten ja polkuriippuvuuksien läsnäolo nykyisyydessä korostaakin ympäristöhistoriallisen tutkimuksen ja tiedon tarvetta. Vain viime vuosikymmenten ympäristöhistoriaa tutkimalla pystymme ymmärtämään, miten ja miksi ihminen on muokannut elinympäristöjä tavalla, joka nykyisellään uhkaa maapallosysteemin toimintakapasiteettia.

Juhana Lahti: *Viimeisen 50-vuoden rakennettu ympäristö: tieto, käyttö ja jatkuvuus*

Rakennetun ympäristön kohdalla historia, nykyhetki ja tulevaisuus kietoutuvat yhteen erityisellä tavalla. Rakennukset ovat ihmisten koteja ja työpaikkoja ja ne muodostavat asukkaiden elinpiirin aina uudelleen sukupolvien vaihtuessa. Tulevaisuuteen katsovan suunnittelun ja rakentamiseen liittyvien prosessien myötä rakennuksen syntyvaiheet kestävät vuosia, usein jopa vuosikymmenen. Valmistuttuaan rakennukset ovat jatkuvasti ajankohtaisia koko olemassaolonsa ajan - välillä enemmän korjaushankkeiden vuoksi tai muista syistä. Ne eivät jää syntyhetkensä ilmiöiksi vaan eri aikojen rakennusperintö on jatkuvasti läsnä elinympäristönämme. Esimerkiksi koti on koti tässä hetkessä, riippumatta talon rakennusvuodesta ja putkiremontit ja muut korjaus ja ylläpitotarpeet pitävät ne jatkuvasti mielissämme. Kestävän kehityksen myötä rakennusten tulevaisuus nousee yhä tärkeämmäksi: jo rakennettu on jo suurimman hiilijalanjätkensä jättänyt ja olennaiseksi tulee sen elinkaaren pituus ja jatkuminen.

Suomen rakennuskannasta yli 90 % on rakennettu Toisen maailmansodan jälkeen. Tähän modernin rakennusperintöön liittyviin kysymyksiin on paneuduttu Museoviraston Rakennettu hyvinvointi teemahankkeissa

kymmenen vuoden ajan (www.rakennetuhyvinto.fi). Vuoden 1970 jälkeen rakennuskannastamme on toteutettu n. 2/3. Infrastruktuurin osalta osuus on jopa suurempi. Viimeisen runsaan puolen vuosisadan aikana on siis toteutettu ja määritelty valtaosin ne rakennetut puitteet, joissa nykypäivänä elämme. Samalle ajanjaksolle ajoittuu vallitsevan rakentamisen tavan muutos käsityövaltaisesta teolliseksi. Muutos on ollut rakentamisen historiassa suurin kautta aikojen, kun vuosisataiset ja tuhantiset muuraamisen ja puurakentamisen koetellut tavat korvautuivat elementtien ja muiden rakennusosien teollisella esivalmistuksella ja uudentlaisilla materiaaleilla. Näitä uusia kerroksellisia rakenteita ja hengittämättömiä materiaaleja on sittemmin testattu käytännössä yhteisessä elinympäristössämme.

1960-luvun jälkeisen arkkitehtuurin ja rakentamisen historian tutkimus on toistaiseksi ollut Suomessa vähäistä. Tiedon tarve taas on akuutti ja sitä kaivataan laajalla kirjolla rakennusten erilaisista ”tyyleistä” yhteiskunnan asettamiin vuosikymmenten kuluessa kehityksen myötä muuttuneisiin reunaehtoihin (kaavoitus, normit, luvitus jne.) ja rakennusfysiikan sekä korjattavuuden erityiskysymyksiin.

Tässä avatusta rakennusperinnön ja rakennettujen kulttuuriympäristöjen näkökulmasta lähihistoria ulottuu tähän hetkeen ja sisältää tulevaisuuteen katsomisen tarpeen. Esitelmä avaa lähihistorian käsitettä otsikoidusta näkökulmasta aihepiirin erityispiirteitä, arvoja ja merkityksiä pohtien.

Digitaalinen aatehistoria

Torstai 20.10., 13:00–14:30 (A4)

Kieli: Suomi

Digitaalinen käänne koskettaa ihmistieteitä laajasti, ja tässä paneelissa pohditaan uusien koneluettavien aineistojen ja laskennallisten menetelmien vaikutuksia aatehistorian tutkimukseen. Kolme tutkijaa kertoo omien kokemustensa pohjalta aatehistorian ajankohtaisista mahdollisuuksista ja haasteista 2020-luvulla. Millaisia aatehistoriallisia ilmiöitä voidaan mallintaa ja millaisia ei? Tarvitsevatko perinteiset teoretisoinnit “käsitteistä”, “konteksteista” ja “intentioista” päivittämistä ison datan aikakaudella? Kommentaattorina toimii aatehistorian professori Jouni-Matti Kuukkanen Oulun yliopistosta.

Iiro Tiihonen: *Mallintaminen historiantutkimuksessa*

Historiallisten ilmiöiden mallintaminen kvantitatiivisesti avaa sekä uusia mahdollisuuksia että käytännöllisiä ja teoreettisia haasteita. Miten esimerkiksi aate- tai kirjahistorian traditiosta nousevia kysymyksiä, ilmiöitä tai luokitteluja voidaan kääntää matemaattiseen muotoon, ja mitä hyötyä lähestymistavasta on historiantutkimukselle? Esitelmässä näitä kysymyksiä tarkastellaan varhaismodernien Britteinsaarten metadata- ja kokotekstiaineistoilla tehdyn laskennallisen tutkimuksen valossa.

Mikko Tolonen: *Intentio, reseptio ja merkitys digitaalisen aikakauden aatehistoriassa*

Aikaisempi ”skinneriläinen” aatehistoriallinen tutkimus on keskittynyt erityisesti auktorin intentioon. Perinteisesti ymmärrys tutkimuksen kohteesta on ollut kapea yrittäen tavoittaa tietyn tekstin merkityksen sen syntyhistoriallisessa kontekstissa. Samalla katveeseen on jäänyt se tosiasia, ettei painettu teksti ole koskaan staattinen tutkimuskohde, vaan merkitykset muuttuvat ympäröivien ajallisten kontekstien muutoksen myötä. Aatehistoriallisen tutkimuksen digitalisaation myötä tarjolla on kuitenkin menetelmiä, joilla voimme tunnistaa tietyn tekstin kaikki (tuhannet tai peräti kymmenet tuhannet) varhaismodernit uusiokäytöt (osittaiset uudelleenjulkaisut sekä lainaukset) ja tutkia näitä pitkällä aikavälillä. Tällä sinänsä yksinkertaisella huomiolla on kauaskantoisia merkityksiä, kun se integroidaan systemaattisesti aatehistorian tutkimukseen.

Risto Turunen: *Käsiteverkostot lähestymistapana aatehistoriaan*

Risto Turunen esittelee verkostanalyttisen menetelmän, jonka avulla menneisyydessä käytetty käsite voidaan sijoittaa osaksi aikakauden laajaa käsitteellistä verkostoa. Esimerkkitapauksena käytetään suomenkielistä poliittista lehdistöä 1900-luvun alussa, mutta menetelmä soveltuu mihin tahansa koneluettavaan tekstiaineistoon. Menetelmästä voi olla kahdenlaista hyötyä aatehistorioitsijoille: (1) yksittäisen käsitteen sijainti verkostossa tuo uutta valoa sen historialliseen merkitykseen ja (2) kokonaisen verkoston rakenne itsessään kertoo tutkittavan aikakauden ajattelun rajoista.

Kulturella och intellektuella flöden kring akademien i Åbo på 1600- och 1700-talet

Torstai 20.10., 13:00–14:30 (A06)

Kieli: Ruotsi

Akademien i Åbo fungerade redan från sitt grundande 1640 som en korsning för flöden av människor, idéer och varor. Läget nära Stortorget och Domkyrkan i centrala Åbo gynnade på ett konkret sätt utbytet av idéer och kulturella praktiker i stadsrummet, mellan professorer, studenter och andra Åbobor. Både akademien och staden stod i intensiv kontakt med Uppsala och Stockholm, och växelverkan mellan universitetsstäderna var mycket fruktbar tack vare de mångfaldiga sambanden mellan institutioner, människor, idéer och varor. Professorers, andra akademiska lärares och studenters personliga kontakter till övriga universitet i det svenska riket och utomlands anknöt akademien i Åbo till europeiska nätverk av intellektuella impulser och globala flöden av varor. Deltagarna i sessionen utnyttjar i sina studier mångdisciplinära metoder och infallsvinklar inom mobilitetsstudier, nätverksanalys och prosopografi, global- och mikrohistoria, miljö- och stadshistoria. Som källor används bl.a. korrespondens och andra egodokument, konsistoriets protokoll och dissertationer. Sessionen bygger på forskningsprojektet Vägen över havet - Kulturell växelverkan mellan universitetsstäderna Åbo och Uppsala 1640-1828 (2019-2022, Åbo Akademi och Åbo universitet). Projektet har förnyat vår bild av den långa kontinuiteten av vardagliga och nödvändiga kulturella, vetenskapliga, ekonomiska och sociala kontakter över havet samt denna växelverkans betydelse för Åbo och universitetet i staden.

Laura Hollsten: *Kunskap och färdigheter för livet: Pehr Stenberg som student i 1700-talets Åbo*

Syftet med föredraget är att studera livet som student vid Akademien i Åbo vid slutet av sjuttonhundratalet genom att betrakta Pehr Stenbergs studietid i Åbo 1779-1789. Källmaterialet utgörs av Stenbergs levnadsförteckning och särskilt delarna I och II som omspannar perioderna 1758-1784 och 1784-1789 där Stenberg skriver om sin tid som student i Åbo och som informator i Finland. Framställningens fokus ligger på de kunskaper, färdigheter och kompetenser som Pehr Stenberg skaffade sig under sin studietid i Åbo. Kunskapen och färdigheterna som Stenberg tillägnade sig under sina studier betraktas som en del av en utbildningsprocess där samhället och kulturen reproducerar sig genom en kunskapskorpus som förmedlas genom generationer men som också förändras över tid.

Charlotta Wolff: *Professorer och filosofer: akademiska idéflöden på 1700-talet*

I anförandet granskas relationerna mellan akademiska lärare och upplysta filosofer i Sverige och Europa på 1700-talet. De intellektuella förbindelserna beskrivs utgående från ett idéhistoriskt nätverksperspektiv. Fokus läggs särskilt på universiteten i Åbo och Uppsala och den intellektuella kulturen där. Avsikten är att bättre förstå den intellektuella aktörens roller under upplysningstiden, individernas betydelse för förmedlingen av nya idéer samt de olika svenska och europeiska områdenas inbördes växelverkan inom naturvetenskap och filosofi.

Patriotismi ja kansakunta

Torstai 20.10., 13:00–14:30 (A08)

Kieli: Suomi

Topi Houni: *Kansan eheyttäminen. Käsitteen merkityskerrostumat ja käytön historia*

Kansan eheytyminen on Suomessa tunnettu ja paljon tutkittu aihe. Sanaparilla viitataan useimmiten kehitykseen tai prosessiin, jossa vuoden 1918 sisällissodassa kahtiajakautunut kansa muuttui eheäksi kokonaisuudeksi viimeistään talvisotaan mennessä. Esitelmässäni haastan ja monipuolistan vallitsevaa tulkintaa keskittymällä siihen, mitä poliittiset toimijat aikanaan tarkoittivat, kun he puhuivat tai kirjoittivat eheästä kansasta tai kansan eheyttämisestä. Käsitehistoriallisesta näkökulmasta tarkasteltuna kansan eheyttä ja eheyttämisestä käytettiin 1860-luvulta lähtien käsitteinä, joilla jäsenettiin maan sisäisiä ristiriitoja ja sitä kenellä on oikeus puhua Suomen kansan nimissä. Digitoituihin lehtiaineistoihin ja eduskunnan pöytäkirjoihin perustuen esitän, että eheäkantaan käsitteistöön kerrostui selvästi toisistaan eroavia merkityksiä. Pitkän linjan merkityskerrostumia jäsenetään jaottelulla, jonka mukaan käsite reilun sanan vuoden aikana politisoitui, ajallistui, demokratisoitui, historiallistui ja itsekriittisen vaiheen jälkeen lopulta hiipui pois aktiivisesta poliittisesta kielenkäytöstä. Käsitehistoriallisesta näkökulmasta tarkasteltuna sisällis- ja talvisota eivät näyttäyty eheyttämispuheen alkuna ja päätöksenä, kuten aiemmissa tutkimuksissa on oletettu, vaan pikemminkin murroskohtina, jolloin käsitteen käytön edellytykset muuttuivat merkittävästi.

Juho Pekkarinen: *Tutkijoiden kansainväliset ideaalit ja kansalliset roolit 1800-luvun lopulla*

Tämä paperi on osa väitöskirjaani ”Intertwining Science and Politics: Foreign Scholars of Finland and Their Finnish Collaborators, ca. 1870-1920”, jossa tarkastelen 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alulla etnisten suomalaisten kulttuurista, kielestä ja alkuperästä kiinnostuneiden ulkomaalaisten tutkijoiden toimintaa, syitä heidän tutkimuksiensa takana ja yhteistyötä suomalaisen tutkijayhteisön kanssa. Paperiani vastaavassa käsittelyluvussa tarkastelen tarkemmin tutkimieni viiden ulkomaalaisen tutkijan ja heidän kanssa vuorovaikutuksessa olleen suomalaisen tiedeyhteisön identifioitumista kansallisten ja kosmopoliittisten identiteettien suhteen. Keskeisenä tutkimuskysymyksenäni on selvittää se, mielsivätkö tutkijat tärkeämmäksi omat kansalliset identiteettinsä, jotka 1800-luvun kasvavan nationalismin myötä olivat kasvaneet hyvin merkittäviksi, vai kokivatko he kuuluvansa ensisijaisesti osaksi kansainvälistä ja kosmopoliittista tiedeyhteisöä, jota oli vuosisatojen ajan pidetty tiedemaailman ideaalina.

Tutkijoiden perimmäisiä ajatuksia ja identifioitumisia emme pysty tietystikään kartoittamaan, mutta nämä kansalliset ja kosmopoliittiset teemat toistuvat ajan tiedemaailman retoriikassa niin julkisissa puheissa ja kannanoitoissa kuin myös tutkijoiden välisessä henkilökohtaisessa kirjeenvaihdossa. Tarkastelemalla näitä lähdeaineistoja tulee ilmi, että nämä identiteetit eivät olleet täysin vastakkaisia, vaan tutkijat saattoivat nähdä toimintansa kansallisena tutkijana olevan viime kädessä myös kansainvälisen tieteen etujen mukaista. Toisaalta 1800-luvun kansainväliset poliittiset kiistat saattoivat ajaa tutkijat kyseenalaistamaan kollegojensa väitteet vetoamalla siihen, että he antoivat poliittisten eli nationalististen mielipiteidensä vaikuttaa liikaa tutkimukseensa.

Jaakko Sivonen: *Preussilainen isänmaallisuus 1700-luvun jälkimmäisellä puoliskolla*

Tämä esitelmä perustuu väitöskirjaani (*Patriotism in an Absolute Monarchy. Fatherland, Citizenship and the Enlightenment in Prussia, 1756-1806*, Helsingin yliopisto, 2020). Käsittelem isänmaallisuuden nousua ja kehitystä Preussissa 1700-luvun toisella puoliskolla ja pyrin vastaamaan kysymykseen: mitä isänmaallisuus merkitsi absoluuttisessa monarkiassa?

Keskityn ei-etniseen valtiopatriotismiin, joka nousi kukoistukseen seurauksena preussilaisten kokemuksista seitsenvuotisessa sodassa (1756-1763), jossa preussilaiset kärsivät valtaviatappioita taistellessaan suurta viholliskoalitiota vastaan. Tässä isänmaallisuuden muodossa painotettiin preussilaista identiteettiä saksalaisen identiteetin kustannuksella. Liikkeenkannattajat pyrkivät Preussin valtion vahvistamiseen, mikä asetti sen törmäyskurssille Pyhän saksalais-roomalaisen keisarikunnan yhtenäisyyttä painottaneen keisarillisen patriotismin kanssa. Preussilaiset ihailivat kuningastaan Fredrik II:ta valtion ensimmäisenä palvelijana, mutta heidän isänmaallisuuttaan ei kuitenkaan voi typistää Fredrik Suuren henkilökultiksi.

Monet preussilaispatrioteista olivat valistuneiden ideaalien seuraajia, jotka näkivät isänmaallisessa liikkeessä mahdollisuuden meritokratian edistämiseen sääty-yhteiskunnassa; filosofi Thomas Abbt on paras esimerkki tällaisesta ajattelijasta. Toisaalta useat heistä torjuivat valistukseen tyypillisesti liitetyn kosmopoliittisuuden

ihanteen; maailmankansalaisuuden ideanpelättiin heikentävän yksilön velvollisuudentuntoa isänmaata kohtaan.

Myöhempään saksalaiseen nationalismiin verrattuna preussilainen valtiopatriotismi oli joka tapauksessa suhteellisen inklusiivinen liike, ja erityisesti uskonnolliseen suvaitsevaisuuteen viitattiin usein osoituksena Preussin ylivertauudesta. Siinä missä Montesquieu oli esittänyt isänmaallisuuden tasavaltalaisena ominaisuutena, preussilaiset pyrkivät osoittamaan, että myös monarkistit voivat olla hyveellisiä patriottoja. Lähdemateriaaliini kuuluu poliittisia tutkielmia, pamfletteja ja esseitä.

Työ, terveys ja tehokkuus sotien jälkeisessä Suomessa

Torstai 20.10., 13:00–14:30 (A32)

Kieli: Suomi

Sotien jälkeisessä Suomessa alkoi köyhän maan resursseihin nähden varsin laajamittainen lääketieteellinen tutkimus- ja kuntoutustoiminta. Tämän toiminnan keskeisenä tavoitteena oli nostaa rationaalisen yhteiskuntasuunnittelun hengessä kansalaisten työkykyä ja tuottavuutta. Tavoitteen saavuttamiseksi tarvittiin ajantasaista tutkimustietoa, tehostunutta fyysisen terveyden ja mielenterveyden hoitoa sekä ennaltaehkäisevää terveys- ja mielenterveystyötä. Tässä sessiossa tarkastellaan suomalaisten terveyden sosiaalipsykiatrista ja ”mentaalihygienistä” tutkimusta sekä kliinisen hoidon tehokkuutta aikana, jolloin nopeat rakennemuutokset ja uudet medikaaliset, psykologiset ja psykiatriset virtaukset muuttivat niin työn vaatimuksia kuin lähestymistapoja terveyteen, sairauteen ja terveysriskeihin. Lähdemateriaalina ovat lääketieteelliset aikakauslehdet, julkaistut tutkimukset ja Työterveyslaitoksen arkisto.

Mona Mannevuori: *“The psychiatric lessons of the war do not seem to have been generally learnt”*.
WHO:n suositukset työväestön mielenterveyden kohentamiseksi sotienjälkeisessä Suomessa.

Sotienjälkeisessä työlääketieteessä teoretisoitiin työn sielullista hygieniaa soveltamalla mentaalihygienistä tutkimusta työpaikoilla ilmeneviin hermotauteihin, kahnauksiin ja työtehon laskuun. Työväestön keskuudessa esiintynyt levottomuus sai asiantuntijat ymmälleen, joten neuvoja kysyttiin kansainvälisistä asiantuntijaverkostoista, kuten Maailman terveysjärjestöltä (WHO). Millaisia neuvoja WHO tarjosi? Miten ne vaikuttivat suomalaiseen työlääketieteeseen?

Eve Hyrkäs: *Lääkärintyö, hoidon tehokkuus ja psykosomaattiset ilmiöt*

Esitelmä tarkastelee julkaistun lääketieteellisen keskustelun pohjalta lääkäreiden näkemyksiä nk. hankalista potilaista, joiden vaivat eivät helpotu toivotulla tavalla. Kiinnitän huomiota erityisesti siihen, miten ”psykosomaattisesti” oireilevien potilaiden on katsottu asettavan haasteita lääkärintyölle mm. kielteisten tunteiden ja hoitosuhteen luottamuspuolan muodossa.

Mikko Myllykangas: *Työtä ja mielisairautta kahdessa Suomessa*

Suomessa vuosina 1969–1971 toteutettiin siihen asti laajin sosiaalipsykiatrinen ja epidemiologinen tutkimus, jossa tarkasteltiin työikäisen väestön mielenterveyttä Lounais-Suomessa ja napapiirin pohjoispuolella. Tutkimus valotti tai loi kuvaa kahdesta Suomesta, joissa mielenterveyttä joko tukivat tai vaaransivat teollinen työ/maatyö, palvelujen saatavuus/palvelujen lähes olemattomuus, ja haja-asutus/asutuskeskittymät.

Maailmaa muuttavat käsitteet: Kansallinen, kansainvälinen, globaali

Torstai 20.10., 13:00–14:30 (A32)

Kieli: Suomi

Käsite- ja aatehistoriallisella tutkimuksella on pitkään ollut vahva jalansija Suomessa. Aatehistoria on, Markku Hyrkkästä lainaten, ”asioiden käsittämisen käsittämistä”: tutkimuskohteena ei ole vain historiallinen asia itsessään, vaan myös ilmiöön liitetyt aikalaiskäsitteet. Näin muodin myöskään käsitteitä ei oteta annettuina - ajattomina, neutraaleina tai itsestäänselvyyksinä - vaan käsite- ja aatehistorioitsija tutkii, miten ne ovat syntyneet ja kehittyneet sosiaalisessa, poliittisessa ja taloudellisen vuorovaikutuksessa ja kamppailussa. Myös käsitteitä toisin sanoen tutkitaan historiallisina ilmiöinä. Reinhart Koselleckia mukailleen käsitteet, kieli ja ajattelutavat nähdään sekä todellisuutta kuvaavina että sitä muokkaavina tekijöinä.

Kansaan, kansakuntiin ja näiden muodostamiin kokonaisuuksiin liittyvät käsitteet ovat kiinnostaneet käsitehistorian tutkijoita tieteenalan muotoutumisesta lähtien. Viime aikoina kansallisen historian tutkimuksen kritiikki ja kiinnostus yllirajaisiin ilmiöihin on näkynyt myös käsitehistorian alalla. Tämän työryhmän esitykset tarkastelevat ajassa ja paikassa liikkuvia käsitteitä, niistä käytyjä kamppailuja sekä niiden muokkaamia todellisuuskäsityksiä kolmen empiiriseen aineistoon nojaavan tapaustutkimuksen avulla.

Sophy Bergenheim käsittelee suomalaisuuden edustamista ja kansallisen profiloitumisen edellytyksiä kansainvälisessä sosiaalityön järjestössä ja yllirajaisessa asiantuntijayhteisössä kylmän sodan aikana. Veera Laine lähestyy nationalismin käsitteen yllirajaisista liikkuvuutta tutkimalla sen käyttöä itsemäärittelyn kontekstissa 2010-luvulla Venäjän ja Yhdysvaltojen politiikassa. Martin Pettersson tutkii pehmeät arvot -käsitteen politisoitumista Suomessa ja miten sen avulla ympäristökysymykset muotoiltiin noudattamaan kansallisen kilpailukykyyn logiikkaa taloudellisen kasvun alaisuudessa.

Sophy Bergenheim: *Edustamisen monet kerrokset; Suomalaisuus, korporatismi ja diplomaattinen liikkumavara kansainvälisessä sosiaalityön järjestössä 1950–1964*

Mitä suomalaiset henkilötoimijat edustavat kansainvälisessä toiminnassa sosiaalipolitiikan ja sosiaalipoliittisen tiedon alalla? Organisaatiotaan, maataan? Yllirajaisista yhteistä intressiä vai kansallista asiantuntemusta? Näitä kysymyksiä käsittelemässäni Sosiaalipoliittisen yhdistyksen ja Sosiaalihuollon Keskusliiton suhteista ja toiminnasta International Conference of Social Work -järjestössä (ICSW) ja sosiaalisen politiikan yllirajaisessa episteemisessä yhteisössä 1950-1960-luvulla.

ICSW on kansainvälinen järjestö, jonka ei-valtiolliseen toimintaan on osallistunut sekä järjestö- ja professiotoimijoita että virkamiehiä eri maista, ja sillä on läheiset suhteet YK:hon ja sen elimiin. Suomen virallinen ICSW-edustus on ollut järjestöjen vastuulla: Sosiaalipoliittinen yhdistys hoiti tehtävää 1950-60, minkä jälkeen rooli siirtyi SHK:lle - joskin osin samoin henkilötoimijoin. Toimintaan osallistui myös sosiaaliministeriö.

Yhteiskuntapolitiikan ja yhteiskuntapoliittisen tiedon korporatismi on Pohjoismaille tyypillinen piirre: tiedon tuottamiseen ja politiikan soveltamiseen osallistuvat niin valtio ja kunnat kuin erilaiset yksityiset ja vapaaehtoiset toimijatkin. Valtion ja yhteiskunnan välinen raja ei läheskään aina ole ollut selvä, eikä kristallinkirkkaille rajanvedoille ole usein ollut tarvettakaan - vaikka yhteistoimintaan onkin olennaisesti kuulunut ristiriitaistenkin intressien yhteensovittaminen.

Sosiaalipolitiikka mielletään yleensä maantieteellisesti ja poliittisesti rajautuneeksi politiikka-alaksi, eli kansallisvaltion sisäiseksi politiikaksi. Sosiaalipolitiikan ja sosiaalipoliittisen tiedon voi kuitenkin nähdä myös kansallisvaltiollisia intressejä laajemmaksi yhteiseksi asiaksi, jota edistetään sekä valtioiden välisellä että ei-valtiollisella kansainvälisellä ja yllirajaisella yhteistoiminnalla, esimerkiksi kansainvälisten organisaatioiden kautta.

Paradoksaalisesti tällaisissa konteksteissa kansallisvaltiolliset piirteet saattavat nimenomaan korostua. Kansainvälisissä järjestöissä toimimisessa ei usein olekaan kyse ainoastaan yllirajaisesta episteemisestä toiminnasta, vaan myös kansallisesta edustamisesta. ICSW:n merkitys Suomelle ja sitä edustaville toimijoille syntyi osin tätä kautta: pienelle maalle oli tärkeää ankuroitua kansainväliseen sosiaalisen politiikan yhteisöön ja sitä kautta vahvistaa kansainvälistä asemaansa. Kylmän sodan maailmassa ICSW oli geopolitiittisesti hyväksyttävä väylä Suomelle profiloitua demokraattiseksi Pohjoismaaksi.

Myös korporatistiset piirteet korostuivat kansainvälisessä kontekstissa: yksilöiden roolit ja organisaatioiden väliset suhteet hämärtyivät pragmaattisella ja triviaalilla tavalla. Kun tehtävänä oli Suomen ja suomalaisen

tiedon kansainvälinen edustaminen, jo valmiiksi häilyvät rajanvedot suomalaisten organisaatioiden ja instituutioiden välillä haalenivat entistäkin toissijaisemmaksi seikaksi.

Martin Pettersson: *Pehmeät arvot – taloudellisen kasvun ja luonnonsuojelun yhteensovittaminen Suomessa 1980-luvun poliittisessa kielenkäytössä*

Käsite ”pehmeät arvot” tuli osaksi poliittista kielenkäyttöä Suomessa 1980-luvun alkuvuosina. Kuten poliittisen väittelyn käsitteille on tavanomaista, myös pehmeistä arvoista tuli kiistelty käsite, koska sen sisältö ja merkitys oli aikalaisille epäselvä. Etenkin kolme käsitteestä kamppailevaa ryhmää nousevat lähdeaineistosta esiin ja ne ovat: 1) vihreä liike, 2) yksityisen sektorin edustajat, sekä 3) tietyt poliittiset vaikuttajat perinteisistä puolueista. Eri tahot käyttivät pehmeät arvot-käsitettä argumentoidessaan tulevaisuuden ”pakollisuuksista”, kuten taloudellisen kasvun tai luonnonsuojelun välttämättömyydestä. Tutkin parlamenttimateriaalia, puoluejulkaisuja ja lehtiaineistoa käsitehistoriallisen analyysin avulla. Väitän, että käsitettä käytettiin harmonisoimaan etenkin näitä kahta mainittua pakkoa, joiden koettiin 1970-luvusta eteenpäin olevan ristiriidassa keskenään. Kamppailu käsitteen sisällöstä johti siihen, että sitä käytettiin synkronisoimaan (Jordheim) eriäviä tulevaisuusvisioita yhteen. Tarkastelemalla tätä suomalaista tapausta laajemmassa kansainvälisessä kontekstissa, tämän ilmiön voi osittain selittää viittaamalla neoliberalistisen tai kilpailuvaltiollisen ajatusmaailman vaikutuksella kaikkien tutkittujen tekijöiden kielenkäyttöön. Toinen selittävä tekijä on ”pehmeys”-käsitteen sisältämät aikakokemukset. Kyseisenä ajanjaksona ”pehmeys”-käsitteen odotushorisontti (Koselleck) muuttui, mikä on erityisen selvää etenkin parlamenttiaineistossa. Aikaisemmin, jotain joka oli pehmeä, esitettiin debateissa enimmäkseen heikkona, epävarmana ja ylipäätään ei-toivottuna. 1960-luvusta eteenpäin iso määrä käsitteitä etuliitteellä ”pehmeä”, kuten tässä tutkimuksessa keskiössä olevat pehmeät arvot, nousivat esiin suomalaisessa parlamenttikeskustelussa jollain tavalla tavoittelemisen arvoisina, sisältäen myönteisiä tulevaisuusodotuksia. Pehmeät arvot merkitsivät perustaa parempaan tulevaisuuteen käsitettä käyttävien tahojen keskuudessa. Tämä mahdollisti sen käytön sekä luonnonsuojelun puolesta, että valtion byrokratiaa vastaan. Pehmeitä arvoja voitiin käyttää retorisesti argumentoidessa sen puolesta, että parempi tulevaisuus syntyisi yksilöllisestä vapaudesta. Tämä taas loisi puitteet sekä taloudelliseen kasvuun, että tehokkaampaan luonnonsuojeluun ja täten nämä kaksi pakkoa pystyttäisiin yhdistämään.

Talouselämän uudet tuulet

Torstai 20.10., 13:00–14:30 (C5)

Kieli: Suomi

Talouselämän viimeaikaisempia kuumia aiheita ovat olleet kierto- ja jakamistalous, skaalautuminen, verkostot, ulkoistaminen, työntekijä- ja asiakaslähtöisyys ja matalat organisaatiot. Mutta ovatko ne laisinkaan uusia keksintöjä? Jos eivät, niin miksi yritykset, yritysjohtajat ja media keksivät aina pyörän uudelleen? Voiko historiantutkimus auttaa tässä jotenkin?

Tarkastelemme erikokoisia, eri toimialoilla toimivia ja eri omistajataustaisia suomalaisia yrityksiä: päivittäistavarakauppaan erikoistunutta suurta pörssiyhtiö Keskoa (FT Anitra Komulainen: ”Yrittäjälähtöiset Uberit - Kesko ja K-kauppiat”), keskisuurta monialaista perheyhtiötä Berner Oy:tä (FM Annastiina Henttinen: ”Kansainvälinen verkostoituja Berner Oy”) ja pienehköjä ja keskisuuria yksityisomisteisia romuliikkeitä (Väitöskirjatutkija Kati Toivanen: ”Kiertotalous ennen kiertotaloutta - case romukauppiat”). Tarkasteluaikamme sijoittuu 1900-luvulle. Päälähteinämme toimivat yritysten omat arkistot, haastattelut ja lehdistö. Session puheenjohtajana toimisi yritys- ja taloushistoriaan perehtynyt FT Elina Kuorelahti.

Anitra Komulainen: *Yrittäjälähtöiset Uberit – Kesko ja K-kauppiat*

Nykyisin yrittäjyys ja oppiva organisaatio -termit esiintyvät tuhkatieheään yritysten vuosikertomuksissa ja mediassa. Kuitenkin K-ryhmä eli Kesko ja K-kauppiat onnistuivat nostamaan ne tärkeimmiksi ja vaikeasti jäljiteltäviksi kilpailuvalteikseen jo 1960-1970 -luvuilla. Sen mahdollistivat etenkin yrityksen historialliset juuret, yhteiset arvot ja tavoitteet. Saavutukset olivat merkittäviä. K-ryhmä toteutti kaupparyhmistä ensimmäisenä mm. keskusvaraston, tietoliikenneverkoston, kauppiaiden kauppapaikkaratkaisut, hallimyyvälät ja laajan tuoretuotekaupan. Viimeksi mainittua tuki myös tehokas mainonta, ikimuistettava K-kaupan lihatiskin Väiski.

Tarkastelen erityisesti, miten Keskon ja itsenäisten K-kauppioiden dynamiikka toimi uusista ja myöhemmin kilpailuvalteiksi osoittautuneista toimintatavoista päätettäessä. Tämä voi osaltaan antaa oppia myös nykyisin alati yleistyväälle yrittäjyyden muodolle, jossa yksityisyrittäjät perustuvat suurempia yksiköitä, kuten osuuskuntia tai osakeyhtiöitä. Tärkeimpinä lähteinäni toimivat Keskon omat arkistot. Peilaan niiden antia muista kaupparyhmistä tehtyihin tutkimuksiin, etenkin samankaltaiselta aatepohjalta ponnistaneeseen T-ryhmään eli Tukoon ja tukukauppiaisiin.

Annastiina Henttinen: *Bonusten Berner Oy: Bonukset eivät ole ysäriä eikä sisäinen yrittäjyys Sarasvuota*

Monialayritys Berner Oy:n henkilökunnan palkitsemisjärjestelmä vuodelta 1945 osoittaa, että bonukset ja tulospalkkio ovat olleet Suomessa innovaatio - noin 80 vuotta sitten. Miksi perheyrittäjien tulosta on lähdeylytään pois köyhässä pula-ajan Suomessa? Kysymys on noussut esiin Berner Oy:n 140-vuotishistorian kirjoittamisen yhteydessä 2022 ja sitä on tarkasteltu lähemmin yrityshistorian lähteiden pohjalta osana tätä. Suomalaisyrittäjien tunnetumpi työntekijöiden sitouttamisen muoto oli yleinen työntekijöiden hyvinvoinnista huolehtiminen. Patriarkaalisessa hengessä patruunat olivat järjestäneet alaisilleentömaaruokailua, asuntoja, urheiluseuroja, kirjastoja ja soittokuntia. Mutta Bernereiden kehittelemässä järjestelmässä 10 % yrityksen nettotuloksesta sai mennä koko henkilökunnan palkitsemiseen. Ehkäpä otsakkeen perheyrittäjät olivat lajissaan edistyksellisiä poikkeusyksilöitä tai käyttivät voitto-osuusjärjestelmäksi kutsumaansa kaikkien työntekijöiden palkitsemista vastaläkkeenä johonkin? Suvun jäsenille yhtiön voimahahmo Rolf Berner oli yksinkertaisesti ”hyvä jätkä”, avarasydäminen ja reilu. Hän halusi ilman taka-ajatuksia laajentaa perheyhteisöllisyyttä henkilökuntaan päin. Totta onkin, että edistyspuolueen jäsen Berner oli yhteiskunnallisesti hyvin valveutunut ja sosiaalisesti edistyksellinen jo 1930-luvulla ennen kansanedustaja-aikaansa ns. vaaran vuosina. Sotien jälkeen taas useimmat yrittäjät alkoivat kavahtaa rajua yhteiskunnallista muutosta ja liikkumista työehtojen kollektiivisen säätelyn suuntaan. Voittoisa vasemmisto nosti tapetille sosialisoinnin, ja kasvava ammattiyhdistysliike esitteli muskeleitaan. Näihin oli hyvä vastata hyvällä, varsinkin varmisteltaessa ammattitaitoisen työvoiman saantia. Sota-aikana oli saatu esimakua työvoimapulasta. Voitto-osuusjärjestelmä jäi yrityskulttuuriin. Rolf Bernerin pojat vaalivat vetovuorollaan voitonjakomallia, jollaisesta sosialidemokraatit puhuivat Ruotsia myöten. Rolfin lapsenlapset jatkoivat 1988 poikkeuksellista järjestelmää, jota tietävästi mikään vastaavankokoinen firma ei vielä käyttänyt. Voitto-osuus kasvoi pahimpina lamavuosinakin, ja tasavallan presidentti Martti Ahtisaari kävi tutustumassa malliin. Kun Berner Oy pokkasi Vuoden perheyrittäjä -palkinnon 2004, yksimielisen raadin oli pehmittänyt tulospalkkio, vanha voitto-osuus, jota yritys jakoi sinnikkäästi vuosikymmenestä toiseen.

Avainsanat: Berner, palkanmaksu, voitonjako, voitto-osuus, tulospalkkio, bonus.

Kati Toivanen (& Niklas Jensen-Eriksen): *Romukauppiat: Kiertotalousbisneksen edelläkävijät 1900–1995*

Kierrätys toimii, kun se on taloudellisesti kannattavaa. Kiertotalous ja kierrättäminen mielletään edelleen helposti uusiksi ilmiöiksi, mutta ovat pikemminkin uusia ilmauksia vanhoista perinteistä. Niihin perustuvaa liiketoimintaa on harjoitettu Suomessa järjestelmällisesti jo 1800-luvulla. Vaikka jätteiden hyödyntäminen kirjattiin lakiin vasta 1990-luvulla, on esimerkiksi jätepaperia kerätty ja hyödynnetty modernia tuottajavastuuperiaatetta mukaillen ja markkinajohtoisesti 1940-luvulta asti. Sadat romu- ja lumppukauppiat, jotka keräsivät ja jalostivat sekundaarisia raaka-aineita kasvavan teollisuuden raaka-ainenälkää tyydyttämään, tulivat puolivahingossa harjoittaneeksi kestäväää ja vihreää liiketoimintaa. Vuosikymmenien ajan yrittäjät - usein pienistä tai keskisuurista perheyriyksistä mutta myös jättimäisten vientiyrityksistä - innovoivat tapoja tehdä tuottavaa bisnestä yhä uusista materiaaleista ja niiden kasvavista virroista. Samalla he kamppailivat yrittämistä rajoittaneita yhteiskunnan asenteita, lakimuutoksia, talouden heilahteluita ja kartelleja vastaan. Joskus he onnistuivat, aina eivät. Yhteiskunnallisten kriisien aikaan arvostus nousi, mutta usein vain hetkeksi.

Energian ja raaka-aineiden säästäminen on jälleen ajankohtainen teema. Esitelmässä tarkastelemme suomalaista kiertotalouden yrityshistoriaa romukauppioiden näkökulmasta, lähteenämme etujärjestön arkistot, teollisuuden osto- ja myyntikartellien arkistot, yritysten omat arkistot, kymmenet yrittäjien haastattelut sekä kansainvälinen vertaileva tutkimus. Keitä romukauppiat olivat, miten ja miksi he päätyivät halveksitulle ja likaisena pidetylle alalle? Miten romukaupasta tuli miljoonabisnes? Voimmeko oppia jotain ”alkuperäisiltä kierrättäjiltä”?

Aikalaiskokemuksia ja rauhankriisejä – sotien vaikutuksia arkeen ja paikallisyhteisöihin

Torstai 20.10., 13:00–14:30 (C6)

Kieli: Suomi

Itsenäisen Suomen historiassa on lukuisia kriisi- ja poikkeusaikoja. Valtakunnallisten poikkeusolojen vaikutukset katsotaan usein sangen yhtenäisiksi, minkä seurauksena erilaiset vaikutukset ihmisryhmiin, niiden sisäisiin alaryhmiin, yhteisöihin tai alueisiin jäävät helposti huomiotta. Työryhmän esityksissä tarkastellaan suomalaista yhteiskuntaa yksilöiden, yhteisöjen ja alueiden näkökulmasta kriisien ja poikkeusolojen aikana. Etenkin toista maailmasotaa ja sitä seurannutta ajanjaksoa on Suomessa tutkittu runsaasti, mutta vielä löytyy vähälle huomiolle jääneitä aihepiirejä, kuten yhtäältä kaupunkisiirtoväen aikalaiskokemukset tai toisaalta alueelliset rauhankriisit. Miten käsitys tutuista kriisiajoista muuttuu tai syvenee, jos tarkastelu kohdistuu erilaisten ihmisryhmien sisäisiin alaryhmiin tai jos vertaillaan poikkeusolojen vaikutuksia alueellisesti? Mitä erilaiset lähteet, kuten kirjeet tai sanomalehdet, voivat kertoa poikkeusoloista ja niistä selviytymisestä?

Hannu Heikkilä: *Viipurilaisen siviiliväestön kokemuksia sodan jaloissa, evakossa ja paluumuuttajina kotikaupunkiinsa 1939–1944*

Tarkastelen esitelmässäni, millaisina viipurilaisten siviilien kokemukset näyttäytyivät toisen maailmansodan aikana kirjoitetuissa kirjeissä. Keskityn etenkin siihen, miten ilmapommituksista, kaupungin tuhoutumisesta ja kodin menettämisestä kirjoitettiin sekä miten Viipurin jälleenrakentamiseen ja Viipuriin paluuseen suhtauduttiin. Päälähteenä analysoin kolmea eri kirjekokoelmaa, joiden kirjoittajat kuuluivat johtaja- ja virkamiesperheisiin, ja niin sanotun Torkkelin kirjelaatikon dokumentteja. Kirjekorpuksen myötä viipurilainen siviiliväestö määrittyy suomenkielisenä väestöosana, joka kuului pääosin keskiluokkaan tai ylempään keskiluokkaan ja joka oli kotoisin Viipurin ydinkeskustan alueelta. Koska kirjeenvaihdot painottuvat taloudellisesti ja sosiaalisesti turvatussa asemassa olleisiin viipurilaisperheisiin, Torkkelin kirjelaatikon kysymykset, vastaukset, kuulutukset ja ohjeet laajentavat alkuperäisaineiston sosiaalis-taloudellista moniäänisyyttä. Esitelmä paikantuu historiallisen kirjetutkimuksen ja kokemushistorian lisäksi rauhankriisien tutkimusten kentälle. Aiempi siirtoväkitutkimus painottuu maaseudun siirtokarjalaisten sopeutumistutkimuksiin, vaikka Viipuri oli talvisodan alkaessa Suomen toiseksi suurin kaupunki. Yleinen kuvasto evakkotietä lehmineen kulkevista Karjalan evakoista jättää katveeseen kaupunkikarjalaisten kokemushistoriaa, joka erosi luovutetun Karjalan maatalousväestön kokemushistoriasta.

Katja Pyötsiä: *Sodasta rauhaan, samat ongelmat ympäri maan? Alueelliset rauhankriisit Suomessa 1944–1949*

Jatkosodan päättyminen myötä syksyllä 1944 valtaosa Suomea pystyi siirtymään sodasta rauhaan ja kohtaamaan rauhankriisin, sodan aiheuttamat ongelmat yhteiskunnalle. Vaikka monet ongelmat, kuten evakkojen asuttaminen, jälleenrakennus ja rikollisuuden määrällinen kasvu, olivat koko maassa kohdattuja haasteita, niiden alueellisessa ilmenemisessä ja niihin suhtautumisessa oli eroja. Esityksessä tarkastelen, mitä rauhankriisiin liittyviä ongelmia maakunnalliset sanomalehdet nostivat esiin eri puolilla Suomea ja miten sotien jälkeen kohdatut haasteet erosivat alueellisesti? Tarkastelujakso kattaa ajan välittömästi jatkosodan päättymisestä syksystä 1944 aina 1940-luvun loppuun asti, jonka aikana sanomalehdet seurasivat aluksi tarkasti akuutteja toimia sodasta selviytymiseksi ja muuttuneen tilanteen kehitystä. Vuosikymmenen lopun lähestyessä suurin huomio siirtyi pois ongelmien seuraamisesta, kun akuutit haasteet olivat jo ratkaistu, lehtien odotushorisonttien kääntyessä toiveikkaaseen suhtautumiseen uudelle vuosikymmenelle edistyksen ja rauhan sävyttämänä.

Anna-Leena Perämäki: *Kirjoituksia miehitetystä Pohjolasta – miehityksen, sodan ja vainon kokemuksia Norjassa ja Tanskassa toisen maailmansodan aikaisissa omaelämäkerrallisissa aineistoissa*

Saksa hyökkäsi huhtikuussa 1940 puolueettomina pysytelleisiin Norjaan ja Tanskaan, jotka joutuivat Saksan hallintaan toukokuuhun 1945, lähes koko toisen maailmansodan ajaksi. Esitelmä tarjoaa yhden katsauksen sodan kokemukseen Norjassa ja Tanskassa 1940-luvun omaelämäkerrallisen aineiston eli päiväkirjojen ja kirjeiden kautta. Esitelmän keskiössä on muutama tapaus, joiden kautta avautuu ikkuna myös laajempaan miehitettyjen Pohjoismaiden kokemukseen sodasta. Päättökysymys kuuluu: Miten norjalaiset ja

tanskalaiset kokivat miehitysajan? Tarkastelen, miten he kirjoittivat siitä päiväkirjoissaan ja kirjeissään, omana kokemuksenaan ja osana henkilökohtaista elämänsä.

Kokemuksiin vaikuttivat erilaiset positiot suhteessa miehittäjään: sopeutujat, yhteistyön tekijät, vastarintaliike, vähemmistöt, kuten vainojen kohteeksi joutuneet juutalaiset. Tässä esitelmässä nostan esille syksyllä 2021 alkaneen postdoc-hankkeen aineistosta muutamia näistä erilaisissa asemissa sota-aikaa eläneiden kirjoittamista päiväkirjoista ja kirjeistä. Norjasta esittelen itävaltalaislähtöisen nuoren juutalaisnaisen Ruth Maierin (1920-1942) päiväkirjaa sota-ajan kokemuksistaan Norjassa. Tanskasta valotan merimies Kim Malthe-Bruunin (1923-1945) sotakokemusta lähteenä Malthe-Bruunin päiväkirja ja kirjeet vuosilta 1941-1945, joissa hän kirjoittaa toiminnastaan Tanskan vastarintaliikkeessä. Maierin ja Malthe-Bruunin tekstit on julkaistu, mutta esitelmän aineistona on mahdollisesti myös joku kolmas, julkaisematon päiväkirja tai kirjekokoelma, esimerkiksi norjalaisen Solveig Heide Egganin päiväkirja sota-ajalta.

Uskonto ja Suomen itäraja 1900-luvulla

Torstai 20.10., 13:00–14:30 (C8)

Kieli: Suomi

Suomen suhde itärajaan on ollut määrittelyn ja muutoksen kohteena läpi koko itsenäisyyden ajan historian. Maantieteellisen rajan lisäksi itäraja on merkinnyt idän ja lännen rajaa aatteellisesti, mentaalisesti ja uskonnollisesti. Uskonnolla on ollut merkittävä rooli myös kansallisten piirteiden ja kansallisten rajojen määrittäjänä - mutta myös niiden kyseenalaistajana. Suomessa tämä on tarkoittanut erityisesti kristittyjen erilaisia tapoja suhtautua idässä olevaan Venäjään, Neuvostoliittoon ja sen määrittelemään kommunismiin.

Historiantutkimuksen päiville tarjoamassamme sessiossa lähestymme uskonnon ylijärjestyksen tematiikkaa analysoimalla uskonnon roolia Suomen itärajan määrittäjänä vuosina 1917-1994. Kaikki neljä session esitelmää keskittyvät tarkastelemaan aihetta keskittyen tutkimuksessaan eri vuosikymmeniin. Yhdessä esitelmämme monipuolistavat kuvaa uskonnon roolista Suomen itärajan määrittäjänä. Uskonnon avulla valikoitiin itärajan ylittäneitä pakolaisia, levitettiin Suur-Suomi -aatetta ja määriteltiin suomalaisuutta vastustaen samalla bolševismia. Yhteistyötä oltiin valmiita tekemään toistenkin kansojen kansallismielisten kanssa. Toisaalta uskonnon kytkeminen kansallisuusaatteeseen koettiin myös ongelmallisena. Erityisesti 1960-luvulla uskonnollisten argumenttien avulla Suomessa tuettiin Neuvostoliiton rauhanpolitiikkaa ja vastustettiin nationalismia. Vaikka Neuvostoliitto käytti uudessa ulkopoliitikkassaan uskontoa aktiivisesti hyödyksi, maan sisäpolitiikka näyttöä Suomesta kuitenkin uskonnovastaisena. Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen maasta saadut tiedot kuitenkin osoittivat, että valtiokommunismi ei ollut pystynyt hävittämään uskontoa ja ihmisten uskonnollisuutta.

Tomi Kallanne: Luterilaisen uskonnon rooli itärajan turvaamisessa ja Suomen valtion pakolaishuollossa maailmansotien välillä

Kun ulkomaalaisten määrä Suomen tasavallassa laskettiin ensimmäisen kerran vuonna 1920, suomensukuisten - siis lähinnä karjalaisten ja inkeriläisten - osuus joukosta oli yli 15 %. He olivat tuolloin venäläisten jälkeen suurin ulkomaalaisten ryhmä Suomessa. Uskonnollisesti suomensukuisten pakolaisten joukko voidaan jakaa karkeasti kahtia siten, että Itä-Karjalasta saapuneet olivat ortodokseja ja Karjalankannaksen ja eteläisen Inkerinmaan pakolaiset pääosin luterilaisia.

Inkeristä Suomeen suuntautuneen pakolaisuuden juuret olivat Venäjän sisällissodan, inkeriläisten kansannousun ja Inkerinmaan maatalouden pakkokollektivoinnin synnyttämässä sekasortoisessa tilanteessa 1910- ja 1920-lukujen taitteessa. Suomen ja Neuvostovenäjän - ja toisaalta silloisen Viipurin läänin ja vanhan Inkerinmaan - raja Karjalankannaksella säilyi levottomana 1920-luvun alkuun asti. Inkeriläisten pakolaisten jääminen kahden valtion välitilaan nähtiin turvallisuushakaksi, ja Suomen hallitus myönsi jo vuonna 1919 määrärahan inkeriläisten pakolaisten sielunhoidon järjestämiseksi Suomessa. Näin muodostui Inkerin pakolaisseurakunta, joka jatkoi Suomessa toimintaansa aina vuoteen 1948 saakka.

Nimestään huolimatta Inkerin pakolaisseurakunta ei kuitenkaan ollut missään vaiheessa kirkkolain kolmannen luvun kuvaama Suomen evankelisluterilaisen kirkon seurakunta. Pakolaisseurakunnan tapauksessa Suomen valtio ulkoisti joukon ulkomaalaisvalvonnan ja pakolaisten henkisen sekä hengellisen huollon tehtäviä suomalais-inkeriläiselle papistolle. Suomen valtio rahoitti ja valvoi pakolaisseurakunnan toimintaa, mutta pappeja ja heidän tekemäänsä työtä valvoi kirkkolain mukaisesti myös Viipurin piispa ja tuomiokapituli. Tämä erikoinen kaksoisrooli Suomen valtion ja evankelisluterilaisen kirkon - pakolaishuollon yksikön ja luterilaisen uskonyhteisön - välillä leimasi Inkerin pakolaisseurakunnan toimintaa koko sen olemassaolon ajan.

Reetta Kallanne: Uskonto aseena bolševismia vastaan – Suomalaiset sotilaspapit Saksan miehittämällä alueella toisessa maailmansodassa

Suomalaiset lähtivät jatkosotaan Mannerheimin päiväkäskyn retorikan velvoittamana sotimaan pyhää sotaa ristiretken muodossa. Sota Neuvostoliittoa vastaan nähtiin yleisesti myös sotana kristillisten arvojen puolesta, ateistista vihollista vastaan. Suomalaiset sotilaspapit toimivat jatkosodan aikana pääosin suomalaisissa rintamajoukoissa. Kiinnitän tällä kertaa huomiota kolmeen sotilaspappiin, Juhani Jääskeläiseen, Reino Ylöseen ja Jussi Tenkkuun, jotka palvelivat inkeriläisten siirtoihin liittyen Inkerissä ja Virossa. Sotilaspapit palvelivat erityistehtävässä, jossa he todistivat muun muassa Kloogan keskitysleirinkurjuutta ja Saksan miehittämässä Inkerissä toteuttamaa kansallisuuspolitiikkaa. Työssään he olivat osaltaan toteuttamassa suomalaista vähemmistöpolitiikkaa ja rakentamassa Suur-Suomea. Aiemmassa tutkimuksessa on korostettu inkeriläisten

siirtoja pelastusoperaationa. Myyttisiäkin piirteitä saaneessa pelastusoperaatiokertomuksessa uskonnon on kerrottu vastanneen inkeriläisten tarpeisiin. Jälkikäteen luodun pelastuskertomuksen varjoon on jäänyt sotilaspappien uskonnollinen diskurssi, jossa uskonto sai monia vaihtelevia merkityksiä sodan kuluessa. Sotilaspappien uskonnollisen diskurssin tutkimuksen kautta on mahdollista päästä käsiksi niihin sota-aikaisiin aatteisiin, arvoihin ja politiikkaan ja merkityksiin, joita sotilaspapit uskontoon liittivät. Päiväkirjamerkintöjen, raporttien ja kirjeiden kautta piirtyy uskonnon ammattilaisten tapa hahmottaa maailmaa ja sotaa toisen maailmansodan muuttuvissa tilanteissa. Uskonto sai sotilaspappien diskurssissa henkilökohtaisia, nationalistisia, poliittisia sekä moraalisia merkityksiä.

Rony Ojajarvi: *Sekularismi suomalaisissa rauhanliikkeissä 1963–1975.*

Paperissani tarkastelen, miten sekularismi vaikutti suomalaisten rauhanliikkeiden julkaisujen uskontoja käsittelevään sisältöön. Tarkastelen aihetta analysoimalla erityisesti vuonna 1963 perustettua Suomen Sadankomitean suhdetta uskontoon vuosina 1963–1975. Toisena tarkasteluni kohteena on Neuvostoliittoa tuolloin myötäillyt Suomen rauhanpuolustajat. Tutkimusaineistonani toimii Sadankomitean, Rauhanpuolustajien sekä kyseisissä järjestöissä toimineiden henkilöiden rauhanasiaa käsittelevät julkaisut. Aineiston analyysissä kiinnitän huomiota julkaisuissa oleviin uskontoja käsitteleviin tai uskonnollista kieltä sisältäviin kirjoituksiin. Lisäksi analysoin profiiltaan uskonnollisten (esimerkiksi pappien tai julkisesti uskonnollisten) tai teologisen koulutuksen saaneiden henkilöiden kirjoitusten sisältöä.

Lähestyn artikkelini aihetta osoittamalla aluksi, miten uskonnollinen retoriikka ja kristillisuus olivat keskeinen osa suomalaisia rauhanliikkeitä ennen 1960-lukua. Tämän jälkeen osoitan, miten sekä Suomen rauhanpuolustajien että Sadankomitean rauhanaattelliset painotukset sekularisoivat suomalaisten rauhanliikkeiden julkaisujen sisällön. Kun uskontoa käsiteltiin Rauhanpuolustajien Rauhan puolesta -lehdessä tai Sadankomitean ja Suomen Rauhanliiton yhteisessä Ydin-lehdessä 1970-luvun taitteen jälkeen, oli kyse enää maininnoista tai selvän uskontokriittisistä kirjoituksista - silloinkin kun kirjoittajana oli teologi.

Analysoidessani uskonnon julkisen tilan kaventumista näiden rauhanliikkeiden julkaisuissa, kiinnitän huomiota siihen, mikä korvasi uskonnolle ja uskonnollisille kirjoituksille aikaisemmin varatun palstatilan. Esitän Vietnamin sotaa, kolmannen maailman vapaussotaa ja Kuuban vallankumousta käsittelevien uutisten olleen yksi uskonnollisten kirjoitusten tilan kaventaja. Mielenkiintoisesti samalla kun uskonnolliset kirjoitukset hävisivät, humanismi ilmestyi käsitteenä aineistoon.

Artikkelissani selitän Suomen Sadankomiteassa ja Rauhanpuolustajissa tapahtunutta muutosta analysoimalla tutkimuskirjallisuuden valossa kansainvälisten sekularististen ja vasemmistolaisien toimijoiden - erityisesti Neuvostoliiton ja Kuuban - tiedontuottamisen ja -välittämisen tapoja. Esitän, että Tshekkoslovakian miehityksen jälkeen 1968 Neuvostoliiton kulttuuridiplomatia johti ainakin osaltaan Suomen Rauhanpuolustajien taistolaisuuteen, mikä tarkoitti myös aikaisempaa sekularistisemmän julkisuuskuvan luomista järjestöön. Suomen Sadankomitean nuori uusvasemmistolainen sukupolvi halusi puolestaan irtisanoutua Neuvostoliitosta ja edeltävien sukupolvien arvoista, mutta seurasi tarkasti Kuuban kehitystä vallankumouksen jälkeen ihannoiden samalla Che Guevaraa. Uskonto näyttäytyi Rauhanpuolustajien ja Sadankomitean jäsenten käsityksissä porvarillisena, vanhan maailman konservatiivisena jäänteenä, eikä suomalaisen rauhanliikkeen historiaankin kuuluneena asiana.

Sukupuoli ja yhteiskunnallinen aktiivisuus pitkällä 1900-luvulla I

Torstai 20.10., 13:00–14:30 (D13)

Kieli: Suomi

Naisten yhteiskunnallinen aktiivisuus ja sukupuolten tasa-arvon edistäminen ovat olleet feministisen liikkeen ajamia tavoitteita, mutta ne eivät ole rajautuneet vain sen piiriin. Keskustelua on käyty myös esimerkiksi joukkoviestimissä ja sukupuolinäkökulma on kirjoittautunut sisään myös muiden yhteiskunnallisten liikkeiden tavoitteisiin. Toimijoilla on ollut lisäksi erilaisia tapoja ymmärtää "naiskysymys", naisen asema ja sukupuoli eri aikoina. Tässä kaksiosaisessa työryhmässä tätä moninaisuutta tuodaan esiin lähestymällä yhteiskunnallisen ja poliittisen aktiivisuuden historiaa sukupuolen ja sukupuolentutkimuksen näkökulmasta. Session paperit keskittyvät Suomen historiaan pitkällä 1900-luvulla, mutta paikallinen aktiivisuus nähdään osana ylijäräistä keskustelua ja liikettä sukupuolten tasa- ja yhdenvertaisuuteen liittyvien kysymysten ajamiseksi. Lähdeaineistot koostuvat muistitiedosta, arkistolähteistä ja mediateksteistä. Työryhmä on osa naisten yhteiskunnallisen aktiivisuuden tutkimuksen verkostoa, joka on perustettu vuonna 2021.

Pilvikki Lantela: *Evangelista Martta Kaukomaan ja naissukupuolen mahdollisuudet suomalaisten herätysliikkeiden kontekstissa – vastarintaa vai asettumista?*

Tarkastelen evankelista ja kirjailija Martta Kaukomaan (1895–1992) elämän ja kokemusten kautta naisten toimijuutta ja "esi-feminististä" toimintaa uskonnollisella kentällä, erityisesti helluntaiherätyksessä ennen toista maailmansotaa. Lähteenäni on Kaukomaan kirjeitä vuosilta 1924–1954. Tutkimukseni kohdistuu erityisesti 1940-luvulle, jolloin evankelis-luterilaisessa kirkossa vaikuttanut Kaukomaan erosi kirkosta ja liittyi helluntaiyhteisöön. Pohdin esityksessäni Kaukomaan toimintaa naisasialiikkeen ideologian näkökulmasta. Haastoiko Kaukomaan uskonnollisten yhteisöjen sukupuoliroolit vai asettuiko hän sukupuolille asetettuihin rooleihin ja odotuksiin?

Helluntaiherätyksessä oli 1940-luvulle tultaessa vahva naisevankelista-instituutio. Naisten toimintaa kuitenkin määrittivät näkymättömät standardit, jotka mukailivat yhteiskunnan yleistä ideologista ilmapiiriä. Saarnaavat naiset olivat pääsääntöisesti naimattomia naisia, jotka luopuivat evankelistan tehtävästään avioituttuaan - äitiys ja siihen liittyvät ihanteet nähtiin siis vastakkaisina suhteessa kodin ulkopuolella tehtävään työhön. Seurakuntien johto ja Raamatun opetus katsottiin erityisesti miesten toimintakentäksi. Kaukomaan rikkoi näitä pääosin näkymättömiä standardeja, koska hän kiersi seurakunnissa Raamatun opettajana, ollen yhtä aikaa papin rouva ja äiti.

Kaukomaan nauttimasta suosioista huolimatta hänen toimintamahdollisuutensa kiertävänä julistajana ja kristillisenä kirjailijana helluntaiherätyksessä tyrehtyivät vuosikymmenen lopulla, jonka jälkeen hän siirtyi Vapaakirkkoon. Kaukomaan ei identifioitunut naisasialiikkeen agendaan. Hänen henkilökohtaisissa kirjeissään tai julkisissa kirjoituksissaan ei ole viitteitä siitä, että hän olisi eksplisiittisesti ajanut naisasiaa myöskään uskonnollisen yhteisön sisällä. Kuitenkin toiminnallaan hän haastoi helluntaiyhteisön näkymättömän sukupuolistandardin ja eri naisliikkeissä ja järjestöissä vallinneen yhteiskunnallisen äitiyden ideaalin. Huolellisella lähiluvulla Kaukomaan kirjeistä on erotettavissa esimerkiksi kriittisyys eri sukupuoliin liittyneisiin odotuksiin ja rajoituksiin.

Yhden ihmisen näkökulmasta avautuu näköala naissukupuolen mahdollisuuksien rajoihin kuviteltuina (mitä oli mahdollista ajatella) ja konkreettisina (millaisia toimintamahdollisuuksia oli), ja myös kysymykseen siitä, millainen rooli herätuskristillisillä yhteisöillä oli naisten yhteiskunnallisen roolin ja tilan muotoutumisessa.

Arja Turunen: *Yhdistys 9 ja 1960-luvun tasa-arvoinen mies*

Feministisen liikkeen synty 1960–1970-luvuilla merkitsi naisten asemaa koskevan keskustelun uudistumista ja uudenlaisia radikaaleja vaatimuksia yhteiskunnan muutokselle: naiset tulisi vapauttaa kotiäidin roolista työelämään, heille tuli taata työelämässä tasa-arvoinen asema ja mahdollisuudet miesten kanssa, abortti tulisi laillistaa ja patriarkaalisen yhteiskunnan rakenteisiin kietoutunut seksismi ja misoginia tulee saada loppumaan.

Pohjoismaissa naisen asemaa koskeva keskustelu lähti liikkeelle 1960-luvun alussa niin sanotun sukupuoliroolikeskustelun muodossa. Sillä oli samoja tavoitteita kuin feminismillä, mutta se erosi feminismistä siinä, että huomiota kiinnitettiin huomiota miesten aseman ongelmiin. Sukupuolirooliaktivistit huomauttivat, että naisten aseman muutos ei riitä, jos ei myös miehen asemaa ja roolia yhteiskunnassa muuteta. Esitelmässä tarkastelen, kuinka sukupuolirooliliikkeen tunnetuin suomalainen edustaja Yhdistys 9 tarkasteli miehen asemaa ja roolia yhteiskunnassa. Millaisia uudistuksia miehen asemaan se vaati, miten vaatimuksiin suhtauduttiin ja

mitä tavoitteille on tapahtunut? Lopuksi pohdin myös, miksi 1960-luvun mieskeskustelu on jäänyt marginaaliin suomalaisen tasa-arvon historiaa tarkasteltaessa.

Esitelmä on osa Koneen säätiön rahoittamaa tutkimushanketta, jossa tutkin Yhdistys 9:ä ja suomalaista 1960-luvun sukupuoliroolikeskustelua tarkoitukseni uudistaa käsitys suomalaisesta toisen aallon feminismistä ja sen tavoitteista.

Anna Niiranen: ”On syytä pitää mielessä sanat tarkoituksenmukaisuus ja ajattomuus”; Brita Kekkosen vaatekokoelma ja pukeutumisen vaatimukset kylmän sodan aikaisessa diplomatiassa

Tutkin postdoc-projektissani Brita Kekkosen (o.s. Fagerholm, 1927-2013) roolia diplomaatin puolisona kylmän sodan ajan kontekstissa. Brita Kekkosen toimi diplomaattitehtävissä yhdessä puolisonsa, suurlähettiläs Taneli Kekkosen (1928-1985) rinnalla 1950-luvulta 1980-luvulle saakka muun muassa Italiassa, Jugoslaviassa ja Puolassa. Kekkosten ja Fagerholmien perheiden jäsenenä Brita Kekkosella oli ainutlaatuinen aitiopaikka ajan suomalaiseen sisä- ja ulkopolitiikkaan.

Selvitän tutkimusprojektissani erityisesti vaatteiden, pukeutumisen ja ulkoasun merkityksiä diplomatiassa ja Brita Kekkosen roolia kansainvälisestikin korkeatasoisen vaatekokoelman valmistajana ja pukujen käyttäjänä. Brita Kekkosen ompeli 1950-luvun puolivälistä lähtien kaikki vaatteensa itse. Kokonaisuutena säilynyt kokoelma kattaa noin 80 asua ja 1 000 kaavaa. Täydennän alkuperäisaineistoja valokuvilla, kirjeenvaihdolla, lehtiaineistoilla ja haastatteluilla.

Aseman mukainen pukeutuminen oli olennainen ja näkyvä osa kansainvälistä edustamista ja Suomen suhteiden rakentamista sekä valtiollisella tasolla että eri toimijoiden ja eturyhmien kanssa. Käsitelen esitelmässäni, millaisia odotuksia ja vaatimuksia diplomaatinrouvan ulkonäölle ja pukeutumiselle asetettiin ja miten hyvin Brita Kekkosen vaatekokoelma noudatti näitä käsityksiä. Olen kiinnostunut siitä, mitä Kekkosen vaatekokoelma kertoo suomalaisen suurlähettilään puolison asemasta ja työstä kylmän sodan aikaisessa diplomatiassa, ja toisaalta millaisissa yhteyksissä asuja on aikanaan käytetty.

Osattomuuden kokemukset ja köyhäinhoidon rakenteet 1830–1930

Torstai 20.10., 13:00–14:30 (D14)

Kieli: Suomi

Työryhmän tutkijoiden keskeisiä näkökulmia olivat köyhyyden kokemus, köyhäinhoito sekä huono-osaisuus ja sen hierarkkinen rakentuminen. Näiden näkökulmien avulla tutkijat sitovat toisiinsa ja vertailevat keskenään kolmea ajallisesti ja yhteiskunnallisesti hyvin erilaista aikakautta, esimodernia, modernisoituvaa ja modernia Suomea.

Noora Viljamaa: *Köyhäinhoidon kokijat – seksityöläisten lapset Turun köyhäintalossa 1800-luvun puolivälissä*

Köyhäinhoidon järjestämistä ja hallintoa on tutkittu kattavasti, mutta köyhäinapua saaneiden elämästä ja köyhyyskokemuksista tiedetään vain vähän. Esitelmässä tarkastellaan näitä kokemuksia Turun köyhäintaloon 1800-luvun puolivälin tienoilla päätyneiden seksityöläisten lasten elämäntietojen kautta. Miksi lapset joutuivat köyhäintaloon? Miltä köyhäinhoito näyttää sen kokijoiden kannalta tarkasteltuna? Millaisia syvempiä köyhyyden periytymisen mekanismeja lasten kokemukset paljastavat? Lähteenä ovat kirkonkirjat, erityisesti syntyneiden ja kastettujen luettelot sekä rippikirjat.

Tuomas Jussila: *Köyhäinhoidon murros nälänhädän varjossa*

Satoja vuosia vanha pitäjähallinto sai päätöksensä vuoden 1865 kunnallisasetuksen myötä. Asetuksella oli kolmen vuoden aikaraja, joka umpeutui nälkävuosien pahimmassa vaiheessa keväällä 1868. Asetuksen myötä köyhäinhoidon tehtävät siirtyivät seurakunnilta vasta perustetuille kunnille, jotka joutuivat kohtaamaan nälänhädän pahimman kurimuksen.

Vaasan läänissä sijainneen Ilmajoen pitäjän alueella kunnallishallinto sai alkunsa vuosina 1866-1868. Alueen suurin kuolleisuus oli Seinäjoen kappelissa, jossa kunnallishallinto oli nimellisesti toiminnassa, mutta ensimmäinen köyhäinhoidosta vastannut kunnallislautakunta valittiin vasta pahimman nälänhädän jälkeen.

Tarkastelen esitelmässäni köyhäinhoitoinstituution muutoksen ja nälänhädän välistä yhteyttä Ilmajoen pitäjän aineiston kautta. Alustavan hypoteesin perusteella on ilmeistä, että vaillinaisesti toteutettu kuntareformi oli keskeinen tekijä korkean kuolleisuuden taustalla.

Maria Syväniemi: *Köyhyyden kokemus valokuvissa 1920–30-luvulla*

Köyhyshistorian tutkimuksessa valokuvat aineistona ovat jääneet lähinnä havainnollistavaksi kuvitukseksi. Esitelmässä pohdin, miten valokuvia voisi käyttää köyhyys- ja kokemushistorian lähteinä. Tapausesimerkinä käytän tekemääni mikrohistoriallista tutkimusta kansatieteilijä Aino Oksasen litistä ottamista valokuvista. Voivatko kansatieteelliset valokuvat kertoa jotain esimerkiksi lasten köyhyyden kokemuksista 1920-30-luvun suomalaisella maaseudulla? Lisäksi pohdin, millaisia haasteita valokuvien tulkintaan liittyy kokemushistorian näkökulmasta ja mikä osa tutkimusprosessin vaiheilla on tulkinnan muotoutumisessa.

Torstai / Thursday 20.10., 15:00-16:15

KEYNOTE: Linda G. Jones, University of Pompeu Fabra – The Role of Homiletics in Muslim, Christian, and Jewish Relations in the Medieval Mediterranean

Homiletics and preaching have played various roles in the intertwined history of Jewish-Christian-Muslim relations. While conversion preaching and polemical sermons against religious rivals may immediately come to mind, they are by no means the only examples of how preaching reflects the interactions between the three monotheistic religions. Drawing from primary Jewish, Christian, and Islamic homiletic and ancillary sources from the 8th to 16th centuries and the relevant sermon studies scholarship, this presentation will begin with a brief discussion of some specific examples from each homiletic tradition that illuminate the roles preaching has played in this shared history of contacts, conflict, or competition among Jews, Christians, and Muslims in the medieval Mediterranean. I will then focus greater detail on Islam as a case study and analyze how contacts with Judaism and Christianity have shaped Islamic oratorical practices, on the one hand, and how they have impacted the historiography of Islamic oratory, on the other.

Torstai / Thursday 20.10., 16:30-18:00

Writing Conceptual Histories

Thursday 20.10., 16:30–18:00 (A2a)

Language: English

Writing Conceptual Histories is a book project intended to provide students and researchers with an overview of and easy access to the central concepts of conceptual history: it is a concise introduction to a field of historical research developing rapidly thanks to the advancement of digitisation and distant reading of vast textual data. Its chapters help the reader to understand the political nature of language and the ways to deal with translating historical language to the present. Furthermore, the volume addresses key problems of today's world in the perspective of conceptual history, historicizing concepts that are crucial for present-day politics and culture.

The starting point of conceptual history is that human beings create, define, evaluate, (ab)use and reject concepts to construct much of their social reality. Yet human interpretations of the world and consequently the exact meanings of key terms in politics, societal and cultural debates and even science are unavoidably contested. As a research perspective, conceptual history provides a way of approaching discourse in history that complements its two closest disciplinary neighbours, discourse analysis and intellectual history. Its analysis of political discourse is always historical, related to contexts. Its precise methodological approach, interest in the development of human thinking beyond leading philosophers and open-minded choice of sources and topics, add to the approach of intellectual history. While more focused on discursive constructions than structures, institutions or practices, conceptual history is highly aware of the significance of structural and institutional contexts and interested in the practices of political action carried out through the use of language. In a digital age, we can analyse both general trends in human conceptualisations quantitatively and uses of concepts by individuals in particular political struggles qualitatively.

In this session, we discuss some of the first draft chapters of the volume, paying attention to both their methodological content and pedagogical approach.

Hugo Bonin (& Zachris Haaparinne, Pasi Ihalainen): *Writing digital conceptual history of democracy*

In this paper, we provide a practice-oriented introduction to writing conceptual history in an age of increasingly digitised primary sources and digital methods and tools for reading them. We are discussing the implications of such digitisation to traditional practices of historical writing, trying to bridge traditional and digital research. In connection with our examples, we also explain and apply some theoretical concepts of writing digital conceptual history. These include distant and close reading, our focus being on the best practices of combining these so that writing conceptual history benefits both from an overview of trends in language use and of the interpretation of particular meanings intentionally assigned to concepts by historical actors in specific contexts of language use.

Distant reading extensive digital datasets enables us to detect, pinpoint and zoom in broader societal trends, supporting qualitative content analysis. Macro-level findings can be used to select particular debates and micro-level speech acts in them that illustrate how rival individuals have exploited the studied concepts and discourses. After contextual close reading, it may be necessary to return to digital tools and methods to produce quantitative proof supportive of the results of the close reading about changing language.

Our thematic focus is on the long-term history of democracy. Democracy provides an example of a highly contested and historically changeable political concept the conceptual analysis of which can benefit from the availability of big data, digital methods and tools that facilitate comparisons over time and beyond national histories.

Jussi Kurunmäki (& Jani Marjanen): *Ideology and isms: Studying conceptual couplings*

Many scholarly works on ideology point out that ideology is difficult to grasp. This difficulty has to do with two interrelated facts. First, there seems to be a disagreement on the meaning of the term ideology. Ideology is often described as a set of ideas or beliefs about society that certain groups of people or particular persons hold. In this sense, ideology is something that practically everyone has and is a central part of political thinking. However,

the term ideology is also used as a means of criticism of dogmatic or misguided thinking. In this latter sense, it is as if ideology is something that others have, but that often does not apply to oneself. Second, when ideologies are seen as sets of principles, they in a sense invite us to think of them as universal. This is why ideology, divided in a number of isms, is usually used as an analytical concept in textbooks. However, when we study actual political thinking, these universal principles often collide with the actual articulations of political beliefs.

This paper points out a way of analyzing the historical understandings of ideology. We claim that understanding the historical transformation of ideology is impossible without paying attention to how the very concept of ideology has been related to different isms, such as liberalism, socialism and totalitarianism - usually taken as particular ideologies - and to the ways in which that relationship has changed in the past. We show how studying the historical coupling of ideology with isms can help understand ideology in situations in which both ideology and individual isms are contested concepts.

Risto-Matti Matero (& Pasi Ihalainen, Miina Kaarkoski, Jani Marjanen): *Multi-sited conceptual history of the warming planet*

This paper explores possibilities opened by the digitised and digital-born media and parliamentary sources for analysing changes in environmental discourses since the emergence of debates on the Greenhouse Effect in the 1970s. Our focus is on the interaction between scientific debates and multi-sited national, international and transnational political debates disregarding, denying and recognising global warming. Our purpose is to show how to get hold of very broad, even global concepts moving between different areas of discourse by making use of digital methods and to narrow down the topic so that it can be analysed in the confines of a research paper. We demonstrate how to find out about the extent of the discourse in various forums and to justify the selection of cases or the analytical nexus on which the contextualising close reading focuses.

We are focusing on (i) the transformation of scientific research and discourse to political discourse and action; (ii) the analysis of how concepts move between different areas of discourse - including science, the media, parliaments and civil society - and ways in which historical actors reflect on these shifts; (iii) the analysis of competing political conceptualisations of climate change in parliamentary debates as the nexus of public debate; (iv) media discourses on activists that have legitimised or delegitimised their action and their links to broader conceptual changes. With these different perspectives we illustrate how to study conceptual history from a multi-sited perspective. As empirical examples we have chosen transnational climate debates with special focus on Britain and Germany.

Kylmän sodan kulttuuridiplomatiaa: Suomi, Japani, Yhdysvallat ja Neuvostoliitto

Torstai 20.10., 16:30–18:00 (A2b)

Kieli: Suomi

Paneelimme käsittelee Suomea, Japania, Yhdysvaltoja ja Neuvostoliittoa kulttuuridiplomatian näkökulmasta kylmän sodan lopulla. Suomi asemoitui kulttuurisuhteissaan länsileiriin paitsi Yhdysvaltojen myös sen liittolaisen Japanin avulla. Suomen kulttuurisen länsisuhteen monitahoisuutta tarkastellaan kolmen kampanjan kautta. Scandinavia Today -kampanja esitteli suomalaista taidetta Yhdysvaltoihin 1982-83 ja Japaniin 1987. Japani taas toi kulttuuritarjontansa Suomeen Japan Today in Scandinavia -kampanjassa 1990-91. Kampanjoiden aikaan ajoittui vilkkaan kulttuurivaihdon lisäksi ulkopoliittisesti merkittäviä vierailuja: Presidentti Koivisto vieraili Yhdysvalloissa 1983 ja Japanissa 1986. Japanista Suomessa kävi pääministeri Yasuhiro Nakasone 1987 ja kruununprinssi Norihito Takamado 1990. Kuinka kylmän sodan länsileirin itäiselle ja läntiselle laidalle suunnatut kampanjat laajentavat käsitystä Suomen aktiivisesta länsisuuntauksesta, ja miten Japanin esimerkki täydentää Suomen länsisuunnan kokokuvaa?

Suomen ja Neuvostoliiton välisessä kulttuurivaihdossa vuosina 1984 ja 1985 järjestetyt musiikkiviikot Suomessa ja Neuvostoliitossa heijastavat toisaalta Suomen muuttuvaa asemaa, toisaalta enteilivät Neuvostoliiton tulevia muutoksia, vaikka pinnallisesti kaikki näytti olevan niin kuin ennen. Vuoden 1984 Helsingin Juhlaviikkojen teemamaaksi valittiin Neuvostoliitto. Vastineeksi Neuvostoliitossa järjestettiin suomalaisen musiikin viikko vuonna 1985. Kumpaankin tapahtumaan lähetettiin klassisen musiikin huippuja, sekä säveltäjiä että esiintyjä. Sekä tapahtumien järjestely, että niiden toteutuminen nostavat esille kiinnostavia asioita sekä Suomen kulttuuridiplomatiasta 1980-luvulla, että kulttuurivaihdosta Neuvostoliiton kanssa.

Tampereen Lenin-museo toimi läpi kylmän sodan Suomen ja Neuvostoliiton poliittisten ja kulttuurisuhteiden esittelyn näyttämönä. Niin neuvostojohtajien kuin tavallisten neuvostoturistienkin reitti Suomen-vierailuilla kulki yleensä Lenin-museon kautta. Pysyvien ja vaihtuvien näyttelyjensä kautta museo osallistui myös maiden väliseen historiapolitiittiseen keskusteluun, jonka polttopisteessä oli kysymys Leninin roolista Suomen itsenäistymisessä. Venäläisiin ja suomalaisiin arkistoihin perustuen esitelmässä tarkastellaan Gorbatšovin perestroikan mahdollista vaikutusta Suomen ja Neuvostoliiton yhteen kietoutuneen menneisyyden tulkintoihin

Simo Mikkonen: *Nyky musiikin vientiä virallisen ja kielletyn välimaastossa*

Esityksessä tarkastellaan virallisen kulttuuridiplomatian ja viranomaisten suhdetta kulttuurivaihtoa toteuttaneiden tavoitteisiin ja sille annettuihin merkityksiin. Suomen ja Neuvostoliiton välisen kulttuurivaihdon jäykän virallisen ulkokuoren tapahtui paljon erityisesti neuvostoviranomaisten näkökulmasta kyseenalaista yhteistyötä.

Suomen ja Neuvostoliiton kulttuurivaihto oli erityisen aktiivista klassisen musiikin alueella. Eniten kuitenkin liikkui muusikoita, säveltäjien yhteistyölle oli huomattavia esteitä. Suomessa kuitenkin esitettiin myös uutta neuvostoliittolaista musiikkia. Neuvostoliittolaiset muusikot ja kapellimestarit toivat Suomessa esitettäväksi teoksia, joiden säveltäjät eivät useinkaan päässeet matkustamaan.

Suomi tarjosi useille neuvostoliittolaisille säveltäjille reitin länteen, jota kautta heidän oli mahdollista saada teoksiaan esitettäväksi lännessä. Tapauksia löytyy 1960-luvun puolivälistä lähtien. Tähän vaikutti merkittävä tavalla se, että neuvostoliittolaisten taiteilijoiden oli huomattavasti helpompi päästä Suomeen kuin muualle länteen.

Esityksen fokuksessa on erityisesti Arvo Pärtin, Alfred Schnittken ja Sofia Gubaidulinan teosten esittäminen Suomessa. Vaikka he kuuluivatkin Neuvostoliiton säveltäjäliittoon, he myös joutuivat usein viranomaisten hampaisiin, koska heidän musiikkinsa ei mukautunut virallisiin normeihin. Kustakin tuli erittäin kysyttyjä taiteilijoita lännessä ja heidän musiikkiaan soitettiin usein enemmän lännessä kuin Neuvostoliitossa.

Esityksessä käsitellään Suomen ja Neuvostoliiton välisen kulttuurivaihdon virallista ja epävirallista puolta. Toisaalta viranomaiset mahdollistivat vaihtotoiminnan ja erityisesti Neuvostoliitto halusi kontrolloida mitä ja ketkä pääsivät vaihtotoiminnasta osalliseksi. Kontrolli oli kuitenkin rajallista ja esitetyksi tuli myös Neuvostoliiton undergroundiin kuulunutta taidetta.

Pia Koivunen: *Lenin-museo Suomen ja Neuvostoliiton yhteisen historian määrittelyn paikkana*

Vuonna 1946 perustettu Tampereen Lenin-museo toimi läpi kylmän sodan Suomen ja Neuvostoliiton poliittisten ja kulttuurisuhteiden esittelyn näyttämönä. Niin neuvostojohtajien kuin itänaapurin tavallisten turistien reitti Suomen-vierailuilla kulki yleensä Lenin-museon kautta. Pysyvien ja vaihtuvien näyttelyjen kautta museo osallistui myös maiden väliseen historiapoliittiseen keskusteluun, jonka polttopisteessä oli kysymys Leninin roolista Suomen itsenäistymisessä. Neuvostoyhteiskunnan poliittinen ilmapiiri vaikutti paljolti siihen, millaisia historiantulkintoja Leninistä ja neuvostohistoriasta voitiin esittää. 1980-luvun loppupuolella maassa puhalsivat perestroikan tuulet, mutta olivatko nekään riittävän vahvoja vaikuttamaan vakiintuneeseen käsitykseen Suomen ja Neuvostoliiton yhteenkietoutuneesta menneisyydestä?

Lähihistorian tutkimuksen ajankohtaisia kysymyksiä II

Torstai 20.10., 16:30–18:00 (A3)

Kieli: Suomi

Yleisessä keskustelussa lähihistoria mielletään usein kouluhistoriasta tuttujen aikarajausten kautta 'uusinta aikaa' tutkivana historian tutkimuksen alalajina. Esimerkiksi Suomen historiaan toisesta maailmansodasta Neuvostoliiton kaatumisen kautta nykypäivään on kuulunut monia merkittäviä vaiheita, joita on tarkasteltu muun muassa aate- ja käsitehistorian, poliittisen historian, sosiaali- ja kulttuurihistorian sekä taloushistorian lähestymistavoin. Usein huomion kohteena ovat olleet suomalaisen yhteiskunnan 'kipupisteet' ja niiden taustalla vaikuttaneet historialliset kehityskulut.

Lähihistorian tutkijoiden on kuitenkin syytä kiinnittää nykyistä enemmän huomiota kansakuntakehystä laajempiin konteksteihin ja ilmiöihin. Maailmassa on isoja ajankohtaisia teemoja, jotka vaativat rajat ylittävää tutkimusotetta ja myös Suomen kytkemistä osaksi laajempia alueellisia ja globaaleja ilmiöitä ja problematiikkoja. Tällaisia ovat esimerkiksi ympäristöturvallisuus ja ilmastonmuutos, muuttoliikkeet ja pakolaisuus, monietniset yhteiskunnat, ihmisten ja eläinten suhde, kulttuurin, tiedon ja ideoiden liikkeet sekä poliittinen yhteisö ja identiteetti globaalissa maailmassa. Myös historian käyttöön, historiakulttuuriin ja kollektiiviseen muistamiseen liittyvät teemat kuuluvat lähihistorian piiriin. Tärkeänä lähihistoriaa määrittävänä piirteenä on aktiivinen pyrkimys ymmärtää ja selittää nykypäivänä tärkeiksi nousseita poliittisia, yhteiskunnallisia, taloudellisia ja kulttuurisia ilmiöitä analysoimalla monipuolisesti niiden historiallisia juuria, kuinka moniaalle ja pitkälle menneisyyteen ne ulottuvatkaan.

Työryhmissä lähihistorian kentälle tai sen läheisyyteen itsensä paikallistavat tutkijat ja kirjoittajat pohtivat alan nykytilaa ja tulevia tehtäviä sekä luotaavat lähihistorian käsitettä ja sen mahdollisia merkityksiä. Työryhmien koolle kutsujana toimii 2021 syksyllä perustettu Lähihistoria-lehti.

Tuija Parvikko: *Lähihistorian tutkimus ja historiakiistat Italiassa*

Kansalliseen historiankirjoitukseen ja lähihistorian muistamiseen ja sen poliittiseen merkitykseen liittyvät kiistat levisivät 1980-luvulta lähtien lähes kaikkialle Eurooppaan. Yhtä kiivaimmista lähihistorian uudelleen tulkimista koskevista kiistoista on käyty Italiassa. Toisaalta sen kimmokkeena toimi Saksassa 1980-luvulla käyty *Historikerstreit*, toisaalta sitä inspiroi italialaisen puoluejärjestelmän romahtamisesta 1990-luvulla syntynyt tarve ajatella uudestaan koko kansallinen menneisyys ja siitä tehdyt tulkinnat. Italialaisten kiistojen keskiössä olivat aluksi toisen maailmansodan aikaista vastarintaliikettä koskeneet tulkinnat mutta sittemmin kiistely on laajentunut koskemaan koko 1900-luvun kansallista historiaa ensimmäisestä maailmansodasta, fasismin kaudesta ja italialaisen kolonialismin historiasta aina toisen maailmansodan jälkeisiin väestönsiirtoihin ja niihin liittyviin rajariitoihin.

Kiistely ei ole pysynyt puhtaasti akateemisena pyrkimyksenä korjata tieteellisesti puutteellisia ja vaillinaisiin lähdeaineistoihin pohjautuneita tulkintoja vaan se on politisoitunut voimakkaasti saavuttaen ajoittain erittäin kiivaita sävyjä. Politisoinnin takana on ollut 1980-luvulta lähtien vahvistunut monenkirjainen äärioikeisto, johon on fasismin perintöä vaalivan puolueen rinnalle noussut erilaisia oikeistopopulistisia ryhmiä. Tämä historiapolitiikka asettaa Italian lähihistorian tutkimukselle erityisiä haasteita. Maassa julkaistaan jatkuvasti näennäisesti historian tutkimuksena nimikkeitä, joiden tietoisena tarkoituksena on muokata lukijoiden käsitystä kansallisesta historiasta omiin poliittisiin tarkoituksiin.

Esitelmässä pyritään luomaan yleiskatsaus italialaisen lähihistorian tutkimuksen kehitykseen 1980-luvulta nykypäivään ja kartoittamaan siihen liittyviä kiistakohtia. Tämän kartoituksen pohjalta on toisaalta tarkoitus kysyä, millaisia haasteita lähihistorian politisoituminen asettaa itse tutkimukselle, toisaalta pohtia, missä määrin kysymys on italialaisesta erityispiirteestä ja missä määrin yleisemmästä lähihistoriaan ja sen tutkimukseen liittyvästä ominaisuudesta politisoitua myös muualla. Kuinka tutkija voi toisin sanoen "nähdä tutkimustekstien läpi" niiden poliittisen tarkoituksen ja arvioida niiden asemaa ja merkitystä niin tutkimuksen kentässä kuin meneillään olevassa poliittisessa keskustelussa? Esitelmän tavoitteena on sijoittaa italialaiset lähihistoriaa koskevat kiistat yleiseen eurooppalaiseen ja nyttemmin jo globaaliin kontekstiin ja pohtia, missä määrin italialainen kiistely noudattaa myös muualla omaksuttuja muotoja ja missä määrin se kiinnittyy kansalliseen erityisyyteen tai paikallisiin erityistapauksiin.

Topi Vainikainen: *Taistolaisuuden muistamisesta KOM-teatterin esityksissä*

Esitelmäni aihe nousee suomalaiselle lähihistorian tutkimukselle tyypillisestä aiheesta, taistolaisuudesta. Olen kiinnostunut siitä, miten tämä pitkällä 70-luvulla elänyt tapahtumarypäs edelleen elää suomalaisessa kulttuurissa. Oma positioni on teatterintutkijan, ja esitelmässäni tarkastelen nimenomaan teatterissa näkyvää menneisyyden tarkastelua.

Esitelmässäni tarkastelen sitä, millaisin dramaturgisiin keinoin taistolaiseen kulttuuriliikkeeseen vahvasti liitetyn KOM-teatterin 1970-luvun jälkeisissä esityksissä on muisteltu taistolaisuutta. Esimerkkeinäni on kolme teatterin ohjelmistossa eri aikoina ollutta esitystä (Viimeinen kukkahuivi 1981, Baikalin lapset 2002 ja KONE 2011). Samaan aikaan kun tarkastelen yksittäisen teatteriryhmän yksittäisiä esityksiä, hahmottelen myös teatteriryhmän suhdetta taistolaisen kulttuuriliikkeen perintöön.

Tarkastelen sitä, miten mennyt aika tulee näkyväksi esityksen nykyhetkessä. Tässä lähihistorian tutkimus on läsnä kahdellakin tapaa. On hahmotettava sekä tuo ”mennyt aika” eli taistolaisuus osana pitkän 70-luvun kontekstia että esitysaikojen nykyhetki, joka on tästä ajasta katsottuna menneisyyttä sekin. Tähän ajalliseen kerrostumaan on mielestäni mielekäästä pysähtyä laajemminkin, sillä uskoakseni tämä on oleellinen kysymys muillakin historiantutkimuksen ja sen lähialojen osa-alueilla.

Esitelmäni kautta lähihistorian käsitteelliseen analyysiin avautuu teatterintutkijan katse: teatterintutkijallehan on elimellisen tärkeää analysoida ajan juoksua, kun tutkimuskohdetta - esitystä - sinällään ei enää ole olemassa, vaan jo löytääkseen tutkimusaineistonsa on se koottava erilaisista esityksen jälkeensä jättämistä merkeistä.

Tutkijan urapolkuna tilaushistoriat

Torstai 20.10., 16:30–18:00 (A4)

Kieli: Suomi

Monet historiantutkijat elättävät itsensä tekemällä tilaushistorioita. Tässä sessiossa kaksi tutkijaa kertoo, miten näitä töitä on mahdollista saada, millaista työn tekeminen on ja mitä siitä maksetaan. Kolmannen puheenvuoron pitää tilaushistorioiden tarkastajana toiminut henkilö, joka antaa nuorille tutkijoille neuvoja siitä, millainen on hyvä tilaushistoriatyö, mihin asioihin tarkastajan silmä on harjaantunut tarttumaan ja millaisia virheitä tulisi välttää. Tilaushistoriakeskuksen organisoimassa sessiossa tuodaan yhteen tilaushistorioita tehneet kokeneet tutkijat, tilaushistorioiden arviointiin osallistuneet henkilöt sekä nuoret tutkijat, jotka pohtivat tilaustutkimusten tekemistä yhtenä mahdollisena uravaihtoehtona.

Tuomas Hoppu: *Tilaushistorioiden tekeminen urana*

Anna Sivula: *Työskentely monihenkisessä tilaushistoriaprojektissa*

Kari Teräs: *Tarkastajan neuvoja tilaushistorioiden tekijöille*

Development of the image of Finland in Japan from 1920s to 2000s

Thursday 20.10., 16:30–18:00 (A05)

Language: English

The session explores changes in the image of Finland during the twentieth and twenty-first centuries.

The official brand-making of a country impacts its public image. However, this image is formed through unofficial channels as well - perhaps even more so. In each presentation of the session we will examine the process of Finland's image-building in Japan through a person or an event. We observe the shaping of new cultural signification in a transnational context, wherein the relation between Finland and Japan is viewed through the concepts of sameness and otherness.

Lasse Lehtonen: *Jean Sibelius in Japan: Sameness, otherness, and cultural mirrors*

The popularity of Jean Sibelius's music in Japan after World War II is well documented. For example, conductor Akeo Watanabe was the first in the world to produce a stereo recording of Sibelius's symphonies, and even Empress Emerita Michiko is known as a Sibelius enthusiast who has frequently performed his music on the piano. Much less known is that Sibelius's music was frequently performed and discussed in Japan already before the war. How was Sibelius originally introduced to Japan, and how was his music used to construct images of Finland?

In this presentation, I examine the early reception of Sibelius's music in Japan. My focus is on the images of sameness and otherness that were mirrored in discourse about the composer and his work. I argue that unlike the work of canonized European composers such as Beethoven and Bach, whose music was introduced to Japan with a larger, ready-made package of European arts, non-canonized and "peripheral" composers such as Sibelius allowed for much freer negotiation of new cultural meanings. In the construction of such meanings, political discourses and the active promotion of Finnish culture by the Embassy of Finland also played a significant role

Ritva Larva: *Finland and the Helsinki Olympic Games in Japanese media in 1952*

The Helsinki Olympic Games in 1952 was a big step for the Japanese. The nation was taken as member of the international community, once again. Japan sent about 50 athletes and 50 journalists to the Games. Reporters did not only write about the games but also about Finland. In my presentation, I will study how the Japanese media presented Finland during the games. Finland was seen as an exotic Northern country which was introduced by certain individuals, eg. Helsinki Aunt (*Herushinki no obasan*) Marta Keravuori (1888-1976), a self-taught Japanologist.

Rie Fuse: *Are 'they' similar to 'us' or different from 'us'?; Representation of Aki Kaurismäki's Films in Japanese Magazines*

The wholesomeness of Finland's social institutions has been a focus of Japanese sociologists' interest since the 1960s. In recent years, the interest in Finland has attracted more attention from wider audiences and consumers. Since around 2003, the Japanese media have used the term *Finrando būmu* (Finland boom) in reference to their representations of Finland. This term describes the growing interest in Finland and implies that Finland deserves attention because it is a 'fascinating' country. Whereas previous research on representation of Finland in Japan has focused on the period during the Finland boom, this study focuses on the period before the Finland boom by exploring representations of Finnish director Aki Kaurismäki's films. The study examines how representations of Kaurismäki's films are articulated and used to construct Finnishness and Japaneseness in reviews in Japanese magazines from 1990 to 2008.

The analysis demonstrates that interpretations of Kaurismäki's films in Japanese reviews can be divided into two temporal phases: (1) from 1990 to 2003 and (2) after 2003. The idea of Kaurismäkiness is constructed via an 'us' versus 'them' dichotomy, and the meanings of Kaurismäkiness and Finnishness are flexibly transformed. During the first phase, Kaurismäki's films were interpreted as legitimising the collectively shared imagination of what was referred to as the 'essence of Japanese culture'. Kaurismäkiness is abstracted from the Finnish context and is instead associated with the Japanese context and constructed as resonant with Japaneseness. During the second phase, the reviews created a metonymic link between Kaurismäki's films and Finland. At the same time, the idea of Finnishness was also articulated to identify similarities between Finland and Japan. The

analysis demonstrates that this corresponded to a market demand in the context of the Finland boom in which Finland is represented as a fascinating country, and elsewhere as Japan's reachable and attainable Other.

Religion och samhälle

Torstai 20.10., 16:30–18:00 (A06)

Kieli: Ruotsi

Julia Dahlberg: *Livets historia före 1859. Cirkulationen av förदारwinistiska evolutionsidéer i Finland*

När Charles Darwin gav ut *Om arternas uppkomst* (1859) formulerade han för första gången principerna för det naturliga urvalet. Själva tanken att arterna uppkommit genom utveckling under lång tid, alltså genom evolution, var däremot inte ny. En diskussion om livets ursprung, arternas uppkomst och gradvisa utveckling hade då redan förts inom vetenskapliga kretsar från och med mitten av 1700-talet.

Föredraget behandlar cirkulationen av förदारwinistiska evolutionsidéer i Finland under tiden före 1859. Hur mycket kände man i Finland till om den diskussion som föregick publiceringen av Darwins idé, samt vilka var de personer som tog del av de tidiga evolutionsidéerna i Finland? Föredraget visar att förदारwinistiska evolutionsidéer huvudsakligen nådde Finland via två betydande kanaler: dels den franska biologin och paleontologin, dels den tyska naturfilosofin. Den brittiska naturforskningen spelade i detta sammanhang en mindre betydelse.

Erika Boije: *Kristendom för en ny nation – Nytt ljus på Fältskärens berättelser av Zacharias Topelius*

I Fältskärens berättelser (1851-1866 och 1853-1867) har tro och religion, i synnerhet kristendomen, en framträdande roll. På vilket sätt religion gestaltas i Topelius tidiga skönlitterära produktion och hur han skriver kyrkohistoria har dock inte studerats mer ingående i tidigare forskning. Fältskärens berättelser, som utgjorde Topelius stora genombrott som författare av historisk fiktion, har ofta förbisetts i studier av Topelius kristna tänkande och inte uppmärksammats i tidigare forskning som ett verk med kyrkohistorisk relevans. Min avsikt är att presentera en del av mitt pågående avhandlingsarbete i kyrkohistoria vid Uppsala universitet som just syftar till att ta ett samlat grepp på hur kristendomen gestaltas i Fältskärens berättelser.

Jag kommer att se närmare på hur Topelius gestaltar kristen tro i verket och hur denna gestaltning förhåller sig till Fältskärens berättelsers övergripande nationalistiska tema och berättelsen om Finlands förflutna och tilltänkta framtid. Genom att skapa en nationell historia med kristna ideal för 1800-talets litterära offentlighet formar Topelius bilden av det förflutna och diskuterar religionens roll i samhället och det nya Finland. Jag kommer att presentera hur berättelsens två främsta kristna konfessionerna, katolicism och lutherdom, tar form i verket och hur dessa konfessioner gestaltas i ett spänningsfält mellan privat och offentligt. Jag kommer därmed även lyfta fram hur olika kristna konfessioner på intressanta sätt ges olika könsroller för att passa in i den nationella berättelsen. Undersökningens källmaterial utgörs av den textkritiska utgåvan av Fältskärens berättelser som utgavs av Svenska litteratursällskapet i Finland år 2018.

Emma Hellström: *Religionens roll i den demokratiska skolans framväxt: folkskolans och grundskolans kristendomsundervisning 1920–1969*

1919 års undervisningsplan, som sammanföll med det demokratiska genombrottet, har beskrivits som en märkespunkt i den svenska folkskolans historia. Den tidigare dominerande katekesläsningen avskaffades och tiden för kristendomsundervisningen halverades. Svensk utbildningshistorisk forskning har betraktat denna förändring som en brytpunkt mellan kristendom och demokrati, där kristendomsämnetts fostrande roll försattes i periferin till förmån för en demokratisk sekulär medborgarfostran. Detta har föranlett beskrivningar av det demokratiska samhällsbygget som ett upplyst projekt sammankopplat med modernitet, välfärd, rationalism och sekularisering. Kristendomens marginalisering i såväl samhället som skolan har följaktligen setts som en förutsättning för demokratisk utveckling.

Detta är emellertid en förenklad bild. Dikotomin som skisseras mellan kristendom och demokrati behöver nyanseras. Mette Buchardt poängterar exempelvis att den förändrade kristendomsundervisningen inte var ett uttryck för avkristning. Det fanns ingen ambition att marginalisera den lutherska kristendomen som central i skolans fostrande uppdrag. Syftet var snarare att göra kristendomen användbar som kultur. Utbildningshistorisk forskning har dock tenderat att beskriva kristendomsundervisningens förändring på ett odynamiskt sätt utifrån en hårdragen kategoriseringsmodell som endast uppmärksammat de konservativa krafter som försvarade den traditionella statskyrkligt dogmatiska kristendomsundervisningen. Andra aktörer som också försvarade en konfessionell undervisning, men med ett tydligt avståndstagande från statskyrkans dogmatism, har inte uppmärksammats.

I denna presentation avser jag att lyfta fram att debatterna som fördes i Sveriges riksdag 1920-1969, kan utmana tidigare tolkningar om kristendomsämnets marginalisering i folkskolans undervisning efter 1919. Presentationen bygger på en analys av dokument från riksdagen innefattande riksdagsprotokoll från riksdagens båda kammare, motioner, propositioner och särskilda utlåtanden. Innehållet i presentation utgör en del av mitt avhandlingsprojekt om religionens roll i den demokratiska skolans framväxt 1920-1969.

Ihmisen ja muuttuvan merellisen biodiversiteetin historiallinen suhde Suomessa

Torstai 20.10., 16:30–18:00 (A07)

Kieli: Suomi

Suomen meri- ja rannikkoalueen elonkirjossa on tapahtunut viimeisten vuosisatojen aikana monenlaisia muutoksia. Erilaisia eläin- ja kasvilajeja kuten sinisampi ja mesikämmekä on kadonnut Itämeren alueelta ja useat lajit kuten pyöriäinen ja meritatar ovat muuttuneet uhanalaisiksi. Siinä missä toiset lajit ovat kadonneet tai katoamassa, useita uusia kuten valkuposkivanha ja kurturuusu on ilmaantunut Suomen merialueille.

Edellä mainittuja lajiston muutoksia on tutkittu erityisesti luonnontieteissä. Nämä tutkimukset ovat tärkeitä ja ne tarjoavat arvokasta tietoa esimerkiksi eri eläin- ja kasvilajien levinneisyydestä ja elinoloista. Luonnontieteellinen tutkimus ei pysty kuitenkaan yksin selittämään biodiversiteetissä tapahtuneita muutoksia, sillä ne liittyvät merkittävästi siihen, miten ihmiset käyttävät ja kontrolloivat luontoa ja millaisia näkemyksiä heillä on esimerkiksi eri eläin- ja kasvilajeista. Itämeren alueen elonkirjossa pitkällä aikavälillä tapahtuneista muutoksista suuri osa onkin joko välillisesti tai suoraan tapahtunut ihmisen vaikutuksesta. Näitä tekoja ohjanneet näkemykset luonnosta ovat kaikki kulttuurisesti muodostuneet pitkän historiallisen prosessin aikana.

Syyskuussa 2021 käynnistynyt Suomen Akatemian rahoittama tutkimushanke Kadonneet, uhanalaiset ja saapuneet lajit - Ihmisten suhde Itämeren muuttuvaan biodiversiteettiin (HumBio, <https://www.utu.fi/humbio>) tutkii ihmisen suhdetta Suomen meri- ja rannikkoalueen muuttuneeseen elonkirjoon erityisesti historian-, kulttuurin- ja kielentutkimuksen keinoin. Tässä sessiossa hankkeemme tutkijat valottavat tarkemmin, miten ihmisten historiallista suhdetta Itämeren biodiversiteettiin tutkitaan eri tieteenalojen lähtökohdista.

Otto Latva: *Merelliset eläin- ja kasvilajit, ihminen ja monilajinen historiantutkimus*

Esitelmässään Latva kertoo syyskuussa 2021 käynnistyneestä Suomen Akatemian rahoittamasta tutkimushankkeesta Kadonneet, uhanalaiset ja saapuneet lajit - Ihmisten suhde Itämeren muuttuvaan biodiversiteettiin (HumBio, <https://www.utu.fi/humbio>). Esitelmässä keskitytään erityisesti hankkeessa tehtävään historiantutkimukseen, joka keskittyy populaarin ja tieteellisen tiedon sirkuulaation, kasvien ja eläinten historiallisen toimijuuden ja näiden herättämien tunteiden historian tutkimukseen. Latva kertoo myös lyhyesti historiantutkimuksesta, jota hän itse hankkeessa tekee.

Harri Uusitalo: *Kieli ja diskurssit merellisen luontosuhteen määrittäjinä*

Uusitalo esittelee merelliseen luontoon liittyvän sanaston etymologiaa ja kertoo, mitä sanat paljastavat ihmisten luontosuhteesta. Lisäksi esitelmässä havainnollistetaan eläimiin ja kasveihin kohdistuvia kielenkäyttötapoja.

Kirsi Sonck-Rautio: *Etnologia ja Itämeren muuttuva merellinen biodiversiteetti*

Sonck-Raution esitys keskittyy kuvailemaan miten etnografian ja muistitiedon avulla voi luoda aineistoa historialliseen ympäristötutkimukseen ja kuinka nämä menetelmät täydentävät toisiaan ja auttavat luomaan laajan kokonaiskuvan muutoksen kokemisesta myös paikallisesta ja arkielämän näkökulmasta.

Keskustapolitiikan ulottuvuuksia 1920-luvun alussa

Torstai 20.10., 16:30–18:00 (A08)

Kieli: Suomi

Sata vuotta sitten hiljakkoin itsenäistyneen maan perusteita laskettiin voittopuolisesti poliittisten keskiryhmien, Maalaisliiton ja Kansallisen Edistyspuolueen johdolla. Ajanjaksoa onkin kutsuttu Suomen poliittisessa historiassa keskustapolitiikan ajaksi. Tämän työryhmän esitelmissä tarkastellaan mainittujen poliittisten ryhmittymien erilaisia ulottuvuuksia kyseisenä aikana niin valtakunnanpolitiikan tasolla kuin paikallistasollakin. Lähteinä käytetään niin arkistolähteitä, erilaisia painettuja lähteitä kuin myös aikalais- ja tutkimuskirjallisuuttakin.

Juha Kolumäki: *Poliittisen keskustan radikaali vasemmisto*

Kansallisen Edistyspuolueen pääasiallisen edeltäjän Nuorsuomalaisen puolueen piirissä kehittyi vähän ennen itsenäistymistä radikaaliliberaali, jakobiiniklubiksi kutsuttu ryhmä. Puoluekentän uudistuttua vuonna 1918 Edistyspuolue peri tämän suuntauksen joka sisällissodan jälkeisessä maassa edusti porvarillisessa kentässä selkeimmin valmiutta ja suoraa kiinnostusta yhteisyyteen vasemmiston kanssa yli sisällissodan jakolinjan. Tämä suuntaus kuitenkin pitkälti hiipui Edistyspuolueesta 1920-luvun alkuvuosien jälkeen. Esitelmässä tarkastellaan mikä oli tämän suuntauksen aatemaailma erityisesti myös kansainvälisesti vertaillen.

Tuomas Rantala: *Keskustaideologia 1920-luvun alun Maalaisliitossa*

Maalaisliittoa on pidetty perinteisesti maailmansotien välisen ajan poliittisen keskustan johtavana puolueena Suomessa - jota se olikin, ainakin jos tarkastellaan puolueen kannatusta eduskuntavaaleissa. Vielä enemmän puolue kuitenkin nähtiin maatalouden ja maanviljelijöiden etuja ajavana agraaripuolueena. Mielenkiintoista on pohtia sitä, mikä asema ja merkitys keskustalaisuudella lopulta oli Maalaisliitossa ja puolueen politiikan määrittelyssä 1910- ja 1920-lukujen taitteessa. Tässä esitelmässä tarkastellaan sitä missä määrin Maalaisliitossa painotettiin keskustalaisuutta ja missä tilanteissa nämä painotukset näkyivät ja ketkä olivat niitä, jotka näitä painotuksia esittivät.

Petteri Systä: *Porvarillisen vähemmistön edustajana demokratisoituneessa ja työväenliikkeen hallitsemassa kaupunginvaltuustossa sisällissodan jälkeen*

Tampere kuului niihin kuntiin, joissa työväenliike otti sisällissodan jälkeen demokratisoituneissa kunnanvaltuustoissa enemmistöaseman. Se oli myös ainut suurimmista kaupungeista, jossa näin kävi. Tosin kunnallislakeihin säädetyt määrävähemmistösäädökset pienensivät enemmistöjen valtaa ja johtivat eräällä tavalla pakotettuun yhteistyöhön kunnallispolitiikassa. 1920-luvulla edistyspuoluetta edustanut Yrjö Raevuori oli yksi äänekkäimmistä porvarillisen vähemmistön edustajista kaupunginvaltuustossa heti sisällissodan jälkeen. Sisällissotaan liittyneet symboliset kiistat aiheuttivat kiistoja kaupunginvaltuustossa työväenliikkeen ja porvarillisen valtuutettujen välillä, mutta käytännön kysymyksissä oli tehtävä yhteistyötä. Esitelmässä tarkastellaan Raevuoren kautta sitä, millaista käytännön politiikkaa Tampereen kaupunginvaltuustossa sisällissodan jälkeisinä vuosina tehtiin ja miten porvarillinen vähemmistö sopeutui rooliinsa työväenkaupungin vähemmistönä.

Suku, sääty ja koulutus

Torstai 20.10., 16:30–18:00 (A31)

Kieli: Suomi

Joonas Tammela: *Yhteiskunnallinen järjestys Ruotsin valtakunnan paikallispapiston saarnoissa 1700-luvun lopussa ja 1800-luvun alussa*

Tarkastelen väitöskirjatyöhöni liittyvässä esitelmässä, *millaista yhteiskuntaa ruotsalaiset ja suomalaiset, paikallisseurakunnissa toimineet papit rakensivat kristillisessä opetuksessaan noin vuosina 1790-1820*. 1800-luvun alkua on usein korostettu murrosaikana kristillisen opetuksen normistolle. Varhaismodernille ajalle tyypillinen luterilainen kolmisäätyoppi korvautui asteittain yleisempien patriarkaalisten suhteiden korostamisella. Tämä näyttäytyi erityisesti Ruotsin 1810-luvun katekismusuudistuksissa. Myös vuoden 1809 tapahtumat sekä muutokset aikakauden yleisessä, alamaisuuteen ja varhaiseen kansalaisuuteen liittyneessä keskustelussa haastoivat papistoa uudelleenmäärittelemään opetustaan yhteiskunnasta.

Valtion ja sen rakenteiden selittäminen kansalle uskonnollisesta näkökulmasta kuului valtiovallan näkökulmasta pappien toimintakenttään. Saarna oli erityisen tärkeä kristillisen opetuksen muoto, johon liittyi samalla useita yhteiskunnallisen kasvatuksen elementtejä. Aiemmassa tutkimuksessa on kuitenkin kiinnitetty vähänlaisesti huomiota siihen, millä tavoin yhteiskunnallista tematiikkaa muotoiltiin nimenomaan julkaisemattomissa saarnakäsikirjoituksissa, jotka olivat tavanomaisin ja useimmin toistuva saarnaamisen muoto. Paikallisseurakunnissa pidetyt jumalanpalvelussaarnat koskettivat suurinta osaa väestöstä. Ne oli suunnattu valtakunnan kaikille kansankerroksille.

1800-luvun ensimmäisinä vuosikymmeninä ruotsalainen ja erityisesti suomalainen papisto pitäytyi monilta osin traditionaalisissa tavoissa käsitellä esivaltaa, alamaisuutta ja yhteiskunnallista järjestystä. Erityisesti Ruotsin puolella osa papistosta kuitenkin muotoili opetustaan uudelleen seuraillen yhteiskunnallisten ja paikallisten olosuhteiden muutoksia. Papisto pyrki soveltamaan saarjojensa sanomaa kuulijakuntansa mukaan, jolloin myös esimerkiksi seurakuntalaisten sosio-ekonominen kirjo vaikutti yhteiskunnan rakentumisesta annetun opetuksen sisältöön.

Mari Välimäki: *Yliopistohistoriaa perhehistorian näkökulmasta – Petraeuksen perhe 1600-luvulla*

Esitelmässä tarkastellaan uuden ajan alun turkulaista akateemista yhteisöä perhehistorian näkökulmasta. Esimerkkinä toimii akateeminen Petraeuksen perhe kolmen sukupolven ajan. Aeschilius Petraeus toimi ensimmäisenä teologian professorina akatemian perustamisesta (1640) lähtien aina piispaksi nimittämiseensä asti (1652) ja hänen poikansa Andreas Petraeus ensin akatemian sihteerinä edeten siitä ensin fysiikan ja sitten teologian professoriksi. Kolmannessa polvessa Petraeuksen sukua jatkoi Andreaxen poika, isoisänsä mukaan nimetty Eskil Petraeus, joka ei enää suunnannut akateemiselle uralle, vaan toimi pappina isänsä palkkapitäjässä Naantalissa kuolemaansa asti.

Petraeusten osalta tunnetaan perheen miesväen oppihistorialliset ja muut erimielisyydet kollegoiden sekä palkkapitäjien talonpoikien kanssa. Tutkimuksessa ei kuitenkaan ole juurikaan tarkasteltu heidän puolisoitaan ja perheiden sisäisiä suhteita. Akateemista yhteisöä on ollut tutkimuksessa tapana tarkastella oppihistoriallisesti. Professoreja on tutkittu lähinnä tieteenekijöinä ja erityisesti Turun piispoja eli akatemian varakanslereita luterilaisen puhdasoppisuuden edistäjinä.

Esitelmässä edellä mainittuja Petraeuksia tarkastellaan puolisoina, perheenpäinä ja isinä. Esitelmässä tarkastellaan myös Petraeusten puolisoita. Aeschilius Petraeuksen ensimmäisen puolison ja Andreas Petraeuksen äidin nimeä ei tiedetä. Anderas Petraeus avioitui Elisabet Mårtensdotter Stodiuksen kanssa, jonka isä oli akatemian teologian professori Martinus Henrici Stodius. Eskil Petraeus ei koskaan avioitunut, mutta hän ei elänyt elämänsä yksin. Kysyn, mitä voimme saada selville Petraeuksen perheen miesten puolisoista. Miten esimerkiksi akateemisissa perheissä puolisoitten välinen työnjako oli hoidettu? Mitä tekivät isännät ja mitä emännät?

Lähteinä toimivat Turun kuninkaallisen akatemian konsistorin pöytäkirjat sekä muut akatemian toimintaan liittyvät asiakirjat, professorien palkkapitäjien käräjien pöytäkirjat sekä kirkonkirjat niistä seurakunnista, joista ne ovat säilyneet.

Yksilö, yhteiskunta ja instituutiot: kokemuksen historian näkökulmia hyvinvointivaltioon

Torstai 20.10., 16:30–18:00 (A32)

Kieli: Suomi

Työryhmä esittelee kokemuksen historian lähestymistapoja hyvinvointivaltion historiaan. Tarkastelemme, miten erilaiset sosiaaliturvainstituutiot rakentavat ja ilmentävät kokemusta yksilön ja yhteiskunnan suhteesta. Samalla tuomme esiin, miten ihmisten arjesta ja kansalaisuuden käytännöistä ammentava kokemuksen historia nyansoi makrotason tulkintoja hyvinvointivaltion kehityksestä.

Työryhmän esitykset perustuvat kahteen Kokemuksen historian huippuyksikkö HEXissä tekeillä olevaan julkaisuun: *Lived institutions* (toim. Johanna Annola, Hanna Lindberg & Pirjo Markkola) sekä *Experiencing society and the lived welfare state* (toim. Pertti Haapala, Minna Harjula & Heikki Kokko), Palgrave 2022-23.

Heikki Kokko: *Vaivaishoitoasetus 1852: kansalaisuus ja yhteiskuntakokemus*

Tarkastelen esityksessäni, miten jaetut kokemukset vuoden 1852 vaivaishoitoasetuksesta rakensivat uudenlaista kansalaisuutta ja yhteiskuntakokemusta samaan aikaan rakentuneessa ensimmäisessä maanlaajuisessa vuorovaikutusverkostossa, suomenkielisessä lehdistössä, jonka ensimmäinen nousu tapahtui juuri 1850-luvulla.

Minna Harjula: *Perheiden sosiaaliavustukset yhteiskuntakokemuksen raamittajina 1940-luvun Suomessa*

Esityksessäni tarkastelen, millaista yhteiskuntakokemusta 1940-luvun perheavustukset - äitiysavustus, perhelisä ja lapsilisä - raamittivat. Perheavustukset avaavat näkökulman sodanaikaisen ja sodanjälkeisen sosiaaliturvan kokemusmaailmaan, joka sijoittui köyhäinhoidon ja uusien sosiaaliavustusten rajapinnalle. Tarkastelen odottaville äideille myönnettyä äitiyspakkausta, tavaramuotoista suurperheille myönnettyä perhelisää sekä kaikille 16-vuotiaille lapsille rahana maksettua lapsilisää kokemusnäyttämönä, jotka erilaisine avustuskriteerineen ja -käytäntöineen loivat ristiriitaista elettyä sosiaalista kansalaisuutta. Tulkiten että nämä eri etuudet rakensivat rinnakkaisia kokemukserrostumia, jotka edelleen näkyvät hyvinvointivaltion rakenteissa ja ajattelutavoissa.

Hanna Lindberg: *Eletty sisäoppilaitos ja kriisien käsittely: Porvoon kuurojenkoulu 1930- ja 1980-luvuilla*

Esityksessäni tarkastelen kokemuksia Porvoon kuurojenkoulusta 1900-luvulla. Keskityn esityksessäni 1930- ja 1980-lukuihin, kun koulu joutui kriiseihin heikon oppilasmäärän takia. Näiden kriisien julkisessa käsittelyssä tuotiin esille eriäviä kokemuksia kuurojen opetuksesta ja suomenruotsalaisesta kuurojen yhteisöstä, sekä myös eriäviä odotuksia kuurojen opetuksen tulevaisuudesta.

Maatilojen periytyminen ja sosiaalinen liikkuvuus Suomessa 1700–1800-luvuilla

Torstai 20.10., 16:30–18:00 (C5)

Kieli: Suomi

Historiografisen tulkinnan mukaan suomalaista maanomistusta ja yhteiskuntarakennetta polarisoi 1700-1800-luvuilla keskeisesti se, että itäisessä Suomessa halottiin tiloja miespuolisten jälkeläisten kesken, kun taas läntisessä Suomessa tila siirtyi kokonaisuena vanhimmalle pojalle. Länsi-Suomen väestöstä oli 1700-luvun puolivälissä tilattomia arviolta kuudennes, mihin verrattuna heidän osuutensa kolmenkertautui 1800-luvun puoliväliin tultaessa. Viipurin kuvernementissa tilojen määrä sen sijaan kasvoi samaan aikaan väkilukua nopeammin.

Työryhmän esityksissä tunnistetaan maanomistuksen keskeinen vaikutus ihmisten toimeentuloon, hyvinvointiin ja elämäntapaan eri puolilla 1700-1800-lukujen Suomea. Samalla esitykset havainnollistavat vertailevasta näkökulmasta sen, että jyrkästi yksinkertaistettu itä-länsi-asettelu on kaukana yksiselitteisyydestä, sillä arjen realiteetit ohjasivat voimakkaasti paikallisia periytymiskäytänteitä. Sukupolvenvaihdoksia ja maatilojen periytymistä on tarkasteltu usein perhehistorian kontekstissa, jonka keskeisiä teemoja ovat olleet perimysstrategioiden vaikutus avoitusikänsä, väestönkasvuun ja muuttoliikkeeseen. Tämän työryhmän esitykset tuovat taloudellis-sosiaalisen eriarvoistumisen tematiikan osaksi maatilojen periytymistä.

Työryhmän esityksissä keskitytään eri lähdeaineistojen avulla siihen, mistä ja minkälaisin keinoin, sekä kotoa saadiin eväin, väistyvät perilliset etsivät 1700- ja 1800-luvuilla paikkaansa ja toimeentuloansa yhteiskunnassa. Entä missä määrin vallinnut normatiivinen säädöstö vaikutti toimintaan sukupolvenvaihdoksissa? Huomiota kiinnitetään myös mahdollisuuksiin, joilla talollisperheet saattoivat jarruttaa perillisten sosiaalisen aseman laskua ja eriarvoistumista maatilojen sukupolvenvaihdosten yhteydessä aikana, jolloin tilattomuus kasvoi Suomessa kiihtyvää vauhtia.

Kirsi Laine: Väistyvien perillisten kotitilan perintö ja elämäntapa Lounais-Suomen maaseudulla 1700–1800-luvuilla

Lounaissuomalainen tapa siirtää maatalo jakamattomana seuraavalle sukupolvelle aiheutti epätasa-arvoisen tilanteen jatkajan ja muiden perillisten välille. Tapa ei tarkoittanut välinpitämättömyyttä niistä lapsista, jotka eivät jatkaneet kotitilaa, vaan tavoitteena oli turvata kaikkien lasten toimeentulo. 1700- ja 1800-lukujen voimakkaan taloudellis-sosiaalisen eriarvoistumisen valossa perinnönjaon käytäntö näyttää kuitenkin epäonnistuneelta. Mistä, minkälaisin keinoin ja minkälaisin kotoa saadiin eväin väistyvät perilliset Huittisissa ja Loimaalla 1700- ja 1800-luvuilla löysivät paikkansa ja toimeentulonsa? Entä minkälaisia muutoksia väistyvien perillisten mahdollisuuksissa tapahtui voimakkaan väestönkasvun säilyttäminä vuosisatoina? Näihin kysymyksiin esitelmässä vastataan vertaamalla perinnönjakoasiakirjojen tietoja väistyvien perillisten elämäntapaan. Näin perinnönjaon käytännön ja eriarvoistumisen välisestä suhteesta luodaan monipuolisempi ja monimutkaisempi kuva, kuin minkä pelkkä jaottelu jatkajiin ja väistyviin perillisiin antaa.

Antti Räihä: Tilojen halkominen ja maaseutuyhteisöjen sosiaalinen muotoutuminen 1700–1800-lukujen Karjalan rajaseudulla

Esityksessä keskitytään maatilojen jakautumiseen ja isännöidynvaihdoksiin 1700-1800-lukujen Vanhassa Suomessa / Viipurin läänissä. Tutkimusalue poikkesi monilla tavoin läntisemmästä Suomesta, sillä Karjalan rajaseudulla muun muassa halottiin toistuvasti maatiloja normien vastaisesti, alueella oli vain hyvin vähän torppia eikä siellä ollut käytössä syytinkijärjestelmää. Nopeasta väestönkasvusta huolimatta karjalaiset maaseutuyhteisöt olivat sosiaalisesti varsin homogeenisia, sillä tilattoman väestön määrä pysyi alueella pitkään vähäisenä. Aikalaisnäköykset ja julkinen keskustelu suhtautuivat 1800-luvun kuluessa hyvin ristiriitaisesti itäsuomalaisten perimyskäytänteiden mukaan tuomaan kehitykseen, sillä tilanjakojen syitä, holtittomuutta ja tarpeellisuutta perusteltiin samaan aikaan sekä kameraalisilla että sosiaalis-yhteiskunnallisilla näkökulmilla. Vallinneet käytänteet, jotka kriisiytyivät ensimmäisen kerran 1810-luvun taitteessa Vanhan Suomen yhdistämisen myötä, kohtasivat 1800-luvun kuluessa erilaisia muutoksia. Tutkimusaineistojen mikrohistoriallinen lähestymistapa ja pitkän aikavälin tarkastelu nostaa esiin piirteitä, jotka jäivät esimerkiksi makrotason maatalo- ja väkilukutarkasteluissa piiloon.

Elsa Hietala: *Sukupolvenvaihdosten vaikutus kahden kartanon maatalouden kehitykseen Loimaalla ja Hattulassa 1800-luvun jälkipuoliskolla*

Suomessa oltiin 1800-luvun puolivälistä eteenpäin keskellä suurta maatalouden murrosta. Uuden edessä oltiin myös vanhoilla sukutiloilla, joissa nuoremmat sukupolvet joutuivat miettimään tilan jatkamisen mielekkyyttä. Epävarma tulevaisuus toi mukanaan haasteita, joita kohdattiin ja ratkaistiin eri tavoin. Selvitän kahden maalaiskartanon välistä kirjeenvaihtoa tutkimalla, mikä vaikutus sukupolvenvaihdoksilla oli tilojen maatalouden uudistamiseen. Tarkastelen myös, miten erilaiset sukupolvenvaihdosprosessit vaikuttivat tilojen kannattavuuteen ja minkälaisiin tuloksiin ne johtivat.

Kaupunkihistorian unohdettuja näkökulmia

Torstai 20.10., 16:30–18:00 (C6)

Kieli: Suomi

Viime vuosien kaupungistumisen vaikutuksia on analysoitu globaalisti ja paikallisesti ja katseet ovat kääntyneet historiaan. On ollut tarve päivittää tietomme kaupunkien erityispiirteistä sekä urbaanista elämänmuodosta. Tämän session kolme esitelmää osoittavat kaupungistumisen kontekstuaalisen yhteyden suomalaisen yhteiskunnan sosiaalisiin ja poliittisiin syvävirtoihin.

Laura Kolbe: *Porvarit kaupunkipolitiikkaa tekemässä – eurooppalaiset virikkeet, kotimaiset haasteet ja paikalliset ongelmat kaupunkien yhteistyössä 1907–1917*

Vaikka kaupunkikunnat ottivat 1870-luvulla paikkansa politiikan paikallisessa ja valtiollisessa välitilassa, on kaupunkipolitiikan rooli kotimaisessa historian tutkimuksessa jäänyt katveeseen. Runsaasti huomiota on saanut kansalaisjärjestäytymisen idea, jonka kautta on valotettu valta- ja valtiusuhteiden muutosta. Kunnallishallinnon ja -politiikan historian tutkimus on ollut marginaalista ja paikallishistoriallista. Esitelmässä tarkastellaan Kunnallisen Keskustoimiston (1912) ja Suomen Kaupunkiliiton (1917) perustamisvaiheita, perustajia ja heidän motiivejaan.

Pirjo Ovaskainen: *Kaupunginvaltuustot alkoholipolitiikan päätöksentekijöinä kieltolain jälkeen?*

Ennen kieltolain alkamista vuonna 1919, kunnanvaltuustot olivat alueillaan päättäneet sekä alkoholin myynnistä että anniskelusta. Monet kaupungit olivat ottaneet käyttöönsä Ruotsin mallin mukaisen Gäteborgin järjestelmän, jossa paikallinen monopoliyhtiö hoiti alkoholin myynnin ja anniskelun. Kieltolain jälkeen vuoden 1932 väkijoumalakiin kirjattiin, että Alkoholiliikkeen hallintoneuvoston tehtävänä oli asianomaista kunnanvaltuustoa kuultuaan määrätä myynti- ja anniskelupaikkojen lukumäärä sekä niiden sijoitus, niin myös myytävien ja anniskeltavien väkijuomien lajit. Eli lain mukaan Alkoholiliikkeen oli päätettävä anniskeluravintoloista vasta kuultuaan paikallisen kunnanvaltuuston mielipidettä asiasta. Tämän lisäksi kunnanvaltuustojen tuli valita alueelleen kunnallinen tarkastaja valvomaan laillisen alkoholin myyntiä ja anniskelua.

Kuinka näihin lakeihin suhtauduttiin Tampereella, Jyväskylässä ja Kuopiossa? Millaiseksi kaupunginvaltuustot olisivat halunneet kaupunkien alkoholipolitiikan muotoutuvan ja millaiseksi se lopulta Alkoholiliikkeen päätösten myötä muodostui ennen talvisodan syttymistä. Näihin kysymyksiin haetaan vastauksia yhdistämällä sekä kaupunkien tuottamia asiakirjoja että Alkoholiliikkeen päätöksentekoa.

Fanny Reinikka: *”Palvelukseen halutaan miespalvelija” - rengit, ajurit, oppipojat ja monen työn tekijät Helsingissä 1880–1930*

Miesten määrä kotipalvelijan ammatissa väheni 1900-luvun aikana merkittävästi. Samalla Helsingin kaupunkielämä rakentui ja kaupunkiin syntyi uusia työpaikkoja. Tutkin miehiä kotipalvelijoina sekä erilaisissa palveluammateissa Helsingissä vuosina 1880-1930. Tarkastelen sitä, mikä oli miesten rooli palvelualoilla niin kotipalvelijan ammatissa kuin julkisen piirin palvelualojen ammateissa. Minkä vuoksi miehet eivät työllistyneet enää kotipalvelijan ammattiin ja millaisiin julkisen piirin palveluammateihin he työllistyivät? Millaiset palveluammatit olivat miehille tyypillisiä? Tutkimukseni pääasialliset lähdeaineistot ovat Uudenmaan läänin henkikirjat, laajalevikkisissä sanomalehdissä julkaistut työnhakuilmoitukset sekä Suomessa tehdyt elokuvat vuosina 1907-1930. Esitelmässä tutustutaan tutkimusaiheeseen tarkastelemalla tutkimuksessa pääasiallisesti käyttämiäni lähdeaineistojen pohjalta nousseita alustavia havaintoja ja pohdintoja. Uudenmaan läänin henkikirjojen avulla on tarkoitus tarkastella sitä, kuinka paljon miehiä toimi kotipalvelijoina ja erilaisissa palveluammateissa sekä tarkastella eri ammattinimikkeitä. Millaisia ammattinimikkeitä miehille tyypillisillä palvelualojen ammateilla on ollut ja kuinka ne muuttuivat tutkimusajankohdan aikana? Sanomalehtiaineiston avulla vuorostaan tutkin sitä, millaisia henkilöitä eri työtehtäviin etsittiin. Sanomalehti-ilmoituksissa kuvaillaan myös eri työtehtäviä ja sitä, millaisiin työtehtäviin etsittiin työntekijöitä. Keskeistä tutkimuksessani on selvittää ammattiryhmän keskuudessa tapahtuvia muutoksia. Esittelen keskeisiä huomioita laajan lähdeaineistoni pohjalta ja pyrin tämän avulla rakentamaan kuvaa miespalvelijoista sekä miehistä palvelualoilla.

Äitiyshuollon tilallinen ja materiaallinen kokemus toisen maailmansodan jälkeisellä ajalla

Torstai 20.10., 16:30–18:00 (C8)

Kieli: Suomi

Työryhmämme esityksissä käsitellään äitiyshuollon elettyä arkea 1940-luvulta nykypäivään. Äitien ja lasten terveyteen kohdistuneet sosiaalipoliittiset uudistukset johtivat viime vuosisadan puolivälin Suomessa äiti- ja lapsikuolleisuuden ennätysmäiseen laskuun sekä laajemmin suureen muutokseen lisääntymiseen liittyvässä ajattelussa ja toimintamalleissa. Nykyisin kiinteästi hyvinvointivaltioon kuuluvat instituutiot ja palvelut, kuten äitiys- ja lastenneuvolat ja äitiysavustus saivat alkunsa. Nämä äitiyshuollon instituutiot nivoutuvat keskeisesti ihmiselämässä merkittäviin kokemuksiin odotuksesta, vanhemmaksi tulosta ja synnytyksestä. Niihin on liittynyt kokemuksia, jotka ovat olleet henkilökohtaisia, mutta myös jaettuja ja ylisukupolvisia.

Äitiyshuolto on lisäksi merkinnyt toistuvia kohtaamisia (suunnitelluissa) tiloissa ja esineiden kanssa. Työryhmämme keskittyy tähän äitiyshuollon materiaalisuuteen esimerkitapausten kautta. Tutkimme esityksissämme arjen materiaalisia tiloja ja esineitä, jotka ovat muovautuneet osana ja osaltaan rakentaneet vanhemmuuden, synnytyksen ja lastenhoidon sekä äitiyshuollon ja hyvinvointivaltion kokemuksia. Pyrimme samalla esittämään erilaisia tapoja kokemuksen historian sosiomateriaaliseen tulkintaan.

Vaikka äitiyshuollon edistysaskeleet ulottuivat suomalaiseen yhteiskuntaan laajasti, palveluiden toteutumiseen ja käyttöön vaikuttivat myös esimerkiksi maantieteellinen sijainti, perheiden sosioekonominen asema ja koulutetun henkilökunnan määrä. Työryhmämme esitykset liikkuvatkin maantieteellisesti pääkaupungista Suomen pohjoisimpaan kuntaan.

Riikka Suominen: *Luotu ja kuviteltu turva. Aviottomat äidit Helsingin ensikodin asiakkaina 1940–50-luvuilla.*

Sotien jälkeisessä Suomessa toteutettiin monia perhe- ja äitiyspoliittisia uudistuksia, mutta yksinhuoltajat jäivät valtiollisen ydinperhepolitiikan marginaaliin ja avioton äitiys nähtiin merkinä siveettömästä elämästä. Samaan aikaan se oli ainoita vaihtoehtoja aikana, jolloin esimerkiksi abortti oli laitton ja ehkäisyneuvonta rajattiin avioliittoon. Ratkaisuksi aviottomien äitien tilanteeseen joukko sosialidemokraattisen puolueen naisia perusti ensimmäisen ensikodin Helsinkiin vuonna 1942. Tarkastelen esitelmässäni Helsingin ensikotia elettyinä instituutiona. Analysoin, millaisia sosiaalisia ja materiaalisia kohtaamisia instituution ja naisten välille muodostui, mitä keinoja naiset käyttivät päästääkseen asukkaiksi ja minkälaisia kokemuksia nämä kohtaamiset jättivät jälkeensä. Kokemukseen vaikutti olennaisesti luokan ja sukupuolen kytkös: ensikotiin hakeutuneita naisia yhdisti sosioekonominen tausta. Hakukirjeissä naiset kirjoittivat usein avoimesti sosiaalisesta ja taloudellisesta tilanteestaan sekä kuvailivat tapahtumia, jotka olivat johtaneet raskauteen. Avioton raskaus näyttäytyikin naisten hakukirjeissä paitsi stigmana, myös keinona saada paikka ensikodista.

Jenni Räikkönen: *Kaukana, lähellä. Kätilötyön sosiomateriaalinen kokemus sotien jälkeisessä Lapissa*

Esitelmässäni pureudun yhteen väitöstutkimukseni aspektiin: kätilötyön kokemuksiin Pohjois-Suomessa sotien jälkeisinä vuosikymmeninä (1945–1960). Viranomaislähteiden ohella tarkastelen kätilöiden elämäkertoja, lehtihaastatteluja ja valokuvakokoelmia, jotka kertovat moninaisista arkisista kohtaamisista terveydenhuollon tiloissa, perheiden kodeissa ja erilaisten esineiden, kuten äitiyspakkauksen ja kätilön uniformun välittämänä. Kansakunnan kanonisessa kertomuksessa usein perifeeriseksi kehystetty Lappi muodosti viime vuosisadan puolivälissä omaleimaisen työympäristön, jossa etäisyydet terveystalojen ja perheiden kotien välillä saattoivat olla suuret ja kätilön työnkuva hyvin itsenäinen. Toisaalta kätilön työn intiimi luonne toi hänet paikoin hyvinkin lähelle perheiden arkea ja elämän merkittäviä hetkiä.

Tanja Vahtikari: *Äitiyspakkaus tunne-esineenä: nykypäivässä muisteltu aistimellinen kokemus*

Emotionaalisiksi esineiksi (emotional object) kutsutaan esineitä, jotka välittävät tunteisiin liittyviä merkityksiä, joihin muodostetaan tunnesuhteita ja jotka saavat katsojissaan ja käyttäjissään aikaan tunnereaktioita. Ne saavat merkityksensä suhteessa ihmisiin, tilaan ja toisiin esineisiin. Moderniin kansallisvaltioon kietoutuvia tunteita symboloi tietoisesti valittu ja merkityksellistetty kansakunnan lippu. Kuten esimerkiksi historianantutkija Heini Hakosalo (2016) on osoittanut, tunne-esineet voivat kuitenkin olla myös arkisempia esineitä, joiden

merkitykset muovautuvat niiden käytössä ja muistelussa. Suomalaisten arjessa eräs tällainen vanhemmuuteen ja hyvinvointivaltioon kytkeytyvä tunne-esine on ollut äitiyspakkaus.

Esitelmässäni tarkastelen äitiyspakkausta muisteltuna tunne-esineenä. Aineistoni koostuu vuosien 2020 ja 2021 taiteessa yhteistyössä Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kanssa toteutetun muistitietokeruun kirjoituksista. Yhteensä 90 kirjoituksessa kertojat muistelevat äitiyspakkausta eri vuosikymmeninä, sotien jälkeiseltä ajalta nykypäivään. Erityisesti keskityn esitelmässäni siihen, kuinka muistelijat tuottavat tunne-esineen asemaa aistikokemusten kautta, toisin sanoen tarkastelen äitiyspakkausta ja sen esineitä nähtyinä, kosketeltuina ja tuoksuteltuina. Tarkastelussa hahmottuu tunteiden, aistien, muistin ja materiaalisuuden vuorovaikutuksessa muovautuva kokemus.

Sukupuoli ja yhteiskunnallinen aktiivisuus pitkällä 1900-luvulla II

Torstai 20.10., 16:30–18:00 (D13)

Kieli: Suomi

Naisten yhteiskunnallinen aktiivisuus ja sukupuolten tasa-arvon edistäminen ovat olleet feministisen liikkeen ajamia tavoitteita, mutta ne eivät ole rajautuneet vain sen piiriin. Keskustelua on käyty myös esimerkiksi joukkoviestimissä ja sukupuolinäkökulma on kirjoittautunut sisään myös muiden yhteiskunnallisten liikkeiden tavoitteisiin. Toimijoilla on ollut lisäksi erilaisia tapoja ymmärtää "naiskysymys", naisen asema ja sukupuoli eri aikoina. Tässä kaksiosaisessa työryhmässä tätä moninaisuutta tuodaan esiin lähestymällä yhteiskunnallisen ja poliittisen aktiivisuuden historiaa sukupuolen ja sukupuolentutkimuksen näkökulmasta. Session paperit keskittyvät Suomen historiaan pitkällä 1900-luvulla, mutta paikallinen aktiivisuus nähdään osana yllirajaista keskustelua ja liikettä sukupuolten tasa- ja yhdenvertaisuuteen liittyvien kysymysten ajamiseksi. Lähdeaineistot koostuvat muistitiedosta, arkistolähteistä ja mediateksteistä. Työryhmä on osa naisten yhteiskunnallisen aktiivisuuden tutkimuksen verkostoa, joka on perustettu vuonna 2021.

Heidi Kurvinen: *Äitiys ja 1970-luvun feminismi*

Yhteiskunnallinen keskustelu sukupuolten tasa-arvosta kietoutui tiiviisti kysymykseen lapsen oikeuksista 1960- ja 1970-luvulla. Osa keskustelijoista pelkäsi naisen roolien laventumisen heikentävän pienten lasten asemaa. Samanaikaisesti sosiaalipoliittiset uudistukset helpottivat naisten siirtymistä työelämään ja lapset olivat tiiviisti mukana myös sukupuolten tasa-arvoa ajaneiden naisten arjen aktivismissa.

Tässä esityksessä tarkastelen 1970-luvun suomalaisten feministien käsityksiä äitiydestä. Lisäksi peilaan heidän ajatuksiaan lehdistössä esitettyihin näkemyksiin feminismiin vaikutuksista lasten asemaan. Käyttämäni lähdeaineisto koostuu feministisestä kirjallisuudesta, feministilehtien artikkeleista ja valtavirtamedian kirjoittelusta. Esitys on osa suomalaislapsia yhteiskunnallisissa liikkeissä vuosina 1959-1989 tarkastelevaa tutkimushankettani.

Iris Olavinen: *Ay-naisjohtajien verkostoituminen vuosina 1988–1992*

Esitelmässäni tarkastelen palkansaajajärjestöjen naispuheenjohtajien verkostoitumista vuosina 1988-1992. Nostan esille millaisia agendoja naisilla oli verkoston tapaamisissa ja millaisia strategioita he kehittivät niitä edistääkseen. Esittelen myös entisten naispuheenjohtajien muistoja verkostonsa toiminnasta ja millaisia merkityksiä he antavat verkoston toiminnalle nyt 2020-luvulla.

Taustaksi käyn myös lävitse palkansaajaliikkeen naisten asemaa ja aktivismin muotoutumista 1900-luvun mittaan aikaisempaan tutkimukseen pohjaten.

Lähdeaineistona minulla on palkansaajajärjestöjen naispuheenjohtajien kokousten arkistomateriaali: kokousmuistiot, julkilausumat ja tiedotteet sekä tekemäni haastattelut vuodelta 2020 neljän kokouksiin osallistuneen entisen palkansaajajärjestöjen naispuheenjohtajan kanssa.

Lähestyn aihetta arkistoammattilaisen sekä yhteiskuntahistoriallisen tutkimuksen ja sukupuolentutkimuksen positiosta. Keskeisenä kiinnostuksen kohteena on naisten toimijuus

Jean Lukkarinen: *Transfeminiinien yhteiskunnallinen järjestäytyminen ja toiminta Dreamwear Club ry:ssä 1990- ja 2000-lukujen Suomessa*

Käsittelen puheenvuorossani sitä, miten transvestiittien ja transfeminiinien tukijärjestön Dreamwear Club ry:n parissa toimineet aktiivit ja aktivistit muodostivat omaa poliittista toimijuuttaan, ja kuinka yhdistyksen toiminnalla pyrittiin vaikuttamaan sukupuolivähemmistöjen asemaan 1990- ja 2000-lukujen Suomessa. Puheenvuoroni keskittyy erityisesti tarkastelemaan järjestön aktiivien kansainvälisyyttä, mediastrategiaa ja suhteita poliittisiin päättäjiin Dreamwear Clubin toiminnan tavoitteiden, kuten transvestisyyden tautiluokituksen poistamisen, saavuttamiseksi. Pohjaan puheeni järjestön aktiivien ja aktivistien tilallista toimijuutta vuosina 1990-2011 käsittelevään pro gradu -tutkielmaani (2021), jonka keskeisinä aineistoina olivat yhdistyksen jäsenlehdet sekä tekemäni jäsenten haastattelut.

Tieto ja valta

Torstai/Thursday 20.10., 16:30–18:00 (D14)

Kieli: Suomi ja englanti

Johanna Kuokkala: *Klas Kristersson Horn käskynhaltijana 1500-luvun Viipurissa*

Asianomainen on pyytänyt, ettei hänen abstraktiaan julkaista.

Jari Eloranta (& Henric Häggqvist, Petri Karonen, Jeremy Land): *Byrokraattisen tehokkuuden tavoittelu: Ruotsin suurvalta-aseman nousu ja tuho*

In this paper we will provide some new figures and comparisons on Sweden's long run fiscal and political path. In addition, we argue that a focus on revenue collection alone, which has been a fairly standard practice in recent literature, can be misleading and that it is important to not only look at the spending side and credit, but also what countries were able to get for that spending, i.e. the bang for the buck (=state efficiency). After all, it is possible that some states could produce more military capacity with less money, due to a more effective bureaucracy, increased industrial capacity (or otherwise more versatile economy), or lower production costs of military equipment. These considerations will hopefully be more widely taken into account in subsequent analyses of the European (and non-European) warfare states.

Visa Helenius: *Lucretius and religious deviancy*

I discuss a Roman philosopher Titus Lucretius Carus' (c. 1st c. BCE) complicated religious and theological views by means of the heuristic notion of *religious deviance*. I answer to the following questions: (1) What "religious deviancy" means? (2) How Lucretius's case represents religious deviancy? (3) What are intellectual and historical contexts then? (4) How is Lucretius' view connected to later views of religious deviancy?

The content of my presentation is linked to recent historical (Hupfloher 2012; Kahlos 2009; Rüpke 2016), philosophical (Devecka 2021; Helenius 2021), and modern (Allan 2018; Clarke 2014; Sack 2007) discussions of religious unorthodoxy and deviancy. I follow Jörg Rüpke's (2016) view, which is based on Fritz Sack's (2007) sociological definition.

Main sources are as follows:

- Allan, Keith. 2018. "Religious and Ideologically Motivated Taboos" in *The Oxford Handbook of Taboo Words and Language*.
- Beard, Mary & Michael Crawford. 1985. *Rome in the Late Republic: Problems and Interpretations*.
- Clarke, Steve. 2014. *The Justification of Religious Violence*.
- Devecka, Martin. 2021. "Chapter 1. Faces of Death: Lucretius, Religio, and Vision at Rome" in *SENSORIVM: The Senses in Roman Polytheism*, 34-51.
- Goode, Erich (ed.). 2015. *The Handbook of Deviance*.
- Helenius, Visa. 2021. "Chapter 2. Lucretius and the Body-Environment Approach" in *SENSORIVM: The Senses in Roman Polytheism*, 52-70.
- Hupfloher, Annette. 2012. "Kultgründungen durch Individuen im klassischen Griechenland" in *Reflections on religious individuality Greco-Roman and Judaeo-Christian texts and practices*, 11-42.
- Kahlos, Maijastina. 2009. *Forbearance and Compulsion: The Rhetoric of Religious Tolerance and Intolerance in Late Antiquity*.
- North, John. 2000. *Roman Religion*.
- Rüpke, Jörg. 2016. "Religious Deviance in the Roman World: Superstition or Individuality?"
- Sack, Fritz. 2007. "Abweichung und Kriminalität" in *Lehrbuch der Soziologie*, 183-216.
- Scheid, John. 2003. *An Introduction to Roman Religion*.
- Titus Lucretius Carus. 1992. *De Rerum Natura*.

Perjantai / Friday 21.10., 9:15-10:45

Lived religion in medieval Finland

Friday 21.10., 9:15–10:45 (A2a)

Language: English

Our session is built on collaboration within Lived Religion in Medieval Finland -project, which is funded by SLS. Our premise is religion as a dynamic social process that both requires and creates active participation, emotions and experiences. Religion-in-action is a way to interact and participate (with)in a community - it is seen as a performative space. Lived religion is an integral building block of (collective) identity.

Our analysis focuses on interaction with a saint. Cult of saints was a hallmark of medieval European culture; they were both local and translocal at the same time. We analyse Finland (loosely defined to cover the medieval diocese of Turku) in a larger comparative context. The unifying conceptual elements are “materiality” and “sensory elements” which will be scrutinized from diverse perspectives: each paper utilizes different set of sources. The session will discuss the potential of Finnish medieval source material to contribute and advance methodology of lived religion.

Sofia Lahti: *Reliquaries in private devotion*

The church was the primary place and context for personal contact with sacred objects such as relics and reliquaries in the Middle Ages. However, private devotion at home or during a journey required material tools as well; those included images, crosses, books, and amulets and - in the case of the most privileged owners - even portable altars. In my paper, I will discuss what kind of understanding of domestic devotional use of reliquaries can be gained from medieval written documents and surviving artifacts in Nordic archives and museums.

Several reliquary pendants exist in Nordic museum collections. Their exact provenience is often unknown, but they can be complemented with written sources concerning similar objects; the ownership of such private devotional artifacts is registered in medieval wills of rulers, religious professionals, and wealthy laypeople. Naturally, this means that only donated private reliquaries are registered, as there was no practice of listing private possessions or devotional habits for other purposes. The devotional practices of lower classes are less well documented, but it is known that wearable reliquaries, especially pendants, were typical reliquaries in private use in all levels of medieval society.

References to the creation of contact relics for private devotion can be found in sources related to the cults of saints, and pilgrimage signs were among the objects that gained a relic-like status.

Anna-Stina Hägglund: *References to saints in the dating of late medieval charters and administrative records*

The practices of dating medieval documents and measuring time were bound to the sacred feast days of the Catholic Church and the saints. Medieval charters can thus be used to map the cult of saints in regions where the sources are fragmentarily preserved, such as in the diocese of Turku in the late Middle Ages. In my paper I discuss the mapping of the saints in the diocese through administrative charters and records. In the Middle Ages the cult of various saints was diverse, some saints were universal and venerated in both the Western and Eastern Church, while others were specific to the Catholic faith. Some saints were only celebrated within a certain region and therefore, the mapping of the saints used in the dating of legal and administrative documents give new knowledge to the range of saints venerated in the diocese of Turku.

Minna Heinonen: *Meanings of the feminine in the Nordic discourse of magic*

In this paper, I will talk about how the study of lived religion and the discourse of magic are connected, and how the study of magic can shed light on meanings given to the feminine. I will draw examples from medieval Nordic law material and church paintings from the 13th to the 15th centuries.

This paper is based on my PhD thesis project that I started in February. The preliminary headline for the thesis is: "Lived Religion and Meanings of the Feminine in the Nordic Discourse of Magic".

Antikommunismien ilmentymiä 1900-luvun Suomessa

Perjantai 21.10., 9:15–10:45 (A2b)

Kieli: Suomi

Työryhmän esitelmät tarkastelevat kommunismivastaisuutta ja laajemmin vasemmiston esittämistä uhkana Suomessa 1920-luvulta kylmän sodan päättymiseen saakka.

Mika Suonpää: *Suomen suojelusliitto ja eurooppalainen antikommunistinen propaganda 1920- ja 1930-luvuilla*

Suonpää tarkastelee esitelmässä sveitsiläisen Theodor Aubertin vuonna 1924 perustaman Entente Internationale Anticommunisten (EIA) toimintaa ja verkostoja Pohjois-Euroopassa, erityisesti EIA:n yhteyksiä Suomen suojelusliittoon, joka oli EIA:n kansallinen keskus Suomessa. EIA toimi vuoteen 1949 asti globaalina kommunisminvastaisena koordinoivana järjestönä. EIA pyrki toiminnassaan vaikuttamaan kansallisiin päättäjiin, turvallisuusviranomaisiin ja asevoimiin sekä kansainvälisiin järjestöihin (esim. Kansainliitto). Esitelmässä pohditaan mm. mitä mekanismeja EIA käytti poliittisessa lobbauksessaan? Miten kansallinen ja ylirajainen ulottuvuus vaikuttivat toisiinsa antikommunistisen propagandan rakentamisen kontekstissa? Esitelmä perustuu EIA:n ja Suomen suojelusliiton arkistomateriaaleihin.

Tiina Lintunen: *Valpo ja vasemmiston uhka 1939–1945*

Lintunen pohtii, miten Valtiollinen poliisi, Valpo, tarkkaili ja arvioi poliittisen vasemmiston muodostamaa uhkaa sotien kynnyksellä ja sotien aikana (1939-1945). Hän tarkastelee kysymystä nk. Kuutos-ryhmän kautta, jota Valpo tarkkaili 1930-luvulla ja joka suljettiin turvasäilöön jatkosodan sytyttyä. Kuutoset eli Sosialistinen eduskuntaryhmä oli Suomen sosialidemokraattisesta puolueesta syksyllä 1940 erotettujen kansanedustajien muodostama eduskuntaryhmä, joka kritisoi äänekkäästi Suomen valtiollisen johdon omaksumaa poliittista linjaa ja vaati ystävällisempiä suhtautumista Neuvostoliittoon.

Lähteenä tutkimuksessa on käytetty valtiopäiväasiakirjoja, sanomalehtiä, Valtiollisen poliisin arkistoa sekä Kuutosien omia aineistoja Kansan Arkistossa, Työväen Arkistossa ja Arbetarrörelsens Arkivissa Tukholmassa.

Jukka Pesu: *Vasemmiston määrittely ja uhkakuvat suojelupoliisin luotettavuuslausunnoissa kylmän sodan aikana*

Pesu käsittelee suojelupoliisin turvallisuusviranomaisille (Puolustusvoimat, Rajavartiolaitos ja Poliisi) antamia luotettavuuslausuntoja näiden palvelukseen pyrkivistä henkilöistä sekä turvallisuusviranomaisten välistä yhteistyötä kylmän sodan aikana. Mielenkiinnon kohteena on poliittisen ylätasojen sijaan ennen kaikkea turvallisuusviranomaisten oma työkalut ja toimintatavat. Luotettavuuslausunnoissa esiin nousee vasemmistolaisesti ajattelevien määrittely epäluotettaviksi ja potentiaalisiksi turvallisuusuhiksi. Esitelmässä pohditaan millä perusteilla yksittäiset henkilöt määritellään osaksi tätä epäilyä ryhmää ja mitä siitä seurasi? Lähteinä toimivat itse lausuntojen lisäksi niistä annetut ohjeistukset vuosilta 1948-1989.

Tutkimusaineistoja ja tutkimuspalveluita

Perjantai 21.10., 9:15–10:45 (A3)

Kieli: Suomi

Puheenjohtaja: Maria Kallio-Hirvonen

Jäsenet: Dmitri Frolov, Ilkka Jokipii & Sanna Joska

Kansallisarkiston työryhmässä kerrotaan Venäjällä olevista suomalaisia koskevista aineistoista sekä keskitytään uusiin digitaalisen historian tutkimuksen mahdollisuuksiin.

Dmitri Frolovin esityksessä käsitellään Venäjällä ja entisen Neuvostoliiton alueella asuneita suomalaisia (ja inkeriläisiä) koskevia arkistoaineistoja, joita säilytetään entisen Neuvostoliiton alueen valtioiden arkistojen lisäksi myös esimerkiksi Ruotsin, Puolan, Yhdysvaltojen ja Kanadan arkistoissa. Arkistoasiakirjat voidaan jakaa muutamaan temaattiseen ryhmään: muuttoliike ennen Venäjän sisällissotaa ja sen aikana, Suomen sisällissodan punapakolaiset, Suomesta taloudellisista syistä vuosina 1929-1932 lähteneet, muuttoliike Neuvosto-Karjalaan Pohjois-Amerikasta ja Ruotsista, suuren terrorin suomalaiset uhrat, talvi- ja jatkosodan sotavangit ja internoidut sekä sotien jälkeiset Suomen ja Neuvostoliiton kulttuuriset, poliittiset ja taloudelliset suhteet. Esitelmässä käydään läpi myös Venäjän laajaa arkistojärjestelmää ja siinä viime vuosina tapahtuneita muutoksia.

Ilkka Jokipii kertoo esitelmässään Kansallisarkiston käsikirjoitetun tekstin tunnistukseen liittyvistä palveluista keskittyen erityisesti Transkribus-sovelluksen käyttöön. Transkribus on kehittynyt viime vuosina huomattavasti, ja tarjoaa hyviä mahdollisuuksia erilaisten aineistojen koneluettavaan muotoon tekemiseksi. Perusominaisuuksien esittelyn lisäksi käsitellään mm. taulukoiden tunnistusta ja digitoitujen asiakirjojen rakenteen koneellista tunnistusta yleisemmin. Esitelmässä sivutaan myös koneelliseen käsialantunnistukseen oleellisesti liittyvässä opetusaineiston luomisessa parhaiksi todettuja työtapoja, jollaisia ovat esimerkiksi Transkribus Lite -verkkokäyttöliittymä ja muut joukkoistuspalvelut. Lisäksi esitelmässä kerrotaan muista tukipalveluista, joita Kansallisarkisto tarjoaa digitaalisille tutkimushankkeille (mm. kumppanuusdigitointi, Kansallisarkiston tarjoamat käsialamallit).

Sanna Joskan esitelmä käsittelee Kansallisarkiston Tuomiokirjahaku-palvelua. Tuomiokirjahaku tarjoaa miljoonia sivuja käsin kirjoitettuja 1800-luvun oikeuspöytäkirjoja koneluetussa muodossa. Tekoälyä hyödyntävän palvelun avulla tutkimuksen kannalta työläät tuomiokirja-aineistot ovat helpommin tutkijoiden käytettävissä. Esitelmässä tarkastellaan niitä prosesseja ja käytäntöjä, joita palvelun luominen on vaatinut, sekä käsitellään Tuomiokirjahauksen hyödyntämismahdollisuuksia tutkimuksen kannalta.

Historiantutkimuksen menetelmät

Perjantai 21.10., 9:15–10:45 (A4)

Kieli: Suomi

Puheenjohtajat: Mirka Danielsbacka, Matti Hannikainen & Tuomas Tepora

Jäsenet: Ilkka Kärrylä, Anu Lahtinen, Petteri Norring & Soile Ylivuori

Miten historiantutkijat tekevät tutkimusta? Mitä menetelmiä historiantutkimuksessa käytetään? Mikä on tutkimusmenetelmän ja -teorian suhde historiantutkimuksessa sekä kirjoittamisessa?

Mirkka Danielsbackan, Tuomas Teporan ja Matti O. Hannikaisen vetämä paneeli keskustelee näistä ja muista historiantutkimuksen menetelmällisistä kysymyksistä toimittamansa Avaimia menneisyyteen. Opas historiantutkimuksen menetelmiin (Gaudeamus 2022) -kirjan pohjalta. Mukana keskustelemassa ovat kirjan kirjoittajista Ilkka Kärrylä, Anu Lahtinen, Petteri Norring ja Soile Ylivuori.

Akateemisessa tutkimuksessa on tärkeää, että tutkija osaa kertoa miten työ on tehty, miten aineisto analysoitu ja miten johtopäätöksiin päädytty. Nämä seikat edellyttävät tutkimusmenetelmien avaamista lukijalle. Historiantutkimus on muutakin kuin pelkkää lähdekritiikkiä ja kontekstualisoimista, ja alalla käytettyjen menetelmien kirjo on huomattavan laaja. Keskustelijat valottavat historiantutkijoiden menetelmävalintoja muun muassa talous- ja sosiaalihistorian, aatehistorian, käsitehistorian ja sukupuolihistorian näkökulmista

Stereotypes and repetitive patterns of othering in Finland ca 1850–1940

Friday 21.10., 9:15–10:45 (A05)

Language: English

Maren Jonasson: *Mammies, mulattas and Dahomey Amazons: images of black women and female slaves in Finnish press ca 1850–1900*

Sandra Waller: *Visual stereotyping: Swedish language theatre and satire in Finland 1870–1900*

Marika Kivinen: *Stereotyping and racializing in and through Finnish art songs 1900–1940*

Musiikin ja äänen sosiaalhistoria I / Ääni ja yhteiskunta

Perjantai 21.10., 9:15–10:45 (A06)

Kieli: Suomi ja ruotsi

Tämän työryhmän esitelmät paneutuvat äänellisen menneisyyden arkipäiväisiin, ”matalan historian” alueelle kuuluviin ilmiöihin. Äänelliset ilmiöt - musiikki mukaan lukien - eivät ainoastaan heijasta menneisyyden kehityskulkuja ja muutosvoimia, vaan niitä on voitu hyödyntää yhteiskunnallisiin ja/tai kulttuurisiin muutoksiin johtaneissa tapahtumakuluissa. Äänellisten kokemusten ohjailupyrkimykset menneisyydessä sekä niiden muistelu yhdistävät työryhmän esitelmien tutkimusotetta.

Kaj Ahlsved: *Frihet på två hjul: Cyklings klingande historia i Finland vid sekelskiftet 1900*

I det här föredraget diskuterar jag historiska musikaliska praktiker i idrottskontexter genom att fokusera på ”cykelmusik”. Intresset för cykling växte kraftigt efter att cykeln presenterades vid världsutställningen i Paris 1867. Som teknologi förändrade den samhället, även det finländska, men intresset avspeglade sig även musikkulturen i form av utgivning av musikstycken med cykeltema samt tävlingar och uppvisningar under musik. Jag frågar mig: vem skrev ”cykelmusik” och varför? Hur och i vilka sociala kontexter har musik använts i anslutning till cykling? Materialet för undersökningen består av musikalier och skildringar i pressen.

Arja Kastinen: *Valamon kellot – Raja-Karjalan ortodoksien kirkonkelloimitaatiot ja kansanuskonto*

Valamon luostariin suuntautuneet pyhiinvaellusmatkat olivat 1800-luvun karjalaisille ortodokseille tärkeä osa heidän kansanuskontoaan, jossa monenlaisten pyhien olentojen kanssa vastavuoroisuudessa toimiminen oli osa elämän tasapainoa tavoittelevaa rituaalimekanismia. Tarkastelen Valamon kirkonkellojen pauhun kokemuksen merkitystä rajakarjalaisille pyhiinvaeltajille ja sen ilmaisemista heidän tärkeimmän instrumenttinsa, kanteleen kautta.

Vielä 1800-luvun lopulla kantele oli Raja-Karjalassa osa vanhaa runolaulukulttuuria, joka suurimmassa osassa Suomea oli jo väistynyt uudemman musiikkikulttuurin tieltä. Maantieteellisesti periferisillä alueilla säilyneessä, niin 1800-luvun suomalaisesta kuin venäläisestäkin kulttuurista eroavassa, vanhaan maailmankatsomukseen, kansanuskontoon, perinteisiin elinkeinoihin (metsästys, kalastus ja kaskiviljely) ja lukutaidottomien ihmisten kuulonvaraisuuteen perustuneessa karjalaisessa runolaulukulttuurissa voidaan nähdä sekä ortodoksisen kirkon opetusten mukanaan tuomia että esikristillisiä elementtejä.

Tutkimusaineistona käytän Armas Otto Väisäsen ja Armas Launiksen 1900-luvun alussa taltioimia kirkonkellojen soittoa kuvaavia kantelesävelmiä (Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran arkisto), historiallisista sanomalehdistä ja aikalaiskirjallisuudesta löytyviä kuvauksia soittoilanteista sekä mm. folkloristiikan tutkimuksia.

Kaarina Kilpiö: *Musiikintekijät suomalaisissa 1930–40-lukujen lyhytelokuvissa*

Tarkastelen esitelmässäni suomalaisten ei-fiktiivisen elokuvan tekijöiden tapoja näyttää musiikintekijyyttä 1930-40-luvuilla. Aineistonani ovat Kansalliseen Audiovisuaaliseen Instituuttiin talletetut valistus-, propaganda- ja tiedotuselokuvat kyseisiltä vuosikymmeniltä. Filmeissä on esillä sekä luova että esittävä taiteilijuus. Eri musiikinlajien tekijöitä profiloidaan visuaalisin ja auditiivisin keinoin sekä sijoittamalla heidät äänellisiin kehyksiin, joilla heidän julkista kuvaansa määritetään: arkielämään, hartaan syventyneeseen työskentelyyn tai estradille.

Uusia näkökulmia Suomi-Namibia-suhteiden historiaan

Perjantai 21.10., 9:15–10:45 (A07)

Kieli: Suomi

Suomen Lähetysseuran toiminta Owambon (nk. Ambomaa) alueella nykyisessä Pohjois-Namibiassa käynnistyi vuonna 1870 ja aloitti tiiviin ja pitkän, aina nykypäivään asti ulottuvan vuorovaikutussuhteen kahden maantieteellisesti ja kulttuurisesti toisilleen etäisen alueen välillä. Namibian itsenäistyminen vuonna 1990 suomalaisten YK-työntekijöiden avustuksella merkitsi myös tärkeää rajapyykkiä maiden suhteissa.

Suomen ja Namibian erityistä suhdetta on valotettu aiemmin tarkastelemalla erityisesti Suomen Lähetysseuran toiminnan historiaa ja kristillistämistyön vaiheita Owambossa. Viime aikoina näiden teemojen rinnalle on noussut lisääntyvästi esille uudenlaisia kysymyksiä, jotka odottavat vastauksia. Esimerkiksi suomalaisessa historiantutkimuksessa on keskusteltu Suomen ja suomalaisten osallisuudesta kansainväliseen kolonialismiin. Vaikka Suomella ei ollut siirtomaita, Owambon alueen ja laajemmin Namibian voidaan nähdä olleen koloniaalisen tiedon muodostumisen näkökulmasta suomalaisille samankaltaisessa asemassa kuin siirtomaat isäntämaihinsa. Owambon alueella ja sen asukkailla oli myös keskeinen rooli suomalaisen Afrikka-kuvan synnyssä ja kehityksessä. Namibiassa puolestaan on herännyt kasvava kiinnostus suomalaisten läsnäolon ja lähetystyön vaikutuksiin paikallisiin kulttuureihin ja kulttuuriperintöön. Miten pitkäaikainen vuorovaikutus, kolonialismin aika ja sen muokkaama maailmankuva ovat vaikuttaneet suomalaisten ja namibialaisten välisiin suhteisiin ja itseymmärrykseen?

Työryhmä esittelee uudenlaisia tutkimuksellisia näkökulmia suomalaisten ja namibialaisten historian yhtymäkohtiin. Työryhmässä kerrotaan myös Turun ja Namibian yliopiston (UNAM) välisestä tutkimusyhteistyöstä.

Essi Huuhka: *Kaukaiselle lähimmäiselle – Suomen lähetysseuran varainkeruu Owambon nälänhädän lievittämiseksi 1908–1909*

Vuonna 1908 Owamboon, Lounais-Afrikan alueelle, jolla suomalaiset olivat tehneet lähetystyötä vuodesta 1870 alkaen, iski vakava nälänhätä. Lähetystyöntekijöiden kertomuksien perusteella nälkä oli pahin heidän näkemänsä. Kentällä työskennelleet lähetit pyrkivät auttamaan hätää kärsiviä muun muassa ruokaa jakamalla, mutta tilanne heijastui Suomeenkin. Suomen Lähetysseura julkaisi Suomen Lähetysseuran -lehdessään vetoituksen, jolla suomalaisia lähetysaatteen kannattajia pyrittiin motivoimaan lahjoittamaan varoja hädänalaisten avustamiseksi. Jo tuolloin keskustelua leimasivat meidänkin ajastamme tutut kysymykset: miksi tulisi lähettää apua maailman toiselle puolelle, kun kotimaassakin on avuntarvetta? Esitelmässä paneudun vuosien 1908-1909 varainkeruukampanjaan aikakauslehti-, kirje- ja asiakirjamateriaalin kautta.

Raita Merivirta: *Miten "Ambomaata" tehtiin tutuksi suomalaislapsille: lasten kysymykset ja aikuisten esittämä (koloniaalinen) tieto Lasten lähetyslehdessä*

Suomen lähetysseura alkoi julkaista Lasten lähetyslehteä vuonna 1900. Lehti sisälsi alusta asti juttuja ja kuulumisia Owambosta, jota tehtiin näin lapsilukijoille tutuksi. Vuonna 1916 lehdessä alettiin julkaista lasten kysymyspalstaa ja osa lasten kysymyksistä koski Afrikkaa ja "Ambomaata". Aikuisten, usein lähettien, kirjoittamat vastaukset olivat toisinaan lyhyen ytimekkäitä, toisinaan seikkaperäisiä. Tässä esitelmässä tarkastellaan millaisia Owambo koskevia kysymyksiä suomalaislapset esittivät sekä niihin annettuja vastauksia ja muita Owambo koskevia tarinoita. Jälkimmäisiä luetaan jälkikoloniaalisen linssin läpi tavoitteena tunnistaa mahdollista koloniaaliseksi luokiteltavaa tietoa sekä rodullistavaa kielenkäyttöä. Teksteistä nousevia keskeisiä teemoja ovat pimeys/valkeus, mustuus/valkoisuus, pakanallisuus, viattomuus ja erot sekä niiden hälveneminen.

Olli Löytty: *Suomalaiset lähetystyöntekijät ja Namibian itsenäistymisliike*

1960-luvun lopulla suomalaiset lähetystyöntekijät Namibiassa joutuivat uudenlaisen ongelman eteen, kun namibialaiset alkoivat järjestäytyä itsenäistymistä vaativaksi liikkeeksi. Seuraavan kahden vuosikymmenen aikana suomalaisten johtamien seurakuntien jäsenet ja oppilaitosten oppilaat alkoivat lisääntyvässä määrin osallistua apartheidin vastaiseen kamppailuun. Vaikka suomalaisten yhteistyö siirtomaahallinnon kanssa ei ollut koskaan täysin ristiriidatonta - erityisenä ongelmana oli Etelä-Afrikan ylläpitämä vierastyöjärjestelmä -, nyt he joutuivat yhä useammin tilanteisiin, joissa heidän oli pakko valita puoli. Kun esimerkiksi Etelä-Afrikan turvallisuusviranomaisia paenneet oppilaat pyysivät opettajaltaan apua, oli tämän ratkaistava, totellako

esivaltaa vai auttaako oppilaita piiloutumaan. Monet lähetystyöntekijät auttoivatkin monin tavoin itsenäisyysliikettä, mutta salaa sillä solidaarisuutta ei voinut työlupien säilymisen takia osoittaa julkisesti.

Tilanteen muuttumiseen oli pakko reagoida myös Suomessa, ja Suomen Lähetysseuran johtokunnassa jouduttiin miettimään, miten toimia politisoituneessa tilanteessa. Asiaa tutkimaan paikan päälle lähetettiin johtokunnan puheenjohtaja Mikko Juva, jonka tekemä johtopäätös tilanteesta ei ollut ainakaan aluksi helposti johtokunnan nieltävissä, ja Juvan oli laitettava koko arvovaltansa peliin saadakseen Lähetysseuran ottamaan selkeän kannan apartheidiin.

Alkuvaiheessa oleva tutkimus Owambon alueella työskennelleiden suomalaislähettien suhteista 1970- ja 1980-lukujen itsenäistymisliikkeeseen perustuu eläkkeellä olevien suomalaisten lähetystyöntekijöiden haastatteluihin ja kirjallisiin muistelmiin. Lähettien työn reunaehtoja ”kentällä” valaistaan tutkimalla Lähetysseurassa samaan aikaan käytyjä keskusteluja suomalaisten roolista itsenäisyytensä puolesta kamppailevassa Namibiassa.

Pohjoisen haltuunotto

Perjantai 21.10., 9:15–10:45 (A08)

Kieli: Suomi ja englanti

Henry Oinas-Kukkonen: *Rooseveltin hallinnon analyysi Pohjois-Suomen asuttamisesta*

Toisen maailmansodan aikana Yhdysvalloissa kiinnitettiin laajalti huomiota pienen demokration, Suomen, selviämismahdollisuuksiin. Sisäministeriössä, kongressissa ja puolustushaarakomentajien neuvostossa (Joint Chiefs of Staff) pohdittiin suomalaispakolaisten siirtämistä Alaskaan, mikäli Neuvostoliitto valloittaisi ja annektoisi Suomen. Presidentti Franklin D. Rooseveltin hallinto tutki Suomen valtiojohdon Yhdysvalloille Lissabonin salaisissa neuvotteluissa esittämää pyyntöä miehittää Pohjois-Suomi ja Lappi pelätyn neuvostomiehityksen estämiseksi. Saman hallinnon piirissä, jonka tuottamaan asiakirja-aineistoon tämä esitelmä perustuu, tehtiin myös laajahko analyysi Pohjois-Suomen asuttamisesta.

Yhdysvalloissa syvennyttiin selvittämään ja ennakoimaan odotettavissa olevia sodanjälkeisissä pakolais- ja väestönsiirtoja. Osana globaaleja tutkimuksia arvioitiin, miten nuori Suomen tasavalta oli onnistunut uudisasuttamaan pohjoisia alueitaan. Päämääränä oli kuitenkin arvioida, kuinka Suomi onnistuisi pohjoisten alueidensa uudisasuttamisessa, mikäli selviäisi Neuvostoliiton vastaisesta sodasta. Mielenkiinnon kohteina olivat ensisijaisesti Oulujoen pohjoispuoliset alueet.

Yhdysvaltalaisen analyysissä pääkysymykseksi nousi se, voitaisiinko Pohjois-Suomeen ja Lappiin perustaa pysyviä maatalousyhteisöjä, jotka saataisiin kytettyä kansalliseen jakelujärjestelmään ja edistäisivät pohjoisten alueiden teollistamista.

Eriyistä huomiota analyysissä kiinnitettiin luonnonolosuhteisiin, saatavilla oleviin uudisasukkaisiin, asutus- ja viljelymenetelmiin, aiemmin suoritettuihin uudisasutustoimenpiteisiin ja kohdattuihin haasteisiin, poliittisiin seurauksiin, sodan aiheuttamiin muutoksiin sekä siihen, kykenisikö Suomen tasavalta viemään läpi merkittäväksi arvioidun hankkeen: asuttamaan pohjoiset alueensa tappiollisen sodan jälkeen. Tämä esitelmä tarkastelee, mikä yhdysvaltalaisen lopputulema oli ja mihin se perustui.

Jouko Hartikainen: *British Press and Public Discourse on British Stance towards the Great Northern War; Opposition and Propaganda*

The paper explores the public debate in Britain about Britain's role in the Great Northern War (1700-1721). Although Britain did not initially participate in the war, it became heavily involved in it due to the country's overseas trade and King George I's status as the Elector of Hanover. George I joined the anti-Swedish coalition led by Russia and Denmark as the Elector Hanover by 1715. He began to use the British resources to further the war aims of the anti-Swedish coalition. By 1717 there was an open rupture of Anglo-Swedish diplomatic relations and George I's government feared even a Swedish invasion to overthrow King George I's monarchy. The paper discusses the public debate about the British role in the war and responses of the government as well as the opposition to the discussion in the press and prints in a situation in which the foreign policy had increasing domestic relevance. The topic serves as a great example of how an early modern political public became to discuss matters of foreign policy, a topic which had previously been a secret of kings, queens, and princes.

Muotoilun historiaa Suomessa

Perjantai 21.10., 9:15–10:45 (A31)

Kieli: Suomi

Suomalainen muotoilu on kansainvälisesti tunnettua, vuonna 1936 suunniteltua Aaltomaljakkoa on kuvattu kansallisaarteeksi. Silti muotoilun historian tutkimus ja opetus on Suomessa verraten vähäistä. Samaan aikaan kuin materiaalisuus on noussut historiantutkimuksessakin kiinnostuksen kohteeksi, muotoilutuotteet ovat nykyään yhä useammin aineettomia tai vähintään niitä koetaan ja käytetään digitaalisesti. Työryhmässä keskustellaan muotoilun ja taideteollisuuden historian kentästä ja käynnissä olevasta tutkimuksesta huonekalu- ja sisustussuunnittelun sekä tekstiilitaiteen aloilla. Pohdimme mm. mitä annettavaa muotoiluhistorialla on historiantutkimukselle? Miten suomalaisen muotoilun suuri kertomus asettuu osaksi kulttuuriperintöä? Entä minkälainen on muotoilun ja visuaalisen kulttuurin suhde? Miksi materia kiinnostaa?

Susanna Aaltonen: *Sisällä vai ulkona? Sisustusarkkitehtuurin tutkimuksen paikat*

Esitelmässäni pohdin sisustusarkkitehtuurin historiaa osana suomalaista muotoiluhistoriaa, joka alkoi vahvistua 1990-luvulla. Muotoiluhistoria on edelleen fragmentaarista ja tekijöiden kenttä hajanainen. Tutkimuksen tai opettamisen paikka ei ole vakiintuneet tieteellisten yliopistojen oppiaineissa. Taideyliopistoissa tutkimus on usein soveltavaa ja historian opetuksen kohderyhmänä ovat tulevat suunnittelijat. Museoiden intresseissä tutkimus kuuluu nopeatempoisten näyttelyiden yhteyteen ja kohteena on ns. suuri yleisö. Esitelmässäni pohdin sekä tutkimuksen teoreettisia lähtökohtia että toisaalta käytännön soveltamisen mahdollisuuksia.

Oma tutkimukseni sisustusarkkitehtureista paikantui 2000-luvun lopussa taidehistorian oppiaineeseen, näkökulmanani olivat tuolloin ajankohtaisissa käsitteissä: sukupuoli ja professio. Sitä ennen ja sen jälkeen muotoilun historiantutkimusta on tehty sieltä täältä eri aiheista ja erilaisista aineistoista. Aineistot ja näkökulmat ovat valikoituneet ja vaihdelleet kulloisenkin tieteellisen paradigman mukaan. Esitelmässäni kartoitan suomalaisen muotoiluhistorian paradigman muutoksia, joiden perusteella tietyt teokset, tekijät ja ilmiöt ovat päässeet taideteollisuuden kaanoniin. Koska kaanon on vielä varsin nuori ja ohut, sitä eivät rasita samat synnit kuin esimerkiksi perinteistä taidehistorian historiaa. Uudet tieteelliset käänneet, kuten kolonialismi, posthumanismi ja modernismin uudelleenarviointi haastavat silti aiempaa muotoilun historiantutkimusta ja omaakin tutkimusta. Mietin esitelmässäni, mikä voisi olla muotoilututkimuksen ominta teoriaa ja metodologiaa?

2000-luvulla sisustaminen on noussut populaariksi ilmiöksi. Erilaiset tv:n sisustusohjelmat, blogit, sisustuslehdet ja -jutut sanomalehdissä ovat löytäneet paikkansa suuren yleisön keskuudessa. Huonekaluja kerätään, esineitä kunnostetaan, tiloja korjataan. Arkiympäristön arvostus on noussut, mutta kiinnostus sisustamiseen on johtanut myös siihen, että materiaalista perintöämme vaalitaan kovakouraisesti päivittämällä ja suorastaan tuhoamalla esineitä ja interiöörejä. Pohdin, miksi muotoiluhistorian, esimerkkinä sisustushistorian, monipuolisella ja monitieteisellä tutkimuksella ja myös opettamisella, ennen kaikkea historiallisen kontekstin ymmärtämisellä on paikkansa niin historian tutkijoiden, suunnittelun ammattilaisten kuin muotoiluharrastajien ja keräilijöiden keskuudessa. Miten olisi mahdollista yhdistää eri tiedon intressejä, ja saada aikaiseksi rakentavaa vuoropuhelua muotoilun kentällä eri toimijoiden ja pelaajien kesken?

Maija Mäkikalli: *Huonekalutaide näkökulmana modernin murrokseen 1920- ja 1950-luvuilla*

Huonekalut ovat aikaansa ja kulttuuriinsa sidottuja käyttöesineitä. Taideteollisuus- ja muotoiluala voidaan nähdä toiminta- ja ajattelu-ympäristönä, joka tarjoaa hedelmällisen kehyksen esineiden historialliseen ja kulttuuriseen analysointiin. Minkälaisen näkökulman huonekalutaide avaa suomalaisen yhteiskunnan ja kulttuurin modernisoitumiseen 1920-luvulta 1950-luvulle? Tarkastelen asiaa turkulaisen suunnittelijan ja huonekalutehtailijan Carl-Johan Bomanin (1883-1969) tuotannon yhteydessä. Esitelmässäni käsittelem tietyt huonekaluja, kuten kampauspöytiä ja tilaasäästäviä tuoleja, joissa aikalaiset näkivät moderneja ominaisuuksia tai jotka resonoivat aikalaiskontekstinsa, modernisoituvan ympäristönsä kanssa. Yksittäisiin esineisiin liittyvät mm. pohdinnat sukupuolesta, mukavuudesta, kansainvälisyydestä, ylellisyydestä tai yhteiskunnallisesta orientaatiosta. Aineistoni sisältää erilaisia lähdetyyppisiä, kuten yksityisten henkilöiden omistamia esineitä, Carl-Johan Bomanin arkiston (Kansallisarkisto) sisältämiä piirustuksia, valokuvia, lehtikirjoituksia, huonekalujen tuotantoon ja esimerkiksi patentointiin liittyviä dokumentteja, taideteollisuusalan julkaisuissa ja sanoma- ja aikakauslehdissä julkaistuja kirjoituksia ja mainoksia, sekä haastatteluja.

Leena Svinhufvud: *Tekstiilien suunnittelun ja taiteen historia – missä on sen paikka?*

Taidehistorian väitöskirjassani (2009) käsittelin tekstiilitaiteen asemaa ja merkityksiä nykyaikaistuvassa taideteollisuudessa Suomessa maailmansotien välisenä aikana. Tekstiilitaide ja -suunnittelu ammatillistuivat erikoistuneen taideteollisen koulutuksen myötä, kun tekstiilitaiteen opetus käynnistettiin Taideteollisuuskeskuskoulussa (1929). Uudet ammattilaiset esiintyivät julkisuudelle tekstiilitekniikoiden, erityisesti käsin kudonnan ajanmukaistajina. Määrittelin tutkimuksessani modernin tekstiilitaiteen paikkaa suhteuttaen sitä käsityksiin tekstiilien tekemisen historiasta. Esitin muun muassa, että ajankohtaisen kansatieteen tutkimuksen luoma kuva ns. kansanomaisista ryijyistä suomalaisten naisten väritaitteena linkittyi monin tavoin käsityksiin moderneista tekstiileistä - myös ryijyjä - suunnittelevista taiteilijanaisista. Historia ja nykyhetki kohtasivat konkreettisesti näyttelyissä, joissa esiteltiin rinnan historiallisia tai kansatieteellisiä tekstiilejä sekä nykyaikaista tekstiilitaidetta. Modernit tekstiilitaiteilijat pyrkivät itsekkin luomaan asemaa tekstiilien historian ja kansanperinteen asiantuntijoina muun muassa kirjoittajina ja luomalla tekstiiliperinteen pohjalta uusia tekstiilimalleja.

Tekstiilitaiteeseen erikoistuneena taidehistorian tutkijana olen seurannut erikoisalani sijoittumista eri tieteenaloille. Verrattuna 1920- ja 30 -lukujen tilanteeseen, kiinnostus tekstiilien historiaa kohtaan on edelleen laaja-alaista. Tekstiilitaiteilijoilla on edelleen ollut erityisen vahva intressi tutkia oman alansa historiaa. Tätä vastoin taideteollisuuden ja muotoilun historian tutkimuksesta, tekstiilitaide mukaan lukien, ei ole muodostunut vahvaa tutkimussuuntausta taidehistoriassa tai historiatieteissä. Näyttää siltä, että luovien alojen historian tutkimus on siirtymässä luoville aloille.

Muotoilun aineistot ja arkistot ovat tulleet uudella tavalla kiinnostaviksi ja aikaisemmat tulkinnat ja tutkimus nousevat uudelleen tulkinnan alaiseksi ja myös taiteen tekemisen lähtökohdaksi. Ottaen esimerkkejä viimeaikaisista näyttelyistä reflektoin, minkälaisista suunnista tekstiileistä lähestytään ja mikä voisi olla akateemisen taidehistorian tutkimuksen tehtävä.

Koronapandemia ja yhteiskunnallisen kriisihallinnan pohjoismaiset polut: politiikan, tiedon ja hallinnan rajapintoja historiallisessa tarkastelussa

Perjantai 21.10., 9:15–10:45 (A32)

Kieli: Suomi

Vuosien 2020-22 koronakriisi on koetellut ns. pohjoismaista hallintomallia pohjoismaisten yhteiskuntien sisällä ja niiden rajoilla. Poikkeuksellisessa rauhanajan kriisissä paineeseen ovat joutuneet pitkät yhteistyöperinteet ja korkeasta legitimitetistä, yhteiskunnallisesta luottamuksesta ja avoimuudesta tunnettu hallintomalli ja poliittinen kulttuuri. Pandemiakriisinhallintaan valittu laajan yhteiskunnallisen sulkutilan (lockdown) strategia ja niitä tukevat poliittishallinnolliset poikkeustilavaltuudet ovat haastaneet myös vakiintuneet asiantuntija-, ammattilais-, ja hallintovirastovetoiset tartuntatautoimenpiteiden mallit. Jännitteitä on ollut läpi kriisin ja ne näyttävät korostuvan myös kriisistä palautumisen lähestyessä.

Työryhmän papereissa suomalainen koronakriisikokemus asettuu pidempään historialliseen ja laajempaan poikkiyhteiskunnalliseen, vertailevaan perspektiiviin. Papereissa pohditaan julkishallinnon poikkeusaikahallinnon suunnittelun ja toimien pidempiä historiallisia kaaria ja mahdollisia käännekohtia etenkin 1970-luvulta alkaen. Esiin nousevat valtiohallinnon eri toimijat ja toimijatasot keskushallintotasolta, poliittisiin puolueisiin, asiantuntijaverkostoihin ja järjestökenttään. Miten pohjoismainen, eurooppalainen ja kansallinen aines jäsenyvät tarkastelluissa aineistoissa? Miten rajat ja siirtymät poikkeuksellisen ja tavanomaisen, kriisin ja normaalin välillä piirtyvät esiin? Millaisia valtion, yhteiskunnallisten toimijoiden ja kansalaisten suhteisiin sekä vallankäytön legitimitettiin ja avoimuuteen liittyviä keskusteluita on käyty ja miten periaatteet ja tilannekohtainen tarkoituksenmukaisuus on asettunut suhteessa toisiinsa? Miten politiikan ja hallinnon sekä toisaalta asiantuntijatiedon ja oikeuden rajapinnat ovat asettuneet suunnittelutasolla ja/tai valikoiduissa konkreettisissa tilanteissa? Onko legitimitetin, avoimuuden, oikeudenmukaisuuden ja/tai luottamuksen pelätty rapautuvan ja, jos, niin millaisin toimin riskiä on pyritty rajaamaan? Millaisia yhteiskunnalliseen ”kriisikestävyteen liittyviä tekijöitä historiallisen tarkastelun valossa nousee esiin?

Työryhmä liittyy Strategisen tutkimuksen neuvoston (SA) rahoittamaan *Oikeudenmukainen toipuminen pandemiasta? Perustuslailliset oikeudet, legitiimi hallinta ja saadut opit* (JuRe) konsortioon ja sen Helsingin yliopistossa toimivaan hankkeeseen *Yhteiskunnallisen kriisikestävyuden ja -hallinnan pohjoismaisia polkuja*.

Jenni Karimäki: *Yksilön vai yhteiskunnan vastuu? Poliittinen ymmärrys kriisien syistä ja seurauksista 1970-luvulta nykypäivään*

Kriiseissä perusoikeuksia tarkastellaan demokraattisten periaatteiden toteutumisen ja valtion kansalaisiin kohdistaman kontrollin välisellä jatkumolla. Kyse on siitä, kuinka paljon perusoikeuksia, kuten liikkumis-, kokoontumis- tai elinkeinon harjoittamisen vapautta, on tarpeen ja voidaan rajoittaa yhteiskunnan toimintojen ja yhteisön kokonaisturvallisuuden nimissä. Pelkkien kriisiaikojen tarkastelu tarjoaa kuitenkin vain viitteitä ongelmista, mutta harvoin avaimia tilanteen, kuten perusoikeuksien ristiriitojen tai demokraattisten periaatteiden toteuttamisen, ratkaisemiseksi. Siksi tarvitaan pidemmän aikavälin historiallista analyysiä perusoikeuskeskustelun ja terveyskriisien kontekstissa terveystieteiden jatkuvuuksista ja katkoksista. Historiallinen perspektiivi ja kriisejä edeltäneen politiikan ja poliittisten käsitysten tarkastelu on olennaista kriisiajan ja kriisien jälkeisen politiikan arvioimiseksi.

Kriisiaikoja, kuten 1980-luvun aids-kriisiä ja COVID-19 pandemiaa, hahmotetaan tässä esityksessä erityisesti poliitikkojen ja muiden poliittisissa prosesseissa mukana olleiden yhteiskunnallisten toimijoiden ymmärryksestä käsin. Ovatko toimijat pitäytyneet perinteisissä, aiemmista terveyskriiseistä tutuissa toimintamalleissa ja miten vastuun käsite on muuttunut ajan myötä? Miten toimijat ovat ymmärtäneet yhteisön turvallisuuden ja yksilön perusoikeuksien välisen ristiriidan? Ovatko poliitikkojen käsitykset tulkittavissa puolueideologioiden taustasta käsin? Tarkastelu nojaa eduskunnan täysistuntokeskusteluihin, arkistoaineistoihin ja COVID-19 pandemian osalta myös valmiuslain säätämiseen liittyviin lainsäädäntöasiakirjoihin. Tarkastelu pyrkii täydentämään kansainvälistä tutkimusta, jossa pyritään selittämään demokraattisten yhteiskuntien eriäviä tapoja terveyskriisien ratkaisemiseksi.

Aura Kostiainen: *Asiantuntijavalta ja kansanvalta suomalaisessa poliittisessä kulttuurissa*

Esityksessä tarkastellaan poliittisesti aktiivisia asiantuntijoita välittäjinä asiantuntijavallan ja kansanvallan välissä aktivistiliikkeissä, suomalaisessa komitealaitoksessa ja virkamiehistössä sekä puolueiden poliittisessa ohjelmatyössä 1960- ja 1970-luvuilla.

Poliittinen sitoutumattomuus ja riippumattomuus nähdään esimerkiksi Max Weberin ideaalibyrokraattisessa mallissa virkamiehen ihanteena, ja nykyään myös tutkijoiden uskottavuus on usein kytköksissä poliittiseen sitoutumattomuuteen. 1960- ja 1970-luvuilla poliittisuus nähtiin sen sijaan laajempänä, jokaista koskettavana ulottuvuutena. Samat ihmiset toimivat yhteiskunnallisen murroksen aikana useilla foorumeilla: niin kansalaisjärjestöissä, yhden asian liikkeissä, puolueissa, komiteoissa kuin virkamiehinäkin. Asiantuntijuus ei siten ollut pelkästään jotakin vastakkaista poliittisuudelle, vaan sen voi nähdä toisaalta asiantuntijapiirien yhteisten näkemysten välittämisenä omalle poliittiselle aatesuunnalle - ja siten asiantuntemuksen legitimaation kasvattajana - ja toisaalta oman aatesuunnan kuhunkin aihealueeseen liittyvien poliittisten vaatimusten muotoiluna ja viestimisenä sekä muille asiantuntijoille että yleisemmin yhteiskunnassa. Tämän takia kaikessa lainvalmistelussa pyrittiin varmistamaan kaikkien aatesuuntien huomioiminen ja edustus. Esityksessä pyritään laajentamaan tapaa tarkastella esimerkiksi poliittisia virkanimityksiä tai aatteellisesti edustavia komiteoita. Poliittisesti sitoutuneita asiantuntijoita voidaan tarkastella tärkeinä asiantuntijatiedon nauttiman legitimitietin osasina, jotka mahdollistivat myös kansanvaltaiset elementit lainvalmistelussa.

Lydia Aarninsalo: ”Tieto, kriisit ja varautuminen. Reaktiivisuus ja ennakointi Suomen keskushallinnon suunnittelussa 1970-luvulta lähtien”

Koronakriisi asetti suomalaiset poliitikot, mutta myös hallinnon täysin uudenlaiseen tilanteeseen. Kokonaisvaltaisen kriisin keskellä jouduttiin kehittämään täysin uusia toimintamalleja sekä reagoimistapoja hyvin monenlaisiin kysymyksiin. Nykymuotoinen valmiuslaki otettiin käyttöön ensimmäistä kertaa. Vaikka moniin kysymyksiin jouduttiin etsimään vastauksia kriisin jo ollessa päällä, on suomalaisessa hallinnossa varauduttu erilaisiin kriiseihin jo vuosikymmeniä.

Tässä esityksessä tarkastellaan suomalaisen keskushallinnon valmiussuunnittelun juuria sekä varautumista erityisesti siviilikriiseihin. Esityksessä keskitytään ennen kaikkea 1970-lukuun, joka merkitsi murroskohtaa suomalaiselle kriisivarautumiselle monin tavoin. Turvallisuuden käsite laajeni ja varautumisen ala sen mukana. Samoin kriisijohtamisen järjestelmä mullistui, kun valmiussuunnittelu siirtyi aiempaa selkeämmin keskushallinnon sisälle. Mitä nämä muutokset merkitsivät valtionhallinnolle kokonaisuudessaan? Miten suunnittelun keskittäminen hallintoon vaikutti eri toimijoiden keskinäisiin suhteisiin? Millainen tieto ja asiantuntemus saivat eniten tilaa muutoksien läpiviennissä? Entä miten 1970-luvulla alkaneet muutokset näkyivät 2020-luvun koronakriisin hoidossa?

Kaupunki, väestö ja talous

Perjantai 21.10., 9:15–10:45 (C5)

Kieli: Suomi

Antti Härkönen: *Viipurin henkikirjojen puuttuvat ortodoksit*

Henkikirjat olivat 1800-1900-lukujen vaihteessa tärkeitä asiakirjoja, joilla pidettiin lukua verojen maksusta, kiinteistöjen omistajista, asevelvollisista ja äänioikeudesta. 1880 alkaen henkikirjoittajan täytyi merkitä myös asukkaiden uskonto, mikäli se oli joku muu kuin luterilainen. Jos henkikirjojen uskontomerkinnät ovat luotettavia, ne antavat mahdollisuuden kuvata vähemmistöjen sijoittumista Suomen kaupungeissa hyvin suurella tarkkuudella, ja mahdollistavat esimerkiksi segregaation tutkimisen. Ortodoksien lukumäärä oli suurin Viipurissa. Henkikirjaan merkitty väestö vaihtelee kuitenkin useilla sadoilla vuodesta toiseen.

Ortodoksien määrän vaihtelu on niin suurta, että se vaatii selittämistä. Väestön suuruuden vertaaminen kirkonkirjojen tai suorien väestölaskentojen aineistoihin ei auta olennaisesti, sillä kaikkien kolmen aineiston väestöt ovat eri suuruisia.

Ortodoksien alikirjaaminen henkikirjoissa on todettu ensimmäisen kerran Päivi Happonen Sortavalan kaupunkia käsittelevässä väitöskirjassa. Happonen selittää alikirjaamista venäläistämiskausiin liittyvällä identiteettikysymyksellä ja henkilökiistoilla. Nämä ovat potentiaalisia tekijöitä myös Viipurin tapauksessa, mutta eivät riitä yksinään selittämään pitkään jatkuneita ja rajusti vaihtelevia puutteita henkikirjoissa. Ortodoksien alikirjaaminen alkoi jo 1880-luvulla, ja vaikuttaa olleen pikemminkin sääntö kuin poikkeus Viipurin henkikirjoissa. Ortodoksien määrä myös vaihtelee tavalla, joka ei vaikuta sopivan yhteen poliittisten tapahtumien kanssa.

Henkikirjoituksen toimittajalla on myös ollut vaikutusta ortodoksien lukumäärään. Eräiden henkikirjoittajien laatimissa henkikirjoissa on havaittavissa suurempia puutteita kuin muilla, mutta tämäkään ei riitä yksin selittämään kaikkia heilahduksia. Nähdäkseni henkikirjan uskontomerkintöjen puutteet ovat useiden tekijöiden summa.

Jussi Koivuniemi & Jarmo Peltola: *Tampereen historia 1990–2022*

Esitelmän tutkimuskysymys on: miten tutkimme kaupungin lähihistoriaa? Tampereen tapaus toimii tästä hyvänä esimerkkinä. Jokaisen paikkakunnan luonne määrittelee tutkimuksen painopisteet. Tampereella niitä ovat muun muassa teollisuuden rakennemuutos ja uusiutuminen, poliittisen päätöksenteon murros aseveliakselin katkeamisesta laajempaan yhteistyöhön ja pormestarimalliin, korkeakoulujen merkitys kaupungin selviytymiselle, kaupungin rakentaminen, alueellisuus ja liikennetarkaisut sekä panostaminen kulttuuri- ja urheilutarjontaan Tampere-talosta Nokia-areenaan. Kokonaisuutena Tampereen esimerkki tarjoaa hyvän alustan tutkia paikkakunnan selviytymistä teollisen rakennemuutoksen alhosta Suomen vetovoimaisimmaksi kasvukeskukseksi. Mistä menestys kumpusi ja miten tällaista kasvutarinaa tulisi tutkia?

Esitelmä perustuu käynnissä olevaan tutkimushankkeeseen, jossa kirjoitetaan Tampereen historia 1990-luvun alusta nykypäivään. Tavoitteena ei ole kirjoittaa tavanomaista paikallishistoriaa kaikkine yksityiskohtineen, vaan työtä ohjaavat nimenomaan Tampereen kehitykselle keskeiset tekijät. Ohjenuorana on erityisesti kaupungin muuntautuminen perinteisestä tekstiilitehtaiden ja konepajojen hallitsemasta tehdaskaupungista uusien teknologian alojen, koulutuksen ja kulttuurin viitoittamaksi dynaamiseksi kasvukeskukseksi. Eri alojen kehitystä käsitellään tämän kehityskulun asettamissa raameissa.

Lähdeaineistona käytetään perinteisten kirjallisten lähteiden ja arkistoaineistojen lisäksi runsaasti haastatteluja. Nykypäivään ulottuvana tutkimuksena työssä korostuu myös digitaalisten lähteiden hyödyntäminen. Tutkimushanke päättyy ja siihen liittyvä historiateos julkaistaan vuonna 2023.

Pasi Nevalainen: *Miksi Valco epäonnistui?*

Valtion kuvaputkitehdas Valco (1976-1980) oli yksi Suomen pahimmista bisnesmokista (HS 6.4.2014; Kuisma & Seppänen, 2015), josta ei kuitenkaan ole aiemmin tehty kattavaa historiantutkimusta. Esityksessäni tarkastelen Valcon epäonnistumiseen johtaneita syitä sekä epäonnistumisen seurauksia. Esitys perustuu valmiiseen tutkimukseen, joka julkaistaan syksyn 2022 aikana.

Valcon perustaminen liittyi oman aikansa aktiiviseen teollisuuspolitiikkaan. Hankkeen tavoitteena oli tukea kotimaisen elektroniikkateollisuuden kehitystä perustamalla valtionyhtiö, joka paitsi korvasi elektroniikan puolivalmisteiden tuontia sekä toimisi uuden teollisuudenalan veturina Suomessa. Valcon perustaminen liittyi myös kiistelyyn hankkeeseen valtiojohtoisen elektroniikkayhtymän perustamiseksi.

Kuvaputkitehdas itsessään edusti oman aikansa edistyneintä tuotantoteknologiaa. Projektia kuitenkin hidastivat lukuisat rahoitukseen, teknologiaan ja valmistusprosessin oppimiseen liittyneet vaikeudet. Ongelmien myötä Valcon rahoitusasema heikkeni ja yhtiö ajautui toistuviin kassakriiseihin. Syksyllä 1979 kuvaputkituotanto siirrettiin valtionyhtiö Valmetin alaiseen tytäryhtiöön. Kuvaputkituotanto jatkui Finnvalcon toimesta noin vuoden, jonka jälkeen sen toiminta lopetettiin kannattamattomana.

Kuvaputkitehtaan epäonnistumisen syistä on esitetty useita pelkistettyjä totuuksia. Milloin viitataan teknologian huonouteen, suomalaisten kyvyttömyyteen omaksua huipputeknologian osaamista tai sitten hankkeen taustoihin ”Lapin sumussa ja humussa” syntyneenä unelmana. Todellisuudessa Valcon epäonnistuminen oli prosessi, jonka aikana kuvaputkitehtaan ongelmat kumuloituivat ylitsepääsemättömiksi vaikeuksiksi. Finnvalcon aikana paljastui, etteivät ongelmat johtuneet lopulta tuotantoteknologiasta, vaan ratkaiseva tekijä liittyi elektroniikkateollisuuden kansainvälisten tuotantoketjujen muodostumiseen. Pieni suomalainen tehdas ei yksinkertaisesti pärjännyt hintakilpailussa suurille kansainvälisille yritysille.

Jälkikäteen laskettiin Valcon aiheuttamia tappiota, mutta oleellisempaa on se, että Valco muutti käsitystä valtion liiketoiminnasta. Valcon epäonnistumisen jälkeen poliitikot eivät enää olleet halukkaita investoimaan valtion omistamaan elektroniikkateollisuuteen – tai muihinkaan riskialttiisiin uusiin hankkeisiin. Vetovastuu suomalaisen elektroniikkateollisuuden kehittämisestä siirtyi selvästi yksityiselle teollisuudelle, erityisesti Nokialle. Valcon, Valmetin ja eräiden muiden valtionyhtiöiden ongelmat sen sijaan käänsivät huomion valtion liiketoiminnan eräisiin rakenteellisiin ongelmiin, joita pyrittiin seuraavien vuosikymmenien aikana korjaamaan. Nämä toimenpiteet muuttivat oleellisesti suomalaisen valtionyhtiön mallia.

Vaikka epäonnistuminen liiketoiminnassa on hyvin tavallista, epäonnistuminen on verrattain vähän tutkittu aihealue. Se voi kuitenkin tarjota uusia näkökulmia siihen, mitä liiketoiminta on, ja millaisia mahdollisia ongelmia uuden teknologiahankkeen on voitettava.

Julkaisemisen käytännöt Ruotsin ja Suomen sanomalehdistöissä 1700- ja 1800-luvuilla: yllirajainen näkökulma

Perjantai 21.10., 9:15–10:45 (C6)

Kieli: Suomi

Paneeli keskittyy Ruotsin ja Suomen yhteiseen, jaettuun mediahistoriaan ja pohtii yllirajaisuuden kysymystä sanomalehdistön näkökulmasta. Aikaväli on tärkeä siksi, että sen väliin sijoittuu Ruotsin itäisen alueen siirtyminen Venäjän valtakunnan osaksi. Olennaista on kiinnittää huomiota jatkuvuuksiin ja epäjatkuvuuksiin 1700- ja 1800-lukujen sanomalehtihistorioiden välillä. Suomen ensimmäiseksi sanomalehdeksi laskettu Tidningar Utgifne Af et Sällskap i Åbo syntyi osana lehdistön laajenemista Ruotsin valtakunnassa. Paneeli pohtii rinnakkain kahden maan lehdistöä, hyödyntää digitoitujen sanomalehtien kokoelmia ja tutkii julkaisemisen käytäntöjä ja julkaisutyyppisiä siten, että huomio kiinnittyy erityisesti yllirajaiseen kirjoittajuuteen tai tekstien liikkeeseen. Paneeli ammentaa SLS:n rahoittamasta hankkeesta Informationsflöden över Östersjön: Svenskspråkig press som kulturförmedlare 1771-1918 (2020-2022), jossa on tutkittu laskennallisin menetelmin informaatiovirtoja ja erityisesti tekstien uudelleenkäyttöä Suomen ja Ruotsin välillä. Hankkeen tuottama tietokanta ”Text reuse in the Swedish-language press, 1645-1918” on avoimesti käytettävissä osoitteessa: <https://textreuse.sls.fi/>.

Kaisa Kyläkoski: *Suomalaisten osallistuminen valtakunnalliseen mediajulkisuuteen 1729–1791*

Useimmat ruotsalaiset 1700-luvun sanomalehdet olivat n.s. valistuslehtiä, joissa julkaistiin lukijoiden lähettämiä tekstejä. Se, että Tukholmassa ilmestyneissä lehdissä oli sisältöä Suomestakin, on jäänyt varsin vähälle huomiolle. Tässä esityksessä tarkastellaan kvantitatiivisesti ja esimerkein Suomen näkyvyyttä puolivirallisissa lehdissä Posttidningar ja Inrikes Tidningar. Samalla tuodaan esiin lehdistön jatkuva muutos.

Petri Paju: *Lääkkeet kaikkiin vaivoihin. Terveysaiheinen mainonta 1800–1900-lukujen vaihteen suomalaisessa ja ruotsalaisessa sanomalehdistössä*

Esitelmä pohjautuu uuteen tietokantaan ”Text reuse in the Swedish-language press, 1645-1918”, joka on laskennallisen menetelmän avulla koostettu kokoelma yllirajaisista tekstien toistoista. Tietokanta tarjoaa mahdollisuuksia esimerkiksi mainonnan tutkimiseen. Viimeistään 1800-luvun lopulta lähtien sanomalehdissä julkaistiin runsaasti mainoksia, joilla myytiin erilaisia houkuttelevia lääkinällisiä tuotteita. Kahden tapaustutkimuksen avulla esitelmässä syvennytään erityisesti terveysaiheiseen ilmoitteluun ja ns. patenttilääkkeiden värikkääseen tarjontaan molemmissa maissa markkinoitujen tuotteiden kautta. Toisaalta tutkitaan markkinoinnin saamaa kritiikkiä ja laajemmin vastaanottoa lähinnä sanomalehtijulkisuudessa. Mitä näiden erilaisten tekstien painatus ja tiedon liikkeet kertovat niin mainostajista, lehtien toimittajista kuin asiakkaista, lehtien lukijoista? Tutkimus soveltaa digitaalisen historian tutkimuksen keinoja mainonnan kehityksen tarkasteluun.

Hannu Salmi: *Turun palon muisto 1800-luvun suomalaisissa ja ruotsalaisissa sanomalehdissä*

Syyskuun 4. päivänä 1827 syttynyt Turun palo oli kansainvälinen uutistapahtuma, jota käsiteltiin lehdistössä ympäri Eurooppaa. Esitelmä keskittyy palon uutisointiin Suomen ja Ruotsin näkökulmasta. Tukholma oli jo alun perin tärkeä väylä katastrofiuutiselle ja sen kansainväliselle leviämislle. Esitelmä keskittyy siihen, millainen uutisaihe palo oli myöhemmin 1800-luvulla, miten siihen viitattiin molemmin puolin Pohjanlahtea ja miten lehdistö käsittelee palon muistoa.

Suomalaiset Amerikoissa ja historiallinen muisti

Perjantai/Friday 21.10., 9:15–10:45 (C8)

Kieli: Suomi ja englanti

Jari Nikkola: *Miksi historialla on merkitystä? Tarkastelussa sata vuotta amerikansuomalaista historiakulttuuria.*

FM Jari Nikkola tutkii väitöskirjaprojektissaan amerikansuomalaista historiakulttuuria ja historian käyttöä/historiapolitiikkaa eri aikakausina. Tarkkailujaksona on 1900-luku nykyhetkeen saakka siten, että pääpainotus on maahanmuuttajavaiheen jälkeisessä historiakulttuurissa. Väitöstyö ja esitelmä kysyvät mitä miksi menneisyyden tulkinnoilla ja julkituonneilla (julkinen historia, omaelämäkerrat, muistomerkit jne.) on ryhmälle erityistä merkitystä? Mitä historiakulttuurilla halutaan sanoa? Mitkä ovat historian käytön poliittiset, eksistentiaaliset ja taloudelliset merkitykset? Samalla on mahdollista perehtyä suomalaisuuden ja amerikansuomalaisen itseymmärryksen muuttuviin merkityksiin temaattisten periodisointien kautta 1900-luvun ja assimilaation edetessä.

Samira Saramo: *The Deadly Melula Fire and the Meanings of Sointula*

Fueled by a desire to be freed from “wage slavery” and the drudgery of the mines, a small group of Finns from the Nanaimo, British Columbia, area and elsewhere in Canada and the United States set out to build a utopian cooperative community. They founded the Kalevan Kansa Colonization Company, recruited the leadership of Matti Kurikka, secured a land grant from the government of BC, and, in 1901, established Sointula on traditional Kwakwaka’wakw territory, on Malcolm Island. The community was quickly marred by debt, shortages, and significant challenges. Sointula’s early settler history as a failed utopia has led to numerous studies of its leadership, politics, and economics and has continued to arouse curiosity. Yet, a fire in January 1903 that killed 11, injured 16, and destroyed the communal residence, settlers’ supplies, and company records has resulted in little more than passing mention. In this presentation, I center the fire in order to look at the history and historiography of Sointula from a new vantage point. I piece together a view of what happened from the perspectives of emotions and the everyday. I situate the fire in the historiography of Sointula, and reflect on how and why the disaster has remained largely outside of the memory of Sointula and turn-of-the-century Finnish North American socialism.

Seksuaalisuuden historiaa I: Kontrolli ja tieto seksuaalisuuden historiassa

Perjantai 21.10., 9:15–10:45 (D13)

Kieli: Suomi

Seksuaalisuuden historian ympärillä käydään kansainvälisesti aktiivista tutkimuskeskustelua ja keskustelu on viime aikoina aktivoitunut myös Suomessa. Kysymykset siitä, millaisilla lähteillä, käsitteillä ja teoreettisilla näkökulmilla menneisyyden seksuaalisuuksiin liittyviä teemoja voidaan käsitellä, avaavat pohdintoja, joilla on merkitystä myös historian tutkimukselle laajemmin. Tämän työryhmän kolmessa sessiossa pohditaan seksuaalisuuden historiaa kontrollin ja normien, queer-historian metodologisten kysymysten sekä menneisyyden nykypäivässä esittämisen näkökulmista.

Lotta Vuorio: *Liikuntakasvatus heteronormatiivisen seksuaalisuuden vahvistajana 1800-luvun Englannissa*

Ihmisten keho kunto on uhka kansakunnalle - näin pelättiin 1800-luvun puolivälin Englannissa, jossa sosiaalireformistien ja lääkäreiden huomio kiinnittyi teollistumisen ja kaupungistumisen myötä ihmisten terveyteen. Liikuntakasvatusta edistäneiden asiantuntijoiden mielestä liikunta toimi erinomaisena lääkkeenä kunnon ja hyvinvoinnin kohottamiseen. Liikuntaa sovellettiin lääkkeenä myös erilaisten seksuaalisten ja paheksuttavina pidettyjen tekojen, kuten masturboinnin, estämiseen. Tarkastelen tässä esityksessä, millä tavoin 1800-luvun puolivälin terveysoppaat vahvistivat hyväksytyä heteronormatiivisuutta, joka piti sisällään niin sopivat seksuaaliset teot, keskustelun naisen halusta kuin toiveet terveistä ja lisääntymiskykyisistä äideistä.

Markku Mattila: *Eugeeninen pakkosterilointipolitiikka käytännössä 1935–1970*

Pakkosterilointilain aikana (1935-1970) Suomessa annettiin 4435 pakkosterilointimääräystä, joista 85 prosenttia naisille. Määräyksen mahdollistava koneisto oli hajautettu: aloitteita saivat tehdä kunnat, laitokset sekä virkälääkärit ja ylin päättävä elin oli Lääkintöhallitus. Selvitän eri kuntien (alueiden) ja laitosten halukkuuden tehdä sterilointiesityksiä. Lisäksi selvitän millaiset naiset valikoituivat keskeisimpien aloitteen tekijöiden (kunta ja mielisairaala) pakkosterilointimääräyksen saajiksi. Tutkimus perustuu Lääkintöhallituksen arkiston koko pakkosterilointimateriaalin (1935-1970) analyysiin.

Miina Keski-Petäjä: *Vuoden 1950 aborttilain kieltäminen – turvallisista toimenpiteistä epätoivoisiin tekoihin*

Esitelmä käsittelee suomalaisnaisten mahdollisuuksia kiertää vuoden 1950 tiukkaa aborttilakia. Aikalaisjulkisuuteen kantautui varoittavia esimerkkejä laittomien aborttien kohtalokkaista seurauksista sekä rikollisista abortintekijöistä, mutta mikä oli laajempi kuva aborttimarkkinoista ja mahdollisuuksista kiertää lakia? Esitelmässä kuvataan niitä prosesseja, mitä eritaustaiset naiset läpikävivät hakeutuessaan aborttiin ilman lain sallimia perusteita. Aineistona käytetään mm. haastatteluja, aikalaiskirjoituksia, sairaala-arkistoja, tuomioistuinten asiakirjoja ja lehtiartikkeleita.

Lyhytkestoiset työt ja niiden tekijät osana suomalaista yhteiskuntaa 1600- ja 1700-luvuilla

Perjantai 21.10., 9:15–10:45 (D14)

Kieli: Suomi

Työryhmässä tarkastellaan pysyvän virkasuhteen tai maanomistuksen ulkopuolelta elantonsa hankkineiden, lyhytkestoilla tai kausiluontoisilla töillä elättäneitä yksilöitä ja ammattiryhmiä varhaismodernina aikana Suomessa. Usein unohdetaan, että pitkät, koko aikuisiän kestävät työsuhteet yleistyivät ja muuttuivat normeiksi vasta teollistumisen yhteydessä. Pätkätoita tehtiin kuitenkin kaikissa säädyissä, sukupuolissa ja ikäryhmissä. Osa lyhytkestoista töistä oli yhteiskunnan rakenteisiin elimellisesti kuuluvaa, kun taas osa oli piilevää ja ns. pimeää pätkätyötä, jota tehtiin tai teetettiin lainsäädännöstä piittaamatta.

Työryhmässä käsitellään lyhytkestoisia töitä ja niiden tekijöitä yhteiskunnallisena, rakenteellisena sekä sosiaalisena kysymyksenä, niin yleisenä ilmiönä kuin yksilötasolla. Työryhmässä tarkastellaan pätkätoita renkien, värvättyjen sotilaiden sekä papiston lyhytkestoisten työtehtävien kautta, jotka tuovat hyvin erilaisesta näkökulman pätkätöiden pitkään historiaan. Lähteinä käytetään mm. alioikeuksien pöytäkirjoja, Turun tuomiokapitulien kirjoja ja pöytäkirjoja sekä sanomalehtiä. Erilaisia tutkimusmetodeita käyttäen työryhmä tutkii, mitä pätkätyöt olivat, miksi ja milloin lyhytkestoisia töitä tehtiin sekä mikä oli pätkätöiden yhteiskunnallinen ja sosiaalinen merkitys. Yksilötasolla pohditaan, ketkä pätkätoita tekivät sekä millainen oli pätkätyöläisten oikeudellinen asema ja sosiaalinen liikkuvuus? Miten ylipäätään pätkätöihin päädyttiin ja miten ne koettiin: ohimenevänä elämänvaiheena, osana elämänkaarta vai ainoana mahdollisuutena? Samalla syntyy mielenkiintoinen keskusteluyhteys myös nykyisen työelämän muutosten kanssa.

Työryhmässä esiintyvät tutkijat ovat mukana Koneen Säätiön rahoittamassa hankkeessa ”Pätkätyön pitkä historia: Lyhytkestoiset työt ja niiden tekijät osana suomalaista yhteiskuntaa 1600- ja 1700-luvuilla”.

Tiina Miettinen: *Renkinä 1600-luvun Tammisaarella*

Tutkin pätkätöiden aiheuttamia konflikteja Tammisaaren kaupungissa 1600-luvulla. Millaisissa tapauksissa rengit päätyivät siellä oikeuden eteen. Ensimmäinen palkollissääntö annettiin Ruotsissa ja Suomessa vuonna 1664. Tällöin rahvasta ryhdyttiin jakamaan kahteen ryhmään: niihin, jotka maksoivat veroa ja niihin, jotka eivät maksaneet. Sen seurauksena jälkimmäiset määrättiin palvelusvelvollisiksi veroa maksaville. Syynä palkollissääntöön oli valtakunnassa vallitseva ankara työvoimapula. Palkollisia oli tarjolla vähän, ja työvoimapula näkyi selkeästi myös Tammisaaren kaupungissa.

Esityksessäni tarkastelen mitä tapaukset kertovat renkien työstä, velvollisuuksista ja työsuhteista 1600-luvun kaupunkiympäristössä. Millainen oli rengin ja isäntäväen suhde? Ketkä renkejä palkkasivat, millaisia töitä he tekivät ja miksi työsuhde oli johtanut heidät käräjille? Ja kuinka renki kyseisestä konfliktista selviytyi.

Sofia Gustafsson: *Värvätyt sotilaat pätkätyöläisinä Viaporin varjossa*

1700-luvun Ruotsissa ja Suomessa armeija myötävaikutti monin tavoin pätkätyömarkkinoiden syntymiseen. Valtakunnan tiukat työ- ja irtolaisuuslait pakottivat ihmiset etsimään pitkäkestoista työsuhteita, mutta työnantajat tarvitsivat myös paljon lyhytkestoista sesonki- tai projektityövoimaa. Silpputöihin valmis sotilastyövoima oli yksi ratkaisu tähän ongelmaan.

Ensimmäiset värvätyt jalkaväkirykmentit saapuivat Suomeen 1750-luvulla Viaporin ja Loviisan linnoitusten rakentamisen myötä. Sotilaaksi värväytyminen ei ollut ainoastaan tapa ansaita elanto, vaan myös keino välttää leimautumista irtolaiseksi. Laillisen suojelun lisäksi armeija tarjosi sosiaalisen statuksen, sotilaskorporaation jäsenyyden ja vapautuksen tietyistä veroista. Sotilaselämä ei kuitenkaan sopinut kaikille, ja monet lähtivät heti löytäessään paremman vaihtoehdon.

Värvätyt sotilaat osallistuivat myös siviilityömarkkinoille lyhytkestoisena työvoimana. Koska heidän palkkansa oli matala, heidän oli pakko tehdä pätkä- ja silpputöitä elättääkseen itsensä ja perheensä. Värvätyissä rykmenteissä sotilaat myös lomautettiin säännöllisesti, jotta he saattoivat hankkia töitä muualta. Koko Ruotsin militaarinen järjestelmä perustui näihin sotilaitten ylimääräisiin tuloihin: niiden ansiosta valtio saattoi maksaa heille vain nälkäpalkkaa, mikä taas mahdollisti isomman armeijan pitämiseen.

Siviilityönantajille, kuten kartanoille ja varhaisteollisuudelle, oli siis tarjolla paljon lyhytkestoista työvoimaa. Sotilaat saattoivat myös työskennellä maataloilla kausityöntekijöinä tai kaupungeissa rakennustyövoimana. Monet olivat oppineet linnoitustyömaalla rakennus- tai laivanrakennustaitoja, jotka tekivät heistä haluttuja työntekijöitä, ja jotkut olivat jo ennen värväytymistään saaneet käsityöläiskoulutusta. Entiset kisällit saattoivat myös työllistää itse itsensä, sillä värväytyillä sotilailla oli oikeus harjoittaa käsityötä.

Myös sotilaitten vaimot ja perheet olivat aktiivisia työmarkkinoilla, joko lyhytkestoisissa palkkatyösuhteissa tai itsensä työllistävinä. Naiset käyttivät taitavasti hyväkseen lainsäädännön porsaanreikiä ja hoitivat usein monenlaisia töitä ja työsuhteita yhtä aikaa, vaikka lain mukaan vain työskentely yhdelle työnantajalle oli sallittua.

Ella Viitaniemi: Alempi papisto akateemisina pätkätyöläisinä 1700-luvulla

Lyhytaikaiset apulaispapin tehtävät ja virnasijaisuudet olivat yleisiä jo yliopisto-opintojen aikana, mutta erityisesti papiston uran alussa. Näissä väliaikaisiksi mielletyissä tehtävissä kerrytettiin muutaman vuoden ajan kokemusta ja taitoja lähitulevaisuudessa siintävien, ensin vakituisten kappalaisen ja myöhemmin kirkkoherran viranhoidon varten. Tai näin ainakin papiston uran ajateltiin etenevän. Lähteitä tarkastellessa voi kuitenkin huomata, että jotkut papit toimivat varsin pitkään lyhytaikaisissa tehtävissä. He eivät onnistuneet saamaan vakituista pitäjänapulaisen, kappalaisen tai kirkkoherran virkaa. Sen sijaan he siirtyvät tehtävästä ja yleensä myös seurakunnasta toiseen usean vuoden ajan, kunnes he saavuttivat jonkin alemman pappisviran.

Tarkastelen papiston pätkätyöläisyyttä osana 1700-luvun yhteiskunnan muuttuvia rakenteita. Oliko ilmiössä kyse pappien liikakouluttamisesta ja/tai papiston virkavalintoihin eli vaalijärjestelmän muutokseen liittyvistä ongelmista? Pappiskoulutus oli haluttu ura vaurastuvien talonpoikien jälkikasvulle, koska se sisälsi säätyaseman nousun. Lisäksi 1730-luvun jälkeen käyttöön otettu uusi papinvaalijärjestelmä ei suosinut enää suoraan edellisen viranhaltijan perhepiiriä. Näin ollen virkakilpailu saattoi olla aikaisempaa tiukempaa. Toisaalta pappistehtäviin tarvittiin myös jatkuvasti lyhytaikaisia sijaisia ja apulaispappeja. Oliko siis tarpeellista, että oli olemassa ikään kuin pappisreservi, josta tuomiokapituli saattoi melko nopeasti osoittaa sijaisia eri seurakuntiin?

Tutkin ilmiötä myös alhaalta päin. Mikä oli pätkätyöläisyyden sosiaalinen merkitys; ketä pätkätyökierteeseen joutuneet henkilöt olivat? Vaikuttiko lyhytkestoisten virkojen hoitaminen esimerkiksi avioitumismahdollisuuksiin? Entä minkälaiseen sosiaaliseen asemaan pätkäpappien jälkikasvu päätyi? Myös pätkäpappien ja heidän perheensä kokemukset katkonaisesta virkaurasta ovat tarkastelun kohteena.

Tarkastelen pappeja, jotka liikkuvat pätkätöiden perässä lähinnä Turun ja Porin läänin alueella (mukaan luettuna Ahvenanmaa) 1700-luvun jälkipuoliskolla. Tutkimuksen lähteinä ovat Turun tuomiokapitulin pöytäkirjat ja kirjekirjat noin 1740-1810 sekä kuninkaalliselle majesteetille lähetetyt kirjeet. Apuna ovat tietenkin myös pappismatrikkelit, jotka auttavat hahmottamaan papiston liikkeitä ja auttavat poimimaan aineistoista ne papit, joiden ura oli monipolvisin.

Perjantai / Friday 21.10., 11:15-12:30

KEYNOTE: Simon Sleight, King's College London – Landscapes of Memory: Exploring the Urban Past

Cities are crucibles for memory-making, playing host to thickly agglomerated layers of meaning. This lecture explores the means by which certain aspects of the past become physically or emotionally inscribed into the modern urban realm, while others remain unacknowledged or succumb to neglect. Adopting a 'transurban' approach, I evaluate examples of presence and absence from cities including Berlin, Delhi, London, Melbourne, and Tampere. Addressing - but also moving beyond - case studies of individual statues or memorials acknowledging pointed trauma, the talk advocates consideration of connected landscapes of memory which showcase consensus as well as conflict. Scholars including Benjamin, Hayden and Huyssen are invoked in order to deepen understanding, with conceptual pointers offered for scholars researching memory and the city. The potentially radically democratic nature of urban memory is also pondered.

Perjantai / Friday 21.10., 13:30-15:00

Sick and healthy cities I

Friday 21.10., 13:30–15:30 (A2a)

Language: English

Covid-19 pandemic has given rise to issues concerning the health and safety of cities, for instance urban biodiversity, infectious disease control and the desirability of urban density. Some of these issues are new, but many of them have been encountered in some form during previous epidemics and pandemics. The threat of infectious disease epidemics as a factor to be reckoned with was sidelined in urban planning in industrialised countries after the Second World War. In a longer historical perspective the threat, and the efforts to contain it, have exerted a profound influence on the way that cities have developed. The session explores the relationship of cities, health and disease in history through a series case studies dealing with Finland from the eighteenth century to the present. The questions addressed during the two-part session include the following: How healthy environments cities have been; how the (un)healthiness of cities has been assessed and measured; how disease distribution has reflected and shaped social, including class relationships; how contagious diseases have been controlled by means of urban planning and food control; how urban dwellers have experienced epidemics; how and where have health hazards been located in urban space? The sources include administrative documents, statistics, medical and other literature as well as interviews.

Elina Maaniitty: Helsinki as a disease environment in the eighteenth century – Characteristics and risks.

The diseases and illnesses present in eighteenth-century Helsinki were mainly the same as elsewhere in the Swedish realm: children's diseases such as smallpox and measles caused epidemics with an interval of a few years, while the health of the adult population was threatened particularly by infectious classified as "fevers", namely malaria, influenza, and tuberculosis. Notable special characteristics were, however, caused by the town's busy maritime traffic and strategically important location, as well as the large presence of military personnel and the Sveaborg fortress from the 1740s onwards. These factors affected the disease environment and demographic profile of Helsinki in many ways.

Annikka Sailo: Infectious disease control and urban development in Helsinki, 1873–93

Marjaana Niemi: Waiting for a pandemic; Preparing for cholera outbreaks in Helsinki in the 1890s

Helsinki experienced severe cholera outbreaks in the early 1830s (197 deaths) and in the 1850s (over 600 deaths). These outbreaks were followed by a milder one in the early 1870s. In the 1890s news about the devastating cholera epidemics in Hamburg and in many Russian cities created high awareness and fear of cholera in Helsinki, although there were only isolated cholera cases in the city. This paper will look at, first, the intense debate that emerged in Helsinki on the ways in which to manage the risk of an epidemic and, second, the changes - and especially social and spatial changes - brought about by the fear of cholera.

Heini Hakosalo: Fatal fauna; Urban livestock as a health risk in two Finnish towns, 1890–1920

Animals have always been part of urban landscapes, but there has been great historical variation in the ways that different species have been welcomed, tolerated or rejected as part of urban human-animal interaction. The differential perceived health risk posed by different kinds of animals has been a key factor in such evaluations and a motivating factor in the regulation of interspecies relationships. Many of the regulatory measures have, especially in modern cities, pertained to the built environment, to urban planning and architecture. The paper focuses on animals that were considered useful, even necessary, as source of nutrition and transport (livestock and horses), but also as a potential or actual health risk to humans. The paper asks how such animals were talked about, monitored, regulated and eventually pushed outside the city limits in two modernising Finnish towns, Helsinki and Oulu, between 1900 and 1939. The bulk of the source material derives from the archives of the municipal health authorities of the two towns.

Kylmän sodan keskusteluja ja käytäntöjä

Perjantai/Friday 21.10., 13:30–15:00 (A2b)

Kieli: Suomi ja englanti

Onerva Alanen: *Puolueettomuus keskusteluna – kylmän sodan puolueettomuus ja sitoutumattomuus julkisessa retoriikassa 1960-luvulla*

Kansainvälisen politiikan pääkäsitteitä jatkuvasti arvioidaan ja tulkitaan uudelleen. Usein, kuten kylmän sodan puolueettomuuden kohdalla, valtiolliset toimijat ovat aktiivisia osallistujia tässä prosessissa. Mitä tahansa ei voi esittää, vaan kansainvälinen konteksti kuten vallitsevat arvot ja normit, kielenkäyttötavat ja aikaisemmat käsitykset muodostavat taustan, jota vasten oma retoriikka täytyy sovittaa. Puolueettomuuden kohdalla lisäksi puolueettomuuden pitkä historia ja pyrkimykset kodifioida puolueettomien oikeudet ja velvollisuudet kansainväliseen lakiin täytyi joko ottaa jollain tavalla huomioon, tai vaihtoehtoisesti luoda uusi, näistä irrallinen käsite kuten sitoutumattomat valtiot tekivät. Tästä huolimatta valtiollisilla toimijoilla oli myös liikkumavaraa siinä mitä korostettiin ja mikä jätettiin taustalle, tai miten puolueettomuus nähtiin kylmän sodan spesifissä kontekstissa.

Keskityin väitöskirjassani siihen, miten sitoutumattomat ja puolueettomat valtiot tulkitsivat ja oikeuttivat puolueettomuutta ja sitoutumattomuutta julkisessa retoriikassaan 1960-luvun alkupuoliskolla. Esimerkkejä puolueettomuuteen liittyvistä kiistellyistä aihepiireistä, joihin nämä valtiot tarjosivat omia tulkintojaan, olivat kansainvälisen lain merkitys käytännön puolueettomuuspolitiikan sisällölle, puolueettomien oikeudet ja velvollisuudet, oikeanlainen rauhanajan politiikka, sisäpoliittisen tuen ja yleisen mielipiteen merkitys sekä mahdollisuus osallistua kansainväliseen yhteistoimintaan. Yhteistä oli muiden luottamuksen ja ymmärryksen näkeminen tärkeänä ja halu tulla nähdyksi aktiivisena ja rationaalisena toimijana. Puolueettomuus- ja sitoutumattomuusretoriikan tutkiminen vertailevasta näkökulmasta näyttää miten kansainvälisten suhteiden keskeiset käsitteet ja niiden rajat ovat jatkuvasti julkisen keskustelun, neuvottelun ja kiistelyn alaisina.

Pauli Heikkilä: *Pakolaisvirolaisten näkemykset Suomesta kylmän sodan aikana*

Toisen maailmansodan lopulla noin 30 000 virolaista pakeni maasta päätyen erityisesti Ruotsiin ja Pohjois-Amerikkaan. He ryhtyivät nopeasti ajamaan tasavallan uudelleenitsenäistymistä ja demokratian palauttamista ja perustivat sitä varten poliittiset keskuksat ja sanomalehdet. Jäljelle jääneet diplomaattiset edustustot jatkoivat tasavallan tunnusten olemassaoloa. Omassa tutkimuksessani olen perehtynyt heidän kansainvälisiin verkostoihin ja tuore monografia, ”Estonia as a Captive Nation”, keskittyy virolaisten panokseen Assembly of Captive European Nations -järjestössä.

Esitelmäni käsittelee virolaispakolaisten suhtautumista Suomeen. Yhtäältä Suomea arvostettiin itsenäisyyden säilyttämisestä ja siellä yhteinen suomalais-ugrilainen kulttuuri saattoi yhä kukoistaa. Toisaalta Suomen ulkopoliittista suhdetta Neuvostoliiton kanssa paheksuttiin veljeilynä oman maan miehittäjien kanssa. Elokuussa 1962 Helsingissä järjestetty kommunistinen Nuorison ja Opiskelijoiden Festivaali oli käännekohta. Tukholmassa toiminut Viron kansallisneuvosto (Eesti rahvusnõukogu) oli edellisen viiden vuoden aikana luonut suhteita suomalaisiin poliittikoihin ja lehtimiehiin. Se valmistautui esittämään asiansa festivaalin aikana mutta suurimmat suunnitelmat karsittiin amerikkalaisten leikattua rahoitusta. Festivaali osoitti toiminnan rajat; Suomessa oli vakaata tukea ja myötätuntoa virolaisille mutta sitä ei saatu muutettua teoiksi. Presidentti Kekkonen matka neuvosto-Viroon keväällä 1964 vain vahvisti tätä näkemystä. Suomesta tuli ikään kuin tavallinen ulkoma, jossa käytiin osoittamassa mieltä suurten kansainvälisten tapahtumien, kuten ETYK:n kokousten aikana. Samaan aikaan alkoivat amerikkalaisvirolaisten opiskelijoiden vaihto-ohjelmat Helsingin (ja Turun) yliopiston kanssa. Virolaisryhmän muuttumisen myötä muuttui myös näkemys Suomesta, jonka etuna oli myös lyhyt välimatka vierailulle vanhempien maalle.

Matti Mäntylä: *Presidentti Urho Kekkosen kotimaanmatkat vallan välineenä ja julkisuuskuvan rakennusaineena*

Presidentti Urho Kaleva Kekkonen kotimaanmatkat tunnetaan niin tehdasrakennusten vihkimisistä, maatalousnäyttelyjen avaamisista kuin kansalaisten kättelystäkin. Sekä aikalaiskeskustelussa että myöhemmässä historian tutkimuksessa Kekkonen kotimaanmatkoja on tavattu pitää osoituksena hänen kiinnostuksestaan alueellisiin kysymyksiin, minkä lisäksi presidentin lukuisat hiihto- ja kalastusmatkat muodostuivat keskeiseksi osaksi hänen julkisuuskuvaansa.

Esitelmässä tarkastellaan Kekkosen kotimaanmatkoja presidentin vallan välineenä ja julkisuuskuvan rakennusaineena vuosina 1956–1981. Kotimaanmatkojen käytänteitä hahmotetaan kartoittamalla muun muassa matkojen määrää, kohteita ja luonnetta. Virallisten matkojen lisäksi tarkasteltavina ovat epävirallisen vallankäytön näkökulmasta olennaiset yksityiset virkistysmatkat. Pääkysymys on, mikä merkitys näillä kotimaahan suuntautuneilla matkoilla oli Kekkosen vallankäytössä ja julkisuuskuvan rakentamisessa.

Tutkimuksessa lähdetään liikkeelle oletuksesta, että maan eri osiin, erityisesti Pohjois- ja Itä-Suomen vankoilta kannatusalueille suuntautuneiden vierailujen avulla pyrittiin tietoisesti vahvistamaan presidentin valtaa ja julkisuuskuvaa. Miten kotimaanmatkat toisin sanoen tukivat Kekkosen presidenttiyttä ja miksi maakuntavierailuista muodostui vallan ja julkisuuskuvan rakentamisen väline? Entä millä tavoin paikalliset toimijat maan eri osissa pyrkivät kotimaanmatkojen avulla vaikuttamaan presidenttiin?

Tutkimuksen lähdeaineisto koostuu ensisijaisesti tasavallan presidentin kanslian arkiston Kekkosen kotimaanmatkoja käsittelevästä materiaalista. Kansallisarkistossa säilytettävä aineisto sisältää muun muassa matkaohjelmia, vierailukutsuja, osallistujalistoja, muistioita, kiitoskirjeitä ja tositteita. Lisäksi muutamien kiinnostavien vierailujen osalta tarkastellaan niiden uutisointia sanomalehdistössä.

Suullisen ja kirjallisen rajapinnalla. Arkkiveisut tutkimuskohteena ja lähdeaineistona

Perjantai 21.10., 13:30–15:00 (A4)

Kieli: Suomi

1800-luvun loppupuolella ja 1900-luvun alussa Suomessa kukoisti suullis-kirjallinen arkkiveisukulttuuri. Halpoina vihkosina julkaistujen laulujen aihekirjo ulottui rakkaudesta murhiin ja onnettomuuksiin. Arkkiveisut olivat tilapäärinoutta, jossa etualalla olivat huvittamiseen tai tiedonvälitykseen liittyvät sekä kaupalliset tavoitteet. Työryhmän esitelmissä tarkastellaan arkkiveisujen tuottamista ja kulutusta ns. kansan syvien rivien piirissä, arkkiveisujen käyttämistä lähdeaineistona historian tutkimuksessa sekä arkkiveisujen merkitystä kuoleman kokemusten kollektiivisessa käsittelyssä. Työryhmän tavoitteena on osoittaa arkkiveisujen tärkeys sekä tutkimusaineistona että -kohteena.

Anna Kuismen: *Rahvas ja kirjallisuuden rikkaruhot. Arkkiveisujen tekijät, myyjät ja kuluttajat*

Kulttuurihistorian kannalta arkkiveisukulttuuri on mitä kiinnostavin kohde, osana kaupankäyntiä, tiedonvälitystä ja ihmistenvälistä kanssakäymistä. Arkkiveisujen tuottaminen ja kulutus liittyvät myös kysymykseen siitä, miten perinteisen muistitietoon, puhuttuun ja kuultuun perustuvan kansankulttuurin rinnalle nousi suullis-kirjallinen kulttuuri. Käsittelen esitelmässäni ns. maallisten arkkiveisujen kauppaa Suomessa 1870-luvulta vuosisadan alkupuolelle saakka eli aikakautta, jota Vihtori Laurila on kutsunut ”tuotteliain arkkiseppöiden kaudeksi. Ketkä laativat arkkiveisuja? Miten arkkiveisuja myytiin? Ketkä ostivat arkkiveisuja ja kuinka he niitä käyttivät? Miten arkkiveisut liittyvät kirjallistumisen prosesseihin? Lähteinäni ovat sanoma- ja aikakauslehtikirjoitukset, fiktiiviset tekstit ja muistelmat, joita ei ole aiemmin tässä laajuudessa tarkasteltu.

Pirjo-Liisa Niinimäki: *Miten suhtautua rosakulttuuriksi luokiteltuihin lähteisiin?*

Arkkiveisuihin liittyvä monitieteinen tutkimus on viime vuosina lisääntynyt. Samalla on ollut tarpeen arvioida uudelleen arkkiveisujen luonnetta arvostetun korkeakulttuurin ja väheksytyyn rahvaankulttuurin sekä suullisen ja kirjallisen kulttuurin välimaastossa. Osoitan esitelmässäni, miten sivistyneistön 1850-luvulta lähtien esittämät kielteiset asenteet arkkiveisuja kohtaan syntyivät ja vaikuttivat tutkimukseen, tallennukseen ja jopa arkkiveisutekstien kirjoittajien omiin käsityksiin lajista. Esimerkkinä käytän 1910–40-luvuilla toimineen arkkiveisujen tekijän ja kauppiaan Wernerin Bergströmin tapausta. Hänelle hyväkin menestys arkkiveisunäyttelijänä oli toissijaista ja pääsy osaksi kirjallisuuden kanonista ketjua elämänmittainen, saavuttamaton toive.

Anna Huhtala: *Sensaatiota, tunteita ja tiedotusta. Murha- ja onnettomuusveisujen rooli 1900-luvun alun Suomessa*

Keskityn esitelmässäni arkkiveisujen tapaan käsitellä arvaamattomia kuolemia sekä niiden rooliin julkisuuden kentällä maailmansotien välisessä Suomessa. Analyysin keskiössä on arkkiveisujen luoma tunnekokemus, jonka kautta pohdin, miksi murhista ja onnettomuuksista kertovia lauluja ostettiin ja laulettiin vielä 1930-luvullakin. Esitelmässäni analysoin niin, sanoituksen, musiikin kuin esitystilanteen roolia tunnekokemuksen muodostumisessa ja pohdin, millainen oli arkkiveisuja kuluttanut tunneyhteisö ja sen vaikutus veisun sisältöön.

Tunneyhteisön käsite on esitelmässäni teoreettinen työkalu, jonka avulla on mahdollista pohtia kirjoittajan ja kuluttajien välistä vuorovaikutusta ja sen vaikutuksia arkkiveisujen tunneilmajärjestyksen rakentamiseen. Vaikka veisujen konventiot ohjasivat ilmaisuja, oli kirjoittajan oltava tietoinen erilaisten tapausten herättämistä paikallisista tunnereaktioista, joiden käsittelyyn veisu tarjosi yhdenlaisen tavan. Yleisön toiveiden ja tarpeiden tuntemus ohjasi myös veisujen myyntitilannetta, jossa tekijä saattoi itse esittää tuotoksiaan. Osoitan, kuinka arkkiveisut olivat yhteisöllistä viestintää, jonka opettavainen ja viihteellinen sisältö sekä tunnekokemus rakentui sekä kirjoittajan että lukijan toiveista ja tarpeista.

Osuuteni aikana esittelen lyhyesti myös julkiseen kuoleman käsittelyyn keskittyvää väitöskirjaatutkimustani. Kuoleman-, media- ja tunnehistoriaa yhdistelevässä väitöskirjatutkimuksessani rakennan kokonaiskuvaa julkisesta kuoleman käsittelystä juuri itsenäistyneessä valtiossa. Tutkimuksessa analysoin erilaisten väkivalta- ja onnettomuuskuolemien käsittelyyn liittyneitä rituaaleja, symboleja ja merkityksiä sekä niiden roolia erilaisissa aatteellisissa ja poliittisissa valtataisteluissa sekä yhteisöllisyyden tunteen rakentamisessa.

Lived religion and disability in early modern and nineteenth-century Europe

Friday 21.10., 13:30–15:00 (A05)

Language: English

This session explores the interconnections between Christian religion and disability in the contexts of early modern and nineteenth-century Europe. Taking a *longue durée* approach to disability history from the Reformations and Renaissance to the Industrial Revolution (c. 1500-1850), the session discusses the significance of lived religion in understanding and experiencing disability: How did religious beliefs, rituals and practices shape and construct experiences of physical and mental impairments?

Focusing on different time periods and geographical areas, the papers examine the ways religious practices and beliefs framed the perceptions of and responses to disability and physically and/or mentally disabled people. Drawing from diverse sources, from early modern judicial and ecclesiastical documents to nineteenth-century memoirs, diaries and newspapers, the papers show how religion, as 'lived' rather than as dogmas, had discursive and communal significance in how disability was understood and experienced. Faith and religious practice shaped the care, charity and social positions of the disabled and were integral parts of the everyday lives, healing activities and interpretations of impairments.

The session is based on the Academy of Finland project 'Lived Religion and the Changing Meaning(s) of Disability from the Late Middle Ages to the Industrial Revolution', led by Jenni Kuuliala.

Jenni Kuuliala: *Introducing the Academy of Finland project on lived religion and disability*

This presentation will give a short introduction to the themes of the research project "Lived Religion and the Changing Meaning(s) of Disability from the Late Middle Ages to the Industrial Revolution" and to the session. The project concentrates on the significance of Christian lived religion in understanding and experiencing disability, analysing the ways religious rituals, views, and practices framed and shaped bodily and mental difference. It also evaluates the ways in which the major cultural transformations of this period impacted the role and relative importance of religion as a framework shaping conceptions and experiences of disability. This paper will outline the principal theoretical viewpoints of the project, as well as its methodology and aims, providing background for the papers of Blackie and Miettinen.

Daniel Blackie: *Disability and lived religion during the British Industrial Revolution*

Focusing on Britain during the 'classic' phase of the Industrial Revolution (c. 1750-1850), this presentation asks how might a 'lived religion' approach enhance disability histories of the late-modern period and what constitutes such an approach? Its aim is to help me (and the audience) recognise and *refine* the research framework I am developing as I begin work on the 'Lived Religion and the Changing Meaning(s) of Disability' project. I am especially keen to ensure that my approach aligns with, complements and influences that taken by my project colleagues working on earlier periods. After all, to achieve our goal of producing a *longue durée* study of lived religion and disability in Europe, it is crucial we adopt a shared analytical framework. With this in mind, this presentation serves as an invitation to the audience for friendly advice about how we might go about this.

Riikka Miettinen: *Faith and prayer among the mentally disabled in early modern Sweden and Finland*

This paper discusses how religion and religious practices influenced the care and responses to mental disability, with a focus on how they were used in healing madness and mental impairments in seventeenth- and early eighteenth-century Sweden. According to the holistic ideas on health, true faith and demonstrating it via religious practice was vital both for recovering from 'ill' conditions and for upholding and improving one's health. The afflicted themselves, and their kin, as well as parish communities and clergy sought alleviation from mental disturbances through prayer, hymn singing and other religious rituals. These spiritual healing practices that were in line with the era's orthodox Lutheranism were encouraged by medical and church authorities. Local clergy assisted in this process, by counselling, visitations and organizing communal prayers at churches. Families and other local communities could also participate in the healing process. Religious practice, including mandatory church attendance, prayers and occasional clerical visitations, were also prescribed to the disabled who were housed in poor relief institutions. Building on diverse sources, such as legislation and other normative guidelines, court records and hospital documents, the paper shows how Lutheran religious ideas and rituals shaped the lives and experiences of mental disability in early modern Swedish and Finnish communities.

Musiikin ja äänen sosiaalhistoria II / Poliitikka ja musiikki

Perjantai 21.10., 13:30–15:00 (A07)

Kieli: Suomi

Musiikki haluttiin valjastaa suomalaisen ortodoksisen identiteetin rakentamisen välineeksi sotienvälisessä Suomessa kirkon pyrkiessä eroon venäläisyyden leimasta. Vakiintunutta lauluperinnettä tuli uudistaa. Tarkastelen uudistusdiskurssia 1920-30-lukujen aikalaikirjoitusten ja arkistolähteiden pohjalta musiikillisen lokalisaation näkökulmasta. Se on prosessi, jossa eri lähteistä omaksuttuja musiikillisia käytäntöjä sovelletaan paikallisesti mm. uskonnollisen identiteetin rakentamiseksi. Sovellan näkökulmaa tavoitellun musiikillisen muutoksen hahmottamiseen. Millaisia käytäntöjä esitettiin ihanteellisina? Mikä oli niiden suhde ylijärjestykseen ortodoksisuuteen ja luterilaiseen valtakulttuuriin?

Maria Takala-Roszenko: *Musiikki lokalisaation välineenä Suomen ortodoksisessa kirkossa 1920–30-luvuilla*

Musiikki haluttiin valjastaa suomalaisen ortodoksisen identiteetin rakentamisen välineeksi sotienvälisessä Suomessa kirkon pyrkiessä eroon venäläisyyden leimasta. Vakiintunutta lauluperinnettä tuli uudistaa. Tarkastelen uudistusdiskurssia 1920-30-lukujen aikalaikirjoitusten ja arkistolähteiden pohjalta musiikillisen lokalisaation näkökulmasta. Se on prosessi, jossa eri lähteistä omaksuttuja musiikillisia käytäntöjä sovelletaan paikallisesti mm. uskonnollisen identiteetin rakentamiseksi. Sovellan näkökulmaa tavoitellun musiikillisen muutoksen hahmottamiseen. Millaisia käytäntöjä esitettiin ihanteellisina? Mikä oli niiden suhde ylijärjestykseen ortodoksisuuteen ja luterilaiseen valtakulttuuriin?

Juha Torvinen: *Erik Bergmanin sävellysoopinnot natsi-Saksassa*

Tarkastelen esitelmässäni säveltäjä Erik Bergmanin (1911-2006) toimintaa kansallissosialistisessa Saksassa. Bergman teki Saksaan neljä matkaa vuosina 1937 ja 1943 ja opiskeli Berliinissä Humboldt-stipendiaattina. Miten Saksan poliittinen tilanne vaikutti Bergmaniin ja tämän sävellystyöhön? Erityisesti pohdin Bergmanin ristiriitaista toimijuutta. Esimerkiksi: Humboldt-stipendin edellytyksenä oli osallistuminen propagandatyöhön, mutta samalla Bergmanin kuitenkin opiskeli ”ei-toivotun” henkilön (Heinz Tiessen) johdolla. Tutkimus perustuu arkistolähteisiin (m.m. Universitat der Kunste Berlin, Akademie der Kunste Berlin, Paul Sacher Stiftung, Bundesarchiv, Sibelius Museon arkisto).

Susanna Walden-Antikainen: *”Yhteinen henkinen tila”; Suomen ja Saksan kulttuuripropagandan diskurssit säveltäjä Yrjö Kilpistä koskevissa kansallissosialistisissa lehtiartikkeleissa 1934–1944*

Suomalaisen säveltäjän Yrjö Kilpisen kuuluisuus oli huipussaan kansallissosialistisessa Saksassa. Tutkin miten kansallissosialistinen propaganda rakentui Yrjö Kilpiseen liittyvissä saksalaisissa lehtiartikkeleissa vuosina 1934-1944. Ehdotan, että kansallissosialistisissa lehtiartikkeleissa ei käsitelty Kilpistä ainoastaan itsenäisenä taiteilijana, vaan niissä rakennettiin Suomen ja Saksan välistä yhteyttä, joka koostui kansallissosialististen toimittajien ja Kilpisen käsityksistä suomalaisuudesta ja kansallissosialistisesta ideologiasta. Tutkimuksessa kysytään, miten suomalaisuus ja kansallissosialismi rakentuivat yhteiseksi kansalliseksi identiteetiksi saksalaisissa lehtiartikkeleissa?

Lääketieteellinen epävarmuus ja asiantuntijuuden rajat

Perjantai 21.10., 13:30–15:00 (A08)

Kieli: Suomi

Työryhmässä käsitellään lääketieteellistä epävarmuutta sekä terveydenhuollon ja sairaanhoidon asiantuntijuuden muotoutumista Suomessa 1800-luvun lopulta 1960-luvulle. Esitelmissä tarkastellaan teemaa sekä lääkärikunnan että vaihtoehtolääkinnän näkökulmista. Tavoitteena on pohtia sitä, mikä merkitys epävarmuudella on ollut lääkärin asiantuntijuuden muodostumisessa ja toisaalta siinä, että potilaat ovat etsineet apua vaihtoehtoisten, ei-lääketieteellisten hoitomuotojen parista. Samalla esitelmissä valotetaan sairauskäsityksiä ja niiden muuttumista yhteiskunnallisessa ja aatehistoriallisessa kontekstissa.

Saara-Maija Kontturi: *Lääketieteen epävarmuus suhteessa lääketieteen ja lääkärijärjestelmän kehitykseen 1800-luvun lopulla*

1800-luvun jälkipuolella lääketieteen kehityksessä tapahtui merkittävä käänne kohti biolääketiedettä ja empiirisiä menetelmiä. Samoihin aikoihin Suomessa lääkäreiden koulutus alkoi voimakkaasti eriytyä erikoisaloihin ja lääkärijärjestelmää uudistettiin. Nämä muutokset vaikuttivat olennaisesti siihen, miten lääkärit kohtasivat ja käsittelivät epävarmuutta työssään. Käsitellessäni esitelmässä näitä tieteellisen kehityksen, lääkintäkulttuurin sekä terveydenhuollon muutoksia ja sitä, millaisia mahdollisesti uusia epävarmuuden aiheita ne aiheuttivat lääkäreille. Lähdeperustana on lääkäriorganisaatioiden Duodecim sekä Finska Läkaresällskapet virallisten lehtien artikkelit sekä kirjallisuus 1800-luvun lopun lääkäreistä ja lääketieteestä.

Suvi Rytty: *Pettymys lääketieteeseen pohjana vaihtoehtolääkinnällisen maailmankuvan omaksumiselle 1900-luvun alussa*

Lääketieteen historialle on ominaista ajatus teorian ensisijaisuudesta käytäntöön nähden, minkä takia vaihtoehtolääkinnän käyttöä on usein selitetty oikean tiedon puutteella. Tässä esityksessä tarkastellaan 1900-luvun alun suomalaisten luonnonparannustavan kannattajien omien parannuskertomusten pohjalta hahmotettavaa kuvaa siitä, kuinka omakohtaisella pettymyksellä lääketieteellisiin hoitoihin oli yllättävän keskeinen merkitys vaihtoehtolääkinnällisen maailmankuvan omaksumisessa, ja kuinka kokemusperäinen tieto tässä tapauksessa ohitti tieteellisen tiedon merkityksen.

Sari Aalto: *Biologia, psyyke, ympäristö ja lääke – muuttuva sairauskäsitys 1950- ja 1960-luvuilla*

Lääketieteen ja sen erikoisalojen sekä lääketerapian nopea kehitys sodan jälkeen nosti 1960-luvulle tultaessa esille kysymyksen lääketieteen ihmiskuvasta. Ydinkysymyksenä oli, hoitivatko lääkärit vain potilaan ilmeistä fyysistä oiretta vai ottivatko he huomioon potilaan kokonaisuutena. Esitelmässä tutkitaan sairauskäsityksiä ja lääketieteellistä epävarmuutta sen keskustelun valossa, mitä käytiin biologisten, psyykkisten ja sosiaalisten tekijöiden osuudesta sairauksissa. Lähdeaineistona ovat lääkärin ja alan opiskelijoiden lehdet ja lääkäreistä tehdyt yhteiskuntatieteelliset tutkimukset.

Kaupunkitilassa

Perjantai/Friday 21.10., 13:30–15:00 (A31)

Kieli: Suomi ja englanti

Veikka Kilpeläinen: *Yhteinen kaupunkitila Helsingissä 1770–1820*

Esitelmä käsittelee esimodernin ajan ihmisten tapaa ymmärtää ja jäsentää kaupunkitilaa. Kohdekaupunkina on kustavilaisen ajan ja autonomian ajan alun Helsinki, ruotsalainen linnoituskaupunki ja paikallishallinnon keskus, josta ryhdyttiin rakentamaan uutta pääkaupunkia 1800-luvun alussa. Esitelmässä tarkastellaan sitä, mitä yhteinen kaupunkitila tarkoitti ja millaisia merkityksiä yhteinen tila sai Helsingin asukkaiden ja kaupungin vaikutuspiirissä eläneiden ihmisten toiminnassa. Esitys pohjautuu tekeillä olevaan väitöskirjaan *Toimijuus ja kaupunkitilan ymmärtäminen Helsingissä kustavilaisella ajalla ja autonomian ajan alussa (n. 1770-1820)*. Tutkimuksen ensisijainen lähdeaineisto koostuu Helsingin kämnerinoikeuden pöytäkirjoista.

Tuomas Teuhu: *Kirkkoparaatit ja kunnialaukaukset – esivallan edustautumisen tilalliset ulottuvuudet Suomeen sijoitetun venäläisen sotaväen juhlatilaisuuksissa 1900–1917*

Käsittelen esitelmässäni Suomeen sijoitetun venäläisen sotaväen toimintaa erilaisissa esivallan näyttämiseen liittyvissä juhlatilaisuuksissa vuosina 1900-1917. Suuriruhtinaskunnan varuskuntakaupunkeihin sijoitetun sotaväen eräänä tehtävänä oli edustaa keisarillista keskusvaltaa juhlatilaisuuksien aikana. Näitä tilaisuuksia olivat esimerkiksi useat ortodoksisen kirkon juhlapyhät, hallitsijasukuun liittyvät juhlapäivät, keisarikunnan historiaan liittyvien merkkivuosien juhlat sekä varuskuntien omat tilaisuudet. Juhlatilaisuuksiin liittyi monesti paraateja, kunnialaukauksia, sotilasjumalanpalveluksia ja muita julkiseen tilaan näkyvästi vaikuttaneita elementtejä.

Minua kiinnostaa näiden performanssien tilallinen ulottuvuus eli se, miten aseistetun esivallan näkyvän edustautumisen koettiin vaikuttaneen julkiseen kaupunkitilaan. Tarkastelen myös suomalaisen siviiliväestön reaktioita tähän ilmiöön. Esitelmäni esimerkkitapauksena käytän Hämeenlinnan kaupunkiin tutkimusaikavälillä sijoitetun venäläisen sotaväen toimintaa.

Päälähteinäni käytän Kansallisarkiston Venäläisten sotilasasiakirjojen kokoelman sotilaslähteitä. Tärkeä sija on myös Kansallisarkiston Hämeenlinnan toimipisteen siviilivirkamiesaineistolla, erityisesti venäläisten sotilasviranomaisten kanssa käydyn kirjeenvaihdon osalta. Käytän myös muistitietoaineistoa Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Kansanrunousarkistosta sekä Kansallisarkiston Historiallisten seurojen muistitietotoimikunnan kokoelmasta. Lisäksi hyödynnän aikalaiskirjallisuutta ja -lehdistöä.

Esitelmä perustuu tekeillä olevaan väitöskirjatutkimukseeni

Silja Laine: *History, Memory and the Travelling Images of the Turku Tram closures*

The first main era of electric tramways came to an end in many European and North American cities between the 1930s and the 1970s. The first decision leading to close down the Turku tram was made in 1965, but the actual closing was gradual. The last tram in Turku run 1 October 1972.

The closure of the Turku tram was a political decision, but the closure events were also urban events that were filmed and photographed. The final closure of a city's network seemed to have a symbolic value worth recording, in Turku as well as many other cities facing the same kind of transformation. The last tram rides became an urban event, which were celebrated and recorded by local and national media, but also by private citizens. Cinema newsreels, newspaper reports and photographs can be found in cities of different scales, such as Turku, Copenhagen or London.

Remembering of the old trams, and the events surrounding them, took many forms in Turku, as elsewhere in Europe where tram networks were closed down. The phenomenon is transnational, although at the same time tram closures are a part of deep local history and urban memory.

This presentation will analyse the images and narratives of the closure events of the Turku tram, concentrating on the urban cultural memory and the way images and narratives have been used and remembered in print media, social media and the political debates about the future of public transport. In the current political debate

of a new light rail tram, these images are being recontextualised. They are now part of a debate where urban history and memory are being negotiated and politicised in a new way.

Himmeä voitto? Kylmän sodan jälkeinen kokemushistoria Suomessa 1989–1995

Perjantai 21.10., 13:30–15:00 (A31)

Kieli: Suomi

Kolmekymmentä vuotta sitten Suomessa ja muualla Euroopassa elettiin taitekohdassa. Harvoin on vain muutamassa vuodessa koettu niin monitahoisia, nopeita ja suuria muutoksia kuin 1990-luvun alussa. Samanaikaisesti Neuvostoliitto romahti, kylmä sota päättyi, kaksinapainen kahden ideologian maailmanjärjestelmä murtui ja loi tilaa sekä kansallisille ilmaisuille sekä eurooppalaiselle yhdentymiselle. Suomessa aikakausi yhdistyi länsimaiden modernin ajan pahimpaan talouslamaan, joka lisäsi hämmennystä ja epätietoisuutta sekä vahvasti tunnetta epävarmuutta ruokkineesta välitilasta.

Murroskausi synnytti laajan ja vilkkaan keskustelun kansallisesta identiteetistä ja maan tulevaisuudesta. Kansalaisten parissa vapautumisen tunne ja innostus sekoittui synkkyyteen ja uhkakuviin epävarmasta tulevaisuudesta. Myös menneisyys ja historiantulkinnat olivat vahvasti mukana murrosajan kokemuksessa. Lähestymme aihetta kolmesta toisiinsa liittyvästä näkökulmasta: 1) lama, 2) uuspatriotismi ja 3) Euroopan Unioniin liittyminen. Tutkimuksen fokus on kansalaisyhteiskunnassa ja keskusteluissa, joita käytiin niin mielenosoituksissa ja vaalitapahtumissa kuin eri kansalaisliikkeiden ja perinnejärjestöjen kokouksissa ja tapahtumissa. Kysymme 1) miten ihmisten tulevaisuuden odotukset muuttuivat, 2) miten kokemukset muutoksista tulkittiin ja jaettiin ja 3) minkälaisia yllättäviäkin kokemuksellisia yhteyksiä muodostui laman, uuspatriotismin ja Euroopan integraation välille.

Kokemushistoriaa edustavassa lähestymistavassa keskeisiä tutkimuskohteita ovat käsitykset, odotukset, toiveet ja huoli tulevaisuudesta. Tähän liittyy myös hankkeemme ajatus 1990-luvun alusta välitilana. Laman kokemus menetti yhteyden menneeseen ja tulevaan. Uuspatriootinen kokemus haki rohkaisua menneestä. EU-kysymys suuntasi katseet sekä tulevaisuuteen että menneisyyteen. Lähteinä ovat eri muistitietokokonaiset, sanomalehdistö ja kansalaisjärjestöjen arkistot.

Työryhmä esittelee Suomen Akatemian rahoittamaa hanketta ”A Dim Light of Dawn: Finnish Post-Cold War Experiences Between East and West, 1989-1995”, vastuullinen tutkija Tuomas Tepora.

Tuomas Tepora: *”Kolmas itsenäisyystaistelu” – EU-vastainen liikehdintä 1990-luvun alussa*

EU-kansanäänestyskampanjat 1990-luvun alussa mobilisoivat kansalaisia sekä puolesta että vastaan. Kokemus osallistumisesta koettiin tärkeäksi osaksi poliittista päätöksentekoa kylmän sodan jälkeisessä yhteiskunnassa. EU:n vastustajien eräs näkökulma korosti kansakunnan määrittelyä eksistentiaalisen uhan kautta. Esitelmässä tarkastellaan Elkkampanjan muodostumista kampanjatoimijoiden näkökulmasta. Uhan ohella keskeinen tunne liittyi kokemukseen kansainvälisesti merkityksellisestä työstä ylikansallisia voimia vastaan.

Aapo Roselius: *Vuosi 1989 – revanssihenkeä ja talvisotahumua*

Vuoden 1989 poliittiset mullistukset Itä-Euroopassa olivat tiiviisti kytköksissä historian uudelleenarviointiin ja vaiettujen muistojen esiintuomiseen. Myös Suomessa kylmän sodan päättymiseen yhdistyneet geopolittiset ja kansalliseen identiteettiin liittyvät muutokset kanavoituivat vahvasti historian kautta. Erityisesti kokemukset valheellisesta, virheellisestä tai varjoon jääneestä historiasta nousivat historiakeskustelun ytimeen samaan aikaan kun historia näytti kiinnostavan entistä laajempaa joukkoa.

Etenkin talvisodan 50-vuotismuisto aiheutti vilkkaan julkisen muistamisen ja keskustelun, jossa peilautui kokemus uudesta ja vapaammasta ajasta, joka korjaisi koetut vääryydet. Suomessa seurattiin erityisen innokkaasti neuvostoliittolaisten tutkijoiden ja poliitikkojen sanomisia talvisodasta ja sen syistä sekä viriteltiin ensimmäisiä Neuvostoliiton alueelle tulevia suomalaisia muistomerkkihankkeita. Talvisodan 50-vuotismuisto voidaankin nähdä ensimmäisenä laajempaan avauksena 1990-luvun alun uusisänmaalliselle käänteelle, jossa sotien muistaminen oli keskiössä.

Ville Yliaska: *Pako häpeästä - 1990-luvun laman työttömien kokemushistoriaa*

Miten työttömät kokivat 1990-luvun laman ja millaisiin selviytymisstrategioihin työttömät turvautuivat?

Taloukasvu, keskiluokkaistuminen ja öljy yhteiskunnallisina kokemuksina ja kuvitelmina toisesta maailmansodasta 1970-luvulle

Perjantai 21.10., 13:30–15:00 (C5)

Kieli: Suomi

Suomen kuvataan usein muuttuneen toisen maailmansodan jälkeisinä vuosikymmeninä agraariyhteiskunnasta palkkatyöyhteiskunnaksi. Taloukasvu ja rakennemuutos loivat köyhästä eurooppalaisesta maatalousyhteiskunnasta vauraan valtion, keskiluokkaistumisen kokemus syrjäytti vanhan luokkayhteiskunnan ristiriitoja, ja fossiilienergia niihin kytkeytyvine ylijärjaisine teknologisine järjestelmineen mahdollistivat osaltaan sekä taloukasvun että uuden keskiluokkaisen elämäntavan. Muutos ei ollut ennalta nähtävissä, vääjäämätön eikä ristiriidaton vaan ilmiöiden taustalta on hahmotettavissa lukuisia toteutumattomia, marginalisoituja visioita ja poliittisia kiistoja.

Tässä työryhmässä käsitellään taloukasvuun, keskiluokkaistumiseen sekä öljyyn kytkeytyviä kokemuksia, sosioteknisiä kuvitelmia ja visioita toisen maailmansodan lopun ja 1970-luvun välisen Suomen kontekstissa. Keskeisimpänä tarkoituksena on analysoida, miten aikakauden ihmiset käsitteellisivät edellä mainittuja ilmiöitä ja minkälaisiin konteksteihin taloukasvu, keskiluokkaistuminen ja kasvava öljytuotteiden hyödyntäminen kytkeytyivät toisen maailmansodan jälkeisessä Suomessa. Lähestymme kyseisiä menneisyyden ilmiöitä kokemusjäsä käsitehistorian, modernin luokkatutkimuksen sekä sosioteknisten kuvitelmien ja syvien energiamurrosten teorian kautta. Työryhmän esityksissä käytetään pääasiallisina lähdeaineistoina tieteellisiä aikakauskirjoja, sanomalehtiä ja poliittisia asiakirjoja. Työryhmän esitykset tarjoavat uusia historiatieteellisiä näkökulmia talouspolitiikan, hyvinvoinnin ja ympäristön välisiin suhteisiin.

Heikki Mikkonen: *Taloukasvun käsitteen synty ja taloukasvun muodostuminen talouspoliittiseksi tavoitteeksi toisen maailmansodan jälkeisessä Suomessa*

Esitelmä perustuu väitöskirjatutkimukseeni, jossa analysoidaan taloukasvun aatehistoriaa ja suomalaisen kasvupolitiikan rakentumista 1800-luvun loppupuolelta 1950-luvulle. Käytän esitelmän pääasiallisina lähdeaineistoina suomalaisten taloustieteellisten yhdistysten julkaisuja. Suomen toisen maailmansodan jälkeistä kasvupolitiikkaa tutkinut Kauko Mannermaa on esittänyt, että Suomessa eksplisiittinen kasvupolitiikka alkoi muodostua 1950- ja 1960-lukujen vaihteessa 1950-luvun uudenlaisen talouspoliittisen ajattelun seurauksena. Pekka Kuusen tunnettua *60-luvun sosiaalipolitiikka* -teosta pidetään usein uuden talouspolitiikan ja yhteiskuntasuunnittelun ilmentymänä, jossa julkisten menojen lisäämistä analysoitiin kasvupolitiikan kontekstissa. Uudelleenarvioin näitä väitteitä analysoimalla suomalaista taloukasvuajattelua ja esittämällä, että monet 1960-alun talouspoliittiset ajatukset olivat mahdollisesti olemassa jo toisen maailmansodan päättyessä, vaikka taloukasvun käsite ja eksplisiittinen kasvupolitiikka rakentuivat vasta 1960-luvun alussa.

Jussi Lahtinen: *Runsauden yhteiskunta ja suomalainen työväenluokka. Myötä- ja vastakertomuksia työväestön keskiluokkaistumisesta toisen tasavallan aikana*

Runsauden yhteiskunta (Affluent Society) on käsite, jonka yhdysvaltalainen ekonomisti J. K. Galbraith popularisoi 1950-luvun lopussa. Yleisesti käsite viittaa aikakauden nousukauteen länsimaissa, ja sitä alettiin käyttää erityisesti angloamerikkalaisessa julkisessa keskustelussa kuvaamaan sen hetkistä yhteiskunnallista todellisuutta. Tällöin keskusteluissa nostettiin esiin, että myös työväenluokalla on rahaa ostaa muun muassa modernit kulutushyödykkeet ja saada asuntolaina unelmien asuintaloon. Toisin sanoen runsauden yhteiskunnassa luokkarajat alkoivat hälvettyä.

Suomen kontekstissa 1950-luvusta voi puhua optimismin aikakautena, muttei vielä todellisen luokkayhteiskunnan murtumisen aikana. 1960-luvulta lähtien Suomi asettui hiljalleen osaksi länsimaisen hyvinvoinnin ja vaurauden kertomusta. Esimerkiksi sosiaalipolitiikan professori Jouko Siipi julisti vuonna 1967, että ”Suomi on nyt kansainvälisesti mitattuna hyvinvointivaltio”. 1970-luvun kuluessa kansakunnan keskiluokkaistumisen ja luokkayhteiskunnan häviämisen narratiivit nousivat esiin julkisessa keskustelussa vahvojen luokkakantaisten vasemmistovirtausten sivussa. Seuraavalle vuosikymmenelle mennessä Suomesta vaalittiin kuvaa palkkatyöyhteiskuntana, johon oli ”kuin lottovoitto syntyä”. Tämän kehityskulun dramaattinen rytminvaihdos tapahtui 1990-luvun alussa, lama-ajan iskiessä suomalaiseen todellisuuteen.

Tässä esitelmässä käydään tiiviisti läpi toisen tasavallan (1946–1994) suurta suomalaista kertomusta, keskittyen lehdistöstä sekä kertomataiteesta esiin nousseisiin, keskiluokkaistumisen narratiivien tukeviin ja sitä kyseenalaistaviin merkityssisältöihin. Esitelmässä keskitytään erityisesti työväenluokalle annettuihin

merkityksiin. Miten suomalaisen työväenluokan tarina integroitui osaksi suurta kansallista palkkatyöyhteiskunnan kertomusta? Miten työväenliikkeen retoriikka vastasi tähän haasteeseen?

~~Tanja Riekinen: Öljyä horisontissa: Sosiotekniset kuvitelmat energiatransition suunnannäyttäjinä~~

Living to Be Slaughtered: The Industrialization of Animal Production in Finland, ca. 1870-1930s

Friday 21.10., 13:30–15:00 (C6)

Language: English

The session deals with the development of animal industries in Finland from their establishment in the late nineteenth century to the interwar years. The session focuses on the shared and lived history between farmed animals and humans, as well as the related shifts in animal-human relations, as animal husbandry was transformed from domestic self-sufficiency to commercial livestock production.

This history has often been told as a straightforward story of industrialization and intensification, without taking into account the variety and complexity of pathways to modernity in various settings. By studying the case of Finland, this session shows that production in a smaller scale was not incompatible with efforts to transform farmed animals into standardized commodity. Finland also makes an intriguing case to study transnational encounters, transfers, and entanglements in livestock production due to its being a “latecomer” in Northern European agrarian modernization, which is why comparative and cross-national dimensions were brought to the fore in Finnish discussions, practices, and reforms.

The session is related to the Academy of Finland research project “The Culture of Unsustainability: Animal Industries and the Exploitation of Animals in Finland since the Late Nineteenth Century,” PI Taina Syrjämaa, University of Turku (2019-2023); see <https://sites.utu.fi/unsus/en/>.

Taina Syrjämaa: *Multispecies Mobilities in Promoting Animal Industries and Human Progress*

This paper explores Finnish involvement in transnational processes of intensifying exploitation of animals in the context of nineteenth-century belief in progress. It focuses on two aspects of multispecies mobilities: geographies of breeding animals imported to Finland and Finnish participation in international events promoting a wide spectrum of animal industries.

Marja Jalava: *The Co-production of Animals and Humans in Emerging Finnish Bacon Industry*

This paper explores the co-production of rural smallholders and pigs as a web of interspecies dependencies, which was increasingly shaped by the expansion in the world market for agricultural produce. It will particularly address to the question of how the new demands and practices of swine husbandry effected on pigs as well as on their keepers, as they both were subjugated under the logics of the market.

Eeva Nikkilä: *A Pig's Point of View? Experiencing the Pig Farming as an Early Twentieth Century Breeding Pig*

This paper aims to provide ways to understand the experiences of the early twentieth century breeding pigs by analyzing qualities and materiality of different spaces designed for breeding pigs, such as sows (female pigs). It will especially focus on indoor pig pens as pens were by far the most common places sows gave birth in. By focusing on different aspects and relations affecting the qualities of space, e.g., materials used in walls and floors, bedding, the size and placement of pens, and the behavior of sows themselves, this paper concludes that it becomes increasingly possible to develop understanding of the potential experiences breeding pigs had in the past.

Suomalaiset Venäjällä 1917–1964

Perjantai 21.10., 13:30–15:00 (C8)

Kieli: Suomi

Kansallisarkiston viisivuotinen tutkimushanke Suomalaiset Venäjällä 1917-1964 selvittää Neuvosto-Venäjällä ja Neuvostoliitossa asuneiden suomalaisten kohtaloita. Venäjälle muuttaneiden, siellä olleiden ja sieltä palanneiden suomalaisten vaiheita tutkitaan lokakuun vallankumouksesta Hruštšovin valtakauden loppuun. Hankkeessa valmistuu yksittäisten suomalaisten henkilötietoja käsittävän tietokannan lisäksi tieteellisiä artikkeleita ja tutkimuskirjallisuutta eri suomalaisryhmistä Neuvostoliiton lukuisilta maantieteellisiltä alueilta. Tutkimushanke nojaa erityisesti Suomen sekä Venäjän arkistoissa säilyttäviin lähdeaineistoihin.

Tämän työryhmän tutkijaesitelmät keskittyvät Neuvostoliiton suomalaisten elämään nimenomaan 1920- ja 1930-luvuilla. Miten suomalaiset sopeutuivat ja toimivat neuvostojärjestelmässä eri puolilla maata? Minkälaisia toimia suomalaisiin siirtolaisryhmiin kohdistettiin?

Sami Outinen: *Havaintoja Neuvostoliittoon ja takaisin vuosina 1923–1939 muuttaneista*

Esityksen havainnot perustuvat Sami Outisen Kansallisarkiston Suomalaiset Venäjällä 1917-1964 tutkimushankkeen puitteissa käynnistyneeseen osaprojektiin Paluu Neuvostoliitosta - maailmansotien välillä muuttaneiden toimeentulo, aate ja kontrolli Suomessa. Historiantutkimuksen päivillä selviää, miten tutkimus on edennyt suhteessa seuraavaan tutkimussuunnitelmaan:

Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää, 1) ketkä Suomen kansalaiset muuttivat Neuvostoliittoon ja palasivat sieltä Neuvostoliiton perustamisen (30.12.1922) ja talvisodan syttymisen (30.11.1939) välillä, 2) missä suhteessa palaajien joukossa oli taloudellisista syistä salatein menneitä ja kommunisteja, 3) miten viranomaiset, työnantajat ja kommunistit suhtautuivat itärajan takaa palanneisiin ja 4) miten tutkimuksen kohteet itse kokivat lähtöihinsä ja paluuihinsa liittyneet reunaehdot.

Tutkimuksessa on läsnä kolme tarkastelutasoa: yhteiskunta, kontrollikoneisto ja yksilö. Niiden avulla asetetaan historialliseen yhteyteensä maailmansotien välisen ajan sosialistisia ja kapitalistisia käsityksiä yhdistäneen suunnittelevan järjen eetoksen vaikutukset yksittäisiin ihmisiin ja heidän yhteisöihinsä. Kaikilla kolmella tasolla tutkimuksen kohteena on palaajien toimeentulon ehdot, aatteellinen kehitys ja yhteiskunnallinen kontrolli.

Yhteiskunnan tasolla keskitytään havainnoimaan tilastollisten taustamuuttujien avulla sitä, mitkä laajemmat rakenteelliset tekijät selittävät yksittäisten palaajien muuttamista Suomen ja Neuvostoliiton välillä. Kontrollikoneiston tasolla kysymys on siitä, miten palaajia kohdanneet Etsivä keskuspoliisi, ulkoasiainministeriö, työnantajat ja Suomen Kommunistinen Puolue arvioivat palanneiden tai palaamista yrittäneiden luotettavuutta. Yksilötasolla tutkimuksen kohteena on Neuvostoliitosta palanneiden ja paenneiden omien muuttamista koskeneiden käsitysten tarkastelu aikalaiskirjeiden perusteella.

Ira Jänis-Isokangas: *Suomalaiset poliitrikit Uralilla*

Suomen kommunistinen puolue (SKP) toimi Neuvostoliitossa myös siellä olevien suomalaisten poliittisena äänitorvena, vaikuttajana sekä heidän asioitensa hoitajana neuvostohallintoon päin. Puolueella oli myös merkittävä rooli 1930-luvulla Neuvostoliittoon ilman lupaa saapuneiden suomalaisten loikkareiden asioiden järjestämisessä.

Laittoman rajanylityksen seurauksena loikkarit saivat pakkotyörangaistuksen ja joutuivat Gulag-järjestelmän piirissä oleville työmaille aluksi Karjalaan ja myöhemmin Uralille, jossa monet heistä joutuivat vuosien 1937-1938 terrorin uhreiksi.

Leningradissa sijainneen Lännen vähemmistökansallisuuksien yliopiston suomalaiset opiskelijat lähetettiin ”praktikalle” puolueetyöhön huolehtimaan loikkareiden työmotivaatiosta, poliittisesta valistuksesta ja vapaa-ajasta. He vastasivat yhdessä muiden neuvostohallinnon toimijoiden kanssa Gulag-järjestelmän arjesta työmaille, leireillä ja erityisasutusalueilla.

Suomalaisten puolueyöntekijöiden raportit puolueyöstä loikkareiden parissa luovat mielenkiintoisen näkökulman loikkareiden elämään ja Gulag-järjestelmään sekä herättävät kysymyksen siitä, mikä oli SKP:n rooli loikkareiden kohtalossa?

Aappo Kähönen: *Suomalainen arkipäivän bolševismi Muurmannin rannikolla 1930-luvulla*

Kun Venäjällä oli tapahtunut vallankumous 1917 ja bolševikkipuolue oli n. 1920 voittanut sisällissodan, pääosa Venäjän työläisistä, muusta väestöstä puhumattakaan, ei ollut bolševikkeja. Sosialismi oli rakennettava Neuvosto-Venäjälle ja Neuvostoliittoon, määriteltävä mitä se käytännössä tarkoittaa. Samalla oli opittava ”puhumaan bolševikkia”, kuvaamaan uutta yhteiskuntajärjestystä. Tutkin tätä ilmiötä Muurmannin rannikon suomenkielisen Pohjantähti-kalastuskolhoosin VKP(b):n perusjärjestön pöytäkirjojen pohjalta vuosina 1935 ja 1938. Tämän aineiston pohjalta voi uudelta pohjin tarkastella paikallistason esimerkin avulla laajemmin yksilön ja yhteisön suhdetta niin neuvostoyhteiskunnassa kuin ”bolševistisen sielun”, identiteetin rakentamista. Neuvostovallan rakentaminen maan pohjoisosissa on myös hyödyllistä nähdä osana Venäjän kolonisaation, ”itsensä kolonisoimisen” ja alueiden raaka-aineiden hyödyntämisen historiaa.

Seksuaalisuuden historiaa II: Queer-historian teoreettisia ja metodologisia näkökulmia

Perjantai 21.10., 13:30–15:00 (D13)

Kieli: Suomi

Seksuaalisuuden historian ympärillä käydään kansainvälisesti aktiivista tutkimuskeskustelua ja keskustelu on viime aikoina aktivoitunut myös Suomessa. Kysymykset siitä, millaisilla lähteillä, käsitteillä ja teoreettisilla näkökulmilla menneisyyden seksuaalisuuksiin liittyviä teemoja voidaan käsitellä, avaavat pohdintoja, joilla on merkitystä myös historian tutkimukselle laajemmin. Tämän työryhmän kolmessa sessiossa pohditaan seksuaalisuuden historiaa kontrollin ja normien, queer-historian metodologisten kysymysten sekä menneisyyden nykypäivässä esittämisen näkökulmista.

Varpu Alasuutari: *Kohti hyväksyvämpää kirkkoa: Kristillisten sateenkaariaktivistien toiveet, tavoitteet ja tunteet Suomessa 1960–1990-luvuilla*

Tarkastelen Suomen ev.lut. kirkon ja sateenkaariväestön välisiä jännitteitä kristillisen sateenkaariaktivismin historian näkökulmasta, keskittyen aktivistien toiveisiin, tavoitteisiin ja tunteisiin sekä niiden ajalliseen muutokseen. Pyrkimyksenä oli hyväksyvämpi kirkko, mutta muutoksen hitaus turhautti ja kuormitti aktivisteja. Aineistonani käytän haastattelu- ja tekstiaineistoa, ml. päiväkirjat, muistelmat ja mielipidekirjoitukset. Tutkimukseni kuuluu sukupuolentutkimuksen alaan. Teoreettisesti ammennan queerja affektiteorioista.

Saara Hilpinen & Rose-Marie Peake: *Queer-luentaa ruotsinkielisestä eliitistä 1800-luvun Helsingissä*

Esitelmässämme teemme queer-luentaa 1800-luvun helsinkiläisen ruotsinkielisen eliitin jälkeensä jättämistä lähteistä kahden tapausesimerkin kautta. Hilpinen käsittelee August Mannerheimin (1805-1876) luonnosten ja karikatyyrien joukosta löytyneitä kuvia, joissa on mahdollisuuksia queer-tulkintoihin. Peake puolestaan uudelleen lukee kahden yhteiskunnallisesti aktiivisen naisen, Cely Mechelinin (1866-1950) ja Marie de Verneuil'n (1859-1897), keskinäistä kirjeenvaihtoa.

Tuula Juvonen: *Ei-normatiiviset suhdemuodot henkilöhistoriassa*

Miten yksiavioisesta heteronormista poikkeaviin suhdemuotoihin ja seksuaalisuuksiin liittyviä teemoja on käsitelty tai voitaisiin käsitellä historian tutkimuksessa ja tutkimukseen nojaavissa historiaa popularisoivissa julkaisuissa? Haastan idealisoitua käsitystä yksiavioisesta, heteroseksuaalisesta, lisääntymiseen tähtäävästä avioliitosta ja kysyn, mitä muuta se peittää näkyvistä. Käyn kotimaisten esimerkkien varassa läpi seikkoja, joihin 1800- ja 1900-lukuihin paneutuva tutkija voisi halutessaan kiinnittää huomiota silloin, kun hän aineistoja analysoidessaan haluaisi rikkoa vakiintuneita konventioita ja nostaa esiin naimattomien naisten ja miesten krononormatiivisuutta rikkovia tapoja järjestää sosiaalista elämää, läheisiä suhteita ja seksuaalisuutta.

Sukupuoli, yhteiskunnallinen asema ja identiteetti keisariajan Roomassa

Perjantai 21.10., 13:30–15:00 (D14)

Kieli: Suomi

Sessio keskittyy selvittämään naisten näkyvyyttä, toimijuutta ja identiteettiä kolmen lähestymistavan läpivalaisulla: FT Outi Sihvonen selvittää syyrialaisperäisen keisarinna Julia Domnan merkitystä hänen kunniaukseen eri puolilla Rooman valtakuntaa pystytettyjen piirtokirjoitusten avulla, joilla ilmaistiin paikallisen eliitin yhteyttä valtahierarkian huipulle; dos. Marja-Leena Hänninen lähestyy myös piirtokirjoitusten kautta roomalaisia naisia ja heidän toimijuuttaan Rooman satamakaupunki Ostiassa, jonka asukkaat olivat peräisin eri kulttuurisista, sosiaalisista ja etnisistä ryhmistä; dos. Ria Berg keskittyy naisten identiteettien muodostukseen heidän kantamiensa korujen näkökulmasta ja pohtii niiden merkityksiä eri yhteiskuntaluokista oleville kantajilleen.

Outi Sihvonen: *Severusten dynastian matriarkka – Keisarinna Julia Domnan asema keisarikultissa*

Keisarinna Julia Domnan (170-217) poikkeuksellisen näkyvä rooli keisarillisessa ideologiassa, hänen vaikutusvaltansa ja moninainen julkisuuskuvansa ovat jo pitkään olleet tutkimuskohteina. Hän toimi ensin puolisonsa keisari Septimius Severuksen rinnalla vuosina 193-210, jonka jälkeen valtaistuimelle nousi heidän poikansa Caracalla (211-217). Tällöin Domnan valta-aseman katsotaan saavuttaneen huippunsa ja hänen kerrotaan avustaneen monissa hallinnollisissa töissä.

Aiemmasta tutkimuksesta poiketen en keskity pelkästään analysoimaan keisarinnan julkisuuskuvaa, vaan tutkin keisarihuoneen ja kansalaisten välistä kommunikaatiota ja keisarinnan asemaa tässä prosessissa. Lähtien käytän runsaslukuista piirtokirjoitusmateriaalia, jota tuotettiin eri puolilla valtakuntaa. Yksittäiset kansalaiset tai erilaiset ryhmät lähestyivät keisarinnaa - ja keisariperhettä - näiden julkisten monumenttien kautta, joiden perusteella on mahdollista arvioida keisarinnan julkista roolia uudella tavalla. Millä tavalla hänen asemansa määriteltiin ja miten se kenties muuttui hänen toimiessaan ensin vaimona ja äitinä ja myöhemmin leski-keisarinnan roolissa poikansa hallinnossa? Niin ikään kysymys paikallisista eroista keisarinnan kunnioittamisessa on kiinnostava ja uusi keskustelun aihe. Mitä keisarikultti ja keisarinna merkitsivät erilaisissa yhteyksissä, joissa heitä kunnioitettiin laajan valtakunnan alueilla? Miksi keisarinna oli tärkeä kunnioituksen kohde?

Tutkimusaihe liittyy laajempaan projektiin, jossa käsitellään 200-luvun keisarillisten naisten aseman muodostumista ja erityispiirteitä.

Marja-Leena Hänninen: *Eri yhteiskuntaryhmien naisten toimijuus Ostian kaupunkiyhteisössä keisarikaudella*

Vaikka keisarikaudella naisen asema Roomassa olikin oikeudellisesti edelleen miehiä heikompi, naisen asema avioliitossa oli verraten vahva, ja erityisesti naisten taloudelliset toimintamahdollisuudet olivat entistä vapaammat. Naisten arkitodellisuus ja naiseen kohdistuvat odotukset riippuivat kuitenkin paljolti siitä, mihin yhteiskuntaryhmään he olivat syntyneet.

Ostia, antiikin Rooman satamakaupunki, on varsinkin keisarikaudella kiehtova esimerkki roomalaisen yhteiskunnan joustavuudesta. 100-luvulta jaa. alkaen Ostian talouselämää pyörittivät ennen kaikkea vapautetut orjat, ja kaupungissa asui huomattavan paljon muualta Italiasta ja muualta Rooman valtakunnan alueelta muuttanutta väestöä. Myös näiden uusien väestöryhmien naiset erottuvat Ostian runsaasta piirtokirjoitusaineistosta.

Esitelmässä tarkastellaan erityisesti ei-eliitin naisten toimijuutta Ostian kaupunkiyhteisössä sen suurimpana kukoistusaikana 100-luvulla ja 200-luvun alkupuolella jaa. Piirtokirjoitusmerkien avulla käsitellään naisten toimijuutta perheen ulkopuolella ja pohditaan, eroaako tämä kuva siitä, mitä tiedämme Ostian paikalliseliitin naisten toimintapiiristä.

Ria Berg: *Rannerengas – esine identiteettien risteyksessä*

Roomalaisia koruja on yleensä tutkittu vain eliitin kuuluvien naisten statussymboleina. Eri tyyppiset korut, kuten muutkin esineet, voivat kuitenkin symboloida ja viestittää laajaa skaalaa erilaisia sosiaalisia, etnisiä,

ammattillisia, seksuaalisia ja uskonnollisia identiteettejä. Hyvä esimerkki tästä on rannerengas, joka saattoi materiaalsina, muotonsa, koristeaiheiden, sen perusteella missä sitä pidettiin (ranteessa, olkavarressa, nilkassa) tai jopa tuottamansa äänen perusteella viitata hyvin erilaisiin yhteiskunnan ryhmiin ja varallisuus- tai ikäluokkiin.

Esitelmässä keskitytään yhteen roomalaiseen korutyyppiin ja mahdollisuuksiin ymmärtää sen kautta, kuvallisia ja arkeologisia lähteitä käyttäen, erilaisia vivahteita roomalaisten naisten identiteetin rakentumisesta. Keskeisiä kysymyksiä ovat, kuinka roomalaiset rannerenkaat kuvaavat esimerkiksi kantajansa etnistä taustaa, moraalista ja seksuaalista statusta ja sitoutumista erilaisiin kultteihin?

Perjantai / Friday 21.10., 15:30-17:00

Sick and healthy cities II

Friday 21.10., 15:30–17:00 (A2a)

Language: English

Covid-19 pandemic has given rise to issues concerning the health and safety of cities, for instance urban biodiversity, infectious disease control and the desirability of urban density. Some of these issues are new, but many of them have been encountered in some form during previous epidemics and pandemics. The threat of infectious disease epidemics as a factor to be reckoned with was sidelined in urban planning in industrialised countries after the Second World War. In a longer historical perspective the threat, and the efforts to contain it, have exerted a profound influence on the way that cities have developed. The session explores the relationship of cities, health and disease in history through a series case studies dealing with Finland from the eighteenth century to the present. The questions addressed during the two-part session include the following: How healthy environments cities have been; how the (un)healthiness of cities has been assessed and measured; how disease distribution has reflected and shaped social, including class relationships; how contagious diseases have been controlled by means of urban planning and food control; how urban dwellers have experienced epidemics; how and where have health hazards been located in urban space? The sources include administrative documents, statistics, medical and other literature as well as interviews.

Paula Schönach: *Advanced hygiene or spread of diseases? The use of natural ice for cooling in early 20th century Helsinki*

In this presentation I show how natural and manufactured ice were embraced in the expanding realm of urban hygiene in the Finnish capital city (Helsinki) around the turn of the twentieth century and the following decades - an age of intense urbanisation and modernization. Investigating the evolution of local natural ice-based refrigeration highlights the importance of the linkages between sanitary ideas, the hygienic project and the urban cryospheric environments. Especially in the field of food hygiene, the prospects of improved cold preservation were an important aspect that were connected to significant changes in the production, processing, transportation, retailing and storage of victuals. Additionally new habits of leisure time became increasingly accompanied with cooled beverages and delicacies. The study shows, however, the ambivalent nature of urban ice in the hygienic project. Apart from serving as a mediator of coldness for refrigeration purposes ice was also increasingly perceived as a potential transmitter of pathogenic bacteria, and thus a hygienic risk. The study addresses the ambiguous questions surrounding purity and hygiene with regard to natural resources and their 'artificial' and industrial alternatives by linking them to the increasingly topical problem of urban environmental pollution. The study is based on source material from the archives of the municipal health authorities of Helsinki from the late 19th century to early 20th century.

Jarmo Peltola, Sakari Saaritsa & Henri Mikkola: *Death Around the Kitchen Table: Inequality, Urban Habitat and Disease Avoidance during a Typhoid Epidemic in a Finnish City, 1916*

With regular new pandemics, the anatomy of disease outbreaks in urban environments before biomedical responses is a constantly relevant subject. A crucial question has been the interaction of epidemics with social and spatial differences such as class, ethnicity or neighborhood. In contrast with studies on local epidemics in developing countries today, even sophisticated large N historical studies tend to lack data on health-related behavior or perceptions, which are potentially crucial for contagion risk. We use exceptionally multidimensional data on the socioeconomic status, location, physical habitat as well as self-reported behavior and understanding of transmission mechanisms of infected people during a 1916 typhoid epidemic in a city in Finland to identify determinants of earlier or later contagion. Applying survival analysis to c. 2800 cases, we are able to show that disease avoidance behavior was deficient and directly constrained by physical habitat, regardless of considerable public health campaigning. Reported use of unboiled water declined over the course of the epidemic but was higher among those with shared cooking facilities. Mistakenly associating the disease with irrelevant factors like cold was also frequent but misidentifying the transmission mechanism was not statistically linked to faster infection or weaker disease avoidance. Physical structures of inequality thus dominated individual attributes and knowledge constraints, undermining the attempt by authorities to contain the epidemic through guidelines on behavior. Centralized chemical water purification initiated during the epidemic levelled the playing field by socializing the cost of prevention.

Pia Olsson: *Living next to the virus; The urban affective milieu in the time of Covid-19, case Helsinki*

In spring 2020, the corona pandemic became lived reality also in Finland. On 13 March, the Government together with the President stated the emergency conditions. The measure both reflected the worsening circumstances and highlighted the seriousness of the situation. The state of emergency lasted until 15 June 2020. During this time, cultural heritage institutions - museums and archives - documented actively the changing conditions caused by the pandemic. In my presentation, I will focus on one of these documentations, i.e. on a questionnaire called Koronakevät (Spring of COVID-19) organised by the Finnish Literature Society. From the responses, I analyse those affective practices (Wetherell 2014) the respondents adopted in their lives during the changing circumstances. I especially focus on the ways urban life was affected by these affective practices i.e., how the emotions aroused by the virus guided people's relationship with their surroundings. The COVID-19 pandemic has been a life-changing experience both in peoples' very personal lives and on the societal and global level. The unpredictability of the future, the fear of the disease and the changing practices all have required new ways of adapting ones everyday life to the new situation and of encountering one's physical and social environment. For some, this meant seclusion and for some, new ways of urban living. Based on the reading of affective practices a specific kind of urban affective milieu can be identified.

Sampo-portaalien uudet mahdollisuudet

Perjantai 21.10., 15:30–17:00 (A2b)

Kieli: Suomi

Verkossa on julkaistu useita “Sampo-portaaleja” [1] sekä tutkijoiden että kansalaisten käytettäväksi. Sampo-mallissa portaali koostuu 1) linkitetyn avoimen datan palvelusta, jota voidaan käyttää kvantitatiivisessa tutkimuksessa rajapintojen kautta, ja 2) portaalista, joka sisältää haku- ja selailutoimintojen ohella data-analyttisiä työkaluja. Työpajassa esitellään Sampo-portaalien tarjoamia uusia mahdollisuuksia historian tutkimukselle, aineistojen julkaisuun ja historian opetukseen.

[1] Sampo-malli ja -portaalit: <https://seco.cs.aalto.fi/applications/sampo/>

Petri Leskinen: *Akatemiasampo – akateemiset henkilöt Suomessa 1640–1899*

“Akatemiasampo - akateemiset henkilöt Suomessa 1640-1899” [1] perustuu Turun akatemian ja Helsingin yliopiston ylioppilasmatrikkeleihin. Näistä on louhittu tiedot kaikista 28 000 akateemisen koulutuksen Suomessa saaneista henkilöistä 1640-1899 dataa muista lähteistä rikastaen. Akatemiasampoa voidaan hyödyntää tutkittaessa esimerkiksi opiskelijoiden liikkuvuutta, sosiaalisen aseman periytymistä ja akateemisten henkilöiden verkostoja.

[1] Akatemiasampo: <https://seco.cs.aalto.fi/projects/yo-matrikkeli/>

Heikki Rantala: *Löytösampo – arkeologiset löydöt semanttisessa webissä*

Löytösampo on prototyyppi arkeologisesta tietoinfrastruktuurista ja verkkopalvelusta, joka perustuu Museoviraston aineistoihin ja sisältää tietoa metallinetsijöiden tekemistä arkeologisista löydöistä. Löytösampo tarjoaa uusia välineitä arkeologisten kokoelmien julkaisemiseen ja tutkimiseen laskennallisilla menetelmillä niin ammattilaisille kuin harrastajille. Löytöjen luetteloinnissa käytettyjen termien harmonisoiminen ja yhdistäminen ulkoisiin resursseihin tekee vertailun kansainvälisiin aineistoihin helpoksi. Esitelmä käsittelee Löytösammon käyttöä tutkimuksessa ja soveltamista British Museumin laajan Portable Antiquities Scheme -aineiston data-analyysiin. Lisäksi käsitellään suurellekin yleisölle helppokäyttöisten analyttisten työkalujen tarjoamia mahdollisuuksia kulttuuriperintöön liittyvän tiedon levittämisessä.

Mikko Koho: *Sotasammon menehtyneiden data-analyysi ja Sotamuistosampo*

Esitelmässä tarkastellaan Sotasampo-portaalin hyödyntämistä tutkimuskäytössä [4], esimerkkinä Kansallisarkiston menehtyneet-tietokannan 95 000 kuolintapausta. Lisäksi käsitellään Sotasammon infrastruktuurin hyödyntämistä uusien aineistojen julkaisussa, kuten Sotamuistosampo-portaalissa [5], jolla välitetään veteraanien ensikäden kokemuksia sodasta videoina. Aineistona oli 200 haastattelua Kansallisarkistossa, yhteensä 400 tuntia, joista voidaan löytää eri kohtiin liittyvää tietoa mm. henkilöistä ja paikoista tuomaan kontekstia muisteluille.

[4] Sotasampo: <https://seco.cs.aalto.fi/projects/sotasampo/>

[5] Sotamuistosampo: <https://seco.cs.aalto.fi/projects/war-memoirs/>

Pakkomuutot perheiden muistelukerronnassa: Toisen maailmansodan Suomeen liittyvät evakot, pakkosiirrot ja pakolaisuus

Perjantai 21.10., 15:30–17:00 (A3)

Kieli: Suomi

Työryhmä tarkastelee pakkomuuttoihin liittyvien kokemusten ilmenemistä perhemuistoissa. Tutkimuskohteena ovat ihmiset, joiden perheet ovat hajaantuneet sotien, konfliktien ja vainojen sekä niiden aiheuttamien pakkomuuttojen seurauksena. Pakolaisuuden muistoja koskevissa tutkimuksissa on havaittu, että perheen kohtalo on muistoissa keskeisellä sijalla, koska perheen keskeinen tehtävä turvan, läheisyyden ja kulttuurisen jatkuvuuden tuottajana on pakkomuutoissa uhattuna. Lisäksi pakkomuuttoihin liittyvät perhemuistot voivat olla hajanaisia ja epäyhtenäisiä, ja niihin voi liittyä ylisukupolvisia hiljaisuuksia, erityisesti jos pakkomuuttoja kokeneet ryhmät ovat jääneet historiankirjoituksen marginaaliin. Työryhmässä käsittelemme seuraavia kysymyksiä: Miten perheet muistelevat menneisyyden tapahtumia ja mitä merkityksiä niihin liitetään ylisukupolisesti? Millainen rooli perheellä ja perheenjäsenillä on pakkomuuttoihin liittyvissä muistoissa? Miten perhemuistojen omakohtaisuus rakentuu suhteessa kansalliseen ja ylirajaiseen historiakulttuuriin?

Työryhmässä käsitellään erityisesti toisen maailmansodan Suomeen liittyviä ylirajaisia pakkomuuttoja eli pakolaisuutta, evakointeja, pakkosiirtoja ja maansisäistä pakolaisuutta. Esitykset perustuvat neljässä monitieteisessä tutkimushankkeessa kerättyihin aineistoihin: toisen ja kolmannen polven inkeriläisten haastattelut ja heidän keskuudessaan tehty laaja kysely, Karjalan evakoiden haastattelut, Lapin sodan evakkoa koskevat kirjoitetut muistot ja haastattelut sekä Itä-Karjalan pakolaisperheiden kirjoitettu muistitieto ja haastattelut.

Seija Jalagin & Johanna Leinonen: *Sodan jaloissa – Evakko- ja pakolaismatkojen sukupuolistuneet kokemukset*

Esitelmä käsittelee Suomeen liittyviä toisen maailmansodan aikaisia evakko- ja pakolaismatkojen muistoja perhesuhteiden ja muiden matkan aikana syntyneiden sosiaalisten suhteiden sekä liikkuvuuden hallinnan näkökulmasta. Pakolaismatkoja koskeva feministinen tutkimus on yhtäältä painottanut pakkomuuttajien intersektionaalisesta asemasta juontuvaa haavoittuvuutta ja toisaalta heidän toimijuuttaan matkan aikana vaikeissakin olosuhteissa. Perhesuhteiden näkökulmasta matkakokemuksia on tutkittu vähemmän, myös historialliseen aineistoon pohjautuen. Artikkelit keskittyvät kolmeen teemaan käyttäen aineistona Karjalan evakkojen ja Itä-Karjalan pakolaisten keskuudessa kerättyä muistitietoaineistoa. Ensin tarkastelemme perhesuhteita ja niissä tapahtuvia muutoksia evakko- ja pakolaismatkan aikana. Pohdimme, miten perheenjäsenten ikä ja sukupuoli merkityksellistyvät aineistossa, ja miten perheenjäsenten suhteet ja sukupuolittuneet velvollisuudet osana perheyhteisöä tulevat esiin ja muuttuvat matkan aikana. Toiseksi laajennamme näkökulmamme muihin matkan aikana muodostuneisiin sosiaalisiin suhteisiin ja kohtaamisiin analysoimalla matkaa sosiaalisesti rakentuneena kokemuksena. Tarkastelemme, miten matkan varrella kohdatut ihmiset – kuten naapurit, lotat, sotilaat, pakolaisille ja evakoille yösijan tarjonneet ihmiset – saattoivat toimia hoivan ja läheisyyden antajina mutta myös sukupuolittuneen vallan käyttäjinä. Kolmanneksi artikkelimme pohtii toisen maailmansodan aikaisia evakkojen ja pakolaisten matkoja liikkuvuuden hallinnan (mobility regime) näkökulmasta. Kiinnitämme huomiota siihen, miten kansalaisuus ja sukupuoli vaikuttivat perheiden matkan kokemukseen sodan aikana – aikakautena, jolloin pakkomuuton ja pakolaisuuden kansainvälinen hallinta ja lainsäädäntö olivat vasta kehittymässä.

Outi Kähäri & Elina Turjanmaa: *Tuntemattoman sukuhistorian ylisukupolviset jäljet: Monimenetelmällinen tutkimus inkeriläisten jälkeläisten koherenssin tunteesta*

Tässä tutkimuksessa tarkastellaan perhemuistelua inkeriläistaustaisissa perheissä toisen ja kolmannen pakkomuuttosukupolven näkökulmasta. Toisella ja kolmannella pakkomuuttosukupolvella viitataan Inkerinmaalta vuosien 1943–1944 väestönsiirroissa Suomeen saapuneiden Neuvostoliiton (inkerin)suomalaisten lapsiin ja lapsenlapsiin. Toisen maailmansodan päättymisen jälkeen Suomeen jääneiden inkeriläisperheiden asema Suomessa oli tukala. Perheissä oli koettu laajasti sotaan ja etniseen vainoon liittyviä traumaattisia tapahtumia. Suomeen saapuneet inkeriläiset olivat Neuvostoliiton kansalaisia ja heidän laillinen asemansa oli sodanjälkeisessä Suomessa epäselvä. Heitä etsittiin aktiivisesti ja houkuteltiin palaamaan kotimaahansa. Myös Suomessa vallitseva venäläisvastainen ilmapiiri vaikutti osaltaan siihen, että monessa perheessä vaiettiin inkeriläistaustaan liittyvistä asioista. Tässä tutkimuksessa selvitetään, miten vanhempien vaikeneminen omasta sukuhistoriastaan on muovannut heidän lastensa, toisen sukupolven, koherenssin tunnetta. Lisäksi analysoidaan, miten toisen sukupolven koherenssin tunne on yhteydessä kolmannen

sukupolven koherenssin tunteeseen. Koherenssin tunne on mielen hyvinvoinnin ulottuvuus, joka viittaa kykyymme nähdä ympäröivä maailma ennustettavana, hallittavana ja mielekkäänä. Tutkimus perustuu toiselta ja kolmannelta sukupolvelta kerätyn kyselyaineiston (N= 312) ja laajan elämäkertahaastatteluaineiston (N=32) kahden tapauksen analyysiin. Määrällistä ja laadullista analyysia yhdistäen osoitamme, kuinka vaietun sukhistorian ylisukupolviset jäljet näkyvät toisen ja kolmannen sukupolven elämähallinnassa ja mielen hyvinvoinnissa. Tutkimus on osa monitieteistä *Perheen erossaolon ylisukupolvinen muistaminen* - tutkimushanketta (Suomen Akatemia, 2019-2023).

Muuttuva historiakulttuuri? Suomen itsenäisyyden narratiivit

Perjantai 21.10., 15:30–17:00 (A4)

Kieli: Suomi

Suomi vietti vuonna 2017 valtiollisen itsenäisyyden satavuotisjuhlaa. Valtioneuvoston alainen Suomi 100 -juhlavuosi oli sen näkyvin ”virallista” historiakulttuuria edustava kansallinen projekti. Sen tulokulma Suomeen yli viidentuhannen tapahtuman muodossa oli kuitenkin varsin monimuotoinen historian ollessa vain yksi aihepiiri. Samoin toinen keskeinen kansallinen instituutio Suomen Kansallismuseo pystytti juhluvuonna Suomen tarina -näyttelyn, jossa kansallista historiaa lähestyttiin uusin tavoin.

Kansallispäivät ja -juhlat ovat keskeisiä areenoja vahvistaa kansallista identiteettiä. Minkälainen tämä tehtävä on muuttuvassa 2010- ja -20-lukujen maailmassa? Miten itsenäisyyden viettäminen on muuttunut vuosisadan aikana? Ovatko sodat vain se, joka määrittää Suomen itsenäisyyttä 2000-luvulla? Miten taiteellisesteettinen ja populaarikulttuurinen näkökulma Suomen historiaan resonoi ”virallisen” historiakulttuurin kanssa? Mikä on museoiden rooli muuttuvassa historiakulttuurissa? Miten nuoret ja moninaisista taustoista tulevat suomalaiset ymmärtävät Suomen historian?

Työryhmä, joka muodostuu Suomen tarinat. Historiakulttuuri, taide ja muuttuva kansalaisuus -projektin tutkijoista, pohtii mainittuja kysymyksiä useista näkökulmista.

Mari Viita-Aho: *Suomen kansallismuseo kansallista identiteettiä luomassa*

Suomen kansallismuseon (KM) 'Suomen tarina'-näyttely avattiin vuonna 2017 osin vastauksena aiemmin esitettyihin vaatimuksiin valtiollisen historian perustamisesta Suomeen. Esitelmässäni analysoin näyttelyä museoiden yleisen muutoksen kautta sekä KM:ta virallisen, visuaalisen historiakulttuurin tuottajana ja sen roolia kansallisen identiteetin rakentajana.

Aleksi Marti: *Kansalaiset ”Suomen tarina” -näyttelyn vastaanottajina*

Käsittelen esitelmässäni virallisen historiakulttuurin vastaanottoa analysoimalla Kansallismuseon ”Suomen tarina” -näyttelyn kävijöiden tunnekokemuksia sekä käsityksiä museon välittämän historiallisen tiedon luonteesta. Olen erityisen kiinnostunut siitä, millaisia tunteita näyttely herätti erilaisista taustoista tulevien kävijöiden keskuudessa, kuinka inklusiiviseksi näyttelyn välittämä narratiivi koettiin sekä siitä, miten kävijät suhtautuivat museon välittämän historiallisen tiedon luonteeseen. Tutkimuksen aineisto kerättiin vuodenvaihteessa 2021–2022 ja se koostuu kävijöiden täyttämistä kyselykaavakkeista sekä museokäynnin yhteydessä toteutetuista haastatteluista. Haastattelut toteutettiin kahdelle fokusryhmälle, joista toinen koostui vakinaisesti Suomessa asuvista venäjänkielisistä ja toinen suomenkielisistä kävijöistä.

Rami Mähkä: *Jääkiekko Suomen kulttuurihistoriana*

Jääkiekon maailmanmestaruus keväällä 1995 on nähty yhtenä avainhetkenä Suomen lähihistoriaan kulttuurisista ja jopa yhteiskunnallisista näkökohdista tarkastellen. MM-kullan saavuttaminen ei ollut vain nousujohtaisen kansainvälisen menestyksen kannalta ratkaisevaa lajin sisällä, vaan lajin kansansuosio oli vankkaa jo aiemmin. Odotukset huipulle noususta olivat sementoituneet viimeistään Calgaryn vuoden 1988 talviolympialaisten hopeasta lähtien, ja tätä tukivat seuraavina vuosina saavutetut mitalit arvoturnauksissa.

Vuoden 1995 MM-kulta, nuorten Leijona-sankarien johdolla, aiheutti Suomessa ennennäkemättömän, tavallisten kansalaisten spontaanin kansankarnevaalin. YYA-Suomi oli jäämässä taakse uuden EU-Suomen (1995) ja pikkuhiljaa taituvan laman ja Nokian kansainvälisen läpimurron myötä. Maailmanmestaruudesta tuli viitepiste, jonka kautta Suomi alkoi reflektoida itseään uudelleen kansainvälisesti, vaikkakin maailmanmittakaavassa marginaalisen urheilulajin kautta. Oleellista oli, että mestaruuteen saattoi samastua omasta sosiaalisesta ja yhteiskunnallisesta asemasta riippumatta.

Esitykseni argumentti on, ettei Suomen lähihistoriaa voi ymmärtää ottamatta huomioon suomalaisen jääkiekon niin kiistatonta menestystä (kuluvana vuonna olympiakulta ja maailmanmestaruus, nuorten MM-hopea) kuin valtavaa kansansuosiota. Kevään 1995 karnevalismi bahtinilaisittain ymmärrettynä - ilmiö, joka jatkuu yhä - selittää paljon yhtenäiskulttuurimme murtumista, jos kohta se myös yhdistää lukemattomat suomalaiset vuodesta toiseen. Tämä koskee myös niitä, jotka inhoavat jääkiekkoa ja sen kansansuosiota.

Jääkiekko säilyy potentiaalisena viittauspisteenä mille tahansa yhteiskunnalliselle keskustelulle, tyyllilajien kirjon ollessa ylevästä pilkalliseen, vakavasta humoristiseen. Koko ajan kysymys on vain Suomesta, kansallisten kysymysten debatoinnista, ei varsinaisesti Suomesta kansainvälisenä toimijana.

lisa Aaltonen: Suomen itsenäisyyspäivän muuttuvat kertomukset

Esitelmässäni käsittelen itsenäisyyspäivän kertomuksia itsenäisyyden ajan eri vuosikymmenillä. Millaisiin merkityksiin itsenäisyyspäivää on sidottu? Miten itsenäisyyspäivän viettäminen on muuttunut? Esitelmä perustuu vasta-aloitettuun väitöskirjatyöhön.

Vice, sin, and society in medieval and early modern thought

Friday 21.10., 15:30–17:00 (A05)

Language: English

The proposed panel explores the relationship between human wickedness and social life in medieval and early modern moral and political philosophy. In this period, ethical and political theories were profoundly intertwined, as they were considered as complementary approaches to the conditions of a good life for human beings. Although the ways in which moral and political theories addressed the human tendency to sin underwent significant changes, the underlying idea that moral wickedness affects human sociability, and thus has consequences at the political level, remained central. The panel seeks to create a dialogue between the medieval and the early modern, and to chart the connections between ideas of vice, sin, and the human capacity for social life.

Juhana Toivanen: *Moral Character and Sociability in the 14th Century: John Buridan on Brutishness and Moral Vice*

Medieval commentators generally subscribed to the Aristotelian idea that human beings are social and political animals by nature. At the same time, they thought that the fallen human nature is sinful and that the ability to live peacefully with others can be lost in extreme cases of moral viciousness. This presentation explores the dynamic between moral character of individuals and the social/asocial dimension of their life, focusing especially on John Buridan's (d. ca. 1358) commentary on Aristotle's *Nicomachean Ethics*. Buridan elaborates on two Aristotelian ideas that establish a link between moral wickedness and social life: (1) the extreme forms of brutish behaviour that Aristotle discusses in book seven of *Nicomachean Ethics*, and (2) the remark in Aristotle's *Politics* 1.2 that a human who exists without law and justice is worse than other animals. It will be shown that Buridan accepts two different ways in which an individual human being can fail to live up to human standards and that these failures have direct social consequences, as they destroy the possibility of normal social interaction.

Ziang Chen: *Friendship and Lying in Medieval Aristotelian Commentaries*

Medieval scholastic discussions on truth-telling and lying are ontological (the intrinsic worth of truth and inherent evil of lying) as well as societal, where the social fabrics are held together by truth and are undermined by lies. Such social fabrics are often manifested in friendship, which Aristotle identifies as the elements that holds the city together, and which the Stoic philosophers argue should be built on a foundation of truth. Medieval Ethics commentators draw from both Aristotle and the Stoics in their observation that lying fundamentally destroys friendship and hence the foundation of a cohesive and virtuous society. Yet they are also challenged by practical problems where sometimes lying can be consequential to the preservation of friendship and society. My paper will survey several thirteenth- and fourteenth-century Ethics commentaries to illustrate the relationship between lying, friendship, and societal cohesion, read against a broader background of the reception of Aristotle in late medieval moral thought.

Jukka Ruokanen: *The role of censorship in the political theory of Johannes Althusius*

The topic of my presentation is the role of the censorship in the political theory of German, Calvinist legal scholar, and civil servant Johannes Althusius (1563-1638). I am especially interested in the moral guidance and chastisement the censorship exercises in Althusius' ideal society. The institution of censorship dates all the way back to ancient Rome but was increasingly discussed by political thinkers of Early Modern period. While Althusius taps in to both ancient and contemporary sources, the most important influences derive from his Calvinist background. For the reason for the censorship of morals lies in the double concerns of the public power over the wellbeing of the subjects. The duty of the ruler and the various administrators of the commonwealth is to serve both the welfare of the body as well as the welfare of the soul - i.e., salvation - of the people. Consequently, the institution of censorship is needed to keep the subjects in the narrow path that leads, not only to one of these aims, but to both of them. This means, for example, that occasionally the desire for material things needs to be curbed in order not to endanger salvation, while in some other occasions it needs to be encouraged to secure at least a sufficient level of material good. Furthermore, the practice of the true (Calvinist) religion needs to be enforced in order to please God, while this cannot be taken to a level that would threaten the peace of the commonwealth if all the subjects are not willing to accept the true religion. Finally, and more generally, the life of the people needs to be observed and recorded so that the public power can intervene when necessary. Hence, the censorship of morals is a delicate balancing act rather than a straightforward use of coercion.

Uusia näkökulmia kontrolliin, vastarintaan ja toimijoihin valkoisessa Suomessa 1918–44

Perjantai 21.10., 15:30–17:00 (A06)

Kieli: Suomi ja ruotsi

Sisällissota jätti jälkeensä yhtenäisyydeltään hauraan yhteiskunnan. Suomen kommunistisen puolueen puheet vallankumouksen jatkamisesta, vallitsevan yhteiskuntajärjestyksen kumoamisesta ja ylikansallisesta luokkasolidarisuudesta olivat myrkyä vallassa olleille. Valkoisen Suomen näkökulmasta kommunisteja oli kontrolloitava, koska he edustivat tasavallan yhtenäisyyttä ja järjestystä uhannutta kumouspotentiaalia.

Suomalaisen kommunismin historiakuva on vahvasti rakentunut suomenkielisen enemmistön tarinaksi, minkä lisäksi valkoisen Suomen arvoihin sitoutuneen valtiollisen poliisin toiminta on yleisellä tasolla tiivistetty kommunisminvastaiseksi taisteluksi. Työryhmässä täydennämme tätä historiakuva tuomalla esiin, miten (1.) suomalainen kommunismi ei ollut vain suomenkielisen enemmistön toimintaa, (2.) valkoisen Suomen kontrollipolitiikassa vallan katse ulottui myös muihin ryhmiin ja yhteisöihin kuin kommunisteihin ja entisiin punaisiin, ja toisaalta (3.) vaikka aikakauden poliisikontrolli kohdistui pitkälti kommunisteihin, kuva valtiollisen poliisin valvonnan arjesta ei ole kattava.

Kaksikielisessä työryhmässä tarkastellaan suomalaista kommunismia ja valtiollisen poliisin kontrollia ja kontrollin herättämää vastarintaa uusista näkökulmista erityisesti valtiollisen poliisin seuranta-aineiston avulla. Miten valtiollinen poliisi (Etsivä keskuspoliisi/Valtiollinen poliisi) suhtautui ruotsinkielisiin kommunisteihin ja vapaakirkollisiin rauhanaktivisteihin? Mitä valtiollisen poliisin kontrolli tarkoitti käytännössä epäillyksi päätyminen ja epäiltyihin kohdistetun kontrollin näkökulmista? Työryhmässä tuomme esille kielen ja kommunismin ristiriidat ja vuorovaikutukset, eletyn uskonnon ja siihen liitetyt uhan kokemukset sekä kontrollipolitiikan ongelmallistamisen valkoisen Suomen vallan, vastarinnan ja toimijoiden tutkimuksessa.

Carl-Erik Strandberg: *Fungerar det med svenska? FKP:s attityd till finlandssvenskar och den finlandssvenska minoriteten 1920–1922.*

Våren 1922 ertappas två unga män av den detektiva centralpolisens på väg genom Viborg med falska pass. Under polisförhøret som följde hade de avslöjat att de ”besökt S:t Petersburg” och deltagit i kurser vid Mäntysaari intill Lempaalanjärvi, nära den finsk-ryska gränsen. Dessa kurser organiserades av Finlands Kommunistiska Parti och har beskrivits som en etapp i att bli en finlandsk kommunist. De två unga männen emellertid var svenskspråkiga från Vasa, där den ene inte kunde finska överhuvudtaget. Detta föranleder mig att ställa frågan; Hur stor vikt spelade svenskspråkigheten i detta fall? Kan förhøret ge svar på hur DCP förhöll sig till svenskspråkiga potentiella kommunister i Finland?

Matias Kaihovirta: *Ruotsinkieliset vapaakirkolliset valkoisen Suomen vihollisina?*

Maailmansotien välisenä aikana ruotsinkielisellä Pohjanmaalla toimi paikallisesti ja alueellisesti vilkas, mutta myös ajoittain valtakunnan tasolla huomiota herättävä radikaali kristillispasifistinen liike. Liike, tai pikemminkin sen aatteet ja puhe rauhasta ja kristillisestä ylijalaisesta kokomaailmallisesta veljesrakkaudesta, löysi kannattajansa alempien yhteiskuntaluokkien ja ryhmien keskuudessa. Erityisesti liikkeellä oli kannatusta sen johtohahmojen kotipaikkakunnilla Närpiön, Vaasan seudun ja Munsalan pienviljelijöiden, kalastajien ja palkkatyöväestön keskuudessa. Viranomaiset ja erityisesti EK-Valpo pitivät silmällä ruotsinkielisiä kristillispasifisteja, heidät koettiin uhkana ja syynä ruotsinkielisten pohjalaisten asekieltäytymiselle ja myöhemmin rintamakarkuruudelle. Erityisesti liikkeen johtohahmot olivat Valpon valvonnassa.

Esitelmässäni Valpon ruotsinkielisen kristillispasifistiseen liikkeeseen kohdistuva valvonta avaa tirkistysaukon eletyn uskonnon ja vähemmistön kokemuksiin valkoisessa suomalaisessa Suomessa, jossa aikakauden käsitykset luokasta, kielestä ja sukupuolesta ovat keskeisessä asemassa. Samalla pohdin myös ruotsinkielisen kristillispasifismin protestin muotoja ja sisältöä ja sen suhde valkoiseen Suomeen. Esitelmäni on osa ”Suomenruotsalaisen antifasismen”-tutkimusprojektia, jonka rahoittaja on Svenska litteratursällskapet i Finland.

Piia Vuorinen: *Valtiollisen poliisin kontrollipolitiikka 1919–1944; systemaattinen vai satunnainen tähtäys vastarintaa vastaan?*

Valtiollinen poliisi pyrki vastaamaan valtion itsenäisyyttä, turvallisuutta ja laillista yhteiskuntajärjestystä uhanneisiin uhkakuviiin keräämällä tietoa hyvin moninaisesti erityisesti kommunisteiksi tiedetyistä tai sellaisiksi epäilyistä henkilöistä. Valvontaa ja kontrollia määrittivät laajan tiedonkeruun rinnalla tapauskohtaisuus, osittainen mielivaltaisuus ja suuri riippuvuus viraston henkilökuntaan kuulumattomien kansalaisten roolista tiedon tuottajina. Tapauskohtaisuus ja esimerkiksi nimettömien ilmiantojen selvittämiseen käytetyt resurssit tekivät valtiollisen poliisin kommunisminvastaisesta taistelusta vähemmän systemaattista - toisinaan sen kontrollin kohteeksi joutuivat ne, jotka vain sattuivat osumaan sen näköpiiriin. Esityksessä tarkastelen myös sukupuolen tematiikkaa tuomalla esiin, miten ristiriitaisesti sukupuoli vaikutti valvonnan arjessa.

Esitys perustuu tekeillä olevaan väitöskirjaani.

Musiikin ja äänen sosiaalhistoria III / Naistoimijoita “suomalaisessa” musiikinhistoriassa

Perjantai 21.10., 15:30–17:00 (A07)

Kieli: Suomi

Esitelmämme aiheena on Helsingin Musiikkiopistossa vaikuttaneen kolmen piano-opettajan - Ingeborg Hymanderin, Aline Ahlforsin ja Antonie Leontjeffin - luoma pedagoginen kulttuuri. Vaikka he työskentelivät laitoksessa useita vuosikymmeniä, pianopedagoogeista muistetaan yleensä vain muutamat ulkomaiset tähtiopettajat. Esitelmämme pyrkii yhdistämään mikrohistoriallisen tutkimusotteen modernin saksalaisen musiikkitieteen rakenteelliseen tarkastelutapaan.

Matti Huttunen & Annikka Konttori-Gustafsson: *Ingeborg Hymander, Aline Ahlfors ja Antonie Leontjeff Helsingin Musiikkiopiston pedagogisen kulttuurin rakentajina 1900-luvun vaihteessa: arjen, aatteiden ja rakenteiden kosketuskohtia*

Esitelmämme aiheina ovat Helsingin Musiikkiopistossa sen alkuvaiheissa vaikuttaneiden kolmen pianopedagogin - Ingeborg Hymanderin, Aline Ahlforsin ja Antonie Leontjeffin - toiminta ja heidän luomansa pedagoginen kulttuuri. Musiikkiopiston pianonsoiton opettajista muistetaan yleensä Ferruccio Busoni ja muutamat Franz Lisztin oppilaat. Nämä tähtiopettajat viipyivät tehtävässään tavallisesti vain lyhyen ajan. Kohdehenkilöimme lukeutuivat Musiikkiopiston ensimmäisiin opiskelijoihin, ja he toimivat laitoksessa opettajina ja säästäjinä useita vuosikymmeniä. He ehtivät kasvattaa suuren joukon musiikin ammattilaisia maahamme.

Olemme taannoin kirjoittaneet *Kartanoista kaikkien soittimeksi IV* -antologiaan artikkelin otsikolla ”Musiikinlajit elämäntyylien ilmentäjinä: Richard Faltin, Ingeborg Hymander ja muusikon sivistysporvarillinen elämä 1900-luvun vaihteen Suomessa”. Artikkelimme painopisteitä olivat G. W. F. Hegelin filosofiasta juontuva järjen ja vapauden idea ja tiettyjen musiikinlajien (Bachin klaveerituotanto, Beethovenin sonaatit) valta-asema pianonsoiton opetuksessa. Yksi artikkelin tuloksista oli havainto, että musiikkikoulutus instituutina kurssitutkintoineen, ”yleisine” aineineen ja musiikki-iltoineen korreloi hegeliläisen vapauskäsitteen kanssa. Artikkelin tulokset toimivat esitelmämme hypoteeseina, joita pyrimme testaamaan ja täsmentämään kolmeen kohdehenkilöön liittyvän aineiston avulla. Esitelmämme pyrkii vastaamaan kahteen kysymykseen: 1. mikä oli se pianonsoiton kulttuuri, jonka Hymander, Ahlfors ja Leontjeff loivat Suomessa, ja 2. mitkä aatteelliset ja sosiaalhistorialliset tekijät auttavat ymmärtämään tuon kulttuurin erityispiirteitä? Aineistonamme käytämme kohdehenkilöiden ja Helsingin Musiikkiopiston arkistomateriaaleja sekä taustoittavan kirjallisuuden osalta Hymanderin kirjaa *Nuori pianonsoiton opettaja* (1924) ja suomalaiseen musiikkikoulutukseen merkittävällä tavalla vaikuttaneen Richard Faltinin kirjakokoelmaa, jota säilytetään Kansalliskirjastossa ja jota olemme jo tarkastelleet muutamissa aiemmissä artikkeleissamme.

Pohdimme esitelmämme lopussa, millainen on se historian rakenne, jonka osia ja tekijöitä kohdehenkilöimme olivat. Sen sijaan, että tukeutuisimme musiikkitieteessä paljon keskusteltuun Carl Dahlhausin rakennehistoriaan, otamme lähtökohdaksemme saksalaisen filosofin Ernst Blochin esittämän ajatuksen ”eriaikaisuudesta” historiassa. Blochin mukaan eri aikakausilta juontuvat ilmiöt ja ”perinnöt” kohtaavat väistämättä historiallisessa ajanhetkessä, ja eriaikaisuus on historiallisen edistyksen välttämätön ehto.

Saijaleena Rantanen: *Suomalaistaustaiset siirtolaisnaiset aktiivisina toimijoina Pohjois-Amerikassa 1900-luvun alussa*

Esitelmässäni perehdyn aktiivisiin naistoimijoihin suomalaistaustaisten siirtolaisten keskuudessa Pohjois-Amerikassa 1900-luvun alkupuolella. Katseeni kohdistuu erityisesti työväenliikkeen piirissä vaikuttaneisiin naisiin, jotka ovat jääneet tutkimuksessa verrattain vähälle huomiolle. Naiset perustivat sanomalehtiä, lauloivat kuoroissa, osallistuivat mielenosoitusmarsseille työskentelyolosuhteiden sekä naisten oikeuksien edistämiseksi. Työväenliikkeen piirissä naiset sepittivät myös lauluja, jotka muodostavat kiinnostavan näkökulman siirtolaisnaisten vaiheiden tutkimiseen ruohonjuuritasolla. Mitä nämä laulut kertovat naisten elämästä, tavoitteista sekä haasteista uudessa kotimaassa?

Susanna Välimäki: *Lesbinen katse Suomen musiikinhistoriaan*

Pitkällä 1800-luvulla syntyneiden suomalaisten muusikkonaisten joukossa on useita seksuaali- ja sukupuolivähemmistön historiaan kuuluvia henkilöitä. Pohdin esitelmässäni heitä koskevan queer- ja

lesbohistoriallisen tutkimuksen metodologisia haasteita. Kohdistan tarkasteluni kahteen esimerkkiin: säveltäjä-kapellimestari Ida Mobergiin (1859-1947) ja viulisti Kerttu Wanteseen (1905-1963). Esitelmäni tavoitteena on valaista sellaisten muusikkonaisten kulttuuria, jotka eivät mukautuneet aikansa seksuaalisiin ja sukupuolisiin normeihin, sekä purkaa suomalaisen musiikinhistorian kirjoituksen heteronormatiivista perinnettä.

Sanojen liikkeessä: näkökulmia 1800-luvun alun kirjalliseen kulttuuriin

Perjantai 21.10., 15:30–17:00 (A08)

Kieli: Suomi

Työryhmän esitelmät muodostavat kokonaisuuden, jossa tarkastellaan 1700-1800-lukujen vaihteen kirjallista kulttuuria kirjojen kokoamisen ja käytön sekä painotuotteiden merkityksen näkökulmista erityisesti Vanhan Suomen alueella sekä Turussa. Tapaustutkimuksia yhdistävät seuraavat kysymykset: Millaisia kansainvälisiä verkostoja ja yhteyksiä on löydettävissä yksittäisten kirjojen tai kirjallisten vaikutteiden liikettä seuraamalla? Miten kirjat tuottavat yhteisöllisyyttä ja miten tutkia kirjallisen toiminnan tilallisuutta? Huomio on sekä kirjojen konkreettisuudessa materiaalisuudessa että niiden edustamisessa kulttuurisissa ihanteissa ja malleissa. Työryhmän esitelmää yhdistää kiinnostus kirjallisen kulttuurin yllirajaisuuteen, muun muassa saksankielisen kulttuurin vahvaan vaikutukseen 1800-luvun alun Suomessa. Esitelmien tapaustutkimuksissa paneudutaan lastenkirjallisuuden aatteellisiin elementteihin, kirjojen kulkureitteihin sekä kirjakauppatoiminnan tarkasteluun tilallisuuden näkökulmasta. Esitelmien aineistopohjan muodostavat muun muassa kirjakokoelmat ja -luettelot, sanomalehdet sekä kirjeet. Kokonaisuudessa yhdistyvät kahden tutkimusprojektin teemat: ”Sanojen liike ja tiedon paikat - oppineet kirjalliset yhteisöt 1800-luvun alussa” -hankkeessa tehty tutkimus sekä Heidi Hakkaraisen post doc -hanke ”Luonto, tunteet ja kasvaminen”.

Ulla Ijäs: *Kirjojen yllirajainen liikkuminen 1700- ja 1800-luvun vaihteen Itä-Suomessa*

Esitelmä käsittelee kirjojen yllirajaista liikkumista 1700- ja 1800-lukujen vaihteen Itä-Suomessa. Esitelmässä paneudutaan kolmen kirjakokoelman avulla siihen, mitä esineiden liikkumista tutkimalla voidaan saada selville yllirajaisista verkostoista ja tiedon leviämisestä.

Heidi Hakkarainen: *Suomenkielisten lastenkirjojen kansainväliset vaikutteet 1800-luvun alussa*

Esitelmässä käsitellään lapsille suunnattuja kirjoja osana 1800-luvun alun kirjallista kulttuuria. Tarkastelun kohteena on etenkin kansainvälisten kasvatustaiteiden merkitys Vanhan Suomen alueella ilmestyneissä lastenkirjoissa.

Janne Tunturi & Heli Rantala: *Friedrich Anton Meyerin kirjapuoti kirjallisen kulttuurin tilana 1800-luvun alun Turussa*

Esitelmä tarkastelee saksalaissyntyisen F. A. Meyerin Turussa sijainnutta kirjakauppaa tilallisuuden näkökulmasta: sekä osana paikallista kaupunkitilaa että eurooppalaista oppineisuuden kulttuuria. Meyer (ent. Levin) avasi kirjakaupan Turussa vuonna 1814, ja se toimi kaupungissa vaihtelevissa tiloissa aina Turun paloon saakka. Kirjahistoriallisessa tutkimuksessa Meyer tunnetaan suomalaisten kirjakauppayhteyksien kansainvälistäjänä. Mutta millainen kirjakauppa oli fyysisenä tilana, osana kaupunkiympäristöä ja eurooppalaisen kirjallisen kulttuurin edustajana?

Ylä-Savon asutus ja elämisen ehdot

Perjantai 21.10., 15:30–17:00 (A31)

Kieli: Suomi

Perinteisen käsityksen mukaan Ylä-Savo eli Pohjois-Savon pohjoisin osa asutettiin myöhään, vasta 1500-luvun aikana. Seutu olikin pitkään erä- ja uudisasutusalue, joka vähitellen liitettiin kiinteämmin osaksi Ruotsin valtakuntaa. Olvi-säätiön rahoittama tutkimushanke ”Ylä-Savon asutus ja elämisen ehdot 1500-1900” keskittyy tutkimaan vuonna 1627 perustetun, maantieteellisesti laajanlisalmen pitäjän ja siitä sittemmin muodostuneen Ylä-Savon asutus- ja elinkeinohistoriaa. Pitkän aikavälin tutkimuksessa keskeinen teema on rajaseudun asuttaminen ja sen integroituminen muuhun maailmaan. Ylä-Savo oli pitkään idän ja lännen rajaseutua, Ruotsin valtakunnan itälaitaa, esiteollisen ajan periferiaa.

Hankkeessa kysytään, millaiset elämisen edellytykset myöhään asutettu rajaseutu tarjosi uudisasukkaille ja näiden jälkeläisille aina modernisaation kynnykselle saakka, jolloin kanavoinnit ja rautatie integroivat aluetta tiiviimmin myös vientikauppaan ja loivat uudentyypisiä mahdollisuuksia sekä Ylä-Savon luonnonvarojen hyödyntämiselle teollisesti että vasta perustetun lisalmen kauppalan kauppahuoneille. Hanke haluaa Ylä-Savon esimerkkitaipauksen kautta lisätä keskustelua Suomen aluetalouden historiallisesta kehityksestä. Lisäksi hankkeen tuloksena syntyy yleistajuinen tieteellinen julkaisu ja tutkimukseen pohjautuva näyttely, joilla on sekä alue- ja paikallishistoriallinen että tavallisen ihmisen arjen taloushistoriaa esittelevä tehtävä. Tiivistäen: hankkeessa tuotetaan uudenlainen näkökulma yläsavolaiseen menneisyyteen asettamalla alue entistä selvemmin osaksi muuta Suomea ja maailmaa.

Hankkeessa pohditaan myös historiantutkijoiden ja paikallistietäjien yhteistyön mahdollisuuksia kehittää paikallismuseoita, joita usein ylläpidetään ilman museoalan ammattilaisia. Tutkimustulosten pohjalta uudistetaan Ylä-Savon kotiseutumuseon perusnäyttely työnimellä ”Rajaseutu - Ylä-Savon tarina 1500-1900”, joka toteutetaan Ylä-Savon kotiseutu yhdistyksen, kotiseutumuseon ja Jyväskylän yliopiston yhteistyönä.

Hankkeessa on historiantutkijoiden ja museoammattilaisten lisäksi mukana aktiivisia yläsavolaisia historianharrastajia, joilla on vankkaa paikallistietämystä. Kansalaistiede osallistaa kansalaiset mukaan tieteen tekemiseen sekä toimii tieteen ja yhteiskunnan vuoropuhelun areenana. Termi sinänsä on uusi, mutta kansalaistiedettä on toimintana harjoitettu jo hyvin kauan. Kansalaiset ovat osallistuneet historiantutkimukseen keräämällä aineistoja esimerkiksi havainnoimalla, haastatteleamalla, valokuvaamalla tai tutkimalla erilaisia historiallisia lähteitä. Historianharrastajien paikallistietämys on parhaimmillaan voimavara tieteelliselle historiantutkimukselle.

Sessiossa hankkeessa työskentelevät historiantutkijat Jyväskylän yliopistosta esittelevät tutkimushanketta ja tutkimustuloksiaan. Lisäksi kerrotaan hankkeesta harjoitetusta kansalaistieteestä yhdessä yläsavolaisten historianharrastajien ja kotiseutuaktiivien kanssa.

Jaana Luttinen: *Kansalaistieteilijät vahvistamassa historiantutkijoiden paikallistietämystä.*

Tutkimus- ja näyttely-yhteistyö yläsavolaisten historianharrastajien kanssa.

Pohdin historiantutkijan ja -harrastajan yhteistyötä ja vuorovaikutusta esimerkkinä tieteelliseen tutkimukseen pohjautuva näyttelyhanke, joka kohdistuu talousalueen muotoutumiseen ja ihmisten arjen taloushistoriaan. Hankkeen keskeisenä tavoitteena on myös jäsentää ja elävöittää Ylä-Savon historiaa uudistamalla kotiseutumuseon perusnäyttelyä digitaalisiin sisältökokonaisuuksiin. Yläsavolaiset sukututkijat ja kotiseutuaktiivit ovat tarjonneet innokkaasti apuaan ja tietämystään hankkeessa työskenteleville historiantutkijoille. Paikallistietämys on vahvistanut tutkimusta. Kansalaistieteilijöiden avulla tutkimushanke on juurrutettu tutkimuskohteidensa kotiseutuun. Samalla tutkijoina olemme joutuneet miettineet kriittisesti tiedon tuottamisen tapoja, tutkimustulosten elävöittämistä ja yhteistyön käytäntöjä.

Merja Uotila: *Ylä-Savon asutuksen laajentuminen 1700- ja 1800-luvulla.*

Pohjois-Savo ja erityisesti lisalmen entistä pitäjää on leimannut käsitys sen uudisasutusmenneisyydestä. Alue on toiminut savolaisten erä- ja kaskiseutuna, ja sen pysyvä asutus on Suomen mittakaavassa myöhäistä perua. Esitelmäni keskittyy kuitenkin tarkastelemaan lisalmen pitäjän ”uudempaa” asutushistoriaa, ja sitä, kuinka asutus tiivistyi 1700- ja 1800-luvulla isojaon, kruunun uudistilojen ja kantatilojen halkomisen myötä. Tutkimus on osa ”Ylä-Savon asutus ja elämisen ehdot 1500-1900” -hanketta ja se keskittyy hahmottamaan lisalmen

myöhäisempää asutushistoriallista kehitystä, jota ovat omalta osaltaan muovanneet alueen elinkeinorakenteessa tapahtuneet muutokset.

Riina Turunen: *Ylä-Savon uusi taloushistoria; rajanvetoja paikallisuuden ja yleisyyden sekä tieteellisyyden ja populaarin välillä.*

Miten myydä tutkimus kahdelle yleisölle, akateemiselle ja sitä laajemmalle, niin sanotulle tavalliselle, lukijakunnalle? Miten kirjoittaa paikallisesta historiasta siten, että sillä on laajempaa tieteellistä antia ja merkitystä? Pohdin näitä kysymyksiä esitelmässäni Ylä-Savon varhaista taloushistoriaa selvittävän tutkimusprojektimme näkökulmasta. Projektimme päätuotos on yhtä aikaa sekä yleistajuinen että tieteellinen kirja, jolla on myös läheinen kytkös Ylä-Savon paikallismuseon näyttelyn uudistamiseen.

Menneisyyden lapsuus, tilat ja materiaalit

Perjantai 21.10., 15:30–17:00 (A32)

Kieli: Suomi

”Lapsuus” ja ”tila” ovat käsitteitä, jotka olivat pitkään perinteisen historian tutkimuksen sivurooleissa. Esimerkiksi historian tutkimuksessa lapsuutta ja lapsia tarkasteltiin passiivisina kohteina, ja tilat ja paikat taas ymmärrettiin lähinnä sosiaalisen toiminnan taustana. Kiinnostus lapsuuden ja tilojen välistä vuorovaikutusta kohtaan on ollut sen sijaan suurempaa historian lähtieteissä, kuten vuosituhanen vaihteessa yleistyneessä lapsuuden maantieteessä. Lapsuuden historia on sittemmin vakiinnuttanut paikkansa suomalaisessa historian tutkimuksessa. Viime vuosikymmenen aikana on myös nähty historian tutkijoiden kasvavaa kiinnostusta materiaalisuuteen ja tilojen merkityksiin. Tutkimuksessa on muun muassa havahduttu pohtimaan, miten menneisyyden lapsuuden ja nuoruuden kasvuympäristöt ja niihin liittyvät tilalliset ja materiaaliset kokemukset voivat muovata toimintaamme ja ajatusmaailmaamme.

Tässä työryhmässä lähestytään menneisyyden lasten ja heidän kasvuympäristöjensä välistä suhdetta ja vuorovaikutusta historian tutkimuksen näkökulmasta. Ammentaen muun muassa uusmaterialismista, lapsuuden maantieteestä ja ympäristöpsykologiasta, työryhmän esityksissä keskitytään tulkintoihin menneisyyden lasten jokapäiväisistä ympäristöistä sekä niiden muutoksista ja jatkumoista. Tutkimuksen kohteena ovat niin lapsille suunnatut rakennetut ympäristöt kuin spontaanisti koetut arkiset paikatkin. Esityksissä pohditaan myös metodologisia ratkaisuja siihen, miten lasten tilallisia kokemuksia voidaan lähestyä historian tutkimuksen keinoin. Työryhmän esityksissä on hyödynnetty muun muassa niin laajoja muistitietoaaineistoja, visuaalisia ja materiaalisia aineistoja kuin perinteisempiä asiakirjalähteitäkin.

Antti Malinen & Tanja Vahtikari: *Urbaanien ympäristöjen moniaistillinen lapsuuskokemus sotienjälkeisessä Suomessa*

Vuonna 1950 Helsingin kaupunki juhli 400-vuotista historiaansa ja otti juhlintaansa mukaan myös lapset, järjestämällä Helsinki-aiheisia kirjoitus- ja piirustuskilpailuja koululaisille. Kirjoituksissaan helsinkiläislapset kuvasivat moniaistillisesti kaupunkisuhdettaan ja vapaa-ajan touhujaan, leikin ja yhdessäolon ympäristöjään, tuoden esille paikkoihin, toimintaan ja tiloihin liittyviä tuoksua, ääniä ja tunteita. Fenomenologisesti tarkasteltuna lasten tuottamien tekstien aistisidonnaisuuden voi nähdä heijastavan paikkasuhteen rakentumisen ruumiillisuutta (Olsson, Rinne & Suopajarvi 2021): lapset oppivat ja ottavat tiloja haltuun katselemalla, kiipeilemällä, maistamalla ja haistamalla. Toisaalta kuvausten aistisidonnaisuutta voi tarkastella myös sosiaalisesti rakentuvana: tekstit kirjoitettiin luokahuoneissa, opettajien ja muiden oppilaiden ollessa läsnä, ja aiemmin opittuja kirjoittamisen ja kuvaamisen tapoja hyödyntäen.

Esityksessämme pohdimme lasten vuonna 1950 kirjoittamien tekstien moniaistillisuutta juuri niiden sosiaalisen rakentuneisuuden näkökulmasta. Näemme, että 1940- ja 50-lukujen koulumaailmassa lapsia opetettiin monin tavoin ottamaan erilaisia ympäristöjä haltuunsa ja havainnoimaan niitä - ei ainoastaan visuaalisesti, vaan myös muita aisteja hyödyntäen. Kansakouluissa lapsia opetettiin ensinnäkin kartoittamaan ympäristöjään ja liikkumaan niissä turvallisesti, aluksi kodista kouluun ja vähitellen reviierejä kehämäisesti laajentaen. Toisen maailmansodan jälkeen nähtiin entistä tärkeämpänä, että lapset myös kykenivät monipuolisesti ilmaisemaan ympäristöjä koskevia havaintojaan ja jakamaan niitä muille - tämä tavoite heijasteli muun muassa vuoden 1946 kansakoulun opetussuunnitelmaa, jossa painotettiin tavoitteina lasten sosiaalisuuden ja tunne-elämän kehittämistä.

Lasten kilpakirjoitusten historiallinen analyysi tarjoaa samalla mahdollisuuksia pohtia laajemmin lapsuuden kokemuksen historiallista rakentumista. Tapaustarkastelu tuo esille, kuinka lapsuuden kokemus rakentuu sosiaalisesti ja suhteessa kulttuuriin ja yhteiskunnallisiin konteksteihin; muun muassa koululaitokseen, lapsuutta koskeviin aikalaisdiskursseihin ja lapsikäisyyksiin. Uudistuvassa kansakoulussa lapsilla oli aiempaa enemmän tilaa ja mahdollisuuksia analysoida ja tuottaa omaa lapsuuttaan: siitä kirjoittamalla, maalaamalla ja puhumalla, myös omaehtoisista lähtökohdista käsin.

Essi Jouhki: *”Leikkipuistoni on tämä kaikki ympärilläni.” Leikkipuistot aistien, tunteiden ja kehollisten muistojen paikkana*

Leikkipuistot ovat palvelleet kaupunkilaislapsia jo yli sadan vuoden ajan, ja niistä on muodostunut yksi heidän tärkeistä toimintaympäristöistään. Jo alkuajoistaan saakka ne on nähty mielikuvituksellisina paikkoina, jossa lapset ovat saaneet tutkia rajojaan ja ilmaista tunteitaan ja toimintaansa leikin varjolla. Vaikka leikkipuistot

ovatkin pohjimmiltaan aikuisten suunnittelempia ja toteuttamia, lapsilla on taipumus kokea ja muokata ympäristöään mitä mielikuvituksellisimmilla tavoilla ja siten luoda niistä omia 'lasten paikkoja'. Leikkipuistot ovat myös olleet vahvasti kehollisia ja kokemuksellisia paikkoja, täynnä mitä moninaisempia materiaaleja, värejä, ääniä ja tuoksujia. Aisteihin liittyy usein myös vahva tunnelataus: leikin iloa, jännitystä, jopa pelkoja. Muistot omista lapsuuden leikkipuistoista voivatkin olla hyvin kokonaisvaltaisia aisti- ja tunnekokemuksia, joiden jälki kantaa vielä nykypäivään.

Tässä esityksessä tarkastellaan suomalaisia leikkipuistoja ja niiden historiaa tunteiden, aistien ja kehollisten muistojen näkökulmasta, ja pohditaan, miten leikkipuistoja voidaan tulkita erityisenä lasten paikkana. Pääaineistona käytetään leikkipuistoihin liittyviä kirjallisia muisteluaineistoja, jotka on kerätty osana keväällä 2022 päättyneellä Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran "Leikin paikat"-kirjoituskeruuta. Analysoidut 137 keruuvastausta sijoittuvat eri puolille Suomea ja pitkälle aikavälille, aina 1940-luvulta nykypäivään. Sekä ajallisesti että maantieteellisesti laajan aineiston kautta on mahdollista sekä avartaa leikkipuistojen historiaa että luoda uusia tulkintoja lapsuuden aisti- ja tunnekokemusten merkityksistä.

Veera Moll: Asfalttipihasta puutarhaksi. Ponnistelut kantakaupungin lapsiystävällisyyden edistämiseksi 1970-luvun Helsingissä

Suomi kaupungistui lähiöitymällä. Uusien asuinalueiden suunnittelussa ja rakentamisessa pyrittiin huomioimaan erityisesti lapsiperheet ja lähiöasumisesta tulikin perheasumisen normi vuosikymmeniksi. Perhekeskeistä lähiösuunnittelua on tutkittu kattavasti. Vähemmälle huomiolle on jäänyt se, miten perheiden tarpeet huomioitiin kantakaupungissa. Vaikka asuminen painottuikin sodan jälkeen lähiöihin, jatkui monen perheen elämä myös keskustassa. Työssä kysytään, minkälaisia kamppailuja tilasta autoistuvan Helsingin keskustassa käytiin ja minkälaiseksi perheiden arki kantakaupungissa kiihkeän kaupungistumisen vuosikymmenenä muotoutui.

Tässä tutkimuksessa 1970-luvun lasten ympäristöjä tarkastellaan perehtymällä pihoihin, joita Helsingin kantakaupungissa oli noin 2000. Työssä tutkitaan pihoihin liittyvää aktivismia erilaisten aihetta käsittelevien pamflettien ja julkaisujen kautta, selvitetään kaupungin toimia pihojen parantamiseksi raporttien ja selvitysten avulla, sekä tutkitaan kaupungin pihojen tilaa valokuvaaja Eeva Ristan valokuvien ja kuvaajan kanssa tehtyjen haastattelujen avulla. Päämääränä on tuoda monipuolisten lähteiden avulla esille lapsia ja perheitä koskevaa kaupunkihistoriaa kantakaupungin pihojen näkökulmasta.

Perhesuhteet ja poliittinen toimijuus 1900- ja 2000-luvun Suomessa

Perjantai 21.10., 15:30–17:00 (C5)

Kieli: Suomi

Työryhmän esityksiä yhdistää havainto, että vaikka valtiopäivä uudistuksesta alkaen Suomessa on työskennellyt ja työskentelee tänä päivänä kansanedustajina henkilöitä, joiden voi ajatella ”perineen” politiikan kutsumuksena ja ammattina vanhemmiltaan, useimmat sinänsä tarkkanäköiset analyysit koulutuksen, ammattien ja asemien periytyemisestä eivät riittävällä tavalla huomioi poliittisen toimijuuden ylisukupolvisuutta. Analyysissä ei ole myöskään pureuduttu sisaruussuhteiden merkitykseen poliittisessa toiminnassa. Työryhmämme esitelmät avaavat suomalaisen poliittisen toimijuuden historian tutkimukseen uuden näkökulman tarkastellessaan poliittista sosialisatiota ja toimijuutta perhesuhteiden näkökulmasta. Tämä tarkastelukulma uudistaa myös suomalaista perhehistoriaa.

Ulla Aatsinki tarkastelee eri puolueisiin lukeutuvien kansanedustajien muistelmia ja niiden tulkintoja poliittisen aktiivisuuden periytymisestä. Pauliina Lahtinen puolestaan tarkentaa Armi Hallstén-Kallian ja Reino Kallian muodostamaan sisaruuspariin, joka toimi aktiivisesti suomalaisessa äärioikeistossa sotien välisenä aikana. Henna Lammen tarkastelussa on yksi sosiaalidemokraattien ikonisista perheistä, Paasiot. Esitelmissä vastataan seuraaviin kysymyksiin: Millä tavoin yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen kasvetaan, kun edellisissä sukupolvissa on aktiivisia toimijoita, ja millä tavoin sisaruussuhde rakentaa poliittista toimijuutta? Missä määrin uran edistymisen ja politiikan teon kannalta tärkeät verkostot rakentuvat perheen perinnön varaan? Missä määrin sukupuoli vaikuttaa poliittisen perheen sisällä? Syntykö perheiden sisälle jatkumia poliittisissa linjauksissa, demokratiakäsityksissä ja politiikan teon tyyliin liittyvää perintöä ja roolimalleja? Muodostuuko perheestä muistiyhteisö, joka kantaa perheen poliittista perintöä, ja jos näin tapahtuu, miten yhteisö toimii?

Tutkijat hyödyntävät painotustensa mukaan monipuolista lähdeaineistoa: arkistoitua ja julkaistua muistitietoa, haastatteluin kerättyä muistitietoa, kirjeaineistoa sekä painettua lähdeaineistoa. Esitelmissä yhdistetään perhesosiologian ja politiikan tutkimuksen näkökulmia historian tutkimuksen tarjoamiin työkaluihin. Poliittista toimijuutta tarkastellaan mikro- ja kokemushistoriallisesti perheisiin ja yksilöihin keskittyen ja hyödynnetään ”eletyn politiikan” käsitettä.

Ulla Aatsinki: *Lapset ja aate – kotikasvatuksella politiikkaan.*

Esitelmässäni tarkastelen suomalaisten poliitikkojen lapsuuden kokemuksia ja muistoja, erityisesti niistä siiloutuvia poliittisia arvoja ja perinteitä. Tavoitteeni on tutkia, kuinka he vuosikymmeniä myöhemmin tulkitisivat lapsuuden ympäristön, kokemusten ja vuorovaikutuksen vaikuttaneen heidän poliittiseen ja yhteiskunnalliseen aktiivisuuteensa ja kuinka he refleктоivat niitä suhteessa työväenliikkeen yhteiseen muistiin. Tutkimusaineistona käytän Eduskunnan kirjaston Veteraanikansanedustajien muistitieto -kokoelmaa, tarkemmin niiden poliitikkojen muistelmia, jotka olivat lapsia 1910-1940-luvuilla. Suurin osa haastatelluista toimi kansanedustajana 1950-1970-luvuilla. Tutkimusajanjaksoa kehystävät suuret yhteiskunnalliset ja kansainväliset murrokset: sisällissota, lama, toinen maailmansota ja Neuvostoliiton vaikutusvallan kasvu Euroopassa. Suomessa puolestaan taitettiin peistä politiikan suunnasta, mikä heijastui poliittisen kentän aina perhe- ja asuinyhteisöihin tavoittaen myös lapset kodeissa, piholla ja kouluissa.

Pauliina Lahtinen: *Sisaruussuhde poliittisen ajattelun kehittäjänä: Armi Hallstén-Kallia ja Reino Kallia.*

Tarkastelen esitelmässäni sisaruuden merkitystä poliittisessa ajattelussa ja toimijuudessa 1920-1930-luvuilla suomalaisessa äärioikeistossa vaikuttaneiden Armi Hallstén-Kallian ja Rauno Kallian kautta. Kurkistusaukoksi otan sisarusten suhtautumisen Kansainliittoon ja kansainvälisyyteen laajemminkin: Mitä sisarukset kirjoittivat yhtäältä toisilleen ja toisaalta suomalaiselle yleisölle Kansainliitosta ja sen merkityksestä Suomelle, mitä he ajattelivat kansainvälisyydestä, paneurooppa-aatteesta ja Suomen asemasta maailmankartalla? Mitä sisarusten ajatukset Kansainliitosta ja kansainvälisyydestä kertovat yhtäältä sisaruksista itsestään, toisaalta Kansainliiton asemasta Suomen ulkopoliittikan kentällä? Kuinka - ja miksi - sisarukset pyrkivät muokkaamaan toistensa ajatuksia? Millä tavoin he tukivat toistensa yhteiskunnallista toimintaa kansainvälisyyteen liittyvissä kysymyksissä?

Sisarusten yhteiskunnallinen aktiivisuus ulottui laajalle: Armi Hallstén-Kallia oli järjestövaikuttaja niin Suomessa kuin kansainvälisesti, Rauno Kallia puolestaan tunnettiin etenkin oikeistolaisena lehdistövaikuttajana ja Isänmaallisen Kansanliikkeen kansanedustajana. Vaikka molempien sisarusten poliittisen aatemaailman lähtökohtana oli Suomi, isänmaan etu ja turvallisuus, bolsevismin ja kommunismin pelko ja vanha ”ryssäviha”,

näkökulma kansainvälisyyteen ja Kansainliiton merkitykseen oli kuitenkin jossain määrin erilainen. Analysoin esityksessäni näitä eroja ja haen niille selityksiä. Lähestyn aiheitani laajan sisäkirjeenvaihdon kautta sekä peilaamalla kirjeenvaihtoa heidän monipuoliseen julkiseen kirjoittamiseensa. Kirjeenvaihto sisältää runsaasti poliittista ajatustenvaihtoa Suomen sisäpolitiikasta aina suurten aatteellisten filosofioiden pohdintaan ja Euroopan suurvaltapolitiikkaan saakka. Myös julkisen kirjoittelun aiheet olivat moninaiset.

Henna Lammi: *Perhetaustalla politiikan sisäpiiriin? – Heli ja Pertti Paasio poliittisina avustajina*

Tarkastelen esitelmässäni Heli (1972-) ja Pertti Paasion (1939-2020) valintaa ja toimintaa poliittisina avustajina. Heli toimi isänsä, europarlamentaarikko Pertti Paasion kotimaanavustajana, Pertti ensin valtiovarainministeri Mauno Koiviston poliittisena sihteerinä isänsä Rafael Paasion vähemmistöhallituksessa, sitten pääministeri Kalevi Sorsan poliittisena sihteerinä.

Poliittiset neuvonantajat rekrytoidaan henkilökohtaisen luottamuksen perusteella. Poliitikot tukeutuvat usein henkilöihin, joiden taustat, tiedot ja taidot he tuntevat. Esitelmäni keskeisin johtopäätös on, että perheen avulla sekä Helille että Pertille avautui konkreettinen työpaikka politiikan sisäpiirissä. Avustajapesti oli molemmille käänteentekevä kokemus: se antoi heille sosiaalista ja kulttuurista pääomaa sekä nostetta omalle poliittiselle uralle. Molemmat ovat korostaneet etenkin työn tuomien verkostojen merkitystä. Lisäksi nostan esiin, miten Helin työ isänsä avustajana vaikutti kaksikon keskinäisiin väleihin. Avustajajärjestelmä nousee aika ajoin julkisuuteen, sillä poliittisiin neuvonantajiin kohdistuu monenlaisia epäluuloja ja suorastaan pelkoja. Analysoin esitelmässäni myös sitä, miten Pertin ja Helin nimityksiä käsiteltiin mediassa ja miten sukutausta tuotiin tässä yhteydessä esiin.

Esitelmäni lähteet koostuvat haastatteluista, eduskunnan muistitietoarkiston aineistosta, Pertti Paasion omaelämäkertoista sekä lehdistöstä. Lähestyn poliittista historiaa perhehistoriallisesta näkökulmasta ja käytän joustavasti mikro- ja elämäkertatutkimuksen metodeja. Kuljetan mukana myös kokemus- ja tunnehistorian elementtejä.

Koneen ja ihmisen kohtaamisia

Perjantai 21.10., 15:30–17:00 (C6)

Kieli: Suomi

Teknologia, tekniset laitteet, järjestelmät ja käytännöt muovautuvat historiallisissa ja kulttuurisissa prosesseissa, ja niihin liittyvät vahvasti myös tunteet. Tunneperäisetkin tulkinnat ja merkitykset ohjaavat tekniikan käyttötapoja ja sosiaalisten neuvotteluprosessien kautta myös sitä, millaista tekniikkaa kehitetään ja miten tekniikka vaikuttaa kokemuksiimme maailmasta. Yksityisetkin kokemukset tekniikan äärellä ovat osa suurempia kulttuurisia tunnekudelmia. Ne ovat mukana, kun sosiotekniset järjestelmät rakentuvat ja saavat merkityksiä aikansa historiallisissa konteksteissa. Yksi tällaisista tunteista on teknofilia, tekniikan rakastaminen ja ihailu, jota suomeksi on kuvattu myös sanaparilla ”koneen lumo”. Teknofilian kääntöpuolena on teknofobia, ”konekammo”, joka voi olla myös vastenmielisyyttä ja epäluuloisuutta. Kun kyse on yhteiskunnan kannalta keskeisistä tekniikkasuhteista, yksilöiden tunteet ja tunteita koskevat tarinat nivoutuvat historiallisesti, kulttuurisesti ja affektiivisesti toisiinsa ja ilmaisevat muutosvoimaa. Työryhmä keskittyy aiheisiin, joissa tekniikka kohtaa ihmisen ja synnyttää tunteita, muokkaa käsityksiämme ihmisen ja tekniikan suhteesta ja mahdollisesti myös kuvaa itsestämme ja ihmisydestä. Esimerkiksi erilaiset tekniikan kohtaamista käsittelevät kertomukset ja esitykset kuuluvat tähän aihepiiriin. Työryhmän kokoonkutsuja ja puheenjohtaja on Dosentti Pertti Grönholm ja kommentaattori dosentti Tiina Männistö-Funk. Työryhmä etsii vielä kolmatta esitelmää, joten se ottaa mielellään vastaan myös yksittäisiä teemaan liittyviä / sopivia esitelmäehdotuksia

Jaakko Suominen: *Peliautomaattien toimijuus 1920–1930-lukujen lehtikirjoittelussa Suomessa*

Pajatso-tyyppiset peliautomaatit tulivat Suomeen 1920-luvun lopulla pääosin Saksasta. Aluksi automaattitoimintaa pyörittivät yksityiset yritykset, mutta jo varhaisvaiheissa alkoi keskustelu automaattitoiminnan rajoittamisesta ja jopa kieltämisestä. Keskeistä oli pohdinta muun muassa siitä, olivatko uudet automaatit puhtaasti onnenpelejä vai mikä merkitys taidolla oli pelaamisessa. Osaa keskustelijoista epäilytti myös se, että automaattialan yrittäjistä monet olivat ulkomaalaistaustaisia. Vuonna 1933 asetuksella peliautomaattitoiminta annettiinkin hyväntekeväisyysjärjestöjen käsiin ja vuonna 1938 yksinoikeudeksi Raha-automaattiyhdistykselle. Tässä esityksessä analysoin automaatteja käsitellyttä lehtikirjoittelua erityisesti siitä näkökulmasta, miten niissä kuvattiin automaatin toimintaa sekä pelaajan ja automaatin välistä vuorovaikutusta. Tutkin lehtikirjoituksia, jotka on julkaistu 1920-luvun lopulta aina Raha-automaattiyhdistyksen perustamiseen.

Pertti Grönholm: *Inhimillisten koneiden kuvittelu 1970- ja 1980-lukujen popmusiikissa*

Eri tavoin ihmismäisten koneiden, kuten robottien ja androidien, teknistä kehitystä sekä metaforista ja kulttuurista merkitystä on käsitelty paljon populaarikulttuurissa. Tässä esitelmässä keskitytään siihen, miten eri tyylilajeja edustaneet pop- ja rockartistit ja yhtyeet tematisoivat, visualisoivat ja etenkin äänellistivät ihmiskoneet omassa musiikissaan. Tarkasteltavat esimerkit on valittu aikaväliltä 1975–1985, joka oli kylmän sodan loppuvaihetta sekä uudenlaisten, erehdyttävästi ihmistä muistuttavien keinoälyhahmojen ja robottien esiinmarssia länsimaisessa audiovisuaalisessa kulttuurissa, kuten elokuvissa ja televisiosarjoissa. Millaista metaforisuutta sekä aikakautensa pelkoja ja toiveita koneihmishahmot popmusiikissa ilmaisivat?

Pasi Saarimäki & Anne Häkkinen: *Automatisaation ja prosessiohjauksen vaikutukset saha- ja paperityöhön Varkaudessa 1960–1970-luvuilla*

A. Ahlström Oy:n omistamilla Varkauden tehtailla harjoitettiin 1900-luvun mittaan monipuolista metalli- ja puunjalostusteollisuutta. Teollinen työ koneellistui vuosisadan mittaan etenevässä määrin kaikilla aloilla, mutta toisaalta pysyi pitkään varsin työvoimavaltaisena. Tämä johtui siitä, että moniin työvaiheisiin, teollisiin prosesseihin, tarvittiin edelleen työntekijöitä tekemään asioita ”käsin” tai vähintään operoimaan koneita fyysisten hallintalaitteiden avulla. Teollinen ammattitaito ja osaaminen painottuivat käytännön työhön, fyysiseen tekemiseen.

Esitelmässämme tarkastelemme uusien teknologioiden tuomia muutoksia suorittavaan teolliseen työntekoon Varkauden paperitehtaalla ja sahalla 1960- ja 1970-lukujen mittaan. Paperitehtaalle rakennettiin tänä aikana uusia paperikoneita, joiden teknologinen edistyneisyys päivittyi myös vanhempiin koneisiin. 1970-luvun alussa puolestaan käynnistyi uusi saha, joka oli toiminnaltaan kokeiluasteella oleva ja aivan uudenlainen aikaisempaan vanhaan verrattuna. Esitämme, että automatisaation lisääntyminen ja prosessiohjauksen yleistyminen muutti merkittävästi teollista työntekoa verrattuna aikaisempaan.

Olemme esityksessämme kiinnostuneita siitä, millaiseksi aikaisemmin varsin fyysinen teollinen työ muuttui automatisaation ja prosessiohjauksen myötä ja kuinka nopeaa tämän muutosprosessi oli. Millaista uudenlaista koulutusta tai perehdyttämistä uudenlainen teollinen ammattitaito ja osaaminen vaativat? Entä toiko uudenlainen teollisen tekemisen aika ongelmia tai haasteita työntekoon tai siihen sopeutumiseen?

Esittelemme alustavia osatuloksia vuosina 2019-2023 käynnissä olevasta, Koneen Säätiön rahoittamasta, Jyväskylän yliopiston historian ja etnologian laitoksen ja Varkauden museoiden yhteistyöhankkeesta Ihmiset aineettoman teollisen kulttuuriperinnön haltijoina, jossa tunnistetaan, kerätään, tallennetaan ja tutkitaan ihmisten teolliseen osaamiseen liittyvää a) ammattitaitoa ja asiantuntemusta ja b) teknologisia uudistus- eli innovaatioprosesseja Varkauden puunjalostus-, metalli- ja teknologiateollisuudessa 1800-luvun alusta nykypäivään saakka. Hanke hyödyntää monipuolisesti yritysten arkistoaineistoa, painettua kirjallisuutta, erilaista lehtiaineistoa ja muistitietoaineistoa (valmiit aineistot ja hankkeessa tehdyt haastattelut).

Miten tutkia neuvostokulttuuria musiikin, kirjallisuuden ja elokuvan kautta

Perjantai 21.10., 15:30–17:00 (C8)

Kieli: Suomi

Työryhmässä kolme Neuvostoliiton kulttuurihistorian tutkijaa vertailee eri Neuvostoliiton kulttuurin tutkimuksellisten kontekstien kautta tutkimuksen teon tärkeitä kysymyksiä. He kertovat arkistotyöstään ja analysoivat tutkimustensa metodologisia haasteita. Samalla valotetaan miten Neuvostoliiton kulttuuripolitiikka toimi eri taiteenlajien osalta sodanjälkeisten vuosikymmenten sisä- ja ulkopolitiikan ristipaineissa. Meri Herralan aiheena on Neuvostoliiton musiikki, Susan Ikonen kirjallisuus ja Mia Öhmanin elokuva. Esitelmien otsikot ovat: Neuvostokulttuurin tutkimuksen haasteet ja näkökulmat: musiikki; Neuvostokulttuurin tutkimuksen haasteet ja näkökulmat: kirjallisuus; Neuvostokulttuurin tutkimuksen haasteet ja näkökulmat: elokuva. Pyöreässä pöydässä analysoimme, miksi nykymaailmassa tarvitaan ylipäättänsä Neuvostoliiton kulttuurin ja kulttuuripolitiikan tutkimusta. Keskustelemme, millaisia tutkimuksellisia viitekehyksiä käytämme ja missä määrin ja millaisia Neuvostoliiton kulttuuripolitiikkaan liittyviä aiheita on mahdollista tutkia. Pohdimme, millaisia aineistoja neuvostokulttuuria tutkivalla on käytettävissään ja minkälaisia haasteita aineistojen saatavuudessa on ollut. Millaisia ongelmia materiaalien saatavuudessa tulee olemaan tulevaisuudessa? Minkälaisien aineistojen analyysillä tutkimuksen pullonkauloja on pyritty paikkaamaan, minkälaiset vaihtoehtoiset lähteet tarjoavat ja/tai tarjoavatko muiden maiden arkistot mahdollisuuksia paikata neuvostoarkistojen materiaalien saatavuusongelmia? Tutkijat keskustelevat myös, miten 2000-luvun kulttuuri- ja historiapolitiikka ja sen muutokset ovat vaikuttaneet tutkimuksen tekoon venäläisissä arkistoissa. Millainen tulevaisuudenkuva Neuvostoliiton tutkijalla on ajatuksissaan historia- ja arkistopolitiikan suhteen?

Meri Herrala: *Neuvostokulttuurin tutkimuksen haasteet ja näkökulmat: musiikki*

Työryhmässämme vertailen kahden muun tutkijan kanssa neuvostokulttuurin tutkimuksellisten kontekstien kautta tutkimuksen teon tärkeitä kysymyksiä. Oma painopisteeni on Neuvostoliiton musiikkipolitiikka ja musiikkidiplomatia. Kerron arkistotyöstäni Neuvostoliiton ja Yhdysvaltojen arkistoissa ja analysoin tutkimukseni metodologisia haasteita. Samalla valotan miten Neuvostoliiton kulttuuripolitiikka toimi musiikin osalta sodanjälkeisten vuosikymmenten sisä- ja ulkopolitiikan ristipaineissa. Esitelmäni otsikko on: Neuvostokulttuurin tutkimuksen haasteet ja näkökulmat: musiikki.

Korostan että nykymaailmassa tarvitaan yhä Neuvostoliiton kulttuurin ja kulttuuripolitiikan tutkimusta siksi, että Venäjän ulkopoliittinen ajattelu juontaa samoista aatteellisista ja ideologisista juurista, jotka vaikuttivat Neuvostoliitossa myös sen harjoittamaan kulttuuripolitiikkaan ja kulttuuridiplomatiaan. Tässä kontekstissa pohdin Neuvostoliiton kulttuuripolitiikan dikotomioita sisäisen ja ulkoisen, itäisen ja läntisen, oman ja vieraan kesken. Toiseus ja toisinajattelu sekä erilaiset antagonismit olivat aina vallitsevia. Keskustelen myös, miten idän ja lännen vastakkaisasettelusta huolimatta suurvaltojen väliset kulttuuriyhteydet avautuivat jälleen toisen maailmansodan jälkeen. Analysoin miten ja missä määrin suurvallat löysivät yhtymäkohtia musiikkisyhteyksien kautta.

Olemme tilanteessa, missä entiset neuvostoarkistot saattavat pysyä jopa vuosia suljettuina länsimaisilta tutkijoilta Ukrainan sodan aiheuttaman maailmanpoliittisen muutoksen vuoksi. Seurauksena analysoin, miten Neuvostoliiton kulttuuridiplomatiaa voi tutkia muiden maiden arkistolähteiden avulla. Tällä perusteella tutkimukseen käytettävien lähteiden määrä moninkertaistuu. Myös arkistotutkimuksessa on aina olemassa se toinen, jonka kautta saadaan tietoa Neuvostoliiton kulttuuripolitiikasta ja sen toiminnasta tässä toiseuden kontekstissa. Muiden maiden arkistolähteistä aineistosta saadaan myös esille se aines, joka osoittaa miten kulttuurivaihto käytännössä toteutui – ehkä jopa ilman sitä ideologista painolastia, mikä neuvostoarkistoista erityisesti välittyisi. Samalla voidaan analysoida myös sitä, miten muut maat kokivat Neuvostoliiton harjoittaman kulttuuripolitiikan ja kulttuuridiplomatian.

Arkistot: Russian State Archive of Literature and Arts (RGALI), Russian State Archive of Contemporary History (RGANI), Foreign Policy Archive of the Russian Federation ja The National Archives and Records Administration (NARA), United States.

Susan Ikonen: *Neuvostokulttuurin tutkimuksen haasteet ja näkökulmat: kirjallisuus*

Käsittelen kahden muun Neuvostoliiton kulttuuriin erikoistuneen tutkijan kanssa tapoja tutkia neuvostoajan aate- ja kulttuurihistoriaa. Venäjän hyökättyä Ukrainaankin myös neuvostohistoriantutkimus on uusvanhassa tilanteessa: yhtäältä Venäjän arkistot ovat määrittelemättömän ajan läntisten tutkijoiden saavuttamattomissa, toisaalta tietyt historiatieteen näkökulmat (etenkin II MS) on julistettu lain voimalla kielletyiksi. Puheenvuorossani käsittelen

neuvostokirjallisuuden roolia ideologisen kasvatuksen sekä yhteiskuntakritiikin välineinä ja sitä, kuinka neuvostokulttuuria ja kulttuuripolitiikkaa voi tutkia Venäjän arkistovallankumouksen päätyttyä.

Neuvostoliiton kulttuurin, kulttuuripolitiikan sekä kulttuuridiplomatian tutkiminen on edelleen tärkeää, sillä Venäjän nykyjohto toteuttaa pitkälti neuvostoaikaisia malleja yhteiskunnan kontrolloimisessa sekä reaalityodellisuuden (tällä hetkellä sodan) peittelyssä. Neuvostoaikana taiteella oli keskeinen rooli väestön ideologisessa muokkauksessa, ja etenkin Stalinin aikana taidetta käytettiin kaunistelemaan todellisuutta. Toisaalta kirjailijoilla oli jo tsaarinajalta periytyneitä yhteiskuntakritiikon tehtäviä, mistä syystä suuri osa neuvostolaisesta kirjallisuuspolitiikasta liittyikin kirjailijoiden - intelligentsijan - kontrollointiin.

Väitöstutkimuksessani olen käyttänyt neuvostolaisten sanomalehtien ja muistelmien ohella moskovalaisia arkistoaineistoja avaamaan sitä, mitä "kirjallisuuspolitiikka" käytännössä merkitsi Neuvostoliitossa, miten asioita johdettiin Kremlistä käsin ja jalkautettiin puolueorganisaation kautta ruohonjuuritasolle - ja miten Stalinin kuoleman jälkeen juuri kirjailijat ryhtyivät kyseenalaistamaan stalinistisia käytänteitä ja vaatimaan todellisuuden realistisempaa kuvausta taiteessa ja mediassa. Eri vuosikymmeninä nämä pyrkimykset toteutuivat vaihtelevalla menestyksellä.

Puheenvuorossani pohdin, millaista perustutkimusta neuvostohistoriasta on mahdollista tehdä jatkossa - olosuhteissa, jossa arkistoihin ei ole enää pääsyä. Arkistoaineistoja on julkaistu paljon, ja toisaalta lähdekriittinen lehdistötutkimus on edelleen mahdollista. Venäjän-tutkimuksessa käydään paraikaa keskustelua venäläisen kulttuurin mahdollisesta imperialistisesta luonteesta. Neuvostokulttuuritutkijan kannalta tämä on relevanttia mm. siltä osin, mikä oli yleisliittolaista neuvostokulttuuria, mikä puhtaasti venäläistä kulttuuria, joka ulotettiin Neuvostoliiton kaikille kansoille, ja voiko neuvostovenäläistä ja neuvostolaista kulttuuria ylipäänsä erotella toisistaan. Instituutioon "neuvostokirjallisuus" oli oma erikoinen kokonaisuutensa, jossa venäjän kielellä ja kulttuurilla oli keskeinen ja välittävä roolinsa.

Arkistot: Venäjän valtion kirjallisuuden ja taiteen arkisto (RGALI), Venäjän uusimman ajan historian valtionarkisto (RGANI), Moskovan yhteiskunnallispoliittisen historian keskusarkisto (TsAOPIM), Venäjän valtionarkisto (GARF).

Mia Öhman: *Neuvostokulttuurin tutkimuksen haasteet ja näkökulmat: elokuva*

Neuvostoliiton kulttuuripolitiikka ja kulttuuridiplomatia on tutkimusaiheena tärkeä, koska neuvostoajan käytännöt ovat muovanneet nykyisiä käytäntöjä. Venäjän toimien ymmärtäminen ilman neuvostoajan ymmärrystä on mahdotonta - ja jotkut hallinnon traditiot ulottuvat tietysti vieläkin pidemmälle, vallankumousta edeltäneeseen keisariaikaan. Suomi ei voi maantieteelle mitään; tässä olemme suuren Venäjän vieressä, ja meidän täytyy ymmärtää, mitä Venäjällä ja maidemme välillä on tapahtunut ja tapahtuu. Väitöskirjassani käsittelen Neuvostoliiton elokuvalevitysmonopolin Sovexportfilmin toimintaa Suomessa kylmän sodan aikana. Tämänhetkinen kulttuuripolitiikan tutkimus (esim. Mission Finland, Turun yliopisto) avaa vaikutuskenttiä, joiden kohteena Suomi oli kymmeniä vuosia. Tuuli kävi niin idästä kuin lännestä, ja seuraukset olivat omintakeisia. Elokuvavaihtoa ja -yhteistyötä käsittelevä tutkimukseni näyttää Suomen roolin Sovexportfilmin toiminnassa: Suomi oli sosialistisen idän ja kapitalistisen lännen välisen elokuvayhteistyön koelaboratorio. Neuvostoliiton perimmäinen tarkoitus oli saada neuvostoelokuva ja samalla neuvostoideologia leviämään tehokkaasti läntiseen maailmaan.

Tutkimukseni ei olisi ollut mahdollinen ilman Sovexportfilmin Suomea koskevia arkistoja, jotka sijaitsevat Moskovassa Venäjän kirjallisuuden ja taiteen valtionarkistossa (RGALI). Materiaalia Suomen ja Neuvostoliiton välisestä elokuvavaihdosta löytyy myös Suomesta. Seuraava hahmottelemani tutkimus käsittelee Sovexportfilmin kaitaelokuvalevitystä Suomessa. Suuri osa kaitaelokuvalevityksestä kulki Suomi-Neuvostoliitto-Seuran kautta, ja materiaalia löytynee runsaasti. Todennäköisesti yksi mittavimmista neuvostoelokuvan kopiokokoelmista on Kansallisessa audiovisuaalisessa instituutissa (KAVI), jonka arkistoista ja kirjastosta löytyy myös paljon neuvostoelokuviakin koskevaa materiaalia.

Neuvostoliiton hajottua entisten neuvostomaiden neuvostoaikainen elokuva on ollut tavallaan kadoksissa, harhaillut etsien identiteettiään. Neuvostoliiton elokuvatuotantoa johdettiin Moskovasta, joten suuri osa arkistoista on siellä, nykyisellään hankalasti ulkomaalaisten tutkijoiden tavoitettavissa. Ukrainan sota on pakottanut havaitsemaan Venäjän edelleen jatkuvan kolonialismin ja antanut sysäyksen määrittellä uudestaan neuvostoaikaa ja Neuvostoliiton jälkeistä aikaa. Itäisen Euroopan alueen elokuvatutkimus käy läpi dekolonisaatiota ja kansallisten elokuvaperintöjen uudelleenmäärittelyä. Neuvostoelokuvaa on mahdollista tutkia entisissä neuvostomaissa, ja koska Sovexportfilm toimi maailmanlaajuisesti, materiaalia saattaa löytyä lähes minkä tahansa maan arkistoista. Lyömätön käytännön etu on se, että lähes kaikki tuon ajan

neuvostoelokuvat löytyvät internetistä - ainakin siihen asti, kunnes Venäjä päättää irrottaa itsensä muusta maailmasta.

Seksuaalisuuden historiaa III: Seksuaalisuuden historian esitykset ja käyttö nykykeskusteluissa

Perjantai 21.10., 15:30–17:00 (D13)

Kieli: Suomi

Seksuaalisuuden historian ympärillä käydään kansainvälisesti aktiivista tutkimuskeskustelua ja keskustelu on viime aikoina aktivoitunut myös Suomessa. Kysymykset siitä, millaisilla lähteillä, käsitteillä ja teoreettisilla näkökulmilla menneisyyden seksuaalisuuksiin liittyviä teemoja voidaan käsitellä, avaavat pohdintoja, joilla on merkitystä myös historian tutkimukselle laajemmin. Tämän työryhmän kolmessa sessiossa pohditaan seksuaalisuuden historiaa kontrollin ja normien, queer-historian metodologisten kysymysten sekä menneisyyden nykypäivässä esittämisen näkökulmista.

Riikka Taavetti: *Queer-menneisyydestä sateenkaarihistoriaksi? Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen historian esittäminen Suomessa*

Viime vuosien aikana sateenkaarihistoria, eli queer-historia tai seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen historia, on noussut Suomessa näkyviin aiempaa laajemmin. Vuonna 2017 osana Suomen itsenäisyyden satavuotisjuhlia toteutettiin hanke Suomi 100 - Sateenkaaren väreissa ja vuonna 2021 muistettiin homoseksuaalisuuden dekriminialisoinnin 50-vuotista historiaa. Lisäksi Sateenkaarihistoriakuukausi on kerännyt vuodesta 2018 alkaen yhteen queer-historiaan liittyviä tapahtumia, näyttelyitä ja julkaisuja. Tämä esitys pohtii, millaiset queer-menneisyydet ovat nousseet näissä projekteissa esiin ja mitä on ehkä jäänyt edelleen muistamatta. Esitys tarkastelee kriittisesti historian käytön suhdetta historian tutkimukseen ja kysyy, mitä tapahtuu, kun queer-historia suomennetaan sateenkaarihistoriaksi.

Kate Sotejeff-Wilson: *Ei modernismia ilman lesboja Suomessakaan? Wivi & Hanna*

Vuonna 2021 Wivi & Hanna -buumi räjähti kolmella kirjalla. Vuonna 2022, Wivi Lönnin syntymän 150-vuotisjuhlavuotena, buumi leviää. Kirjoista Valosta rakentuvat huoneet on biofiktio; Wivi - muistojen albumi pohjautuu vanhoihin valokuviiin ja rakennuspiirustuksiin, ja Wivi & Hanna oli Finlandia-tietokirjaehdokas 2021. Näiden teosten perusteella katson, miten lesbosuhteet tulevat esiin vasta vuosikymmeniä henkilöiden elämän jälkeen ja miten modernismi luetaan lesbojen luomana nykypäivänä Suomessakin (ks. Diana Souhamin Polari-palkinnon voittaja 2021, No Modernism without Lesbians).

Seppo Parkkinen & Emil Uuttu: *Historiantutkimus sekä museo- ja arkistolähteet näytelmäkirjailijan ja dramaturgin työssä*

Esitys kertoo kahden seksuaalisuuden historiaa käsittelevän näytelmän (kantaesitykset 2023) tutkimuksesta ja kirjoitusprosesseista. Krakeloitunut rakkaus on näytelmä arkeologi ja keräilijä Lauri Nautelan elämästä. Se pohjautuu Nautelan yksityisiin kokoelmiin ja arkistoihin, jotka ovat Liedon museossa. Kokoelma käsittää homoseksuaalisuuden historiaan liittyvää aineistoa, kuten muistikirjoja ja lehtileikkeitä sekä kirjallisuutta. Materiaali on ainutlaatuista, henkilöhistoriallista ja samalla omaa aikaa dokumentoivaa. Nautela tuomittiin homoseksuaalisuudesta rikoslain nojalla vankilaan 1960-luvun alkupuolella. Ihana Tytär Erika - Huomioita nimestä rakentuu SKS:n arkistossa säilytettävän paikallistarinan ja sitä koskevan muistitietohaastattelun ympärille. Teos tarkastelee muistamisen sekä historiapolitiikan kysymyksiä transhistorian kontekstissa, tutkimusta koskevia eettisiä ohjeita sekä muistiorganisaatioiden ja tiedoninstituutioiden portinvartijaroolia.

Onko antiikin historia jo tehty?

Perjantai 21.10., 15:30–17:00 (D14)

Kieli: Suomi

Antiikin historia on vuosia kärsinyt imago-ongelmasta. Vanhanaikaista suurmieshistoriaa, tylsää tapahtumahistoriaa tai valkoisen ylivallan narratiivia, sitäkö antiikki on? Samalla kun muu historia-ala on löytänyt jännittäviä uusia metodeja, teorioita ja lähteitä, tunteista tuoksuihin, antiikin historian kuvitellaan usein jääneen miettimään mitä Caesar oikeastaan tekikään marraskuussa 62 eaa.

Vai onko näin? Tämä työryhmä pyrkii nostamaan suomalaisen historian tutkimuksen tietoisuuteen antiikintutkimuksen uusia näkökulmia. Väitämme että vanhalla mielikuvalla ja uuden antiikin historian tutkimuksen todellisuudella ei ole enää mitään tekemistä toistensa kanssa.

Otaen esimerkeiksi uusia metodeja ja teorioita antropologiasta semiotikkaan ja tilan teoriaan, työryhmä pohtii, miten uudenlaisia kysymyksiä asettamalla voidaan tehdä täysin uudenlaista antiikin historiaa. Heidän mukaansa antiikin lähteet ovat äärimmäisen rikas ja sitä paitsi koko ajan kasvava ja monipuolistuva lähdeaineisto uuden kaltaiselle tutkimukselle. Antiikintutkimusta vuosisatoja leimannut vanhakantainen tutkimusote on puolestaan luonut tilanteen, jossa vaikkapa gender-tutkimuksen, mentaliteettien historian tai muiden perinteisestä poikkeavien lähtökohtien avulla pystyy saamaan aikaan erittäin mielenkiintoisia ja uutta luovia tuloksia. Lisäksi antiikintutkimus on rajallisen kirjallisen lähdeaineiston johdosta kehittänyt materiaalisen ja visuaalisen aineiston analyysiä, luoden pohjaa metodeille, joita käytetään nykyisin myös myöhempien aikojen historian tutkimuksessa.

Työryhmä koostuu kolmesta antiikintutkijoiden lyhyestä alustuksesta ja sitä seuraavasta vasta-argumentista, jossa uuden ajan tutkija haastaa heidät todistamaan ruusuiset tulevaisuudennäkymänsä. Onko antiikki kuitenkin tuohon (tai ainakin puisevuuteen) tuomittu?

Kaius Tuori: Uudet teoriat antiikintutkimuksen raatoa elvyttämässä: antropologiset teoriat antiikin vieraannuttamisessa

Yksi antiikintutkimuksen sinnikkäimmistä lieveilmiöistä on tutkijoiden ja yleisön taipumus identifioitua antiikin sivilisaatioiden kanssa, erityisesti antiikin Kreikan ja Rooman. Alustuksessani keskustelen ilmiön syntyhistoriasta, klassismin ilmenemismuodoista tutkimuksessa sekä uusien vieraannuttamistyökalujen käytöstä historiantutkimuksessa. Väitteeni on että antiikintutkimuksessa tämä outouttaminen on paitsi tärkeä keino antiikin kulttuurin tutkimiseksi omana itsenään, myös uusien tutkimusnäkökulmien kehittämiseksi.

Elina Pyy: Semiotikka, subjektiivisuus, sukupuoli – antiikin kirjallisuus poststrukturalistisen linssin alla

Esitelmässäni pohdin antiikintutkimuksen metodologiaa ja teoreettista viitekehystä kaunokirjallisten lähteiden osalta, ja erityisesti sitä kuinka antiikin klassikot taipuvat poststrukturalistisen kriittisen teorian käyttöön - ja tarvitseeko niiden taipua. Keskityn erityisesti kysymyksiin auktorin ja lukijan välisestä dynamiikasta, sekä sukupuolesta, äänestä ja toiseudesta. Tuon esiin näkemykseni, että vaikka kirjallisuustieteen ja filosofian piiristä ammennettujen teorioiden käyttö on kenties yleisempää ja luontevampaa klassisten kielten tutkimuksen kentällä, sillä on annettavaa myös kaunokirjallisia lähteitä käyttävälle historioitsijalle.

Samuli Simelius: Arkkitehtuurin ja yhteiskuntatieteiden teoriat, mallit ja metodit antiikintutkimuksen apuna

Antiikintutkimuksella on edelleen jokseenkin elitistinen maine, kuitenkin se on historianaloista edelläkävijöiden joukossa mitä tulee materiaalisten ja visuaalisten lähteiden tulkintaan ja käyttöön. Nämä lähde-ryhmät välittävät useimmiten tietoa antiikin yläluokan ulkopuolelta, minkä johdosta tutkimus on kyseenalaistanut niiden tulkinnan pelkästään antiikin kirjallisuudesta johdettujen mallien mukaan. Apuun on tuotu arkkitehtuurin ja yhteiskuntatieteiden teorioita, joilla arkeologisesta ja visuaalisesta materiaalista saadaan monipuolisia uusia tulkintoja.

Lauantai / Saturday 22.10., 9:30-11:00

Sivullisten kuvia ja mielikuvia Venäjän karjalaisista 1918–1937

Lauantai/Saturday 22.10., 9:30–11:00 (A2a)

Kieli: Suomi ja englanti

Aki Aunala: *"Teitä ei täällä tarvita" - Neuvostovallan kuvan rakennustyö Karjalassa v. 1920*

Esitelmässä tarkastellaan neuvostovallan kuvan rakentamista puna-armeijan ja poliittisten toimijoiden näkökulmasta Venäjän Karjalassa keväällä ja kesällä 1920 Karjalan työkansan kommuunin perustamisen aikoihin. Neuvostovallan kuvan luominen etenkin juuri vallatussa Vienassa oli keskeinen osa neuvostovallan perustamista alueelle. Miten kommunistit ja punasoturit veivät viestejään karjalaisten joukkoon, mitä ja miten itseasiassa viestittiin, ja miltä heidän toimensa paikallisten silmin saattoivat vaikuttaa? Tutkimuskysymyksiä lähestytään kielellisesti käyttämällä aineistona aikakauden harvoin nähtyjä lentolehtisiä ja lisäksi sanomalehtiä sekä arkistomateriaalia.

Anna Laakkonen: *Punaisen Karjalan laulumat, hyvät heimoveljet ja kauheat kulakit; suomalaisten punapakolaisten kuvia Karjalasta ja karjalaisista 1920- ja 1930-luvuilla*

Vuoden 1918 jälkeen Neuvosto-Karjalaan siirtyi tuhansia suomalaisia. Suomalaisemigrantit kirjoittivat sanomalehdissä havaintojaan uudesta elinympäristöstään ja paikallisista asukkaista peilaten heihin omia mielikuviaan. Tässä esityksessä käsitellään suomalaisten luomia kuvia Karjalasta ja karjalaisista. Esityksen lähteenä on käytetty Neuvosto-Karjalan pääkaupungissa Petroskoissa vuosina 1920-1937 ilmestynyttä, suomalaisten emigranttien toimittamaa Karjalan Kommuuni/Punainen Karjala -lehteä.

Tamara Polyakova: *The Roads not Taken. Alternatives to Bolshevik Nationality Policy in Russian Karelia, 1918- 1920*

Although Karelia had for centuries existed in the imagination of nationalist activists, ethnographers, and its own inhabitants, it did not become an official administrative unit until 1920, when a tandem of Bolshevik officials and leftist Finnish emigrants inscribed the Karelian Labor Commune (KLC) on the map of Soviet Russia. The idea of granting the Karelian nationality its own territory seemed an impossibility until the very moment that the existence of the KLC became a fait accompli: the project was vocally opposed by the governments of Olonets and Arkhangelsk provinces from whose territories Karelia was carved, and even by some Karelians. Bolsheviks' main challengers in the area - the Provisional Government of the Northern Region - did not believe that Karelians were an existing nationality, let alone consider the possibility of granting them an autonomous territory. My paper explores these alternatives to Bolshevik nationality policy toward the Karelian population that existed during the first two post-revolutionary years.

Digitaaliset ja materiaaliset tietokannat

Lauantai 22.10., 9:30–11:00 (A2b)

Kieli: Suomi

Tapio Salminen: *Viabundus Suomi 1350–1650 – Suomen keskiajan ja uuden ajan alun liikennereittien avoin paikkatietokanta ja digitaalinen kartasto*

Vaikka Suomen esiteollisen ajan liikennereittejä on selvitetty erilaisissa tutkimushankkeissa paljon, kattavaa historiallista paikkatietokantaa reiteistä tai niiden etappipaikoista ei ole koskaan tehty. Vuosina 2022-24 toteutettava Viabundus Suomi 1350-1650-projekti tuo Suomen keskiajan ja uuden ajan alun tietöstä koskevan tiedon osaksi kansainvälistä eurooppalaista avoimessa käytössä olevaa tietokantaa ja karttaa, sekä mahdollistaa tiedon käytön yllirajaisessa monitieteisessä tutkimuksessa ja erilaisissa sovelluksissa. Hankkeessa luotavat historiallinen paikkatietokanta ja kartta käsittävät tiedot Suomen tietöstä ja liikennettä tukevista järjestelmistä (majatalot, kestikievarit, postitalot, markkinapaikat ja -ajat, tullipisteet, rantautumispaikat) vuosina 1350-1650. Tietokantaa voidaan käyttää hyväksi Suomen infrastruktuurin ja yhteiskunnan historiaa koskevassa tutkimuksessa, seudullisessa suunnittelussa, kulttuurimaiseman kerrosten säilyttämistä tukevassa työssä sekä opetuksessa. Paikkatietokanta toteutetaan eurooppalaisen Saksasta käsin johdetun Viabundus-projektin kehittämän valmiin sovelluksen ja mallin mukaisesti itsenäisenä alaprojektina. Projektin tavoitteena on liikennereittien, niiden varrella olleiden etappipaikkojen ja niissä vuosina 1350-1650 tapahtuneiden muutosten paikallistaminen, liikenteen infrastruktuurin ja paikkojen tavoitettavuuden tutkimus sekä liikennereittien historialliseen paikkatietoon liittyvien sovellusmahdollisuuksien kartoittaminen. Hanke toteutetaan Tampereen yliopiston Antiikin, keskiajan ja uuden ajan alun tutkimuskeskuksen Triviumin, Turun yliopiston Kulttuurituotannon ja maisematutkimuksen tutkinto-ohjelman (Pori) ja kansallisen viestinnän historiaan erikoistuneen museotoimijan (Postimuseo) yhteistyönä.

Kalle Kananoja & Ilari Virtanen: *Henkilöhistoriallinen parantajatietokanta menetelmällisenä ja tutkimuseettisenä haasteena*

Parantajatietokanta PATTI kokoaa yhteen elämäkerrallista tietoa suomalaisista parantajista 1500-luvulta 1900-luvulle. Avoimesti kaikkien saataville julkaistavan digitaalisen tietokannan on tarkoitus palvella sekä tutkijoita että suurta yleisöä Suomen terveyshistorian aineistona ja kansanomaisen lääkintäkulttuurin esittelijänä. Sen laadinnassa hyödynnetään parantajista viime vuosina tehtyä tieteellistä tutkimusta, painettuja lähteitä ja arkistoista kerättyä asiakirja- ja muistitietoaineistoa. PATTIA varten on kerätty mahdollisimman kattavat matrikkelitiedot suomalaisista kansanparantajista ja muista lääkintää ja parantamista epävirallisesti harjoittaneista henkilöistä. Kansallisarkiston aineistot, erityisesti oikeudenkäyntiaineistot ja kirkonkirjat muodostavat PATIN parantajabiografioiden vahvan tukijalan, mutta käytännössä tietueiden laatimisessa on hyödynnetty kaikkea saatavilla olevaa materiaalia muistitiedosta paikallishistorioihin ja sanomalehdistä valokuvakokoelmiin.

Tässä esityksessä tarkastelemme tietokannan kokoamiseen ja julkaisemiseen liittyviä menetelmällisiä ja eettisiä haasteita. PATIN laadinnassa huomioidaan parantamisen monimuotoisuus ja ajalliset muutokset, mutta toisaalta pitkä aikaväli kielellisine muutoksineen aiheuttaa ongelmia parantajakäsitteen määrittämisessä. Parantajien epävirallinen toimijuus ja siitä johtuva aineistojen fragmentaarisuus mahdollistaa usein vain pintapuolisen henkilöhistoriallisen esittelyn. Lähteitä yhdistelemällä parantajatietokannassa voidaan esittää graafisesti tietoja henkilöiden välisistä verkostoista ja maantieteellisestä toiminta-alueesta. Tietokannan avulla voi myös tutkia esimerkiksi parantajien sosiaalisen aseman ja työnkuvan muuttumista pitkällä aikavälillä. Varsinkin uudemman aineiston osalta keskeisen ongelman muodostavat eettiset ja tietosuojaan liittyvät kysymykset.

Liisa Kunnas-Pusa: *Vanhoja rahoja ja tuhkaa – Miten tutkia Turun akatemian kokoelmia?*

Turun akatemian kirjastoon alettiin jo 1650-luvulla kerätä muotokuvia kanslereista ja professoreista. Myöhemmin aloitettiin myös numismaattisen kokoelman muodostaminen. Varsinaisesti kokoelmatoiminta alkoi 1700-luvun puolivälissä, ja kokoelmat karttuivat pääasiassa lahjoitusten kautta. Turun palon aikaan 1827 kokoelmiin kuului numismaattinen kokoelman lisäksi taidetta, arkeologisia, etnografisia ja historiallisia esineitä sekä luonnontieteellisiä kokoelmia, kuten mineraalibabinetti. Suurin osa kokoelmista tuhoutui palossa, mutta osa numismaattisesta kokoelmasta säilyi ja siirtyi yliopiston mukana Helsinkiin. Siellä yliopiston kokoelmatoiminta aloitettiin uudestaan, ja se muodosti myöhemmin keskeisen osan Kansallismuseon kokoelmista.

Keskeisenä tutkimuskysymyksenäni on, missä määrin Turun akatemian esinekokoelmia voi pitää arkeologisena kokoelmana, ja miten tätä kysymystä voi lähestyä. Esineinä kokoelmasta ovat jäljellä vain Kansallismuseossa säilytettävät rahat, mitalit ja sulaneet kaappien saranoiden kappaleet. Kirjallinen lähdeaineisto muodostuu useaan paikkaan sirotelluista tiedonmuruista. Numismaattisen kokoelman tiedetään sisältäneen lahjoituksina saatuja arkeologisia löytöjä, mutta tuolloisen lain mukaan muinaisesineet kuitenkin pääasiassa talletettiin Tukholmaan. On todennäköistä, että mineraalikabinettiin sisältyi myös kivikautisia kiviesineitä, kuten muissakin 1700-luvun luonnontieteellisissä kokoelmissa. Lähdeaineiston puutteellisuuden vuoksi kokoelmien käsittely jää kuitenkin helposti spekulointia asteelle. Vanhojen rahojen ja tuhkan taakse voi yrittää kurkottaa soveltamalla ”hauntologian” kaltaisia kadonneeseen, tuhottuun ja näkymättömään materiaan liittyviä teoreettisia lähestymistapoja.

Political History in Finland and North America

Lauantai/Saturday 22.10., 9:30–11:00 (A05)

Language: Finnish and English

Joel Nelson: *Historiography of the CIA's Cold War Intelligence Gathering and Covert Operations*

Historians studying the CIA's intelligence gathering and covert operations during the Cold War have produced a rich literature of the agency's activities. This literature has many tensions running through it with, for example, some historians rooting the motivations of the United States and the CIA in the need to combat communism globally and others preferring a narrative of the CIA's intelligence gathering and covert operations being a vehicle with which the United States advances its economic and strategic interests. This paper will explore the historiography of the CIA focusing on large scale efforts by the agency during the Cold War. The main research question for this paper is: what types of historical narratives have been constructed of the CIA's intelligence gathering and covert operations and what kind of debates have these narratives sparked? The context for this paper is the historical studies of the most prominent covert operations and intelligence gathering the CIA undertook during the Cold War. Examples of these events are the CIA's coups in Iran in 1953 and Guatemala in 1954, the anti-Soviet operations in Europe in the 1950s, the Bay of Pigs invasion in 1961, the Cuban Missile Crisis in 1962, campaigns against Salvador Allende in Chile during the 1970s, the Iran-Contra scandal in the 1980s and the support for anti-Soviet forces in Afghanistan in the 1980s. The ultimate goal for this paper is to be able to produce a coherent picture of the different explanations, arguments and findings of the historians that have studied these cases and differentiate between the different historical narratives that these findings have produced.

Lauri Partanen: *Arkistotyöhön kohdistuneet poliittiset paineet ja vaikutusyritykset kylmän sodan Suomessa*

Tutkin väitöskirjassani arkistotyöhön kohdistuneita poliittisia paineita ja vaikutusyrityksiä kylmän sodan Suomessa. Viime vuosina kylmää sotaa on alettu tarkastella entistä monipuolisemmin. Tutkimuksen mielenkiinnon kohteiksi ovat tulleet korkean tason politiikan ja talouden toimijoiden lisäksi esimerkiksi kulttuurityöntekijät. Tätä uutta tutkimusorientaatiota on kutsuttu kulttuurisen kylmän sodan tutkimukseksi. Tutkimukseni lähtökohtana on tarkastella arkistotyötä osana kulttuurisen kylmän sodan taistelulenttää.

Rajaan tarkasteluni Valtionarkistoon (nyk. Kansallisarkisto) ja eräisiin yksityisarkistoihin. Tarkastelen siis arkistotyötä kulttuurihistoriallisten päätearkistojen kontekstissa. Päätearkistoihin kohdistuneita poliittisia vaikutusyrityksiä ei ole kylmän sodan Suomen kohdalla tutkittu. Tiedetään yksittäisiä tapauksia, joissa Suomen idänsuhteilla näyttäisi olleen vaikutusta eräiden arkistoaineistojen käyttörajoituksille, mutta systemaattista tutkimusta päätearkistojen ja politiikan välisistä suhteista ei ole tehty.

"Suomettuminen" on nostettu jälleen kerran keskustelunaiheeksi, tällä kertaa ennen muuta Jari Tervon Kylmän sodan Suomi -televisiosarjan nostattamana. Olisiko suomettuminen sitten voinut vaikuttaa myös joihinkin arkistotyön ratkaisuihin (esimerkiksi hävityspäätöksiin tai "hiljaisuuksiin arkistossa")? Tutkimuskirjallisuudessa tunnetaan tapauksia, joissa historiankirjoitus näyttäisi joiltakin osin suomettuneen. En kuitenkaan keskity vain suomettumiseen, vaan tarkoitukseni on havainnoida myös muuta kylmän sodan poliittista vaikuttamista arkistotyössä. Koska arkistoaineistot ovat historiankirjoituksen raaka-ainetta, niihin vaikuttamalla vaikutetaan myös historiankirjoitukseen ja sitä kautta yleiseen historiatietoisuuteen yhteiskunnassa.

Tutkimukseni lähteitä ovat kulttuurihistoriallisten päätearkistojen virka-arkistot. Niitä tarkastellen pyrin selvittämään, onko päätearkistoihin pyritty poliittisesti vaikuttamaan ulkopuolelta. Lisäksi arvioin poliittisesti arkoina pidettyihin aiheisiin (esimerkiksi neuvostopartisaanit jatkosodassa) liittyvien aineistojen käyttörajoituksia tai aineistojen suoranaista puuttumista päätearkistojen kokoelmista.

Kaupungit tasa-arvon työmaina 1960- ja 1970-luvuilla

Lauantai 22.10., 9:30–11:00 (A06)

Kieli: Suomi

Suomalaiset kaupungit muuttuivat kiivaasti 1960- ja 1970-luvuilla. Maassamuutto ja elinkeinorakenteen murros kasvattivat nopeasti kaupunkien väkilukua, samalla kun kaupunkeja muokattiin modernististen suunnitteluperiaatteiden mukaisiksi: keskustoja uudistettiin, lähiöitä ja supermarketteja perustettiin ja autoliikenteen kasvuun varauduttiin uusilla liikennejärjestelyillä. Työelämä ja koulutus olivat murroksessa. Elinympäristöt ja elämäntavat kokivat suuria muutoksia myös kultuskulttuurin läpimurron myötä. Samalla rakennettiin hyvinvointivaltion palveluita ja infrastruktuuria, kuten peruskouluja, päiväkoteja ja terveysasemia.

Keskustelua yhteiskunnan ja kaupunkien muutoksesta sekä muutoksen tavoitteista ja vaikutuksista käytiin niin politiikan ja asiantuntijoiden tasolla, julkisuudessa kuin erilaisissa aktivisti- ja eturyhmissäkin. Tässä keskustelussa nousivat uudella tavalla esiin eri ihmisryhmien tarpeet sekä tasa-arvon kysymykset. Monissa ajan muutosprosesseissa oli mukana pyrkimys kohti parempia elinolosuhteita ja hyvinvointia. Se, millaiseen maailmaan pyrittiin ja keiden näkökulmia esimerkiksi tehokkuuspyrkimyksissä otettiin huomioon, kuitenkin vaihteli. Muutos myös aiheutti kerrannaisvaikutuksia, jotka kohdistuivat eri ihmisryhmiin eri tavoin. Ongelmia otettiin keskusteluun heti tuoreeltaan esimerkiksi ympäristön, sukupuolen, lasten oikeuksien ja luokkaerojen näkökulmista.

Tässä työryhmässä analysoidaan 1960- ja 1970-luvun murroskautta kaupungeissa siihen liittyneiden tasa-arvopyrkimysten ja -keskustelujen näkökulmasta. Tarkastelussa ovat suunnittelun, julkisen keskustelun sekä aktivismin tasot. Miten tasa-arvon tai yhdenvertaisuuden ja oikeudenmukaisuuden nähtiin liittyvän kaupunkien suunnitteluun ja elämään kaupungeissa? Miten näkemykset muuttuivat kaupunkien muuttuessa? Millaisia ongelmia ja ihmisryhmiä nostettiin keskusteluun ja miten pulmia pyrittiin ratkaisemaan? Mihin historiallisiin jatkumoihin kaupungit tasa-arvon työmaina sijoittuivat?

Ainur Elmgren: *Kottikärryillä kuuhun - Liikenteen utopiat ja dystopiat Olavi Hurmerinnan pilakuvissa 1960–1970-luvulla*

Sotien jälkeisen hyvinvointi-Suomen pilapiirtäjä Olavi Hurmerinta (1928–2015) piirsi nimimerkillä Eino-Olli useita liikenneaiheisia pilakuvia *Uuteen Suomeen* ja *Apuun*. Hurmerinta muistetaan humoristina, joka ”ei viljellyt ilkeilyjä tai katsonut maailmaa sarkastisesti” (Mattila 2015). Hän kuvasi sekä elintilastaan taistelevia jalankulkijoita että autoilijoita myötätuntoisesti. Kaupunki- ja liikennesuunnittelun murrosaikana 1960- ja 1970-luvulla pilakuvien aiheissa heijastuu jo vuosisataa aiemmin alkanut modernisaatiokriittisen satiirin perinne, jonka mukaan uuden uljaan kaupungin kadut olivat vaaroja täynnä (esim. Brummet 2000, Hakkarainen 2019). Jos *moderni* ymmärretään uutena aikakäsityksenä, jossa menneisyyttä ei voi enää noudattaa ohjenuorana, vaan matka kohti edistystä on myös matka kohti tuntematonta, ovat pilapiirtäjät usein toimineet tämän modernin eettisinä ja moraalisinä vahtikoirina. Koirat haukkuvat, karavaani kulkee – satiirikko hyväksyy, että kaikki muuttuu, muttei unohda heitä, jotka jäävät muutoksen pyörien alle. Voi olla lohdullista, ettei atomi- ja avaruusaika olekaan futuristisen fantastista: sekä kylänraitilla että kuussa tarvitaan edelleen vanhoja kunnan kottikärryjä. Hurmerinnan pilapiirroksissa lähitulevaisuus näyttäytyy parhaimmillaan arkisena. Jalankulkijat kiitävät liikkuvilla jalkakäytävillä, autopuhelimessa puhutaan palturia puolisolle ja saasteongelmat ratkaistaan retrohenkisesti vesihöyrymoottorilla. Toisaalta tulevaisuus saattaa saada dystooppisia, jopa apokalyptisiä piirteitä: valvontateknologia hämärtää julkisen ja yksityisen tilan rajaa, kuu täytyy ihmiskunnan roskista, kaupunkimaisema ja -liikenne valloittavat Lapin samalla kun Helsinki raunioituu, ja lopulta eläimet julistavat: ”Elämä maapallolla tuntuu niin turvalliselta ja luonto ihanan raikkaalta kun ihminen ei ole sitä enää saastuttamassa!” (Eino-Olli 1971).

Brummet, P. J. (2000). *Image and Imperialism in the Ottoman Revolutionary Press, 1908-1911*. Albany: SUNY Press.

Eino-Olli [Hurmerinta, Olavi.] (1971). *Striptiisiä*. Jyväskylä: K. J. Gummerus Oy.

Hakkarainen, H. (2019.) *Comical Modernity. Popular Humour and the Transformation of Urban Space in Late Nineteenth-Century Vienna*. New York: Berghahn.

Mattila, A. (2015). ”Pilapiirtäjä ja taidemaalari Olavi Hurmerinta oli viivan mestari.” *Helsingin Sanomat* 7.6. <<https://www.hs.fi/i ihmiset/art-2000002829964.html>> Luettu 5.8.2022.

Hanna Tyvelä: *Päiväkoti sukupuolten tasa-arvon edistäjänä ja perheiden luokkaerojen tasaajana. Neuvotteluja ja suunnitelmia 1970-luvulta*

Päiväkoti suomalaisen hyvinvointivaltion palveluinfrastruktuurin osana sai alkunsa vuonna 1973 vahvistetun ensimmäisen päivähoitolain myötä. Laki määritteli päivähoiton palveluksi, jota tulisi tarjota kaikille perheille sitä varten rakennetuissa tiloissa. Vaikka päivähoiton saatavuus on vaihdellut vuodesta ja vuosikymmenestä toiseen, ensimmäisen lain tavoitteet loivat vahvan pohjan suomalaiselle päivähoitojärjestelmälle. Sen toteuttamisen keskeinen osa on päiväkoti rakennuksena ja standardisoituna rakennustyyppinä.

Esitelmäni käsittelee julkisen päivähoitojärjestelmän varhaisvaiheita 1970-luvulla ja kartoittaa kuinka moniammatillisesti luotiin puitteet päivähoitolle kansallisena hyvinvointivaltion palveluinfrastruktuurin osana. Esimerkkitapaukset ja monitieteinen keskustelu 1970- ja 1980-luvuilla osoittavat, että kehitystyötä tehtiin niin sosiaalishallinnossa, koulutuksessa kuin arkkitehtuurissakin. Hyvinvointivaltion rakentaminen oli pitkälinen projekti, ja rakennetun ympäristön historian välityksellä hyvinvointivaltion kehityskaareen ja ajoitukseen tulee uusia täsmennyksiä.

Päiväkodin rakennustyyppin varhainen standardisointi on esimerkki pitkälle viedystä modernistisen arkkitehtuurin sosialististen ideoiden toteutuksesta, jossa teolliseksi muokattavalla arkkitehtuurituotannolla pyritään luomaan sosiaalista hyvää ja tasavertaisia mahdollisuuksia kaikille kansalaisille. Toisaalta päiväkoti edustaa myös käännekohtaa kaupunkisuunnittelun historiassa, kun lasten tarpeita ja lapsierityisiä ympäristöjä ryhdyttiin rakentamaan kaupunkeihin. Päiväkotien pihat leikkivälineineen olennainen osa 1900-luvun jälkipuolen lasten kaupunkihistoriaa.

Tiina Männistö-Funk: *Haavoittuvat ryhmät tien pientareella? Yhdyskuntasuunnittelu ja sen tasa-arvo liikenteen näkökulmasta 1960–1970-luvuilla*

Vuoden 1969 alussa voimaan tullut uusi tieliikenneasetus velvoitti kävelijät ja pyöräilijät käyttämään piennarta tai pientareen puuttuessa tien reunaa kulkiessaan teillä ja kaduilla, joilla ei ollut jalkakäytävää tai pyörätietä. Lain vaatimusta voidaan perustella turvallisuussyillä, mutta se myös kuvastaa suomalaisen yhteiskunnan autoistumiskehitystä ja eri liikennemuotojen valtasuhteita sekä niiden nopean muutoksen aikaansaamia tilallisia murroksia ja neuvotteluja. Henkilöautojen määrä oli kasvanut voimakkaasti 60-luvulla ja tuonut mukanaan monia seurauksia. Liikenneonnettomuuksissa kuoli ennätysmäärä suomalaisia, mikä aiheutti julkista keskustelua, 1970-luvun alussa ylintä valtionjohtoa myöten. Enemmistö ry perustettiin vuonna 1968 vastustamaan autojen pakkovaltaa ja pakokaasujen myrkyllisyys herätti laajaa huolta. Kotirouvien pelättiin erakoituvan uusiin lähiöihin miesten ajaessa autoillaan töihinsä. Lapset havaittiin tilastoja perusteella erityisen haavoittuvaksi ryhmäksi liikenteessä.

Suomalaisten elinympäristöt mullistuivat toisen maailmansodan jälkeisinä vuosikymmeninä, kun nopea kaupungistumiskehitys osui ajallisesti yksiin modernistisen kaupunkien uudistamisen ja lähiöiden rakentamisen suuren aallon kanssa. Kyseessä oli myös liikkumiseen liittyvä murros, jota yhdyskuntasuunnittelun puolella viitoitti ajatus yksityisautoilun ensisijaisuudesta. Suurella osalla suomalaisista ei silti ollut käytössään omaa autoa eikä auton käyttö jakautunut tasaisesti. Noin joka viidennellä suomalaisella oli henkilöauto vuonna 1974. Samana vuonna julkaistu henkilöliikennetutkimus osoitti, että 44 prosenttia päivittäisistä matkoista tehtiin autolla, moottoripyörällä tai mopolla, 56 prosenttia kävellen, polkupyörällä tai julkisilla liikennevälineillä. Jälkimmäisistä matkoista suurin osa oli naisten ja lasten tekemiä.

Liikenneaktivistit, mutta myös poliitikot, liikenneturvallisuustoimijat ja suunnittelijat ottivat kantaa siihen, miten liikenne tulisi järjestää toimivalla ja oikeudenmukaisella tavalla asumisympäristöjen kiivaan uudistuksen kaudella. Esityksessäni tarkastelen niitä liikenteen tasa-arvoon ja liikenteen sosiaalisiin vaikutuksiin liittyviä kysymyksiä, joista kaupunki- ja liikennesuunnitteluun liittyen keskusteltiin 1960- ja 1970-luvuilla. Millä tavoin muu kuin autoliikenne otettiin huomioon, ja missä määrin tunnistettiin liikenteellistä epätasa-arvoa? Mitkä ryhmät, tilanteet ja ratkaisut nousivat esiin keskusteluissa ja mitkä jäivät vähemmälle huomiolle? Miten liikenteestä käyty keskustelu linkittyi muuhun tasa-arvoon ja eri sosiaaliryhmien oikeuksia käsitteeseen yhteiskunnalliseen keskusteluun?

Kriminologian historiaa ja historiallista kriminologiaa

Lauantai 22.10., 9:30–11:00 (A07)

Kieli: Suomi

Sessiossa perehdytään rikollisuuteen, rikollisiin sekä näihin teemoihin kohdistuvaan tutkimukseen historiallisessa kontekstissa. Pohdimme, mitä ovat suomalainen kriminologian historia ja historiallinen kriminologia. Keskustelun tarkoituksena on edistää historioitsijoiden ja kriminologien vuoropuhelua, tuoda kriminologian alan erityiskysymyksiä lähemmäs historiantutkimusta ja kasvattaa kriminologian alan kiinnostusta historiallisiin aiheisiin.

Kriminologia on tieteenala, joka tutkii rikollisuutta ja siihen kohdistuvia reaktioita. Kriminologian historialla tarkoitetaan kriminologian tieteenalan historiaa. Historialliselle kriminologialle puolestaan ei ole olemassa yleisesti hyväksyttyä määritelmää, vaan sen merkityksestä keskustellaan edelleen. Kyseessä on monitieteinen menetelmä, jonka tarkoituksena on historiallisia aikalaislähteitä hyödyntämällä tutkia joko jonkin menneen ajanjakson rikollisuutta tai tarkastella rikollisuutta pitkällä kestolla, ulottuen jopa nykyisyyteen.

Aikaulottuvuus onkin yksi historiallisen kriminologian määrittelyn vaikeuksista. Osa ymmärtää historiallisen kriminologian tavoitteeksi osallistumisen nykykeskusteluun. Toisille anakronismin välttäminen on keskeinen tavoite, jolloin historiallisia menetelmiä ja aineistoja käytetään työkaluna menneisyyden kriminologisten kysymysten selvittämiseen ja analysointiin. Näin historiallinen kriminologia kietoutuu laajempaan historianfilosofiseen kontekstiin: mikä tehtävä historiantutkimuksella on nykyisyyden ymmärtämisessä ja tutkitaanko menneisyyttä joka tapauksessa nykypäivän vuoksi, vai onko sille erotettavissa itseisarvo.

Sessiossa perehdytään suomalaiseen kriminologian historiaan ja historialliseen kriminologiaan ja keskustellaan siitä, mitä ne ovat ja voisivat olla. Johanna Annola tarkastelee esitelmässään Turun kehruhuoneen vankiluetteloita 1800-luvulta. Janne Kivivuori alustaa pitkän keston henkirikostutkimuksen tilanteesta ja tulevaisuuden näkymistä, painottaen Historical Homicide Monitor -viitekehystä. Katariina Parhi käsittelee tapaustutkimusta 1950-luvulta, jossa väkisinmakaamisrikosten tekijät nostettiin ensimmäistä kertaa yhteiskunnalliseen keskusteluun psykiatri Sven Erkkilän Duodecim-lehdessä julkaistussa sosiaalilääketieteellisessä tutkimuksessa.

Johanna Annola: *Turun kehruhuoneen vankiluettelot ja historiallinen kriminologia*

Turun kehruhuoneeseen sijoitettiin 1800-luvulla sekä rikoksista että irtolaisuudesta tuomittuja naisia. Kehruuhuoneen toiminta jätti jälkeensä arkistomateriaalia, josta osa on säilynyt meidän päiviimme saakka. Parhaiten ovat säilyneet laitoksen johtokunnan pöytäkirjat sekä tiliasiakirjat, jotka kattavat suurimman osan 1800-luvusta.

Kehruuhuoneen arkistossa säilytettävät vankiluettelot muodostavat katkonaisen sarjan: luetteloita on vuosilta 1825-1838, 1854-1856 ja 1879-1881. Esimerkiksi 1850-luvun vankiluettelo on ohut kirja, johon on merkitty naisten henkilötiedot sekä heidän rikoksensa ja rangaistuksensa. Luetteloon on kirjattu myös vankien mukanaan tuomat vaatekappaleet sekä tietoja heidän terveydentilastaan. Osa sivuista on revitty irti.

Pohdin esitelmässäni, mitä annettavaa tällä hajanaisella lähdekokonaisuudella on naisten tekemien rikosten ja naisvankeuden historian tutkimukselle.

Janne Kivivuori: *Pitkän keston henkirikostutkimuksen mahdollisuudet ja haasteet: Historical Homicide Monitor*

Henkirikostutkimuksella on Suomessa pitkät perinteet. Historiantutkimuksessa teemaa on käsitelty laajasti. Suomalaisen kriminologian perustaja Veli Verkko (1893-1955) harjoitti pitkän keston henkirikostutkimusta, mm. rakentaen 1700-luvulle ulottuvia aikasarjoja. Niissä on kuitenkin niukalti muuttujia, joiden avulla henkirikollisuuden piirteitä ja niiden muutosta voidaan analysoida. Helsingin yliopiston Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutin 2018-2020 johtama, Pohjoismaiden kriminologisen yhteistyöneuvoston rahoittama projekti "Nordic Homicide from Past to Present" pyrki korjaamaan tätä asiantilaa. Tavoitteena oli kehittää luokittelumanuaali (*Historical Homicide Monitor, HHM*), jonka avulla eri aikakausien ja alueiden henkirikollisuutta voidaan vertailla ja analysoida yhteismitallisesti ja kvantitatiivisesti. Erittelyn kohteena ovat uhrin ja tekijän ominaisuudet sekä rikostapahtuman piirteet kuten ajankohta, paikka, tekotapa, osapuolten suhde ja motiivit. Muuttujien valintaa ohjasivat kriminologian ja historiallisen väkivaltatutkimuksen teoriat,

samalla kun pyrimme säilyttämään vertailtavuuden modernin henkirikollisuuden seurantarjestelmiin (erityisesti *European Homicide Monitor, EHM*). Manuaalia kehitettiin ja testattiin Suomen, Ruotsin, Tanskan ja Islannin aineistoilla, vertaillen varhaismodernin ajan (1608-1699) ja nykyajan (2007-2016) henkirikollisuuden määrää ja piirteitä. Alustuksessa kuvataan HHM-lähestymistapaa ja siihen liittyviä haasteita valikoiduin tulosesimerkein. Laajemmin hankkeen tuloksia on esitelty teoksessa Kivivuori & Rautelin M & Netterstrøm J B & Lindström D & Bergsdóttir GS & Jónasson JO & Lehti M & Granath S & Okholm M & Karonen P (2022). *Nordic Homicide in Deep Time. Lethal Violence in the Early Modern and Present Times*. Helsinki University Press, Helsinki. Hankkeen yhteistyökumppaneista ja muista julkaisuista tarkemmin ks.: <https://blogs.helsinki.fi/historicalhomicidemonitor/>

Katariina Parhi: *Raiskaus 1950-luvun sosiaalilääketieteessä*

Esitelmä käsittelee väkisinmakaamisrikkoksen sosiaalilääketieteellistä tulkintakehystä Suomessa toisen maailmansodan jälkeen. Aineistona hyödynnetään lääkäri Sven Erkkilän tutkimusta ”Väkisinmakaamisrikkoksesta ja sen tekijöistä”, jota tarkastellaan sosiaalilääketieteenalan historiallisen kontekstualisoinnin avulla. Keskeisimmät tutkimuskysymykset ovat: millä tavoin väkisinmakaamisrikos ymmärrettiin toisen maailmansodan jälkeisinä vuosina ja millä tavoin sitä selitettiin. Erkkilä analysoi väkisinmakaamisrikoksiin liittämäänsä ympäristötekijöitä, kuten asenteita ja tapahtumapaikkoja, sekä rakenteellisia tekijöitä, joista hän mainitsee ”vajaamielisyyden” ja ”sairasmielisyyden”. Rikosten ehkäisyyn hän suosittelee sukupuolikasvatusta niin kotiin kuin kouluihin ja edustaa täten ajalle tyypillistä sosiaalisuunnittelun näkökulmaa. Erkkilän perehtyminen väkisinmakaamisrikoksiin merkitsee laajempaa murroskohtaa suhtautumisessa naisiin kohdistuvaan väkivaltaan.

Tietokirjat ja tiedon julkaiseminen 1700-luvulta 1900-luvun alkupuolelle

Lauantai 22.10., 9:30–11:00 (A08)

Kieli: Suomi

Tieto ei synny yksin tutkijan työhuoneessa tai siirry suoraan tekijältä lukijalle. Kirjahistoriaan ja tiedon historiaan keskittyvä sessio nostaa esiin sen, kuinka tietokirjat muotoutuvat sosiaalisissa prosesseissa ja edellyttävät useiden eri toimijoiden panosta. Session paperit tekevät näkyväksi tiedon tuottajien lisäksi informantiverkostot, tutkijayhteisöt, kääntäjät, kustantajat, kirjapainajat, kriitikot ja lukevan yleisön, jotka kaikki ovat jättäneet jälkensä siihen, miten tietoa on tuotettu, esitetty ja muokattu kirjalliseen, kuvalliseen ja materiaaliseen muotoon. Laura Tarkka käsittelee valintoja, joita valistusajan tietokirjallisuuden kääntäjät tekivät sopeuttaessaan toisella eurooppalaisella kielellä julkaistuja tekstejä uuteen kontekstiin. Esitelmässä avataan 1700-luvun käännösjulkaisujen adaptaatiostrategioita Johann Georg Zimmermannin tieteenfilosofisen *Von der Erfahrung in der Arzneykunst* (1763-1764) -oppikirjan sekä Johann Wilhelm von Archenholzin *England und Italien* (1785) -yhteiskuntakuvauksen avulla. Elise Garritzen keskittyy englantilaisten historioitsijoiden ja kustantajien pyrkimykseen löytää historiankirjoille sellainen ulkoasu, joka olisi heijastanut historiantutkimuksen akateemisuutta ja vahvistuvaa professionaalista eetosista sekä houkutelleet ei-akateemisia lukijoita. Esimerkkitapauksina toimivat E. A. Freemanin *History of the Norman Conquest of England* (1867-1876) ja J. R. Greenin *Short History of the English People* (1874) osoittavat, kuinka mahdotonta oli sovittaa yhteen tutkijoiden, kustantajien ja eri lukijaryhmien näkemykset luotettavan historiantutkimuksen esteettisestä ja materiaalisesta ulkoasusta. Johanna Skurnik tarkastelee Johan E. Rosbergin ja Viljo Tolvasen toimittamaa, 1920-luvun aikana julkaistua kymmenosaista globaalia maantiedettä esittelevää tietokirjasarjaa Maapalloa. Hän analysoi kirjojen sisältöjen tuotantoon osallistunutta informantiverkostoa ja tarkastelee millaisia "reittejä" pitkin teossarjassa esitetty tieto kulkeutui kirjan toimittajille. Esitelmä kiinnittää erityisesti huomiota tiedon ylijärjestykseen verkostoihin ja kääntämiseen globaalin maantieteellisen tiedon muodostumisessa

Laura Tarkka: *Neron puolesta, tekijän hahmossa? Adaptaatio 1700-luvun tietokirjakäännöksissä*

Esitelmä tarkastelee valintoja, joita varhaismodernin tietokirjallisuuden kääntäjät tekivät sopeuttaessaan toisella kielellä julkaistuja tekstejä uuteen kontekstiin. Kuten tunnettua, englantilainen runoilija ja kääntäjä John Dryden erotti vuonna 1680 sanasta sanaan kääntämisen lisäksi "parafrasoin" ja "imitaation" toisistaan todeten, että edellisessä kääntäjä "pitää tekijän näkyvissään" mutta jälkimmäisessä voi mielensä mukaan ottaa vapauden muunnella niin alkutekstin muotoa kuin sen merkitystäkin. Käännöksinä markkinoiduissa 1700-luvun tietokirjoissa raja alkutekstin asiasisällön uskollisen välittämisen ja sen vapaan muokkauksen välillä oli kuitenkin kaikkea muuta kuin selvä. Havainnollisina esimerkkeinä erilaisista käännösjulkaisuissa käytetyistä adaptaatiostrategioista toimivat Johann Georg Zimmermannin tieteenfilosofisen *Von der Erfahrung in der Arzneykunst* (1763/64) -oppikirjan sekä Johann Wilhelm von Archenholzin *England und Italien* (1785)

-yhteiskuntakuvauksen ranskan- ja englanninkieliset käännökset. Kuten nämä esimerkit osoittavat, kääntämisessä ei ollut kyse vain tasapainoilusta kahden kielen välillä, sillä kääntäjän oli päätettävä myös, missä määrin käännettävää teosta olisi muokattava uutta kohdeyleisöä varten.

Elise Garritzen: *Tutkittua tietoa, taloudellista tuottoa ja esteettistä tyydytystä: historiallisten tutkimusten julkaisemisen haasteet 1800-luvun jälkipuolen Englannissa*

Paperi tarkastelee historiaa käsittelevien kirjojen julkaisuprosesseja 1800-luvun jälkipuolen Englannissa ja keskittyy tieteen, tutkijoiden kollektiivisen persoonan, ja kaupallisuuden välille syntyneisiin jännitteisiin. Historioitsijoiden tavoitteena oli juurruttaa historia itsenäiseksi tieteenalaksi ja määrittää, kuka oli oikeutettu tuottamaan historiallista tietoa. He oletivat, että myös heidän kirjansa - niiden tekstit sekä paratekstit - tukivat näitä tavoitteita. Haasteeksi muodostui tutkijoiden, kustantajien ja lukijoiden ristiriitaiset odotukset historian kirjoilta; kustantajia kiinnostivat tuotantokustannukset ja voittomarginaalit ja lukijoilla taas oli hyvinkin monenlaisia mieltymyksiä historiankirjojen ulkoasuun ja sisältöön kohtaan. Paperissa puretaan näitä historiaan käsitteille kirjoille asetettuja kilpailevia odotuksia ja esimerkkitapauksina toimivat E. A. Freemanin *History of the Norman Conquest of England* (1867-1876) ja J. R. Greenin *Short History of the English People* (1874). Näiden kahden merkkiteoksen julkaisuprosessit osoittavat, kuinka lopulta oli mahdotonta sovittaa yhteen tutkijoiden, kustantajien ja eri lukijaryhmien näkemykset luotettavan historiantutkimuksen esteettisestä ja materiaalisesta ulkoasusta.

Johanna Skurnik: *Globaali maantieteellinen tieto 1920-luvun Suomessa: tiedon kierto, kääntäminen ja ylijärjaisuus tietokirjasarja Maapallossa*

Esitelmässä tarkastelen Johan E. Rosbergin ja Viljo Tolvasen toimittamaa, 1920-luvun aikana julkaistua kymmenosaista globaalia maantiedettä esittelevää tietokirjasarjaa Maapalloa. Analysoin kirjojen sisältöjen tuotantoon osallistunutta informantiverkostoa ja tarkastelen millaisia reittejä pitkin teossarjassa esitetty tieto kulkeutui kirjan toimittajille. Teoksen tekemiseen osallistui laaja joukko erilaisia kirjoittajia: tieteentekijöitä, toimittajia, kirjailijoita, diplomaatteja, opettajia ja matkailijoita. He kirjoittivat teossarjaan kuvauksia eri maista ja näiden asukkaista. Esitelmässä erittelen, millaisin perustein eri kirjoittajia rekrytoitiin kirjoittamaan tietyistä maista. Analysoin mihin esitetyt tiedot pohjautuivat, eri kirjoittajien tapoja dokumentoida esittämiään väitteitä ja millä tavalla tietojen luotettavuutta arvioitiin esimerkiksi teossarjaa koskeissa kirja-arvioissa. Empiirisen tutkimuksen ohella esitelmä kontribuoi tiedonhistoriallisiin teoreettisiin keskusteluihin tiedon liikkumisesta ja tiedon kierrosta pohtimalla kääntämisen ja ylijärjaisuuden merkitystä globaalin maantieteellisen tiedon muodostumisessa.

Koulutuksen epätasa-arvo ja muutos Suomessa

Lauantai 22.10., 9:30–11:00 (A31)

Kieli: Suomi

Elina Hakoniemi: *Sivistyksen turvin kehityksessä kiinni? Työväen sivistysliikkeen kokemukset ja odotukset muutoksesta 1940–1960*

Esitelmä keskittyy Suomen sosiaalidemokraattisen työväen sivistysliikkeen, erityisesti Työväen Sivistysliiton (TSL) sekä Sosialidemokraattisen Puolueen (SDP) piirissä käytyyn keskusteluun tapahtumassa olevasta muutoksesta sekä sivistyksen ja koulutuksen merkityksestä tämän muutoksenhallinnassa ajanjaksolla 1940–1960.

Sosiaalidemokraattinen näkemys sivistyksestä pohjautui pohjoismaisen kansansivistyksen ja valistuksen perinteeseen, jossa sivistys nähtiin keskeisenä osana yhteiskuntaelämää. Esitelmässä analysoidaan työväen sivistysliikkeen sivistyskäsitteiden kehitystä ja muutosta 1940-luvulta 1960-luvulle. Aineistona käytetään laajasti SDP:n ja TSL:n sivistyskeskustelua käsitteleviä aineistoja (keskeisinä puoluekokoukset, puolueen kasvatustoimikunnan asiakirjat, puheet ja esitelmät, TSL:n toimintakertomukset, Työläisopiskelija-lehti). Ajanjakso on keskeinen, sillä se oli aktiivisen koulutuskeskustelun ja koulutusjärjestelmän uudistamisen aikaa.

Esitelmässä pureudutaan sivistysliikkeen koulutuskeskusteluun odotusten ja kokemustennäkökulmasta, soveltaen saksalaisen käsitehistorioitsijan Reinhart Koselleckin ajatuksia historiallisesta ajasta. Koulutuskeskustelussa painottuu hyvin vahvasti kokemus tapahtumassa olevasta muutoksesta, jonka suuntaa aikalaisten on ollut hankala hahmottaa. Muutoskokemukseen kytkeytyi teknologinen kehitys ja sen tuoma voimakas muutos sekä työelämässä että vapaa-ajalla, viestintäteknologian kehitys, yhteiskuntasuhteiden ja elämänpiirin muutos, kaupungistumiskehitys -toisin sanoen monet samanaikaiset muutokset, joiden nähtiin mullistavan yksilöiden elämää.

Keskustelussa keskeiseksi keinoksi hallita muutosta ja pysyä siinä mukana nostettiin sivistys ja koulutus. Maailma muuttui niin nopeasti, että muutoksessa mukana pysymisen nähtiin vaativan aiempaa merkittävästi korkeampaa sivistys- ja koulutustasoa kaikilta kansalaisilta, mutta erityisesti työväestöltä, jonka jo valmiiksi koettiin olevan marginaalinen ryhmä yhteiskunnassa. Työväen nähtiin erityisesti kaipaavan lisää koulutusta, jotta se ei tippuisi pois kehityksen kärryiltä kokonaan. Sivistyksestä ja koulutuksesta tuli päivänpolttava aihe, sosiaalidemokraattinen liike aktivoitui koulutuspolitiikassa, ja näkemys sivistyksen keskeisyydestä yhteiskunnan kehityksestä heijastui osittain toteutuneessa koulutusreformissa 1960-luvulla

Heidi Hirvonen: *Koulutuksen alueellinen epätasa-arvo 1900-luvun alun Suomessa*

Suomalaisen koulutushistorian tutkimus on osoittanut kansa- ja oppikoulutuksen levinneen epätasaisesti itsenäisen Suomen alkutaipaleella. Aineistorajoitusten vuoksi koulutuksellista epätasa-arvoa ja sen syitä ja seurauksia ei kuitenkaan ole analysoitu yksityiskohtaisesti. Väitöstutkimukseni perehtyy koulutuksen leviämiseen 1900-luvun alun Suomessa hyödyntämällä uutta kuntatason paneelianeistoa.

Tutkin tilastollisin menetelmin paikallisen kehityksen vaikutusta koulutuksen leviämiseen ja laatuun. Miten paikallinen kehitys vaikutti kansa- ja oppikoulujen perustamiseen? Millaista alueellista vaihtelua koulutuksen laadussa oli? Entä erosivatko alueelliset koulunkäyntiasteet sukupuolen ja yhteiskuntaluokan mukaan?

Pääasiallisena lähdeaineistonani toimii vuosina 2018–2020 Sakari Saaritsan tutkimusryhmässä koottu terveyden, koulutuksen ja toimeentulon kuntatason paneelianeisto, joka sisältää noin 25 000 havaintoa. Aineisto perustuu pääosin Suomen virallisen tilaston taulukoihin ja sisältää koulutus- ja väestömuuttujia kaikkien Suomen kuntien osalta vuosilta 1880–1938.

Suomalaisen koulutushistorian tutkimus hyötyy työni tarjoamasta sosiaalisesta ja taloudellisesta kontekstualisoinnista sekä uusien aineistojen analyysistä. Aiheeseen perehtyminen tarjoaa pohjaa myös keskustelulle koulutuksen, hyvinvoinnin ja yhdenvertaisuuden nykytilasta ja tulevaisuudesta niin Suomessa kuin maailmanlaajuisesti.

Jan Löfström, Liisa Myyry, Mia Silfver: *Voiko historia opettaa moraalialia? Suomalaisnuorten vastaukset ja niiden yhteydet vastaajien historiallisen perspektiivinottoon*

Mitä 14-15-vuotiaat suomalaisnuoret ajattelevat siitä, voiko historian tieto kertoa, mitä olisi ollut moraalisesti oikein tehdä tietyssä historian tilanteessa? Pitääkö historian oppitunneilla tarkastella moraalikysymyksiä? Esityksessä käsitellään, miten näihin kysymyksiin vastattiin 9.-luokkalaisille nuorille vuonna 2018 tehdyssä kyselyssä (N= 136). Keskiössä on, miten oppilaat näkivät historian tiedon ja moraaliväitteiden erot ja yhtäläisyydet, mitä tehtäviä he antoivat historian oppiaineelle ja miten he perustelivat vastauksiaan.

Esityksessä tarkastellaan myös, olivatko oppilaiden käsitykset moralista yhteydessä siihen, millaista perspektiivinottoa vastauksissa ilmeni, kun heitä pyydettiin käsittelemään historiallista moraalista dilemmaa annetun aineiston pohjalta. Oppilaan tuli selittää historiallisen toimijan valintoja tietyssä tilanteessa, sijoittaa itsensä samaan tilanteeseen ja perustella miten olisi toiminut. Näkökulmanotot luokiteltiin niiden monipuolisuuden mukaan. Näkökulmanotto oli monipuolisempaa, kun toimijana oli historian henkilö sen sijaan että vastaaja kuvitteli itsensä tilanteen toimijaksi. Näkökulmanoton monipuolisuudella ei ollut yhteyttä siihen, mitä ajateltiin moraalikysymysten käsittelystä historian oppitunnilla, kun vastaukset jälkimmäiseen kysymykseen luokiteltiin viiteen luokkaan. Vastaukset heijastelivat moraalitutkimuksen näkemyksiä nuorten moraalijattelun ja -kehityksen eri puolista. Suurin osa vastaajista pystyi eläytymään ja asettumaan historiallisen toimijan asemaan riippumatta siitä, mitä he ajattelivat moraalikysymysten käsittelyn kuulumisesta historian opetukseen.

Esityksessä vertaillaan myös lyhyesti suomalais- ja ruotsalaisnuorten vastauksia näihin kysymyksiin ja pohditaan syitä eroihin vastaajaryhmien välillä.

Poliittiset liikkeet 1900-luvulla

Lauantai 22.10., 9:30–11:00 (A32)

Kieli: Suomi

Kimi Kärki & Kari Kallioniemi: *Suomalainen fasismi ja populaarikulttuuri*

Suomalaisen fasismin ja äärioikeistolaisuuden perintö on viime vuosina ollut laajan keskustelun ja tutkimuksen kohteena (Silvennoinen & al. 2016; Kotonen 2018; Swanström 2018), ja sen yhteydet sotien perintöön, kansallisuusaatteeseen ja populistisiin ääri-ilmiöihin ovat olleet paljon esillä. Tutkimus ja keskustelu on kuitenkin pääasiassa kiinnittynyt poliittiseen ja yleiseen historiaan. Yhteisesitelmämme keskittyy suomalaisen fasismin toisen maailmansodan jälkeiseen kulttuuriseen perintöön ja erityisesti populaarikulttuurin piirissä ilmenevään affektiivisuuteen, jonka avulla fasistisen materiaalin kierrätys on synnyttänyt tunneilmaston, jossa isänmaallisuuden, patriotismin, fasismin ja kansallisuusaatteen eri ilmenemismuodot sekoittuvat keskenään.

Esitelmässämme pohditaan millaisia nämä affektiiviset strategiat ja niiden ilmenemismuodot (pelko, inho, mahtipontisuus, koomisuus, parodia, groteski) erilaisissa historiallisissa populaareissa aineistoissa (erityisesti elokuvat ja populaarimusiikki) ovat ja miten niillä on pyritty vaikuttamaan vastaanottajiin. Tarkastelemme lyhyesti niin fasistisia kuin antifasistisia aineistoja.

Esitelmä on osa monitieteisen projektin Fasismin lumo ja affektiivinen perintö suomalaisessa kulttuurissa (Koneen Säätiö 2021-2023, <https://fasiaffekti.wordpress.com/>) toimintaa.

Avainsanat: fasismi; affektiivisuus; pimeä kulttuuriperintö; populaarikulttuuri; kulttuurihistoria; audiovisuaalisen kulttuurin tutkimus

Juho Wilska: *Sodan ja rauhan ajan nuorisotoimintaa Sotilaspoika- ja Suomen Poika -lehdissä vuosina 1941–1946*

Esitelmässäni esittelen väitöskirjahankkeeseeni liittyvää tutkimusta, jossa käsittelen toisen maailmasodan kriisiajan yli ulottuvaa ns. Valkoisen Suomen nuorisotyötä. Syyskuussa 1941 maan suurimmasta poikajärjestöstä, suojeluskuntajärjestön poikatyöstä, alettiin käyttää sotilaspojat -nimeä. Järjestön valtakunnalliseen tuomintaan liittyi oleellisesti jäsenlehti Sotilaspoika. Yhdistettynä Suojeluskuntajärjestön arkistoaineistoon lehti tuo kiinnostavan näkökulman kasvatusjärjestön sodanaikaiseen työhön. Lehdissä näkyy järjestön pyrkimys sotilaalliseen alkeisvalmennukseen ja nuorison järjestämiseen sodanaikaiseen työhön. Kiinnostava on, että näissä molemmissa on havaittavissa arvomaailma, jota järjestölehdet siirsivät seuraavalle sukupolvelle.

Suojeluskuntajärjestön toiminta päättyi lakkautukseen syksyllä 1944. Lehtiaineisto tarjoaa mahdollisuuden tutkia tätä murrosta ja sodan jälkeisiä vuosia, sillä nimensä vaihtanut kustantaja jatkoi nuorisolehden julkaisua. Lehtien sisällön lajittelu tuo esille, että uusi lehti Suomen Poika säilytti vanhan julkaisun elementtejä, mutta sen sisältö muuntautui uudenlaiseen tilanteeseen. Maanpuolustussisällöt väistyivät, ja lehdissä käsiteltiin laajasti luonnossa liikkumista ja luontosuhdetta.

Kysymysmuodossa pohdin esityksessäni, miten maan merkittävimpiin kuulunut nuorisojärjestölehti käsitteli sodanaikaisia ilmiöitä syksyn 1941 etenemisvaiheesta asemasodan aikaan ja sodan jälkeisiin vuosiin saakka? Esitelmässäni osoitan, että kasvatuslehdissä Valkoisen Suomen ytimessä ollut suojeluskuntaliike muokkasi sota-ajan ilmiötä osaksi omaa kasvatustaan. Suomen Poika -lehti puolestaan opasti nuorisoa erilaiseen maailmaan, jonka monet keskeiset arvot ja sisällöt periytyivät sotia edeltäneiltä ajoilta.

Ahti Valkonen: *Liberaalisen Nuorisoliiton ja Liberaalisen ja Radikaalisen Opiskelijaliiton poliittisten linjojen kehitys opiskelija- ja nuorisoradikaalin liikehännän vuosina 1960-luvulta 1980-luvun alkuun*

Sodat, jälleenrakennus ja rakennemuutos poikivat 1960-luvulla Suomeen sukupolvien välisen arvokonfliktin nuorten ikäluokkien todellisuuden ja kokemusten poiketessa jyrkästi sodista traumatisoituneiden, yhteiskuntaa johtavien vanhempien vastaavista. Yhteiskunnallisesti suuntautuneet nuoret perustivat aluksi omia yhden asian liikkeitään, mutta identifioituivat vuosikymmenen kuluessa kasvavissa määrin ”uusvasemmistolaisiksi” ja alkoivat siirtyä etunenässä vasemmistopuolueisiin. Sukupolvikonflikti muuntui nuorison sisäiseksi puoluepoliittiseksi vastakkainasetteluksi, jonka huipentumana oli 1970-luvun alussa

vähemmistökommunististen taistolaisten henkisesti johtama vasemmiston ja keskiryhmien nuorten ”yleisdemokraattinen rintama” ja kokoomusnuorten paitsio. Puoluepolitisoituminen poiki yhdessä talouslaman kanssa 1970- ja 1980-lukujen vaihteessa uuden vastareaktion nuorten puolueiden ulkopuolisten vaihtoehtoliikkeiden muodossa.

Väitöskirjaprojektiin liittyvässä esitelmässä olisi tarkoituksena liberaalien arkistolähteiden ja tutkimuskirjallisuuden avulla kartoittaa suhteellisen vähälle huomiolle jääneiden kahden nuorliberaalijärjestön poliittisten linjojen kehitystä edellä mainitun tapahtumakulun taustaa vasten peilaten ja etsien vastauksia seuraaviin kysymyksiin: Milloin ja miten opiskelija- ja nuorisoradikalismi alkoi nuorliberaaleissa? Miten puoluepolitisoitumiskehitys näkyi nuorliberaalien linjauksissa? Entä miten nuorliberaalit suhteutuvat vaihtoehtoliikkeisiin ja erityisesti vihreään liikkeeseen, jossa toimi keskeisillä paikoilla nuorliberaaliaktiiveja?

Perhe, tunteet ja kristinusko uuden ajan alun Euroopassa

Lauantai 22.10., 9:30–11:00 (C5)

Kieli: Suomi

Uskonnollisten käytänteiden sekä perheiden arkeen ja uskonnolliseen elämään liittyvien tunteiden tutkimus ovat nousseet keskeisiksi tutkimusaiheiksi esimerkiksi uuden ajan alun Euroopan kontekstissa. Reformaatioaikana ja sen jälkeisinä vuosisatoina uskonnolliset käytännöt ja ajattelutavat vaikuttivat eri tavoin perheiden arkeen. Työryhmämme luotaa uskonnollisten normien vaikutusta arkielämään ja tunteiden ilmaisemiseen perheenjäsenten välillä, esimerkiksi miten kirjeenvaihdossa ja saarnoissa tarjottiin kulttuurisia käsikirjoituksia ihannekristityn tunne-elämälle. Tarkastelemme niin luterilaisia pappisperheitä kuin maallikoita eri kristillisissä ryhmissä.

Sini Mikkola: *Pappisperheen tunnenormistoa rakentamassa? Martin Luther ja perheeseen liittyvät tunnekuvaukset.*

Martin Lutherin (1483-1546) ja Katharina von Boran (1499-1552) vuonna 1525 solmitusta avioliitosta ja perhe-elämästä on muodostunut jo aikalaisten keskuudessa mutta myös myöhemmässä historiankirjoituksessa luterilaisen pappisperheihanteen ja pappilakulttuurin prototyyppi. Von Bora ja Luther eivät olleet likimainkaan ensimmäisiä avioliiton solmineita evankelisen liikkeen piirissä, mutta Lutherin aseman ja häneltä jääneen runsaan omaelämäkerrallisen lähdemateriaalin näkökulmista heidän merkityksensä luterilaisessa perhe- ja avioliittodiskurssissa ja ihanteiden rakentamisessa on ymmärrettävä.

Tässä esitelmässä tarkastelen Lutherien perhe-elämää syventyen Martin Lutherin egodokumentaarisissa kirjoituksissaan, erityisesti kirjeissään, sanoittamiin tunteisiin. Tunteiden historia on ollut viime vuosina vahvassa nousussa niin kotimaisella kuin kansainvälisellä tutkimuskentällä. Lutherinkin tunteita on käsitelty vähintään sivujuonteena monissa tutkimuksissa, mutta varsinaista tunnehistoriallista tutkimusta Lutherista ei ole juurikaan käsitykseni mukaan tehty. Esitelmässä tutkin Lutherin perheenjäseniinsä liittyviä tunteita kehollisuuden, käytänteiden ja kokemuksellisuuden näkökulmista, seurailien väljästi Monique Scheerin luokittelua (Scheer 2012) tunteiden nimeämisestä, kommunikaatiosta ja sääntelystä.

Päivi Räisänen-Schröder: *Tunteet ja perhesiteet 1500-luvun kastajaliikkeissä.*

Tarkastelen tapoja, joilla harhaoppisina vainotut kastajaliikkeiden jäsenet (anabaptistit) sanoittivat tunteitaan 1500-luvulla. Perheiden tuki oli kastajien eleylle uskolle usein elinehto. Toisaalta tunnemme myös uskossa jakautuneita perheitä ja perheitä, joissa osa perheenjäsenistä oli joutunut pakenemaan kotiseuduiltaan. Tunteiden roolia näissä prosesseissa ei ole juurikaan tutkittu. Kysyn, minkälaisia tunteita kastajat ilmaisivat kirjeissään sekä minkälaista tunnenormistoa nämä ilmaisut heijastelivat.

Miia Kuha: *Arjen hengellisyys ja tunteet papinrouvien ruumissaarujen elämäkertoissa 1600-luvun jälkipuoliskolla*

1600-luvun luterilaisessa Pohjois-Euroopassa pappisperheiden odotettiin toimivan esimerkkeinä kristillisestä perhe-elämästä. Tarkastelen, millaisia uskonnollisia normeja pappien vaimojen elämänvaiheisiin liitettiin Ruotsin valtakunnasta, pääosin nykyisen Suomen alueelta säilyneissä ruumissaarunoissa. Pohdin, miten käsitystä naisten ihanteellisesta kristillisyydestä rakennettiin, ja millaisia tunneilmaisuja pidettiin sopivina erilaisissa tilanteissa.

Sara Ala-Hynnälä: *Uskonnolliset normit ja 1600-luvun sisarusten tunneilmaisut.*

Useat eri tahot kommentoivat ja normittivat muun muassa sisällissodan myötä uskonnollisesti levottomassa 1600-luvun Englannissa tunneilmaisuja. Tarkastelen pääosin anglikaanisen kirkon kontekstissa sitä, miten sisarukset ilmaisivat toisilleen tunteita ja miten se liittyi uskonnolliseen normatiiviseen kontekstiin kuten suruun liittyvään ars moriendiin eli kuoleamisen taitoon, rakkauden hyveeseen sekä erilaisten kirjoittajien näkemyksiin oikeanlaisesta vihasta.

Kieli ja kerronta

Lauantai 22.10., 9:30–11:00 (C6)

Kieli: Suomi

Eero Hyvönen: *Parlamenttisampo; eduskunnan aineistojen 1907–2022 linkitetyn avoimen datan palvelu ja sen käyttömahdollisuudet poliittisen kulttuurin ja kielen tutkimuksessa*

Semanttinen parlamentti -hankkeessa 2020-2022 [1] on luotu eduskunnan puheista 1907-2022 ja kansanedustajatiedoista uudenlainen linkitetyn avoimen datan (Linked Open Data) palvelu, tietoinfrastruktuuri ja semanttinen portaali *Parlamenttisampo - eduskunta semanttisessa webissä*, joiden avulla voidaan tutkia poliittista kulttuuria ja kieltä [2]. Esitelmässä esitellään hankkeen visio, katsaus alan aiempaan tutkimukseen, sekä hankkeen keskeisiä tuloksia ja niiden hyödyntämismahdollisuuksia tutkimuksessa. Eduskunnan kaikkien täysistuntojen yli 950 000 puheesta on valmistunut linkitetyn datan tietämysgraafi (knowledge graph); data on saatavilla myös XML-muodossa uudessa Parla-CLARIN-formaatissa. Ensimmäistä kertaa eduskunnan puheiden koko aikasarja on muunnettu dataksi ja datapalveluksi yhtenäisessä muodossa. Lisäksi puheet on yhdistetty eduskunnan kansanedustajien tietokannasta louhittuun ja muista tietolähteistä rikastettuun tietämysgraafiin laajemmaksi ontologiaperustaiseksi datapalveluksi. Esitelmässä näytetään eri tapoja hyödyntää datapalvelua tutkimukseen parlamentaarista kulttuurista, poliittisen kielen käytöstä täysistunnoissa ja poliitikkojen verkostoista digitaalisten ihmistieteiden keinoin. Palvelun avoimen rajapinnan avulla voidaan myös kehittää sovelluksia eri käyttäjäryhmille, joista esimerkkinä esitellään portaali Parlamenttisampo, uusi jäsen "Sampo portaalien" sarjassa [3].

[1] <https://seco.cs.aalto.fi/projects/semparl/>

[2] Eero Hyvönen, Petri Leskinen, Laura Sinikallio, Matti La Mela, Jouni Tuominen, Kimmo Elo, Senka Drobac, Mikko Koho, Esko Ikkala, Minna Tamper, Rafael Leal, and Joonas Kesäniemi: Finnish Parliament on the Semantic Web: Using ParliamentSampo Data Service and Semantic Portal for Studying Political Culture and Language. Paper under peer review, 2022. <https://seco.cs.aalto.fi/publications/2022/hyvonen-et-al-semparl-dhnb-2022.pdf>

[3] <https://seco.cs.aalto.fi/applications/sampo/>

Maarit Leskelä-Kärki: *Elämäkerronta historiantutkimuksen kysymyksenä*

Pohdin esitelmässäni historiantutkimuksen suhdetta elämäkertatutkimukseen ja spesifimmin elämäkerronnan (*life writing*) tutkimuskenttään. Elämäkerta on niin akateemisella kuin populaarilla kentällä yhä suosituampi laji, minkä voi halutessaan nähdä myös peilaavan aikamme kasvavaa kiinnostusta yksilöiden kokemuksiin ja niiden esiin nostamiseen niin menneisyydestä kuin tässä ajassa esimerkiksi sosiaalisen median kanavissa. Pohdin elämäkerran asemaa ja sijaintia tämän hetken historiantutkimuksen kentällä, ja tarkastelen erityisesti historiantutkimuksen suhdetta monitieteiseen elämäkerronnan tutkimukseen.

Otteeni on sekä teoreettis-metodologinen että empiirisestä työskentelystä nouseva. Taustalla ovat eri elämäkerralliset hankkeet, joiden parissa työskentelen tällä hetkellä ja jotka käsittelevät erityisesti 1900-luvun alkupuolen sukupuolihistoriaa ja kirjailijoiden historiaa. Nämä tutkimukseni kohteet (opettaja Minna Krohn, kirjailija Aarni Kouta, tutkija-kirjailija Tyyni Tuulio) edustavat jossain määrin unohdettuja, katveeseen jääneitä henkilöitä.

Ilona Pikkanen & Johanna Enqvist: *Kirjeenvaihtoa kaukaa – teoreettisia ja metodisia näkökulmia 1800-luvun kirjemetadataan*

Kirjeet ovat historian keskeisimpiä lähdeaineistoja ja niiden lukeminen yksi oppiaineen eri tutkimussuuntauksien perustavista menetelmistä. Määrälliset kysymykset puuttuvat kuitenkin niistäkin esityksistä, jotka pyrkivät hahmottamaan erilaisia "kirjeenvaihtokulttuureita" tai kirjeenvaihdon suuria linjoja. Tämä johtuu yhtäältä tulkinallisen ja eläytyvän lähiluvun hallitsemasta tutkimusparadigmasta ja toisaalta siitä, että edes kirjekoelmien ja niitä kuvaavien metatietojen omistajat - kulttuuriperintöorganisaatiot - eivät yleensä tunne kokoelmiinsa talletetun kirjeaineiston laajuutta. Kirjekokoelmien luettelointi- ja kuvailutietojen aukkoisuus, siiloutuminen ja epäyhtenäisyys vaikeuttavat osaltaan näiden aineistojen tutkimusta määrällisten menetelmien ja koneellisen laskennan avulla.

Tässä esitelmässä pohdimme, miksi olisi tarpeen tietää, kuinka monta 1800-luvulla kirjoitettua tai vastaanotettua kirjettä löytyy suomalaisten muistiorganisaatioiden kokoelmista. Minkälaisia tutkimusmahdollisuuksia kirjeaineistoon kytkeytyvä metatieto tarjoaa putsattuna, harmonisoituna ja rikastettuna? Minkälaisia ongelmia sen keräämiseen, käsittelyyn ja historian tutkimukselliseen käyttöön liittyy? Entä miten vuosikymmenien, joissain tapauksissa jopa vuosisatojen, aikana muodostunut kirjemetatieto asettuu kulttuuriperinnön tuottamista ja vaalimista koskeviin teoreettisiin viitekehyksiin? Millaisia näkökulmia esimerkiksi yhteisöllisen identiteetin, vallan ja eriarvoisuuden kysymyksiin erikoistunut kriittinen perinnöntutkimus tarjoaa aineiston vinoumien tunnistamisen ja lähdekritiikin tueksi?

Lähdeaineistona esitelmässä käytetään kulttuuriperintöorganisaatioilta kerättyä kirjemetadataa ja esitelmä pohjautuu Suomen Akatemian rahoittaman konsortion Sosiaalisten säikeiden systeemit: toimijalähtöinen tutkimus kirjeenvaihdon laajoista ja syvistä verkostoista 1800-luvun Suomessa (2021-2025) kolmessa eri tutkimusryhmässä (SKS, Aalto, Helsingin yliopisto) tehtyyn tutkimusyhteistyöhön.

Eläimen jäljillä – Näkökulmia muuttuvaan eläimeen historiallisella ajalla

Lauantai 22.10., 9:30–11:00 (D13)

Kieli: Suomi

Kansainvälisessä historiantutkimuksessa eläimiin on kiinnitetty 2000-luvulla kasvavaa huomiota, ja ne ovat ajankohtaistuneet historiantutkimuksessa myös Suomessa. Nostamme työryhmän keskiöön eläimen sekä seikan, että historian eläimet eroavat ominaisuuksiltaan nykypäivänä tavtavista eläimistä. Eläin on muuttunut historiallisella ajalla niin ihmisestä riippumattomien tekijöiden (ilmasto, luonnonvalinta jne.) kuin jalostuksen seurauksena. Tämän lähtökohdan havaitseminen auttaa laajemminkin tehtäessä eläimiä koskevia tulkintoja. Muuttuvaa eläintä tulisikin tarkastella aina kulloisessakin historiallisessa kontekstissaan. Tarjoamme historialliselta ajalta Suomesta kolme esimerkkitapausta historiallisesta eläimestä sekä kytkemme huomiomme sen ominaisuuksien vaihtelusta ajalliseen ja paikalliseen kontekstiinsa. Lähestymme historiallista eläintä monitieteisesti kirjallisten ja materiaalien lähteiden, kuten kantakirjojen, arkeologisen luumateriaalin ja bioaineistojen kautta.

Auli Bläuer: *Arkeologisen luututkimuksen näkökulma muuttuvaan eläimeen*

Menneisyyden eläimistä on säilynyt arkeologisissa kerroksissa luita, joita tutkimalla voidaan selvittää niiden kokoa, ulkonäköä tai käyttötarkoitusta. Esitelmässäni käsitelen arkeologisesta luumateriaalista saatavia tietoja historiallisen ajan eläimistä muutoksen näkökulmasta, verrattuna esihistoriallisen ajan eläimiin sekä nykyeläimiin. Esimerkiksi hevosen erilaiset käyttötarkoitukset ja sen rooli yhteiskunnassa ja uskomuksissa on sopeutunut yhteiskunnan muutoksiin. Esihistoriallisena aikana hevosen liha kuului ihmisen ruokavalioon, mutta kristinuskon myötä tästä tavasta luovuttiin. Hevosen käyttö erilaisissa rituaalisissa yhteyksissä näyttää sen sijaan jatkuneen myös historiallisella ajalla. Eläimet olivat yleensä myös huomattavasti nykyeläimiä pienempiä. Vaikka nykyiset suomalaiset maatiaisrodut voivat olla sukua arkeologisten aineistojen eläimille, on niiden ulkoasussa tapahtunut paljon muutoksia, esimerkiksi kantakirjauksen ja paremman ruokinnan myötä. Esimerkiksi nykyisten maatiaisnautojen koko on huomattavasti suurempi kuin ennen ja niiden sarvettomuus, nupous, on kantakirjauksen jälkeisen ajan valinnan tulosta.

Tuija Kirkinen: *Historiallinen DNA kertoo menneisyyden eläinten ominaisuuksista*

Biologisen kulttuuriperinnön monitieteiset tutkimusstrategiat -projekti on koonnut 1800-1950-luvuilla eläneiden suomalaisten työhevosten DNA-näytteitä. Tutkimuksen tavoitteena on analysoida suomenhevospopulaation ominaisuuksien kirjoa sekä pohtia modernin rodunjalostuksen vaikutuksia maatiaiseen eläinkantaan. Kerron esityksessäni historiallisen DNA:n keräämisestä mm. arkeologisten kaivausten ja kansalaistieteen avulla. Käsitelen historiallista DNA:tä sisältäviä aineistoja biologisena kulttuuriperintönä, jonka avulla on mahdollista saada tietoa paitsi menneisyyden eläinpopulaatioista myös arkipäiväisten esineiden biografoista.

Hilja Solala: *Suomalainen hevonen rodun ensimmäisten kantakirjojen kuvaamana 1890-luvulla*

Tarkastelen esitelmässäni, millainen suomalainen hevonen oli nykyistä suomenhevosrotua perustettaessa. Rodunjalostuksen alku oli ratkaisevassa asemassa suomalaisen hevosen kehittämisessä suomenhevoseksi, kun epäyhtenäisestä hevoskannasta alettiin jalostaa yhtenäistä rotua. Kantakirjan eli jalostuseläinten rekisterin perustaminen oli käännekohta, jonka avulla alettiin muovata suomalaisen hevosen ominaisuuksia. Vertaamalla ensimmäisiä kantakirjahevosia nyky-suomenhevosen jalostusohjesääntöön havaitaan rodunjalostuksen vaikutus. Esitelmä perustuu Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseuran sekä Turun, Uudenmaan ja Tammelan Hipposten kantakirjoihin 1890-luvulla.

Järjestäytyneet rouvat: Eliitin naisjärjestöt yhteiskunnallisina murroskausina 1840–1920

Lauantai 22.10., 9:30–11:00 (D13)

Kieli: Suomi

Reetta Eiranen: *Naisverkostot kansalaisyhteiskunnassa 1800-luvun puolivälissä*

Eeva Kotioja: *Mannerheimin lastensuojeluliitto porvarillisen lastensuojelutyön uudistajana*

Lauantai / Saturday 22.10., 11:30-13:00

Valtiyön vai vilkkaan kehityksen aikakausi? Uusia tulkintoja Suomen historian ajanjaksosta 1809–1863

Lauantai 22.10., 11:30–13:00 (A2a)

Kieli: Suomi

Käsitys Suomessa vallinneesta "valtiyön" ajasta syntyi odotettaessa valtiopäivien koollekutsua vuoden 1863 alussa. Samoihin aikoihin 1860-luvun alussa syntyi ja vakiintui myös käsitys siitä, että Suomesta olikin tullut valtio jo Porvoossa 1809, mutta valtiollinen ja yhteiskunnallinen kehitys pääsi käynnistymään vasta valtiopäivätoiminnan käynnistyttyä 1863. Aikalaisille oli tarkoituksenmukaista kuvata aikaa ennen 1863 "valtiollisen yön" aikana, jolloin Suomessa ei - tämän käsityksen mukaan - tapahtunut juuri minkäänlaista yhteiskunnallista kehitystä. Työryhmän esitelmät osoittavat, että tämä perinteinen ja kansalliseen historiankirjoitukseen piintynyt mielikuva on väärä.

Kristiina Kalleinen: *Valtiyöstä valtioaamuun; ajanjakso 1809–1863 suomalaisessa historian tutkimuksessa*

Pohdin esitelmässäni Yrjö Koskisen lanseeraaman valtiyö-käsitteen käyttöä ja muuntumista osaksi suomalaiskansallisen historiankirjoituksen kaanonia niin vahvasti, että käsitettä käytetään tutkimuksessa toisinaan vielä 2000-luvullakin ja myös historian oppikirjoissa. Valtiyö-käsitteen vakiintuminen 1860-luvulta lähtien lähes tulkoon sementoi käsityksen ajanjaksosta 1809-1863 aikakautena, jolloin yhteiskunta oli staattisessa tilassa, jähmeä ja kykenemätön uudistuksiin. Omiin tutkimuksiini pohjaten osoitan tämän käsityksen vääräksi.

Jani Marjanen: *Valtiyö ja vallankumous: Miten Suomessa ei tapahtunut mitään ja tapahtui kaikki?*

Yrjö Koskisen (Georg Forsman) lanseerama valtiyö-metafora oli alun perin tarkoitettu ikään kuin passittamaan edellinen ajanjakso historian (kuuluisaan) romukoppaan ja näyttämään tietä sille miten poliittista elämää toteutetaan valtiossa. Sen funktio ei ensi sijassa liittynyt menneisyyden kuvaamiseen, vaan tulevaisuuden rakentamiseen. Myöhemmin metaforasta tuli kuitenkin aikakausinimitys. Metaforalle on omalla tavallaan kuvaava, sillä maapäivien kokoontumattomuus oli vahvasti esillä ollut teema 1800-luvun alkupuoliskon poliittisessa ajattelussa, joskin se ei noussut esille kovinkaan paljon julkisessa keskustelussa. Samalla metafora toimii huonosti historiankirjoituksen kannalta, koska sen näkökulma on niin vahvasti kansallinen. Aikakautta leimaavat perustuslailliset uudistukset, uudet poliittiset aatteet liberalismista kommunismiin sekä edustuksellisten elinten nousu ympäri Eurooppaa olivat vahvasti läsnä myös Suomessa. Tämä näkyy selvästi esimerkiksi suomalaisissa sanomalehdissä, jotka kirjoittivat muun maailman tapahtumista ja sillä tavalla synkronisoivat Suomen ja muun Euroopan tapahtumia.

Jukka Sarjala: *Valtiyön kulissien takana: kulttuurihistorioitsijan löydöt.*

Esittelen esitelmässä eri tutkimusaiheissa tekemiäni havaintoja ja tuloksia, jotka kertovat kirjallisesta, poliittisesta ja yhteiskunnallisesta aktiivisuudesta Suomen suuriruhtinaskunnassa ennen säätyvaltiopäivien avaamista 1863. Virkamieshallinnon Suomessa esiintyi julkista mielipiteenmuodostusta, mielenosoituksia ja kansalaisyhteiskuntaa valmistelevia sosiaalisia ilmiöitä. Näitä pyrintöjä, kuten Turun romantiikkaa 1810-luvulla, on mahdollista tarkastella ilman metodologista nationalismia.

Suomalaisten pahat unet

Lauantai 22.10., 11:30–13:00 (A2b)

Kieli: Suomi

Suomen Akatemian rahoittama Helsingin yliopiston Pohjoiset painajaiset 1400-2020 -projekti ehdottaa työryhmää, jossa kuultaisiin viisi esitelmää mutta joka kuitenkin olisi puolentoista tunnin mittainen. Tarkoituksena on esitellä projektin tuloksia tiiviisti ja monipuolisesti. Unien tutkimus on Suomessa nouseva tieteenala historiantutkimuksen kentällä. Kolmatta vuotta käynnissä oleva projekti selvittää, millaisissa yksilö- ja yhteiskuntahistoriallisissa tilanteissa painajaisia on nähty, millaisia painajaisunien teemat ovat olleet, miten painajaisista on puhuttu ja miten niihin on suhtauduttu. Projekti hyödyntää laajaa lähdepohjaa, johon kuuluu muun muassa nykysuomalaisilta kerättyjä unikuvausaineistoja, kansanperinneaineistoja, henkilöhistoriallisia aineistoja, eri genreihin kuuluvaa kertomakirjallisuutta, tieteellisiä tutkimuksia ja oikeuspöytäkirjoja. Projekti tekee myös yhteistyötä usean eri alan asiantuntijan kanssa.

Kirsi Kanerva: *Painajaiset moraalisenä ja mielenterveydellisenä ongelmana 1800-luvun Suomessa*

1800-luvun eurooppalainen tiede oli kiinnostunut unista ja niiden yhteydestä luovuuteen ja hulluuteen tai muihin sielun sairauksiin. Toisaalta unille annettiin myös uskonnollisia selityksiä. Ajan henkeä kuvastavia unikuvausaineistoja löytyy paljon 1800-luvun eurooppalaisesta ja suomalaisesta kaunokirjallisuudesta. Tässä esitelmässä tarkastellaan Anders Allardtin (1855-1942) uusmaalaisen maaseutuväestön elämää ja ahdinkoa kuvaavan kertomuskokoelman *Byberättelser* (1885-1890) valossa, millaisia käsityksiä suomalaisilla oli pahoista unista, niiden syistä ja unesta kokemuksena. Kenellä aineiston valossa näitä ahdistavia unikokemuksia oli ja millaisiin tilanteisiin kokemukset liitetään? Millaisessa suhteessa aineiston kuvastamat käsitykset pahoista unista olivat toisaalta Euroopasta levinneisiin uusiin tieteellisiin käsityksiin sekä toisaalta suomalaisen kulttuurin syvemmissä rakenteissa säilyneisiin malleihin, joita ilmensivät esimerkiksi samaan aikaan kerätyt folkloristiset aineistot?

Kaarina Koski: *Painajaisen käsite: tautiolenosta ahdistavaksi uneksi*

Painajainen-sanan merkitys pahana unena on muotoutunut ja vakiintunut suomen kielessä vasta 1900-luvulla. Sanalla tarkoitettiin vanhastaan sairautta tai sen aiheuttavaa yliluonnollista olentoa, jolle annettiin sanakirjoissa 1600-luvulta lähtien latinankielinen vastine incubus ja jolla on myöhemmin viitattu unihalvauksena tunnettuun unihäiriöön. Kansan käsityksissä painajainen oli pahojen ajatusten tai noituuden synnyttämä olento, joka tulee puristamaan nukkujaa yöllä. Painajaiseen uskottiin voivan kuolla ja se piti karkottaa asianmukaisella tavalla. Painajainen tunnettiin perinteessä myös karjan ja hevosten sairautena sekä esimerkiksi hevosen rekeen taiottuna yliluonnollisen raskaana painona. 1900-luvun alkupuolella sana esiintyy runsaasti lehdistössä metaforana etenkin talouspoliittisessa keskustelussa rasitteen ja painolastin merkityksessä. Merkityksen muutos pahaksi uneksi edellytti paitsi vanhojen uskomusten hylkäämistä myös yksilöllisten tunteiden ja psykologisten reaktioiden nousua tärkeiksi ja kiinnostaviksi. Psykologiset näkökulmat ja uudenlaiset unikäsitukset, samoin kuin niiden myötä painajaiselle tullut uusi merkitys, seurasivat Suomessa kansainvälistä virtausta.

Marko Lamberg: *Jatkumoa ja muutoksia suomalaisten painajaisissa*

Vaikka varsinkin vuosisatoja sitten nähtyjä unia on vaikea tavoittaa, niistä on säilynyt hajanaisia tietoja eri lähdeyytyksissä, kuten uskonnollisissa kirjallisuudessa, oikeuspöytäkirjoissa ja henkilökohtaisemmassakin aineistossa, kuten kirjeissä ja muistelmissa. Näitä tiedonmurusia voi verrata myöhempiä aikoja kerättyihin ja taltioituihin unikuvausaineistoihin, esimerkiksi siihen aineistoon, jonka Pohjoiset painajaiset -projekti keräsi painajaisia nähneiltä suomalaisilta vuosina 2019-2020

Esimodernin ja modernin ajan unikuvausaineistoista on löydettävissä yhdistäviä piirteitä, kuten pelko odotusten pettämisestä työtehtävissä epäonnistumalla. Jo varhaisin tunnettu suomalainen unikuvaus, Jöns Budden kertomus vuonna 1469 näkemästään unesta, pitää sisällään stressiunien kaltaisia elementtejä. Muita yhdistäviä yliajallisia piirteitä ovat pimeän pelko, sairastumisen ja kuoleman pelko ja vahingolliseksi miellettyjen eläinten pelko - kaikki varsin yleisinhimillisiä huolenaiheita, joita kaupungistuminen ja edistyneeseen teknologiaan tukeutuva kulttuuri eivät ole täysin poistaneet.

Modernin yhteiskunnan maallistumiskehitys ja tieteellisen maailmankuvan omaksuminen ovat kuitenkin työntäneet useimpien unista Jumalan, pahalaisen, pyhimykset, enkelit, noidat ja painajaisolennot syrjään. Silti nykysuomalaistenkin unissa esiintyy pelkoa tuottavia olentoja, esimerkiksi zombeja, mutta ne ovat saapuneet

painajaisiin populaarikulttuurin kuvastoista. Zombipainajaiset osoittavat, että moderneja ja esimoderneja painajaisia yhdistävät samankaltaiset syntymekanismit: aikalaiskulttuuri uskomuksineen ja fiktioineen ruokkii painajaiskokemuksia ja antaa niille aikakauden käsityksille tyypillisiä ilmiä. Myös sairastaminen lisää painajaisien näkemisen riskiä.

Yliajallisilta vaikuttavat myös mielikuvat unessa tai unen rajalla nähtävistä mustista ja uhkaavista hahmoista. Samoin nykyihminenkin voi kärsiä unihalvauskokemuksista, joihin liittyy pelon tuntemuksia pahan läsnäolosta, mutta myyttisen painajaisolennon sijasta oman kehon päällä voidaankin nähdä oma pomo.

Nils Sandman: Psykologinen unitutkimus; Objektiiisuuden ihanne kohtaa subjektiivisen todellisuuden

Subjektiiviset kokemukset kuten unet ovat oleellinen osa ihmisen mielen toimintaa, mutta psykologiassa unitutkimus ei ole ollut suosittu aihe yli sataan vuoteen. Tämä johtuu unitutkimuksen metodologisista ja epistemologisista haasteista. Empiirisessä tutkimuksessa ihanteena on tuottaa tietoa, joka on mahdollisimman objektiivista mutta unet ovat luonteeltaan subjektiivisia kokemuksia, joita ei voi suoraan mitata esimerkiksi aivokuvantamisella. Unitutkimus perustuu siksi suurelta osin koehenkilöiden antamiin raporteihin ja tällaisiin raporteihin liittyy monia virhelähteitä, kuten muistin ja kokemusten kuvailemisen kyvyn rajoituksia. Metodologisista haasteista huolimatta 2000-luvulla empiiristä unitutkimusta tehdään jälleen psykologian alalla.

Tässä esityksessä esittelen psykologisen unitutkimuksen menetelmiä ja niiden ongelmia sekä tuloksia tyypillisistä unista ja painajaisista 2000-luvulta.

Amerikan ihailua ja kasvavaa Amerikka-kritiikkiä – Yhdysvaltojen kulttuuri- ja informaatiovaikuttamisesta Suomessa 1950–1970-luvuilla

Lauantai 22.10., 11:30–13:00 (A05)

Kieli: Suomi

Idän ja lännen välinen propaganda- ja kulttuurikamppailu läpäisi lähes kaiken yhteiskunnallisen ja kulttuurisen toiminnan kylmän sodan kaudella. Yhdysvallat panosti valtavasti tiedonvälitykseen ja kulttuuridiplomatiaan viestiessään poliittisesti ja kulttuurisesti rautaesiripun molemmiin puolin. Keinovalikoima ulottui henkilövaihdosta ja kielen opetuksesta elokuvaan ja taidenäyttelyihin. Suomessa Yhdysvaltojen tiedotus- ja kulttuurioperaatiot nousivat poikkeuksellisen merkittävään asemaan. Suomen herkkä suhde Neuvostoliittoon rajoitti Yhdysvaltojen poliittisia vaikuttamiskeinoja, mutta amerikkalaiset onnistuivat viestimään suomalaisten avustuksella ja vastaamaan näin Neuvostoliiton kulttuuripropagandaan.

Kylmän sodan tutkimusnäkökulmat ovat perinteisesti liittyneet sisä- ja ulkopoliittikkaan, eikä kulttuurintutkimuksessa ole juuri paneuduttu kansainvälisten yhteyksien poliittisiin ulottuvuuksiin tai mielikuvakamppailuun. Työryhmämme lähestyy Suomessa käytyä kylmää sotaa kulttuuritoiminnan näkökulmasta ja laajentaa viimeaikaisessa tutkimuksessa esiin nousutta lähestymistapaa. Selvitämme, miten ja mitä kanavia käyttäen amerikkalaista kulttuuria levitettiin Suomessa, miten suomalainen toimintaympäristö vaikutti tähän sekä miten amerikkalaisten toimet vaikuttivat suomalaiseen kulttuuri- ja mediakenttään.

Hanna Korsberg: *Moderni amerikkalainen näytelmä Kansallisteatterin näyttämöillä 1950- ja 1960-luvuilla.*

Käsittelen esitelmässäni modernin amerikkalaisen näytelmäkirjallisuuden tuloa Suomeen toisen maailmansodan jälkeen. Esitetyimmiksi kirjailijoiksi nousivat 1950- ja 1960-luvulla Tennessee Williams, Arthur Miller ja Edward Albee, joiden näytelmistä peräti 15 sai näyttämötulkinnan, moni Suomen kantaesityksen, Suomen Kansallisteatterissa.

Esityksiä nähtiin Kansallisteatterin Suurella näyttämöllä, Pienellä näyttämöllä ja 1960-luvun puolivälissä myös teatterin III-näyttämöllä. Tärkeimpiä ohjaajia olivat Edvin Laine ja Jack Witikka, joista jälkimmäinen myös vaikutti näytelmien ottamiseen teatterin ohjelmistoon. Ohjelmistovalinnoissa keskeisessä asemassa oli myös Kansallisteatterin pääjohtaja Arvi Kivimaa, joka ohjasi yhden esityksen, Tennessee Williamsin Viettelyksen vaunun 1950. Vaikka Kivimaa ja Witikka vaikuttivat ohjelmistovalintoihin, niistä varsinaisesti päätettiin teatterin johtokunnassa.

Tarkastelen esitelmässäni mitä reittejä Williamsin, Millerin ja Albeeen näytelmät tulivat Suomeen ja millainen oli niiden välittämä amerikkalainen maailmankuva sekä millaisen vastaanoton esitykset saivat.

Marek Fields: *Yhdysvaltojen tiedotus- ja kulttuurioperaatiot Suomessa 1960-luvulla*

Marek Fields selvittää, miten Suomen poliittisessa asemassa ja kansainvälisessä politiikassa tapahtuneet muutokset vaikuttivat Yhdysvaltojen tiedotus- ja kulttuurioperaatioihin Suomessa 1960-luvulla. 1950-luvun amerikkalaisen kulttuurin ”voittokulun” jälkeen mm. noottikriisi, Yhdysvaltojen rotumellakat, Vietnamin sota ja nuorison radikalisoituminen pakottivat Yhdysvallat keksimään uusia tapoja, joilla saada ymmärrystä politiikalleen ja näkyvyyttä kulttuurilleen. Fields nostaa esiin Yhdysvaltojen Suomen-operaatioissa 1960-luvulla tapahtuneita muutoksia ja selvittää, niitä painotuksia, joilla suomalaisille viestittiin amerikkalaisesta kulttuurista ja yhteiskunnasta.

Maija Koskinen: *”Vapaata” taidetta vapaasta maailmasta - Amerikkalaiset kuvataidenäyttelyt Suomessa 1960- ja 1970-luvuilla*

Maija Koskinen tarkastelee, millainen kulttuuridiplomaattinen vaikuttamisväline kuvataide oli Yhdysvalloille ja millaisia näyttelyitä Suomeen lähetettiin aikana, jota väritti uusvasemmistolaisuus, kasvanut Amerikka-kriittisyys ja suomettuminen. Yhdysvallat oli esitellyt amerikkalaista eturivin kuvataide Suomessa jo 1950-luvulla. 1960- ja 1970-luvuilla sen kuvataidetarjonta monipuolistui ja levisi uusien yhteistyökumppaneiden välityksellä laajemmalle. Edustivatko Suomessa järjestetyt amerikkalaiset kuvataidenäyttelyt yhä uusimman kuvataiteen kärkeä, vaikuttivatko ne suomalaiseen taiteeseen ja oliko niistä vastusta Neuvostoliiton vastaavalle toiminnalle Suomessa?

Lainsäädäntö ja oikeus 1900-luvulla

Lauantai 22.10., 11:30–13:00 (A07)

Kieli: Suomi

Anna Kantanen: *Naisten tekemät parisuhdesurmat Suomessa vuosina 1894–1930*

Historiantutkimus ja kriminologia on osoittanut, että naisten tekemät aikuisiin kohdistuneet henkirikokset ovat olleet ja ovat harvinaisempia kuin miesten tekemät henkirikokset. Sama huomio koskee myös parisuhteessa tapahtuneita henkirikoksia. Kuitenkin myös naiset ovat olleet väkivaltaisissa parisuhteissa ja syytettynä oikeudessa näistä teoista. Tässä esityksessä esittelen näiden väkivaltarikosten tunnuspiirteitä ja perehdyn kysymyksiin surmien motivaatiosta ja suunnitelmallisuudesta. Tarkastelen myös, miten naisten tekemät henkirikokset erosivat miesten tekemistä parisuhdesurmista ja mitä yhtäläisyyksiä niillä oli. Lisäksi tutkin, oliko naisten tekemillä väkivaltarikoksilla jonkinlaisia alueellisia eroavaisuuksia.

Lähdeaineistona käytän kolmen eri hovioikeuden alistettujen asioiden päätöstaltioita ja alistusakteja sekä sanomalehtiä 1800-luvun lopulta ja 1900-luvun alusta. Turun, Vaasan ja Viipurin hovioikeuden aineistot mahdollistavat koko maan kattavan tutkimuksen. Aineisto sisältää kaikki kyseisenä aikakautena hovioikeuksissa käsitellyt miesten ja naisten väliset vakavat väkivallanteot erilaisissa parisuhteissa: henkirikokset ja niiden yritykset sekä vakavat pahoinpitelyt. Tässä esityksessä käsitelen naisten tekemiä aviomiehiin ja seurustelukumppaneihin kohdistuneita henkirikoksia, murhien ja tappojen yrityksiä sekä vakavia pahoinpitelyitä. Tutkimuksen ajallinen rajaus perustuu vuoden 1889 rikoslain voimaan tulon vuonna 1894 ja uuden avioliittolain voimaan astumiseen vuonna 1930.

(Kyseinen esitys on osa tekeillä olevaa väitöskirjatutkimusta nimeltä *Henkirikokset parisuhteissa Suomessa 1894–1930*.)

Hanna Kuusi: *Lapsettomuushoidot luovutetuilla sukusoluilla – yhteinen Pohjoismaiden lainsäädäntöyritys 1940- ja 1950-luvuilla*

1940-luvun lopussa virisi Ruotsissa, Tanskassa, Norjassa ja Suomessa ajatus yhteneväisestä lainsäädännöstä koskien inseminaatiota, lapsettomuuden hoitoa joko aviomiehen tai luovutetuilla sukusoluilla. Näin varhaiset lainsäädäntöyritykset koskien luovutettujen sukusolujen käyttöä olivat kansainvälisesti ainutlaatuisia. Kansallisten komiteoiden työskentelyyn osallistui arvostettuja lääketieteen, oikeustieteen ja etiikan asiantuntijoita, tyypillisesti yliopiston professoreita. Lakiehdotukset kirjoitettiin yksityiskohtia myöten valmiiksi, mutta kaatuivat jo ennen käsittelyä. Tarkastelen lainsäädäntöprosessin suunnitteluvaiheita ja argumentaatiota keskittyen etenkin Suomen tapaukseen. Hävityn sodan jälkeen lääkäreitä kiinnosti yksilöiden auttamisen lisäksi kansakunnan väestön vahvuus, kun taas juristien näkemykset olivat monisyisiä ja ristiriitaisia siviili- ja rikosoikeuden tulkintoja. Muissa Pohjoismaissa myös kirkon rooli oli merkittävä. Yksinkertainen lääketieteellinen teknologia olisi tuonut helpotusta lapsettomuudesta kärsiville aviopareille, mutta yhteiskunnat eivät olleet valmiita ratkaisemaan luovutetuilla sukusoluilla alkunsa saaneisiin lapsiin liittyviä juridisia, eettisiä, sosiaalisia ja psykologisia kysymyksiä. Suomessa virheellinen käsitys lain odottelusta ja lääkärin rikosvastuusta johti hiljaisuuteen ja inseminaation siirtymiseen yksityisklinikoiden suljettujen ovien taakse lähes kahdeksi vuosikymmeneksi.

Tutkimuksen lähdeaineistoina on Inseminaatiokomiteoiden arkistoaineistot (Suomi) ja painetut mietinnöt (Pohjoismaat), Pohjoismaisten juristikokousten keskustelupöytäkirjoja, lääketieteellisten asiantuntijoiden julkaisuja ja media-aineistoja.

Olli Matikainen: *Kattonopeus, turvavyö ja promilleraja: kamppailu autoilijan vapaudesta 1960–1970-luvulla.*

Jaques Tatin komediassa *Trafic* (1971) elokuvan sankari herra Hulot matkustaa autonäyttelyyn. Matkalla sattuu ja tapahtuu, kun Tati kuvaa ihmiselämää auton ja liikenteen kautta. *Trafic* tarkoittaa kuvainnollisesti yhteiskunnallista ”liikennettä”, auton välityksellä tapahtuvaa sosiaalista ja kulttuurista vaihdantaa. Taide onnistuu usein tiivistämään tiedettä paremmin. Tatin *Trafic* on erinomainen länsimaisen autoistumisen kuvaus näyttäessään, kuinka ihminen samaistuu esineeseen. Auto on nykyaikaisen yhteiskunnan yksi käytetyimmistä vertauskuvista, joka on edustanut niin edistyneen kuin tuhon voimia.

Suomessa yksityisautoilun läpimurto ja henkilöautojen määrän viisinkertaistuminen vuosien 1960-1975 välillä ja kuolemaan johtaneiden onnettomuuksien määrän kasvu asettivat paineita liikenteen lainsäädännölle. Turvallisuuden parantaminen oli välttämätöntä, mutta samalla autoilua jouduttiin rajoittamaan tavalla, joka koettiin puuttumiseksi perusoikeuksiin. Auto ja sen käyttö ymmärrettiin herkästi henkilökohtaiseen elämänpiiriin kuuluvana asiana. Kovin kamppailu liikennekysymyksistä käytiin aikana, jolloin suomalainen yhteiskunta oli voimakkaasti politisoitunut. Esitys paneutuu kolmeen eniten ristiriitoja aiheuttaneeseen kysymykseen, nopeusrajoituksiin, turvavöiden käyttöpaktoon ja rattijuoppouteen.

Viestinnän ja kielenkäytön symboliikkaa

Lauantai 22.10., 11:30–13:00 (A08)

Kieli: Suomi

Toni Simanainen: *Olaus Magnus ja merihirviöt: 1500-luvun maantieteelliset kuvat hermeneutiikan valossa*

Väitöskirjatutkimukseni keskittyy Olaus Magnuksen Carta marinan ja Pohjoisten kansojen historian kuvitusten kuvastaman luontosuhteen tutkimukseen Gadamerin hermeneutiikan valossa. Carta marinaa ei ole aiemmin tutkittu tästä näkökulmasta käsin. Tutkimus avaa myös Olaus Magnuksen roolia uudenlaisen vuoropuhelun käynnistäjänä pohjojan ja Keski-Euroopan välillä. Tutkimusaineistoni käsittää Olaus Magnuksen Carta marinan (1539) ja Pohjoisten kansojen historian (Historia de gentibus septentrionalibus) (1555) merihirviöitä koskevat kuvitukset. Tutkimuskysymykseni on: Mitä merihirviöiden ja ylipäänsä eläinten kuvaamistavat kertovat varhaismodernin ajan ihmeiden ja ihmettelyn (admiratio) kokemuksista Gadamerin hermeneuttisen kuvateorian valossa? Tieteidenvälisessä tutkimuksessani metodini on monitieteinen, jossa yhdistelen historian, filosofian ja kulttuurintutkimuksen tutkimusmenetelmiä. Tulkiten Carta marinan ja Pohjoisten kansojen historian kuvituksia käyttäen uuden ajan alun visuaalisen kulttuurin tutkimusta ja hermeneuttista kuva-analyysiä. Gadamerin hermeneuttinen kuvateoria yhdistyy näkemykseeni siitä, että Olaus Magnuksen hirviöhahmot ovat ristiriitaisia tai monitulkintaisia olemukseltaan. Tämä ilmenee esimerkiksi siinä, että valas voitiin Olaus Magnuksen kuvauksissa käsittää yhtä aikaa sekä ruokana pöydässä että hirviönä merellä. Liitän tutkimuksessani nämä Olaus Magnuksen tulkinnat merihirviöistä/eläimistä laajemmin varhaismodernin ajan käsityksiin eläinten ja hirviöiden kokemisesta ja ihmettelystä.

Petteri Impola: *Toimijuus ja kielenkäyttö – kaupunginkirjurit 1600-luvun Ruotsissa*

Kaupunginkirjurit olivat keskeisiä kaupunkihallinnon toimijoita suurvalta ajan Ruotsissa. He olivat omalla käytännön työllään hallinnollisen kirjakielen kehittäjiä valtionrakennuksen sekä kielihistorian näkökulmasta. Samalla he olivat suullisen ja kirjallisen kulttuurin välittäjinä tärkeitä kielenkäyttäjiä ja tarvittuja kieliasantuntijoita paikallisyhteisöissään. Kaupunginkirjureilla olikin erityinen rooli aikakaudelta koskevan keskeisen oikeudellisen lähdeaineiston eli tuomiokirjojen laatijoina. Esitelmä sisältää 1600-luvun Ruotsin ja nykyisen Suomen alueen kaupunginkirjureita analysoivan Kaski-hankkeen alustavia tuloksia. Hanke ja sen tutkijakokoonpano on monitieteinen yhdistäen historiantutkimuksen ja kielihistorian näkökulmia ja menetelmiä. Aiemmin kaupunginkirjureita ei ole tutkittu systemaattisesti, vaikka he ovat tärkeä tutkimuskohde itsessään sekä suhteessa lähdekriittiseen ymmärrykseemme tuomiokirjoista ja niiden kielestä osana varhaismodernin ajan suullisen ja kielellisen kulttuurin rajapintaa. Keitä olivat nämä historiamme usein näkymättömiksi jääneet kirjoittajat ja kirjallisen kielimme kehittäjät? Keiden kynästä ovat dokumentit, joiden varaan historian- ja kielentutkimus perustaa käsityksensä menneisyydestä? Entä mikä oli heidän asemansa ja urakehityksensä omana aikanaan? Esitelmä pohjautuu alkuperäisaineistoista ja tutkimuskirjallisuudesta kerättyihin tietoihin, joiden pohjalta on laadittu satoja kaupunginkirjureita sisältävä matrikkelitietokanta. Tätä prosopografista tietokantaa analysoidaan koko joukkona ja toisaalta laadullisesti yksittäisiin kirjureihin keskittyen.

Asta Sutinen: *Viiden pennin rakkautta ja loukattuja tunteita – huviposti iltamakulttuurissa 1900-luvun alun Suomessa*

Viime vuosisadan alkupuolella työväenyhdistykset, nuorisoseurat ja useat muut aatteelliset tahot järjestivät toimintansa rahoittamiseksi ohjelmallisia iltamia. Illan aikana jaettiin usein myös huvi- eli iltamaposti, joka koostui yleensä paikan päällä tai etukäteen kirjoitetuista viesteistä. Vastaanottaja lunasti nimelleen osoitetun kirjeen, mutta kirjoittaja ei yleensä paljastanut henkilöllisyyttään. Huviposti oli sanomalehdissä laajasti uutisoitu, puolue- ja aaterajat ylittävä ohjelmamuoto, joka mainospuheissa yhdistyi romanttisen rakkauden diskurssiin ja kirjallistuvan kansan uuteen itseilmaisun muotoon: rakkauskirjeisiin. Anonymiteetin vuoksi kirjeet saattoivat kuitenkin sisältää myös poliittisia kaunoja ja henkilökohtaisia solvauksia, ja huvipostin aiheuttamia järjestyshäiriöitä puitiin muun muassa sanomalehtien paikallisuutisissa.

Esitelmässäni tarkastelen Kansalliskirjaston Digitaalisen sanomalehtiarkiston aineiston (1900-1909) ja Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kahden erillisen yksityiskirjeaineiston valossa huvipostia osana monisyistä viestintää, joka muotoutui kirjallisen ja kulttuurin rajapinnalla performatiivisena ja tilannesidonnaisena ilmiönä. Kysyn, millä tavoin huvipostissa haettiin hyväksytyyn tunneilmaisun rajoja kulttuurimuotona, joka oli sekä yksityinen että yhteisöllinen? Pohdin myös syitä sittemmin marginaaliin jääneiden huvikirjeiden vähäiselle säilymiselle materiaalisina, arkistoituina objekteina.

Tutkimusotteeni on kulttuurihistoriallinen, ja tutkimuskohteen analyysi kiinnittyy sekä ennen oppivelvollisuutta tapahtuneen kirjallistumisen tutkimukseen, että ajan yhteiskunnalliseen murrokseen, jota värittävät ideologinen moniäänisyys, uudenlainen mediajulkisuus ja lisääntyvä itseilmaisu kirjoittamisen välityksellä.

Imperiumien ihanteet: Sukupuoli, kansakunta ja kuuluminen koulutuksen historiassa

Lauantai 22.10., 11:30–13:00 (A31)

Kieli: Suomi

Koulutuksen kaikilla tasoilla uusinnetaan, tuotetaan ja välitetään eteenpäin perustavanlaatuisia ihanteita ja käsityksiä ihmisyydestä, yhteiskunnasta ja kulttuurista. Pureutumalla kriittisesti sekä koulutuksen taustalla oleviin ihanteisiin, opetuksen ja oppikirjojen sisältöihin sekä opiskelijoiden ajatuksiin omasta koulutuksestaan voidaan ymmärtää paremmin koulutukseen sisältyviä valtasuhteita sekä sen voimaa kansallisten ja kulttuuristen käsitysten muovaajana. Koulutuksen historiaa käsittelevä työryhmä tuo yhteen kolme erilaista näkökulmaa koulutuksen historiaan ja kolme käsitettä, joiden kautta puhujat tarkastelevat aiheitaan: sukupuoli, kansakunta ja kuuluminen. Tämän käsitetrien ja omien tutkimusaiheidensa kautta työryhmä valottaa sekä koulutuksen valtaa että koulutushistorian eri lähestymistapoja.

Aino Kirjonen: *Sukupuoli yhdysvaltalaisissa huippuyliopistoissa 1900-luvun taitteessa*

Kirjonen avaa esitelmässään yhdysvaltalaisien mies- ja naisyliopistojen maailmaa 1900-luvun alussa ja kysyy, miten yliopistokoulutuksen sukupuolitettua jakoa perusteltiin. Kontekstina toimivat Ivy League ja Seven Sisters-yliopistoverkostot, joista erityisen huomion kohteena on Harvard sekä sen yhteydessä toiminut naisyliopisto Radcliffe College. Lähdeaineistonaan Kirjonen käyttää sekä yliopistojen opetushenkilökunnan että opiskelijoiden tuottamia materiaaleja.

Laura Kola: *Kansakunta-ajatus Ison-Britannian opetussuunnitelmissa*

Esitelmässä tarkastellaan Ison-Britannian opetussuunnitelmia ja opetussuunnitelmatutkimusta ja kysytään, miten koulutuksella on vahvistettu ajatusta kansakunnasta ja kansallisesta identiteetistä. Esitelmässä käsitellään lisäksi sitä, miten poliittinen ilmapiiri Britanniassa on ohjannut opetussuunnitelmien laatimista. Poliitiikan ja opetussuunnitelmatutkimuksen välinen hieman ristiriitainenkin suhde avaa mielenkiintoisella tavalla opetussuunnitelmien kehitystä Britanniassa.

Lähdeaineistona toimivat Britannian kansalliset opetussuunnitelmat ja erityisesti historian ja yhteiskuntaopin oppiaineiden sisällöt opetussuunnitelmissa. Opetussuunnitelmien yleisiä päämääriä sekä historian ja yhteiskuntaopin oppiainekohtaisia sisältöjä tarkastellaan vuoropuhelussa opetussuunnitelmatutkimuksen kanssa.

1970-luvun loppupuolelta alkanut koulutuspolitiikan muutos Britanniassa on ohjannut opetussuunnitelmien rakentamista. Thatcherismi ja uusliberalismin nousu vaikuttivat osaltaan myös koulutuksen suunnitteluun. Konservatiivit halusivat sisällyttää koulutuksen kansakuntaajatuksen rakentamisprosessiin korostamalla perinteitä ja kulttuuriperintöä. Kulttuurisen perinnön ja perinteiden korostaminen opetuksessa luo osaltaan kuvaa yhdestä oikeasta kansallisesta identiteetistä ja kansakuntakäsityksestä. Tämä näkyy myös esimerkiksi opetussuunnitelman yleisissä periaatteissa ja historian oppiainekohtaisissa sisällöissä uskonnon korostumisena. Kirkon kehitys instituutiona ja protestantismin merkitys ovat Britannian historiassa olleet merkittävässä asemassa Britannian kansallisen identiteetin kehityksessä ja tämä heijastuu myös opetussuunnitelmiin.

Yhteiskuntaopin oppiainekohtaisissa sisällöissä aloitetaan kansalliselta tasolta ja siirrytään vasta sitten laajemmalle, globaalille tasolle. Tämä on hyvin yleinen toimintatapa opetuksen suunnittelussa muissakin maissa. Lähestymistapaa voidaan kuitenkin kritisoida siitä, että erottamalla kansallinen ja kansainvälinen politiikka ja toiminnan muodot selkeästi toisistaan, oppilaille ei synny ymmärrystä kansallisen ja kansainvälisen toiminnan tiukasta yhteydestä. Opetussuunnitelmatutkimuksessa on kritisoitu uusliberalistista näkökulmaa opetussuunnitelmien laatimisessa. Keskiöön onkin nostettu kriittinen pedagogiikka, joka kannustaa olemassa olevien normien ja rakenteiden kriittiseen tarkasteluun. Opetussuunnitelmatutkimuksen alalla on kuitenkin koettu, ettei tutkimusalan panosta ole otettu mukaan virallisten opetussuunnitelmien laadintaan.

Valtasuhteet Britannian politiikassa ja koulutuksen kentällä ovat siis ohjanneet opetussuunnitelmien rakentamista ja sitä kautta myös virallisen tiedon legitimoimista. Tietoa legitimoimalla luodaan käsityksiä jaoista meihin ja heihin, ja näiden jakojen avulla rakennetaan kansallista identiteettiä ja ajatusta kansakunnasta.

lida Karjalainen: Kuulumisen kokemus ranskalaisissa kouluissa itäisellä Välimerellä 1900-luvun alussa

Karjalainen käsittelee esitelmässään kahden itäisen Välimeren alueella toimineen ranskalaisen koulutusjärjestön, Mission laïque française ja Alliance israélite universellen oppilaiden kokemuksia kuulumisesta. Egyptissä sijainneisiin kouluihin keskittyvässä esitelmässä kysytään, vaikuttiko ranskalainen koulutus monenlaisista taustoista tulleiden oppilaiden käsityksiin ja kokemuksiin heidän kuulumisestaan erilaisiin paikkoihin ja yhteisöihin. Aihetta avataan sekä oppilaiden että entisten oppilaiden tuottamien tekstien kautta, joissa käsitellään koulutuksen vaikutuksia heidän identiteetteihinsä ja pohditaan sitä, keitä oppilaista oli tarkoitus tulla.

Naisten tiloja ja polkuja

Lauantai 22.10., 11:30–13:00 (D14)

Kieli: Suomi

Reetta Hänninen: *Naiskagaalin monet merkitykset – vertailussa kahden naisen poliittinen polku*

Naiskagaali perustettiin vuonna 1902 organisoimaan vastarintatyötä Venäjän yhtenäistämistoimia kohtaan. Salaisessa järjestössä toimiminen oli voimakas kokemus, jonka myöhemmin muisteltiin kiinnittäneen naiset yhteen ”ikuisin sitein”. Lähempi tarkastelu kuitenkin paljastaa, ettei side kaikkien kohdalla kestänyt muutamaa vuotta kauempaa, eikä yhteinen vihollinen pitänyt koossa joukkoa, jolla oli erilaiset poliittiset päämäärät.

Naiskagaalitoiminta määritti jäseniensä minäkuva ja he vetosivat tähän kokemukseen seuraavina vuosikymmeninä myös poliittisissa kannanotoissaan - siitäkin huolimatta, että kagaalityön merkitys sai hyvin erilaisia tulkintoja kertojan motiiveista riippuen.

Esitelmässäni kysyn, mikä merkitys kagaalityöllä oli sitä tehneille naisille, milloin heidän yhteiset polkunsu erkanivat ja miten he viittasivat Naiskagaalin perintöön. Tarkastelen aihetta pääosin kahden perustajajäsenen, Maissi Erkon ja Tekla Hultinin, kautta.

Maissi Erko (1872-1936) kuului Päivälehdessä piiriin ja nuorsuomalaisen ”varpusiin”. Erkolla ei ollut julkista asemaa, mutta hän oli taustavaikuttaja Päivälehdessä lisäksi Helsingin Sanomissa ja oli aktiivinen nuorsuomalaisissa ja tasavaltalaisissa järjestöissä. Oikeistoradikalismien uhan kasvaessa hän teki yhteistyötä myös vasemmistolaisien toimijoiden kanssa.

Tekla Hultin (1864-1943) saavutti etappeja, joihin harva nainen hänen aikanaan pääsi. Hän oli ensimmäinen varsinaisen naistoimittaja, kuului nuorsuomalaisen puolueen sisäpiiriin ja valittiin kansanedustajaksi vuonna 1908. Hultin lukeutui nuorsuomalaisen ”pääskysiin” ja puolueen jakaantuessa hän valitsi muiden monarkistien lailla Kansallisen Kokoomuksen.

Esitelmä perustuu ennen kaikkea biografiseen aineistoon, kuten kirjeisiin ja päiväkirjamerkintöihin. Kahden yksilön poliittista kehitystä seuraamalla näytän, miten kauas kahden kagaalilaisen polut erkanivat, vaikka lähtöpisteenä oli yhtenäisyyden kokemus.

Mervi Kaarninen: *”Kunnioitettu Herra Professori...” – historioitsijanaisten paikka ja tila*

Filosofian maisteri ja kirjastonhoitaja Saini Laurikkalan (1898-1978) väitöskirja tarkastettiin Turun yliopistossa kesäkuussa 1947. Laurikkala analysoi tutkimuksessaan 1700-luvun Varsinais-Suomen talonpoikien elinympäristöä, talonpoikaista asuin- ja kotitalouskulttuuria. Hän aloitti väitöskirjatyön 1920-luvulla Gunnar Suolahden oppilaana, ja väitöskirjan alaotsikko ”Kulttuurihistoriallinen tutkimus” kytkee hänet tiiviisti suolahtelaisen kulttuurihistorian traditioon. Väitöskirjan ohella Saini Laurikkala on tutkinut vanhinta suomenkielistä raamattukirjallisuutta ja Turun akatemian 1600-luvun opiskelijoiden sosiaalista taustaa. Laurikkalan elämäkerrallisten tutkimusten kohteina ovat hänen kollegansa Volter Kilpi Turun yliopiston kirjastosta sekä setänsä, Inkerin piispa Selim Jalmari Laurikkala.

Laurikkala teki väitöstutkimusta virkatyönsä ohella, ja maisterista tohtoriksi kului lähes neljännesvuosisata. Saini Laurikkala sai ohjausta ja keskusteli työstään kirjeitse, ja hänen kirjoittamistaan kirjeistä avautuu hänen historiakäsityksensä. Esitykseni tarkastelun kohteeksi nousee ohjaajan ja ohjattavan vuorovaikutussuhde historiantutkijayhteisössä noin runsaan 20 vuosikymmenen aikana. Analyysi perustuu kirjeaineistoon, joka avaa näkökulmia suomalaisen historioitsijayhteisön rakenteisiin ja 1920-1940-luvun koulukuntakamppailuihin, joiden väliin Laurikkala jäi. Hän kirjoitti väitöskirjatyöstään professorien Einar W. Juva ja A. R. Cederbergin kanssa. Kolmanneksi ”ohjaajaksi” hän sai sota-aikaisen esimiehensä Pentti Renvallin. Esitykseni kiinnittyy ensinnäkin sota-aikaisen Itä-Karjalan poikkeuksellisiin olosuhteisiin ja näiden merkitysten arviointiin tutkimustyölle. Toinen näkökulma painottuu historiantutkimuksen tilaan sodanjälkeisessä Suomessa ja talonpoikaista analysoivan historioitsijanaisten paikkaan ja tilaan näissä keskusteluissa. Pentti Renvallin ohjauksessa Laurikkalaa kirjoitti Renvallin historian tutkimuksen työmenetelmistä. Renvallin teos ilmestyi samana vuonna kuin Laurikkalan väitöskirja.

Asiasanat: sukupuoli ja historiantutkimus, kirjeenvaihto, sota-aika.

Julia Salminen: *Viktoriaaniset naiset ja arktinen pohjoinen*

Teen Itä-Suomen yliopistossa väitöskirjaa, joka käsittelee viktoriaanisten naisten vaikutusta englantilaisten arktisesta alueesta syntyneisiin käsityksiin 1800-luvulla.

Viktoriaaniset lukijat näkivät arktisen tutkimusmatkailun jatkuvana ”tarinana”, ja naiset olivat osana arktista tarinaa sen jokaisessa vaiheessa. Useat naiset tukivat rahallisesti tutkimusmatkoja ja niistä lukivat vielä useammat. Monet merimiehistä ja upseereista olivat naimissa ja heillä oli tyttäriä, siskoja, äitejä ja rakastajia, jotka jäivät suremaan heidän lähtöään. Viimeisillä pysähdyksillään, jonka retkikunnat tekivät, he usein lähettivät kirjeitä Englantiin perheilleen. Arktiseen tutkimusmatkailuun keskittyvä historian tutkimus on kuitenkin jättänyt naiset sivurooliin.

Tässä esitelmässä esittelen ja analysoin kriittisesti aineistoja, joiden avulla naisten roolia ja toimintaa arktisille alueille kohdistuvassa tutkimusmatkailussa voidaan tarkastella. Tutkimusmateriaalejani ovat käsikirjoitusaineistot, kuten tutkimusmatkailijoiden vaimojen kirjoittamat päiväkirjat. Näiden lisäksi tarkastelen erilaisia painettuja lähteitä, kuten sanomalehtiä (esim. *The Illustrated London News*), sekä arktisia narratiiveja eli tutkimusmatkailijoiden kirjoittamia matkakirjoja.

Naisnäkökulmien lisäksi tutkimukseni ajankohtaisuutta lisää se, että ilmastonmuutos on tuonut arktisten alueiden tutkimuksen valokeilaan ja korostanut sen tärkeyttä tutkimuskentällä. Viktoriaanisten naisten vaikutus arktisiin alueisiin on aiheena ajankohtainen, tuore ja kiehtova. Jäätiköiden sulamisen takia on löydetty vuosisata sitten kadonneiden retkikuntien aluksia. Historiantutkimuksessa naisten näkökulmia on viime vuosina tuotu esille jonkin verran, mutta arktisten aiheiden kanssa ne luovat tuoreita näkökulmia molempiin.

Esitelmäni näkökulmana on, että eri aineistoja yhdistämällä pystyn osoittamaan, kuinka moninainen merkitys naisilla oli viktoriaanisen ajan arktisessa tutkimusmatkailussa.

Kollektiivinen muisti ja sota

Lauantai 22.10., 11:30–13:00 (A32)

Kieli: Suomi

Olli Kleemola: *Veteraani- ja perinnejärjestöt suomalaista historiakuva muokkaamassa*

Käsittelen esitelmässäni suomalaista veteraani- ja perinnejärjestökenttää sekä niitä tapoja, joilla järjestöt pyrkivät vaikuttamaan ennen kaikkea viime sotien muistamiseen ja historiakuvaan. Esitelmäni perustuu kahteen veteraani- ja perinnejärjestökenttään liittyvään tutkimushankkeeseen, yhtäältä jo päättyneeseen Suojeluskuntaperinnekehityksen organisaatiot ja toiminta 1944-2021-hankkeeseen (2020-2021) ja toisaalta käynnissä olevaan Veteraanit ja suomalainen yhteiskunta 1940-2020 - Arvostus, lainsäädäntö, tukihankkeeseen. Luon esitelmässäni lyhyen katsauksen järjestökenttään ja sen muotoutumiseen ja siirryn sitten tarkastelemaan niitä eri muistamiskulttuurin muotoja, joita järjestöt ovat suosineet eri aikoina. Tarkastelen myös eri aikakausiin sijoittuneita muistamisen ”merkkipaaluja”.

Silja Keva: *2nd World War in Japan's political rhetoric and parliamentary diplomacy*

War and collective memory continue to be difficult issues in Japan's postwar politics. Japan has avoided thorough public examination of war blame and brutalities that took place between the 1910 annexation of Korea, occupation of large areas of East and Southeast Asia and Japan's surrender in the Pacific War in 1945. Even today, different collective narratives of the war exist, ranging from the apologetic narrative, nuclear bomb victim narrative to the unapologetic narrative, that tries to downplay, whitewash and even deny atrocities such as forced prostitution of women for the service of Japan's Imperial Army. The long-dominating Liberal Democratic Party of Japan is one of the actors who would like Japan to stop remembering the war and especially stop apologizing for it. Many political statements that have undermined Japan's war guilt have come from Japan's parliamentarians and angered Japan's neighbors China and South Korea. Yet, Japanese parliamentarians have also been the first to rebuild relations to countries formerly under Japan's wartime occupation through parliamentary diplomacy. Bilateral international connections and dialogue continue to be active between Japan, China and South Korea, while intergovernmental history-based controversies at times also surface to the interparliamentary agenda.

This paper studies how Japanese parliamentarians' construct and reproduce narratives of Japan's wartime past and how these are reflected in the parliamentary diplomacy between East Asian countries. Parliamentary debates are a key area of public national discussion, that not only have a role in reproducing the domestic collective memory and narrative of the war, but also reflect it outside the country due to the high-level profile of parliamentarians and active parliamentary diplomacy.

Suomi ja Karjala valtakunnanosina 1500–1900

Lauantai 22.10., 11:30–13:00 (C5)

Kieli: Suomi

Sessiossa tarkastellaan alueiden, vallan ja valtion välistä suhdetta 1500-luvulta 1800-luvun lopulle. Esitykset liittyvät tutkimustyöhön Suomen Akatemian rahoittamassa projektissa ”Suomen suuriruhtinaskunta poliittisena tilana”. Lähtökohtana on 1500-luvun lopulla muodostettu Suomen suuriruhtinaskunta ja sen eri aikoina saamat merkitykset ja sisällöt. Liki samaan aikaan, kun Ruotsin kuningas Juhana III otti Suomen suuriruhtinaan arvonimen, saivat valtakunnan maakunnat sekä Suomen suuriruhtinaskunta omat heraldiset tunnuksensa, vaakunat. Alueet, maakunnat ja suuriruhtinaskunta olivat siten olennainen osa valtionrakennusta, käsityksen luomista territoriaalisesta valtakunnasta alueiden muodostamana kokonaisuutena. Historiantutkimuksessa tittelin ottaminen on selitetty pitkälti ad hoc -ratkaisuksi sodassa Venäjän tsaarin, Moskovan suuriruhtinaan kanssa. Titteliä ja suuriruhtinaskuntaa on pidetty sisällöllisesti ”tyhjinä” käsitteinä, koska Suomi ei saanut Ruotsista erillisiä hallinnollisia, sotilaallisia tai ideologisia rakenteita, kuten vuoden 1809 jälkeen osana Venäjää.

On kuitenkin kysyttävä, oliko suuriruhtinaan arvonimi todellakin ”tyhjä” ennen vuotta 1809 ja jos oli, miksi sitä käytettiin tai mitä merkitystä siitä luopumisella oli? Entä mikä oli muotoutuvien alueiden merkitys Suomen suuriruhtinaskunnan kokonaisuudessa 1800-luvulla? Miten sen sisäinen dynamiikka heijastui aluepoliittisiin strategioihin keskusalueiden ulkopuolella?

Kimmo Katajala: *Ruotsin kuningas, Suomen suuriruhtinas: arvonimi tyhjää täynnä?*

Kimmo Katajalan esitelmässä tarkastellaan Juhana III:n päätöstä ottaa suuriruhtinaan arvonimi siitä näkökulmasta, kuinka suuriruhtinas ymmärrettiin 1500-luvulla. Tuolloin Euroopassa oli neljä suuriruhtinaskuntaa: Moskovan, Liettuan, Toscanan ja Suomen suuriruhtinaskunnat. Se, kuinka suuriruhtinaan arvonimi käsitettiin kahdessa ensimmäisessä tapauksessa, on ratkaisevan tärkeää sen ymmärtämiseksi, millainen suhde ja valta Suomeen Juhamalla oli mielessä, kun hän otti suuriruhtinaan arvonimen.

Jenni Merovuo: *Suuriruhtinaskunta-käsitteen käyttö Ruotsissa 1700-luvulla.*

Jenni Merovuo keskittyy esityksessään Suomen suuriruhtinaskuntaan 1700-luvulla. Ruotsin hallitsijat luopuivat Suomen suuriruhtinaan arvonimestä yli 80 vuodeksi, mutta valtiopäivillä, kartoissa, asiakirjoissa ja sopimuksissa Suomea kutsuttiin edelleen suuriruhtinaskunnaksi. Oliko kyseessä jälleen tyhjä käytäntö? Vertailemalla käsitteiden ulkopoliittista ja valtiosisäistä käyttöä kysymykseen voidaan löytää uusia näkökulmia.

Alina Kuusisto: *Alueen ja valtion suhde 1800-luvun julkisessa keskustelussa*

Alina Kuusisto tarkastelee esityksessään muotoutumassa olleen Pohjois-Karjalan maakunnan (Kuopion läänin Karjalan puoleinen osa) suhdetta rakentuvaan kansallisvaltioon eli Suomen suuriruhtinaskuntaan. Analyysin kohteena ovat 1850-1890-luvun sanomalehti- ja valtiopäiväkeskustelut ja niissä esiintyvät alueelliset ja poliittiset strategiat. Alueen ja valtion rakentamisen suhde näyttäytyy niissä kaksisuuntaisena ja vastavuoroisena prosessina, jossa toimijat käyttävät valtaa eri tasoilla. Asiaa tarkastellaan muun muassa oppikouluihin liittyvän keskustelun kautta.

Sota ja sotilaat 1900-luvulla

Lauantai 22.10., 11:30–13:00 (D13)

Kieli: Suomi ja ruotsi

Helene Laurent & Anu Huttunen: *Rauhan sairaalan sotasiirtolaisten elämä ja kohtalo*

Esitelmän aiheena on tutkimusprojekti, jossa selvitetään Rauhan mielisairaalaan sijoitetun noin 300 sotasiirtolaispotilaan elämänvaiheita. Sotasiirtolaiset olivat toisen maailmansodan aikana luovutetuilta alueilta evakuoituja henkilöitä, joiden sosiaalihuollon tarve oli todettu ”pitkäaikaiseksi tai pysyväksi joko yksityis-, koti- tai laitoshuoltoa edellyttäväksi”. Heidän toimeentulonsa turvattiin vuonna 1940 säädetyllä lailla sotasiirtolaisten yhteiskunnallisesta huollosta, jonka mukaan valtio korvasi sotasiirtolaisten laitoshuollon kustannukset, mutta samalla myös määräsi heidän hoitopaikkansa. Valtaosalla Rauhan potilaista oli krooninen mielisairaus, mutta joukossa oli myös epileptikkoja ja kehitysvammaisia, joista osa oli lapsia. Myöhemmin osoittautui mahdolliseksi siirtää heitä muualle Suomeen omaisten lähelle muun muassa siksi, että kunnat eivät halunneet ottaa potilaita alueelleen peläten ylimääräisiä kustannuksia. Sotasiirtolaiset jäivät loppuiäkseen laitoshoitoon, vaikkei kaikilla sairaus olisi sitä vaatinut. Viimeinen Rauhan sotasiirtolainen kuoli 2016 oltuaan sairaalahoidossa alle 10-vuotiaasta asti, kaikkiaan yli 70 vuotta.

Tutkimuksen tavoitteena on selvittää, keitä Rauhan sotasiirtolaiset olivat, minkälaista hoitoa he saivat ja mitkä tekijät olivat vaikuttamassa siihen, että he jäivät pysyvästi elämänsä loppuun asti psykiatriseen laitoshoitoon. Samalla pyritään rakentamaan kuva heidän elämästään Rauhan sairaalassa. Lähdeaineisto muodostuu 50 säilyneestä potilaskertomuksesta, Rauhan sairaalan arkistosta sekä sairaalan henkilökunnalta ja potilaiden omaisilta kerätystä laajasta muistitietoaineistosta. Tutkimuksen myötä saadaan uutta tietoa psykiatristen potilaiden kohtelusta sodan ja jälleenrakennusajan Suomessa. Samalla pitkä ajallinen kaari antaa mahdollisuuden seurata psykiatrisen laitoshoidon ja hoitomenetelmien muuttumista aina 2000-luvulle saakka.

Ida Olenius: *Finland som förebild? Den svenska receptionen av erfarenheter från Andliga Befolkningsskyddet i Finland 1939–1940*

Det finländska vinterkriget 1939-1940 väckte ett starkt gensvar i Sverige. Hos den rikssvenska befolkningen växte en omfattande Finlandsrörelse fram som ville bistå den finländska krigsinsatsen med såväl materiellt och ekonomiskt stöd som med frivilliga. Beskrivningarna av den finländska arméns bedrifter, förmedlade genom pressen, väckte stor beundran och det gjorde även civilbefolkningens insatser och uthållighet. När det i Sverige våren 1940 bildades tre separata organisationer i syfte att stärka den egna civilbefolkningens inre styrka och ”andliga beredskap” var det så kallade Andliga Befolkningsskyddet i Finland en viktig inspirationskälla.

I detta föredrag avser jag presentera hur tre rikssvenska organisationer (Folkberedskapen, Kommittén för Kristen Beredskap och Diakonistyrelsens utskott för den andliga beredskapen) fick information om hur Andliga Befolkningsskyddet i Finland organiserat sig och vilka åtgärder de vidtagit, vilken bild av den finländska verksamheten bland civilbefolkningen som förmedlades till dessa organisationer och vilka element de verksamma aktörerna särskilt tog fasta på i de inledande faserna av att organisera ett liknande arbete i Sverige.

Föredraget bygger främst på arkivmaterial hämtat ur Diakonistyrelsens arkiv, Folkberedskapens arkiv inom Statens Informationsstyrelse (båda vid Riksarkivet i Sverige), samt korrespondens och handlingar ur ärkebiskop Erling Eidems arkiv (Uppsala Landsarkiv) och Biskopsmötets arkiv (Svenska kyrkans arkiv i Uppsala). Föredragets innehåll anknyter till mitt avhandlingsprojekt om Svenska kyrkans arbete för andlig beredskap 1939-1945.

Olli Siitonen: *Moraalinen haavoittuvuus ja Vietnamin sodan tappamiskokemukset”*

Viimeaikaisessa psykologiantutkimuksessa on huomattu veteraanien pitkittyneiden sopeutumisvaikeuksien, itsetuhoisuuden ja masennuksen johtuvan pääosin henkilökohtaisten tappamiskokemusten tuomasta taakasta. Veteraanien hoitoon perehtyneet tutkijat ovat peräänkuuluttaneet sodassa tappamisen historiallisen ja psykososiaalisen viitekehysten kartoittamista, jotta voimme ymmärtää paremmin sotilaiden moraalista haavoittumista.

Väitöstyöni yhdistää sodan kokemushistorian tutkimuksen sosiaalipsykologisiin teorioihin analysoimalla tapoja, joiden kautta Vietnamin sodassa taistelleet yhdysvaltalaisotilaat selittävät tappamista ja liittävät väkivaltakokemuksensa osaksi laajempaa elämäntarinaansa. Käytän tutkimuksessani Teksasin teknillisen

yliopiston Vietnam-arkistosta ja Yhdysvaltain Kongressin kirjaston Veterans History Projectista löytämäni haastatteluista, kirjeistä, muistelmista ja päiväkirjoista koostuvia kertomusaineistoja.

Sodankäynti asettaa yksilöt alltiiksi toimintatavoille, jotka ovat ristiriidassa heidän henkilökohtaisten moraalikäsitteistensä kanssa. Hypoteesini mukaan sotilaat luovat rintamalla toimintaansa määrittävän moraalisen koodiston ja käsittelevät väkivaltaisuuttaan lieventävien merkityksenantojen kautta. Väkivalta sovitetaan rauhan ajan identiteettiin kertomusten avulla ja sosiaalipsykologisilla teorioilla on keskeinen rooli näiden merkitysten tulkinnassa.

Matkustan kesällä 2022 Kalifornian yliopistoon San Franciscoon veteraanien psykiatriseen hoitoon perehtyneiden tutkijoiden vieraaksi. Työni tarkoituksena on tarjota sotilaiden moraalista haavoittuvuutta käsittelevälle tutkimukselle historiallinen konteksti ja luoda sotilaiden tappamiselle antamista merkityksistä koostuvan mallin, jonka avulla Vietnamin sodan väkivaltakokemuksia voidaan ymmärtää paremmin.

Lauantai / Saturday 22.10., 14:00-15:15

KEYNOTE: Pertti Haapala, Tampereen yliopisto — Kokemus ja selitys: yhteiskuntahistoriasta

Esitys käsittelee selittämisen "ongelmaa" historiantutkimuksessa ja sen seurauksia historiankirjoitukselle. Historiallinen tieto ja metodologia problematisoitiin 1900-luvun jälkipuolen teoriakeskusteluissa. Se ei silti murtautunut ns. yleistä käsitystä historiankirjoituksesta kertomuksena siitä mitä todella tapahtui, kuten ei myöskään ns. kielellinen käänne myöhemmin. Suurempi vaikutus oli uusilla ja vaihtoehtoisilla näkökulmilla menneeseen, ns. toisilla historioilla, kertomuksilla "alhaalta". Sosiaalhistoriasta, arjen historiasta ja sukupuolihistoria tuli uutta valtavirtaa. Ratkaisevan käsitteellisen panoksen "uuteen historiaan" antoivat eri yhteiskuntatieteet, yhteiskuntateoria, historiallinen sosiologia, antropologia, jne. Näiden jälkeläinen on yhteiskuntahistoria, joka on avartanut tutkimuksen metodologiaa, mutta on jäänyt historiankirjoituksessa taka-alalle. Kysymys kuuluu: voiko kokemuksen historia olla holistinen metodologia, joka voi vastata historiantutkimuksen kohteiden (ilmöiden), lähestymistapojen, kerronnan ja historian kysynnän moninaisuuteen.